

MÖVLANA CƏLALƏDDİN
RUMİ

«MƏNƏVİYYAT
MƏSNƏVİLƏRİ»

Bakı - 2007

Elmi Redaktoru və sponsoru:
Fəlsəfə elmləri doktoru, professor
AĞAYAR ŞÜKÜROV-dur

Tərcümə:
Lənkəran Dövlət Universitetinin müəllimi
ŞİRİNOV SƏFƏR HÖKMƏLİ oğlunundur

Kompüter tərtibçisi:
MƏLAHƏT ƏLİAĞA qızı **QARAYEVA**

TƏRCÜMƏÇİDƏN

XIII əsrin ən məşhur sufi şairlərindən biri olan Məvlana Cəlaləddin Ruminin «Mənəviyyat məsnəviləri»nin ikinci dəftərini də bitirdim. Bu əsər altı «dəftər»dən ibarətdir. Əsər təsəvvüf ədəbiyyatının ən mükəmməl nümunəsidir.

Cəlaləddin Rumi 30 min beytlik divanın, «Mənəviyyat məsnəvi»ləri adlandırılan 47-min beytlik farsca yazılmış əsərin, «Fihi mafih» («Əşyaların mahiyyəti») fəlsəfi və dini fəlsəfi əsərlərin müəllifidir. Cəlaləddin Rumi əsərlərinin demək olar ki, əksər hissəsini fars dilində yazmışdır. Lakin onun Türk dilində də şerləri vardır.

Cəlaləddin Ruminin ədəbi irsi bütün Şərq aləmində, həmçinin Avropada geniş yayılmışdır.

Qeyd etdiyimiz kimi, Cəlaləddin ədəbi irsinin əksər hissəsi fars dilində yazılmışdır. Lakin bu görkəmli şairin əsərləri son illərə qədər Azərbaycan dilinə tərcümə olunmamışdır. Yalnız Ruminin «Mənəviyyat məsnəvi»lərindən bəzi parçalar, yarımcıq şəkildə XX əsrin əvvəllərində ayrı-ayrı müəlliflər tərəfindən tərcümə olunmuşdur.

2001-ci ildən başlayaraq mən Cəlaləddin Ruminin «Mənəviyyat məsnəvilər»i dini-fəlsəfi əsərinin birinci dəftərini tərcümə etmişəm. Bu əsərin birinci dəftəri 2002-ci ildə «Adiloğlu» nəşriyyatında professor Ağayar Şükürovun köməkliyi ilə çap olunmuşdur. Mən ona səmimi təşəkkürümü bildirirəm!

2003-cü ildən başlayaraq əsərin ikinci dəftərinin tərcüməsinə başladım. 2004-cü ilin dekabrında ikinci dəftəri də bitirmişəm. Əsər çap olunmağa hazırdır. Ümid edirəm ki, bu əsərin oxucuları onu sevə-sevə oxuyacaq, mənəvi cəhətdən zənginləşəcəklər.

Səfər Hökməli oğlu ŞİRİNOV

Məsnəvi yazmadım ki, bir azca dincəlim mən,
Qan südə dönmək üçün, vaxt qazana bilim mən!

İkinci kitabın epiqrafı

O ƏZİZ ALLAHIN ADI İLƏ!

İkinci cildin təxirə salınmasının səbəbinin bəzi hikmətlərini izah etmək məcburiyyətində qalmışam! Əgər Tanrının bütün hikmətləri məlum olsa da, onun faydasından bəndəniz bəhrələnməkdə aciz qaldığı üçün, Haqqı-Taalanın qurtarmaq bilməyən hikmətləri idrakımı viran edib, dağıda bilər. Onda mən bu faydalı işimi davam etdirə bilmərəm!

Beləliklə, Haqqı-Taala sonu olmayan hikmətlərinin cüzi bir hissəsini cilovlayıb həmin faydalı işə tərəf yönəltməzsə, əgər mənə o faydadan xəbərdar etməzsə, məndə heç bir tərpəniş olmaz! Çünki məndə tərpəniş yaratmaq ondan irəli gələ bilər ki, Onun (Tanrı nəzərdə tutulur) məsləhəti olmuş olsun! Əgər Tanrının hikməti bir şəxsdən kənarlaşarsa, həmin şəxs heç bir yana tərpənə bilməz! Sanki əgər dəvənin burnunda cilov olmasa, o hərəkət etməz! Əgər cilovun bürün keçən hissəsi böyük və kobud olarsa, dəvə yenə də hərəkət etməz, xıxıyıb oturur!

Və innə min şeyin illa indəna xəzainuhu vəma nənziluhu illa biğədri məlum! -Yəni: - həqiqətən bizdə Onun xəzinələri vardır. O, həmin xəzinələri müəyyən, məlum miqdarda və ölçüdə, lazımı qədər nəzil edir!

- Torpaq susuzdursa, kəsək olmaz! Və əgər su çox olsa, yenə də kəsək olmaz!

Vəssəmai rəfəəha və vədəəl mizan!- O səmanı qaldırdı və mizan-tərəzi qoydu!»

Və tərzüğü mən təsau biğəyri hisabin!- Sən kimə istəyirsən saysız-hesabsız ruzi verirsen!

Vəmnə ləm yəzuğ ləm yədri! -Kim görməmişdirsə bilməz!

Məndən eşqi sordular: - Bilmirsən necə olur?!

Dedim: - Ol mənim kimi, bilərsən necə olur!

**Eşqi və məhəbbəti ona görə sonsuz hesab etmişlər ki,
O Haqqın sifətlərindəndir!**

Həqiqətdə isə onun bərabəri bəndələrə onların məzarıdır.

(Yuhibbuhum) – Yəni: O, onları sevir (istəyir). Daha doğrusu, O bəndələrini sevir!

(Yuhibbunəhu) – Bəndələr də onu sevirlərmə? Onlar da Onu sevirlərmə (istəyirlərmə)?! Bəs hansıdır (kimlərdir) və haradadırlar?!

Əlhəmdü lillahi Haqqın həmduhu vəssalatu əla Muhəmmədin və alihi!

- Həmd olsun Allaha! Həqiqətən Allahdır! Məhəmməd salavatullahə və onun əhlinə dua və səna olsun!

Bismillahirrəhmanirrəhim! -O əziz və mehriban Allahın adı ilə!

Məsnəvi yazmağımı təxirə saldım, bir az!

Qan südə dönsün deyə, möhlət də aldım, bir az!

Əgər dəvən doğmasa, sənə köşək verməsə?!

Qan südə dönməz heç vaxt, olmaz dadlı, xoşməzə!

Odur ki, Ziyaülhəqq Hüsəməddin, atını,

Göylərin mərkəzindən endirdi, din atını!

Çünki Haqq meracına o, atını çapmışdı,

Bahar olmadan onun, qönçələri açmışdı.

Elə ki, o dəryadan, sahilinə qayıtdı.

Məsnəvi, şər cəngində, qalib gəlib, yer tutdu.

Ruhlara sığal verən, həmin o məsnəvilər,

«İstiftah»¹ məqamında, yenə qayıdıb gələr.

Hicrət altı yüz altmış iki illərdə idi,

¹ Istiftah - Hicri-qəməri ilinin Rəcəb ayının 15-i nəzərdə tutulur. Həmin gün göylərin qapısı açıq olur və yaxud Kəbənin qapıları açıq olur.

Bu xeyirli, sevdalı tarix dillərdə idi.
 Yerdən bir bülbül uçdu, yenidən yerə döndü!
 O, mənalar ovundan ovlayıb, bura döndü!
 Şah bazusu, qartalın yenə məskəni oldu.
 Bu qapı xalqlar üçün məna ilə qəni² oldu.
 Bu afətlər, bəlalər, havada bir şəhvətdir,
 Yoxsa, burda yenə də şərbət içrə şərbətdir.
 Ağzını sən bağla ki, görə biləsən əyan,³
 Gözünü də yum, bağla, dünyada səssiz dayan!
 Ey, sən öz ağzın da, sən cəhənnəm ağzıdır!
 Həmçinin bu cahanın, sanki bir qəm ağzıdır!
 Əbədi Nur həmişə, dünya varıyla birgə!
 Saf süd də həmişəlik, qan damarıyla birgə!
 Ehtiyatsız əgər sən vursan onun qapısını,
 Sənin südün qan olar, qan edərsən hamısını!
 Nəfsin zövqünə vurdu, Adəm övladı qədəm,
 Nəfsin gücüylə düşdü, Cənnətdən ayrı Adəm.
 Onu div kimi bilib, Mələklər qaçırdılar,
 Yemək əldə etməkçün, hər yerə uçurdular.
 Əgər günahkar abid, olsa işin bacarmış,
 Sanki, O tükə dönmüş gözlərində cücərmiş.
 Adəmin gözlərində bir qədim Nur tək idi,
 Tük onun gözlərində bir isti qor tək idi.
 Əgər o vəziyyətdə etsəydi bir məşvərət,
 Heç peşiman olmazdı, istəməzdi məzərət.⁴
 Çünki bir ağıllıqla, ağıllı qoşalaşdı,
 Pis əməlin mayəsi qarışdı, çox dolaşdı.
 Bir nəfs, başqa nəfs ilə dostlaşaraq yar oldu,
 Ağılın bir hissəsi, çox tənəbəl, bekar oldu.
 Əgər tənhalığında, bir ulduz kimi olsan?!
 Qaranlıqlar altında, Günəşlə yar olarsan.
 Get axtar Haqq yarını, tezliklə yubanmadan,
 Əgər sən belə etsən, Haqq yarın, həmin andan.
 Kim ki, gizləndə baxıb, diqqətlər göstəribse?!

² Qəni – zəngin, varlı, dolu

³ Əyan – gözlə görünən, aşkar, aydın, zahir, bəlli

⁴ Məzərət – üzr istəmə, üzrxahlıq

Sən bil axır hardansa, «Yardan» öyrənib, nəşə.
 Əğyardan qaçmalısən, O Yardan yox, əzizim!
 Yapınca qışdan ötrü, bahardan yox, əzizim!
 Ağıl başqa ağılla, qoşalaşsa daha sıx,
 Nurun, nurluğu artar, işıqlaşar yollar çox.
 Nəfs, başqa bir nəfs ilə olarsa, xəndan artıq,
 Olar zil qara zülmət, yollarsa pünhan, artıq.
 Ey ovçu yarın sənin özünün gözündədir,
 Öz gözünü çör-çöpdən, təmizlə sən birbəbir.
 Dilini süpürgə tək, gözündə sən hərlətmə,
 Gözümü çör-çöplərdən təmizlədim, fəxr etmə!
 Çünki mömin həmişə olmuş mömin aynası,
 Aynanın toz-torpaqdan, yaxşıdır pak olması.
 «Yar» da bir ayinədir, dərdli olanda cana,
 Ayna əgər candasa, sən nəfəs vurma ona.
 Ki, ayna öz üzünü, örtməsin nəfəsindən,
 Nəfəsi udmalısan, doymamısansa ondan.
 Torpağın azlığından, torpaq yarını tapdı,
 Bahardan yuz minlərlə, o ənvarını tapdı.
 Hansı ağac cütləşər, özünün yarı ilə,
 Çiçəklənər, tanınar bəhəriylə, bəriylə.
 Xəzan da gördüyüyün, özgə xislət yarını,
 Çəkər yorğan başına, tökər meyvə, barını.
 Dedi: - Pis yar həmişə, bəlalər gətirəndir,
 O gəlsə öz vaxtını yatmaqla itirəndir.
 Xülasə yatmış olsam, «Əshabi-Kəhf»də qalsam,
 Dəqyanusun⁵ zülmündən, mənə xoş, daş da olsam.⁶

⁵ Dəqyanus – Dəqyanus Rum qeysərlərinin biri olmuş, xalqı özünə və бүтə sitayiş etməyə məcbur edərmiş. «Əshabi-Kəhf»də yatanlar da onun müasirləri idilər. Allah öz fitrətindən onları belə bir fikrə saldı və onlar bildilər ki, onlar özləri məxluq (xəq olunan), бүtlər isə məxluqun məxluqudur! Tək olan Tanrıya inanmaq lazımdır. Onlar bu məqsədlə Dəqyanusun vilayətini tərk etdilər. Onlar yolda bir çobanla da rastlaşdılar. Hətta, çobanın iti də onlarla, birlikdə bir mağaraya girdilər. 309 (üç yüz doqquz) il mağarada yatdılar. Bu barədə Qurani-Kərimdə də «Kəhf» surəsində bəhs edilmişdir. Həmçinin bəzi tarix kitablarında da bu barədə məlumatlar var.

Onların oyanması, Dəqyanusa sərfəli,
 Orada yatmaları, bil namusa sərfəli.
 Yatmaq ayıqlıq kimi, çünki elm ilə birgə!
 Vay elə ayıqlığa, nadanlıq onla birgə!
 Gülüstan da qursalar, yuvaların qarğalar?!
 Bülbüllər gizlənərlər, bağ sükuta qərq olar.
 Gülüstanın yoxluğu, bülbülü susdurandır,
 Günəşin qeyb olması, ayıq yatızdırandır.
 Günəş, tərək edərsənsə, gözəl gülşəni əgər?!
 Kim bu yer ilə, göyü, öz nuruna qərq edər?!
 Günəş mərifətinə irad tutmağa söz yox,
 Şərqdən o doğulmasa, canlı ilə, cansız yox!
 Xüsusən olsa əgər, kamal günəşi nurlu,
 Gecə-gündüzün olar, işi-gücü uğurlu.
 Ey Şəms, xəbərdar ol sən, kədərlə birsən əgər?!
 Sonra haraya getsən, olacaqsan xoşsəfər.
 Ondən sonra, hər yerin üzü məşriqə olar,
 Şərqlər həmişə, daim qərbə aşıqtək qalar.
 Gecəquşu duyğusu, həmişə qərbə qaçar,
 Dürr saçanın duyğusu, birbaşa şərqə qaçar.
 Duyğu yolu, ulaqlar yoludur, ey süvari?!
 Ey ulaqlar incidən, həyanı qoru bəri?!
 Əlavə beş duyğu var, bu beş duyğu hiss kimi,
 O duyğu qızıl kimi, bu duyğusa mis kimi.
 O bazarda tənbellik, məşhərdə tənbel kimi,
 Mis olan duyğuları, alarlar bir ləl kimi.
 Pislərin duyğuları, zülmətdən quvvət alar,
 Canların duyğuları, Günəşdən həyat alar.
 Ey duyğu surətini qeybə tərəf çevirən?!
 Musa kimi sən də bir çıxart əlin cibindən.
 Ey olan sifətləri, bir mərifət günəşi?!
 Fələkdə olan Günəş, hər bəndənin məhvəşi⁷.
 Gah bir Günəş tək günəş, gah da dəniz olursan,

⁶ Xülasə yatmış olsam, «Əshabi-Kəhf»də qalsam. Dəqyanusun zülmündən, mənə xoş daş da olsam. Bu misra Qurani-Kərimdə «Kəhf» surəsinə işarədir.

⁷ Məhvəş- ay kimi, aya bənzərlik;

Gah olursan Qaf dağı, gah onun Ünqasısan.⁸
 Sən öz zati pakında, nə bu, nə o olursan,
 Qorxunun təsirindən, qorxaqlıqla dolursan.
 Ruh həmişə elm ilə, bir də kamalla dostdur,
 Ərəb, Türklə nə işi, eyni amalla dostdur.
 Sən də ki, ey xeyirsiz, çoxlu surların ilə,
 Bənzətmə, müvəhhidlik⁹, tərs uğurların ilə,
 Gah bənzətmə, gah da ki, müvəhhidlik edirsən.
 Gah müvəhhidlikliyinlə, yol kəsməyə gedirsən.
 Gah sənə deyirlər ki, məstlikdə Bul Həsənsən,
 Gah yaşı çox az olan, gah təzə-tər bədənsən.
 Gah özün amalını, viranə çevirirsən,
 Əxlaqi saflıq üçün, cananə çevirirsən.
 Gözlərin duyğusunun, məzhəbdən çıxması var!
 Ağillı baxışların, vüsala axması var!
 Dini yol azmaların, çox ağır duyğusu var!
 Özün sünnü göstərib, kəc yolda uyğusu var.
 Hər kim, duyğuda qalsa, dindən dönmə kimidir,
 Əgər desə sünniyəm, cəhlə enmə kimidir.
 Kim ki, duyğudan çıxsa, həqiqi Sünnü odur!
 Bilik əhli o şəxsdir, duyğu gözü bağlıdır.
 Kim ki, Haqq düşünərkən, görərsə Ayətləri,
 Bil ki, Haqqına yaxşı edir, itaətləri.
 Heyvani duyğularla, kim ki, görərsə Şahı?!
 Sanki, öküzlə – ulaq, görmüş olur Allahı.
 Yoxdursa özgə duyğun, oyanmamışsa əgər?!
 Heyvani duyğulardan beyninə girə bilər.
 Bəni Adəm, bəs nə vaxt, mükərrəm¹⁰ olacaqsan?!
 Şərik duyğuyla haçan naməhrəm olacaqsan?!¹¹

⁸ Ünqa – 1) Qaf dağında yaşayan əfsanəvi bir quş;

⁹ Müvəhhid – Allahın birliyinə inanan, monoteist;

¹⁰ Mükərrəm – möhtərəm, hörmətli, səxavətli, əliaçıq, comərd;

¹¹ Bəni Adəm, bəs nə vaxt, mükərrəm olacaqsan?

Şərik duyğuyla haçan naməhrəm olacaqsan?!

Bu misra Qurani-Kərimdə «Əl-İsra» surəsindəki 70-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir? – Biz, Adəm övladını şərəfli və hörmətli elədik, onları suda və quruda (gəmilərə, heyvanlara və başqa nəqliyyat vasitələrinə) mindirib sahib etdik, özlərinə

Sənə təsvir etməyən, ya da edən dedilər,
 Surətdən çıxmağına, batil gedən dedilər.
 Təsvir edən, etməyən, Onun Dərgahındadır!
 Hamı beynə bağlıdır, O Təkin yanında!
 Kor olmuş olsan da sən, nadanlıq yoxsa əgər?!
 Onda səbrini bas sən, səbrin sevinc gətirər.
 Gözün pərdələrinin, dərmanı da səbirdir,
 Həm yandırar, yaradar, həm də şərh edər bir-bir.
 Ürəyin ayinəsi, tər gül tək, təmiz olar,
 Sudan, torpaqdan qeyri, şəkil tər-təmiz olar.
 Həm şəkli görəcəksən, həm də şəkil çəkəni,
 Həm dövlətin gücünü, həm də fərşə əzəni.
 Xəlil gəldiyi üçün, xəyalən «Yar» yanına,
 Surəti bütə dönmüş, mənə, büt sındırana.
 Şükr olsun Allaha ki, gördüm peyda¹² anını,
 Xəyalında gördü o, xəyalının canını.
 Dərgahının torpağı qəlbi tora salırdı,
 Külü üstündə idi, küldən səbir yağırdı.
 Dedim: - Olsam mən yaxşı, ondan bunu alaram,
 Lakin o güldü mənə, nifrətlə, aram-aram.
 Yalnız çarəsi odur, öz-özümü edim ram,
 Yoxsa o gülər mənə, mən ondan nə alaram?!
 O, gözəldir camalda, həm də «Yuhibbul camal»¹³
 Cavan qəbul edərmə, olmusansa «pirü-zal»¹⁴
 Gözəl, gözəl sayılır, qorusa gözəlliyin,
 Yaxşılıq yaxşılığı hər vaxt cəzb edər, yəqin.
 Hər bir şeyə baxsan sən, diqqətlə nəzər salsan!
 Özü- öz cinsi ilə gəzər, Mənəvi, asan!
 Dünyada hər bir şeyin, bir şey cəzbini edir,

(cürbəcür nemətlərdən) təmiz ruzi verdik və onları yaratdığımız məxluqatın çoxundan çox üstün etdik.

¹² Peyda – tapılma, görünmə;

¹³ O gözəldir camalda, həm də «Yuhibbul camal»

Cavan qəbul edərmə, olmusansa «pirü-zal». Bu misra Peyğəmbər hədislərindən birinə işarədir. Hədis belədir: - «İnnəllahu cəmilun və yuhibbu camal» – yəni: - Allah gözəldir və sevilən camala malikdir!

¹⁴ Pirü-zal – qoca mənasını ifadə edir, yəni ağ saçlı qoca;

Isti istinin, soyuq, soyuq dalınca gedir.
Batıl tərəfdarları, batillərini çəkir,
Axirət sevnələri, öz güllərini çəkir.
Cəhənnəmlilər sevir cəhənnəmlik olanı!
Nurun tərəfdarları, sevir nurla dolanı!
Safları, sufiləri, sufidinlilər sevir,
Əzabı-əzabkeşlər, qara günlülər sevir.
Zünnarı-zünnarçılar, sevir onla olanlar,
Rumlu-rumlular ilə, iş qurar, faydalanar.
Gözünü bağladınsa, qəm-qüssə tutar səni,
İşıltı verərmə heç göz nurunun yerini,
Sənin qəm-qüssən yenə nuru gözə cəzb edər,
Nəhayət qovuşar tez, nur Günəşdən nur udar.
Açıq göz qəm çəkərsə, bilmə özündən onu,
Bil ki, qəlbin gözləri, bağlıdır aç sən onu.
Sən iki gözlə, qəlbin xahişlərini tanı,
Çünki o daim arar, bənzətməsiz ziyanı.
O iki dəyişkən nur, fəraqda olduğundan,
Qəm-qüssə gətirəcək, göz açıq olsa, ondan.
Bu iki əbədi nur, fəraqdadırsa əgər?
Qoru onu, qəm-qüssə sonda, yenə gətirər.
Ona da baxmağımı, istəyərsə o əgər?
Mən cəzbinə layiqəm, mənə özünə çəkər.
Əgər lütfü olan kəs, getsə çirkin dalınca?
Könüllü yox, güc ilə, ələ alınar mənə.
Ey əcəb, görə billəm nə vaxt mən öz əksimi?!
Rəngim olsun gündüzüm, ya da ki, gecəm kimi.
Öz canımın əksini, uzun zaman axtardım.
Heç kimdə tapammadım, kim etsin mənə yardım?!
Dedi: - Axı ayinə, nədən ötrü, nə üçün?!
Dedilər ki, qoy görsün hər kim orada özün.
Dəmirin ayinəsi, rənglər boyalar üçün,
Can siması aynası, qiymətli onlar üçün.
Canın aynası deyil, yarın üzündən uzaq,
O yar olmasın gərək, yarın üzündən uzaq.
Dedi:- Ey dil, axtar sən, küllün ayinəsini,
Vur özünü dənizə, eşitmə çay səsinə.
Bu tələblə bəndə də sənin yanına gəldi,

Məryəmin ağrısını, xurma dibi də bildi.
 Sənin öz baxışların qəlbimi gördü darda,
 Yüz görülməmiş ürək, qərq oldu baxışlarda.
 Küllünün aynasında gördüm axır özümü,
 Sənin göz daxilində, gördüm mən öz gözümü.
 Dedim: - Axır ki, mən də özümü dolu tapdım,
 Onun iki gözündə, işıqlı yolu tapdım.
 Dedi: - Bil xəyalındır, məni qorxuya salan!
 Özündə olan zəti, xəyalda bil, sən oyan!
 Gözündən əksim mənim, səslənib səslər verdi,
 Ki, mən sənəm, sən də mən, bir olduğumuz yerdi.
 Əbədi yox olmayan gözlər var, nurlu-nurlu,
 Həqiqətdən savayı, xəyalın varmı yolu?
 İki qoşa gözlərdə sənə-mən olsaq sirdaş?!
 Özgə əks görünərsə, bir xəyal bil, uzaqlaş.
 Kim yoxluq sürməsinə çəkərsə gözlərinə,
 Şeytanın təsvirindən, bədə dəyər dilinə.
 Xeyallarla yoxluğun, evidir onun gözü,
 Yoxluqları var görür, şübhəsiz Onun özü!
 Elə ki, Zülcəlalım, gözümə sürmə çəkdi,
 Varlığın evi oldum, xəyal məndən əl çəkdi.
 Gözünün qarşısında bir tük qalarsa əgər?
 Xəyalında gövhərə, ya da zümrədə dönər.
 Zümrüd ilə gövhəri, ayırd edə bilsən sən?!
 Bütün xeyallarından, ibrət ala bilərsən!

Ömər in xəlifəliyi zamanında bir şəxsin xəyalı halal bilməsi və onun tənbeh olunması hekayəti

Bir hekayət eşitsən, ey gövhərlər tanıyan?
 «Zahirlə», «Bənzətmə»ni dərk et, yuxudan oyan!
 Ömər in zamanında, orucluq ayı idi,
 Bir şəxs dağa qalxaraq, ayı görmək istədi.
 Məqsəd Ayı görməkdi, Hilalı tutmaqdi fal.
 Bir başqası söylədi: - Ey Ömər, budur Hilal!
 Ömər baxdı səmaya, Ayı görmədi tamam.
 Dedi: - Xəyal görmüsən, xəyalə yoxdur inam.

Yoxsa səmaları mən səndən yaxşı görürəm,
 Bəs o pak Hilalı mən, nədən olur görmürəm?!
 Dedi: - Əlini islat, sürt alına, sürt başa,
 Ondan sonra nəzər sal, səmaya bax birbaşa.
 O, islatdı qaşını, baxdı Ay görünmədi,
 Dedi: - Ey şah, yoxdur Ay, yox oldu, bilinmədi?!
 Dedi: - Bəli, qaşının tükü olmuşdur kaman,
 Sənə tərəf atmışdır oxu, edəsən güman.
 Çünki tükünün biri əyri olmuş qaşında,
 Təzə ayın şəklini yaratmışdır başında.
 Əyri tük bir pərdə tək, olsa dünyaya birdəm?!
 Bütün işlər dəyişər əyri olar dəmbədəm.
 Birinin əyri tükü, onun gözünü tutdu,
 Yalandan Ayı gördüm, deyib Haqqı unutdu.
 Düzəlt hər əməlini, öyrən onu düzlərdən,
 Dikbaşlıqla yan keçmə, Dərgahdakı izlərdən.
 Tərəzinin bir gözü, o birin də düz edər,
 Həmçinin o birindən o, irini az edər.
 Hər kimin çəki daşı əyriylə həmdaş oldu,
 Kəsiblik tutdu onu, başı daşa tuş oldu.
 Sən get həmin yolu tut, «Şiddau ələl küffar»!¹⁵
 Külü əğyara səp ki, onu edəsən dildar.
 Əğyarın başında sən qılınc kimi iti ol!
 Tülkü tək yaltaqlanma, şirtək şir cürətli ol!
 Qeyrətindən dostların, ayrılmasınlar səndən,
 Çünki tikan olanlar, daha pisdür düşməndən.
 Od vur canavarlara, bu işi bilən kimi,
 Çünki bu canavarlar, Yusifə düşmən kimi.
 «Can bala» deyər sənəİblis öz hiyləsiylə,
 Səni aldadar yenə, xain div öz səsiylə.
 O, biclik, fırıldaqla, babanla büsat etmiş!
 Adəmi, qara qəlbi, hiyləsiylə mat etmiş!

¹⁵ Sən get həmin yolu tut, «Şiddau ələl küffar»!

Külü əğyarə səp ki, onu edəsən dildar.

Bu ayə Quranda «Fəth» surəsinin 29-cu ayəsinə işarədir. Ayənin mənası belədir: -Məhəmməd (əleyhissalam) Allahın (möminlər) kafirlərə qarşı sərt, bir-birinə (öz aralarında) isə mərhəmətlidirlər.

Şahmat başında olan, çevikdir həmin fiqur,
Sən oyunu oynama, gözlərin yuxuludur.
Çünki vəzir fiqurun, çoxlu fəndləri vardır.
Hülqumunu tutmağa, çoxlu bəndləri vardır.
Boğazda qala bilər, illərlə nəfsin çöpü,
Nədir çöp? – Cah-calala hədsiz həvəsin çöpü.
Çör-çöp nə olan şeydir, qiymətsiz, keyfiyyətsiz,
Behişt suyuna qarşı, boğazda hərəkətsiz.
Əgər quldur aparsa malını, dövlətini,
Atalar halal demiş, oğrunun zəhmətini.

Bir şəxsin, bir ilantutanın ilan torbasını oğurlaması, ilanın oğrunu çalıb öldürməsi hekayəti

Bir oğru, ilançıdan, ilan oğurluq etdi,
Əbləhlikdən ilanı qənimət bilib, getdi.
Qurtuldu ilantutan, ilandan qəhər ilə,
İlan öldürdü zar-zar oğrunu zəhər ilə.
İlançı, o oğrunu görcək, tanıdı onu.
Dedi: - Öz canı ilə verdi ilan pulunu.
Ürəyimdə, qəlbimdə edirdim duanı mən,
Kaş tapaydım oğrunu, alaydım ilanı mən!
Şükr olsun Allaha ki, duamı bədəl¹⁶ etdi,
Ziyan başa düşürdüm, xeyrə mübəddəl¹⁷ etdi.
Çoxlu dualar vardır, sonda gətirir həlak,
Kərəmindən eşitmir, bəzən O Yəzdani-pak.¹⁸
Məsləhəti – məsləhət çağırır düzgün yola,
Məsləhəti eşidər, qayıdar bir gün yola!
O duanı söyləyən, şübhələnər, şəklənər,
Zənnini pisə yozar, pis başına ələnər,
Başa düşməz özünə dərd-bəla istəmişdir,
Haqqı öz kərəmindən bəla göstərməmişdir.

¹⁶ Bədəl-dəyişik, dəyişmiş;

¹⁷ Mübəddəl – dəyişilmə;

¹⁸ Yəzdani-pak – müqəddəs, Tanrı;

Yol yoldaşlarından birinin İsa Məsihdən sümükləri diriltməyi xahiş etməsi

İsa Məsihlə bir gün bir əbləh oldu yoldaş,
Bir qəbirdə sümüklər görüb dedi: - Ey «qardaş»!
Sənin adın məşhurdur, İsa «Ruhullah»¹⁹ kimi!
Ölüyə can verirsən, Sən də Bir Allah kimi!
Bu sirri mənə öyrət, edim hamıya ehsan!
Sümüklərə can verib, həyatı edim asan.
Dedi: - Sus! Çox danışma, bu sənin işin deyil!
Nəfəs vermək, can vermək sənin yerişin deyil!
O nəfəs olmalıdır, yağışlardan daha pak!
Hərəkətdə, yeridə mələklərdən daha pak!
Ömür son nəfəsədək, saf dinə olmalıdır!
İmanda, Tanrı üçün xəzinə olmalıdır!
Bax, özün də tutmusan, sağ əlinə sən əsa!²⁰
Musa əlinə oxşar, əl varmı tutsun əsa?!
Dedi: - Mən deyiləmsə, sirlər oxuyan əgər?
Sən də sümüyə ad ver, gör başına nə gələr?
İsa dedi: - Ey Rəbbim, bu nə sirdir ki, belə?!
Bu əbləhin beynində istək nədir ki, belə?!
Özü xəstə olsa da öz qəmində deyildir?!
Bu murdarı neyləyim, öz dəmində deyildir?!
Özü bir ölü kimi öz halına yanmayır?
Başqa ölü diriltmək, arzusun bəyanlayır?!
Haqq dedi: – Bədbəxt özü, başqa bədbəxti anar!
Tikan, tikan olsa da tikanlığını danar!
Hər kim tikan toxumu, əksə cahanımızda!
Heç axtarma onu Sən, bu gülüstanımızda!
Əgər o gül götürsə ovcuna tikan olar!
Və əgər yar olarsa, sonuqda ilan olar!
İlanın zəhərinin əsasıdır o xəbis!
Möminin hikmətinin cəzasıdır o xəbis!
Sözünə, əməlinə etimad göstərmə sən!
O söyüd ağacıdır, söyüddən bar görməzsən!

¹⁹ Ruhullah – Allahın ruhu (İsanın ləqəblərindən biri)

²⁰ Əsa – Musa peyğəmbərin möcüzəli əsasına işarədir;

Sufinin xidmətçiyə ulağıma yaxşı qulluq et deyərək məsləhət verməsi

Bir sufi dolaşırdı, gəzirdi hər bir yanı,
Gecə xanəgahında edirdi o duanı.
Bir ulağı var idi, axurda ac durmuşdu,
Özü dost məclisinin başında oturmuşdu.
Öz məsləkdaşlarına qayğılar göstərirdi,
Məclisdə olan dostlar ona duyğu verirdi.
Sufilərin məclisi yalnız savad, söz deyil,
Ürəklərə sərinclik, sərinc su, qar, buz deyil!
Alimləri yaradan, qələmi, əsəridir,
Sufiləri yaradan, nurlu qədəmləridir.
Həmçinin səyyad kimi ova tərəf qədəmlər,
Ahu qədəmin görər, təsirlənər o dəmlər.
Dəfələrlə rastlaşar, ahu addımlarına,
Ondan sonra, ahunun müşk ətri rəhbər ona.
Elə ki, addımlara şükr edər tama çatar?!
Sonuçda addımlardan dərs alıb, kama çatar!
Bir mənzil yol eyləmək, göbəyin ətri ilə,
Yüz mənzil addımlardan, təvafdan artıq belə.
Bircə dəfə zahidin şahını seyr etməsi,
Yaxşı arif seyrindən, çox olsa da getməsi.
Məhtablardan xəbərdar olan haman ürəklər,
«Futthət əbvabha»²¹dır, ariflərin diləklər.²²

²¹ «Futthət əbvabha» – Qapılar açılacaq!

²² «Futthət əbvabha»dır, ariflərin diləklər. Bu sətir Qurani-Kərimdə «Rəmz» surəsindəki 71-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - Kafirilər dəstə-dəstə Cəhənnəmə sürünəcəklər. Nəhayət oraya çatınca onun qapıları açılacaq və cəhənnəm gözetçiləri onlara deyəcəklər: - «Məgər sizə öz içərinizdən Rəbbinizin ayələrini oxuyan, sizi bu gününüzdə qarışacağınızla qorxudan peyğəmbərlər gəlməmişdi?» Onlar isə: - «Bəli (gəlmişdi) lakin əzab sözü (əzab hökmü biz) kafirlər barəsində vacib oldu!» – deyər cavab verəcəklər.

Səninlə divarsa da, onlarla bir dər²³ kimi.
Səninlə daş kimisə əzizlərlə zər²⁴ kimi.
Ayinədə gördüyün nə varsa tam aşkar,
Pirlər kərpicdə görər, səndən qabaq hər nə var.
Pirlər o şəxslərdir ki, aləm yaranmasında,
Onların ruhu vardı, yaranış dəryasında.
Bundan əvvəl yaşamış, canı ömrə vermişlər,
Əkdiklərindən çox-çox bəhrələr götürmüşlər.
Naxışdan daha artıq, canlar qəbul etmişlər,
Dəryadan daha artıq, dürlər yonub getmişlər.

Tanrının Adəmi xəlq etməkdə mələklərlə məşvərət etməsi

Məşvərət olunurdu, bəşər yaratmaq üçün,
Canlara güc verməklə, məqsədə çatmaq üçün.
Mələklərə gizləncə «dünbək»²⁵ vurulduğundan,
Onlar narazı idi, bu işdən həmin andan!
Kim ki, var olacaqdı, naxışı bəlli oldu!
Hələ nəfəs yox idi, Haqq işi bəlli oldu.
Mələklər fələklərdən xəbərdar olduğundan,
Hər xörək, hər çörəkdən görüb var olduğundan,
Qəmli-qəmli oturub, fikirli qalmışdılar,
Ordu, hərbsiz onlara qələbə çalmışdılar.
O gözlərə görünən, onlara bir dərd oldu!
Lakin Onun özü də kamillərə fərd oldu!
Keçmiş-gələcək olsa, fikrin, amalın əgər,
Çox uzaq olduğundan, müşküllər düzə çəkər.
Ruh üzumdən, qoradan, meyi, mulu²⁶ görəndir,

²³ Dər – qapı;

²⁴ Zər – qızıl;

²⁵ Dümbək – Şeytanın Mələkləri Adəm(ə) biyət etməməyə təhrik etməsinə işarədir.

²⁶ Mulu – Mul «şərab» mənasındadır. Lakin bu şərab dünyəvi şərab yox, İlahi şərabdır.

Ruh mövcud olmayanı, gizli yolu görəndir.
 Hər keyfsizi keyfiylə görüb, bildiyi üçün,
 Ondan əvvəl düz-əyri, bilib, gördüyü üçün,
 Xilqətdən çoxlu üzüm, dərib yediği üçün,
 Mey içib, nuş edərək, şorun gördüyü üçün,
 Yayın isti günündə bilir, qış soyuğunu.
 Günəş altında bilir, kölgə nə olduğunu.
 Meyin üzümünü də, qəlblərində görmüşlər,
 Fənada naməlumun əllərin də görmüşlər.
 Onların ətrafında səma içib- yeyəndir,
 Onun mövcudluğundan, Günəş məxmər geyəndir.
 Onlar da toplanmışlar iki yar gördüyündən,
 Onlar həm tək olurlar, həm də çox üç yüz mindən.
 Dalğalar misalında, bil, onların sayları,
 Onlar gətirə bilir, küləkli olayları.
 Canların Günəşi də, ayrılıb parçalandı,
 Su qabları içinə dır-deşikdən ələndi.
 Həb atmaqla, yeməyə qiymət bir olduğuyçün,
 Su qabında gizlində şək yarandı onunçün.
 Heyvanı ruhlarda var, bir-birindən fərqli hal,
 Vahid olan nəfs isə, insani ruhda amal.
 Çünki Haqqımız bizim, daim Bir Nura malik,
 Heç vaxt Nuru fərqlənməz, O, hər uğura malik.
 İnsanlıq ruhu hər vaxt, vahid nəfslə yaddadır,
 Heyvani ruhlar isə inkişafsız maddədir.
 Ağılın, bu rəmzlərin içindən xəbəri yox,
 Bu sirrləri anlayan, Haqqdan qeyri, biri yox!
 Ağılın özünün də bu sevdəylə nə işi?!
 Anadan kar doğulan, zurna ilə nə işi?!
 O ağılın özü də nə bilir sevda nədir?!
 Anadan kar doğulan, nə bilir zurna nədir?!
 Bir anlığa möhlət ver, ey qəm-kədərli yoldaş,
 O gözəlin xalının, vəsfən edim, ey qardaş.
 Onun gözəlliyinin təsviri gəlməz dilə,
 Xalının yerin verməz, hər iki aləm belə.
 Onun yaxşı xalından, dəm vurub tərifləsəm,
 Beynimi deşə bilən sözlər lazımdır bil, sən!
 Məgər qarışqa kimi, bu xırmanda xoşam mən?!

Özümdən ağır yükü, çəkə-çəkə aşam mən?!
Işığa qısqanc olan haçan imkan verəcək?!
Demək vacib olanlar, deməliyə gələcək!

**Hekayətin mənasının nəticəsinin bəyanının
sonu:-Dinləyənlərin meylə dinlədəndədir**

Dənizin köpükləri gəlib, bir səddi qursun,
Çəkərək, sürüyərək, sonra bir məddi²⁷ qursun.
Bu zamanı eşitsən, məgər mane olan var?!
Eşidənin ürəyi yad yerdə qərar tutar!
Onun yaddaşı birdən sufiyə qonaq gedər,
Onun sevdası ilə, enər qaşığa qədər.
Lazım gəldi gedək biz, bu sözlərdən uzağa.
Əfsanənin ardının, vəsfə-halın yazmağa.
Sufini surət bilmə, mənə sevən əzizim,
Nə vaxtadək, uşaqtək sevəcəksən qoz, üzüm?!
Cismimiz qoz, üzümdür ey oğul, sən sinə gər,
Kişiliyin vardırsa, bu şeylərdən et həzər.
Haqqın kərəmlərindən beləcə keçsən əgər,
Doqquzuncu göydən də səni Haqqın keçirər!

**Xidmətçinin sufinin uluğuna xidmət etmək məsu-
liyyətini öz üzərinə götürməsi və onun əksini etməsi
hekayəti**

Buyur indi eşit sən, həyat əfsanəsini,
Vaxtında meyvəsinin, ayırd et danəsini.
Həlqə vuran sufilər məclisi, vəcdə gəldi,
Sevinib, əylənmələr zirvəsinə yüksəldi.
Qonaqlar qarşısında süfrələr bəzənəndə,
Ulağı yada düşdü, yeməklər düzüləndə.

²⁷ Mədd – Burada Mədd coğrafi mənada işlənmişdir. Dənizlərdə vaxtaşırı əmələ gələn su qabarması, suyun quruya doğru irəliləməsi, sunami;

Sufi xidmətçisinə dedi: - Get bax axura!
 Arpa-saman hazırla, ulaq üçün tök ora!
 Dedi: - Bu nə söhbətdir, mən sözümdən bezmişəm?!
 Qədimdən belə işlər olmuşdur mənim peşəm!
 Dedi: -İslat arpanı, ona vermədən qabaq,
 Heyvan çox qocalmışdır, dişləri sınıq-salxaq!
 Dedi: - Darıxma ağam, bu nə sözdür deyirsən?!
 Belə xidmət növlərin, öyrənir hamı məndən!
 Dedi: - Palanın götür, əvvəl-əvvəl sən onun,
 Məlhəmli otları qoy, üstünə yarasının.
 Dedi: - Darıxma, ağam, bu hikməti söyləmə,
 Yüz min qonağın gəlmiş, olmuşmu gileylənmə?!
 Hamı razı getmişdir bizim dudmanımızdan,
 Qonaqlar canımızdır, əzizdir canımızdan.
 Dedi: - Ulağa su ver, süd kimi isti eylə.
 Dedi: - Darıxma, qandım, utandırma, çox belə.
 Dedi: - Arpaya saman, azca qarışdır, sən ha!
 Dedi:- Darıxma, sözün qısaca eylə daha!
 Dedi: - Yerini süpür, çınqıl -daşdan, hər nədən,
 Otursun narın külün üstündə əzilmədən.
 Dedi: - Darıxma atam «Lahövl»²⁸ sözün söylə.
 Bu barədə az danış, Rəsul bəndəsi ilə.
 Dedi: - Götür qaşovu, ulağın belin qaşı,
 Dedi: - Darıxma atam, bəsdir, etmə təlaş.
 Dedi: - Nuxtanın ucun axura qısa bağla,
 Yıxılarda dolaşar, dura bilməz ayağa!
 Dedi: - Darıxma atam, bu qədər etmə nalə,
 Ulaq üçün bu qədər, əyilmə sən çuvalə.
 Dedi: - Tələs, belinə bir çul at, qoyma çulsuz,
 Çünki gecə soyuqdur, sənətkar qıyma çulsuz.
 Dedi: - Darıxma ağam, təkrar-təkrar söyləmə,
 «Şirlər sümük gəmərməz», mənə irad eyləmə.
 Mən öz sənətim üzrə, daha üstünəm səndən,
 Yaxşı-pis qonaqları, qəbulda mahirəm mən.

²⁸ La hövlü – Quranda bir ayə bu sözlə başlanır. (Yəni qorxum yoxdur heç nədən, Allahın qüdrətindən başqa) Bu ifadəyə Şərqdə ismi-əzəm də deyirlər. Yəni əzəmətli adı yad etmək!

Hər bir qonağa layiq, ona xidmət edənəm,
 Mən xidmət sənətində həm güləm, həm süsənəm.
 Xidmətçi bunu dedi, süçradı öz yerindən.
 Dedi: - Gedim, samanı gətirim anbarından.
 Çıxıb, əkilib, getdi, axuru yad etmədi,
 Dovşan kimi, sufi də heç yuxuya getmədi.
 Xidmətçi getdi, birbaş lotu-potu yanına,
 Etdi sufiyə rişxənd, çoxlu ad verdi ona.
 Sufi də yorğunluqdan, dincəlməyə uzandı,
 Yuxladı yuxusunda, dağı-daşı dolandı.
 Yuxuda gördü, onun ulağı qurd çəngində,
 Parçalamış qurd onu, ulaq qan-yaş içində.
 Dedi: - «La hövlü...» deyim, bu nə yuxudur belə?!
 Ey əcəb şirindilli, mehtər görünmür hələ?!
 Görürdü yuxusunda ulağını yol gedir,
 Birdən quyuya düşür, gah nəşə onu didir.
 Növbənöv hadisələr o, duyurdu yuxuda,
 «Fatihə»,²⁹ «Əlqariə»³⁰ oxuyurdu yuxuda.
 Dedi: - Nə çarə qılım, dostlarım da getmişlər,
 Qapıları bağlayıb, məni tənha etmişlər.
 Yenə təkrar edirdi: - Ey əcəb hanı mehtər?!
 Mənlə duz-çörək kəsmiş, görərmə belə işlər?!
 Hörmət-izzətdən başqa, ona söz deməmişəm,
 O mənə kin saxlarmı, kin ki, söyləməmişəm?!
 Hər bir ədavət üçün bir səbəb olmalıdır,
 Yoxsa, vəfa dəyişib kinlə dolmamalıdır?!
 Yenə söyləyirdi o, insan lətif olmalı.
 Onu kimİblis etdi, o, belə olmamalı?!
 İnsan ilan-əqrəbə nə eyləmiş ki, onlar,
 Onu öldürmək üçün olmuş qəsdə duranlar?!
 Qurdun öz xislətində vardır dağıtmaq, yırtmaq,
 Həsəd nütfəsindədir, mal-heyvanı qışqırtmaq.
 Yenə təkrar edirdi: - Bədgümanlıq xətdir!
 Qardaş qardaşa şübhə, ah-amanlıq xətdir!
 Yenə özü-özünə dedi: - Şübhə haramdır!

²⁹ Fatihə – Qurani-Kərimdə 1-ci surənin adıdır.

³⁰ Əlqariə - Qurani-Kərimdə 101-ci surənin adıdır.

Kim ki, şübhəli deyil, düz əməlli adamdır!
 Sufi vəsvəsədədir, ulaq indi necədir?!
 Düşməyə cəza vermək əlinə keçincədir.
 Onun yazıq ulağı daş-çınqıl arasında,
 Palanı yırım-yırtıq, boyunluq harasında!
 Bütün gecəni donmuş, ot-ələfsiz ac qalmış,
 Özü can hayındadır, həlakına az qalmış.
 Ulaq bütün gecəni fikirləşdi, həddən çox,
 Tanrı gunahım nədir, bir çəngə samanım yox?
 Sanki dilə gələrək deyirdi, ey qonaqlar?!
 Bu xam sahib əlindən çəkirəm çox əzablar!
 O əzab-əziyyəti, ulaq götürdü dözdü,
 Sanki bir həyat quşu, sel-su içində üzdü,
 Şübhə qədər o gecə, böyrü üstə uzandı,
 Başı bəlalı ulaq, gah yatdı, gah oyandı.
 Arpa-saman yox idi, naləvü-zar edirdi,
 Zavallı, arpa-saman yuxusunda görürdü.
 Daim möhnətdə idi, dərdü-qəmdən yanırdı,
 Gecəni şübhə qədər ah çəkir, odlanırdı.
 Səhər sübhədən xidmətçi gəlib tövləyə girdi,
 Palanı, o, ulağın cəld belinə endirdi.
 Ulaq çiyinini əydi, palan yaranı əzdi,
 Elə ağrı verdi ki, it onu götürməzdi.
 Ulaq atılıb-düşdü yaranın yanğısından,
 Hanı ulaqda dil ki, danışsın ağrısından?

Karvançılarının sufinin ulağının xəstə olmasını güman etmələri

Sufi elə ki, mindi ulağa yola düşdü,
 Ulaq yıxılıb-durdu, karvandan dala düşdü.
 Görəndə xalq ulağı, tez halın bilirdilər,
 Xəstəliyin hiss edib, əhvalın bilirdilər.
 Birisi qulağını bərk-bərk tutub bururdu,
 Qeyrisi ayağının altına əl vururdu.

Biri nalına baxıb orda səng³¹ axtarırdı.
 Qeyrisi gözlərində başqa rəng axtarırdı.
 Biri deyirdi: - Ey Şeyx, ulaq nəçin bu gündə?!
 Sən bizə demirdinmi, ulağım at gücündə?!
 Dedi: - Ulaq bu gecə yalnız «La hövlü»³² yemiş,
 Belə yerisdən başqa, getməz başqa bir yeriş,
 Çünki ulağım gecə «La hövlü» sözün yedi,
 Gecə duada, gündüz belə səcdə eylədi?
 İnsanların bir çoxu, adam yeyənə oxşar,
 Salam-ələylərindən yaxşı əməl az axtar.
 Qəm vaxtı, dərdə şərək yanına olmaz gələn?!
 İşini qurmalısən, özün-öz gücünlə sən!
 İnsanların qəlbində, divlər də yuva salar,
 Az qəbul et hiylələr, o divlərdə hiylə var.
 Divin div nəfəsindən «La hövlü» yeyən adam,
 Həmin o ulaq kimi, axsayar qədəm-qədəm.
 Kim dünyada aldansa divlərin hiyləsinə,
 Dost sifətli düşmənin, təzim etməsinə,
 İslamın yollarında, Siratın körpüsündə,
 O ulaq tək axsayar, həmin körpü üstündə.
 Pis dost işvələrini, belə qəbul etmə sən,
 Ey mən olan, tələ bil, ona tərəf getmə sən!
 Yüz min «la hövlü» deyən, İblis xislətliyə var.
 İblis xislət insanlar, ilan tinyətli olar.
 Səs ucaldıb söyləyər, mənim canım dostumsan,
 Qəssab tək soya bilsin dərini asan-asan.
 O qədər üfürər ki, dərini soyar atar,
 Vay olsun o şəxsə ki, düşməndən zəhər dadar.
 Baş qoyar ayağına, sanki bir qəssab olar,
 Yumşaqılıqla qanını, axıtsın o, zar-zar.
 Şir kimi öz ovunu, özün öz gücünlə et,

³¹ Səng – daş, kəsək, çınqıl;

³² La hövlü – Bu kəlmə Qurani-Kərimdə bir ayənin başlangıcıdır. Bundan əlavə bu kəlmə bir neçə məqamda ayrı-ayrı mənalarda, yəni hərfi mənada yox məcazi mənalarda da işlənir. Bəzən bu kəlməni bir dua kimi oxuyurlar. Burada isə məcazi mənada işlənmişdir. Yəni «Yalan vəd» mənasında.

Əcnəbi işvələrin kənarlaşdır, özün get.
 Namərd xidməti oxşar o mehtər xidmətinə,
 Nakəsin işvəsindən tənhalıq yaxşı yenə.
 Özgəsinin yerində özünə ev tikmə sən,
 Öz işinlə məşğul ol, yada ağıl tökmə sən.
 Biganələr kimdirlər?! – Sənin torpaq bədənin,
 Onunçunmu qəmlisən, qəmin dərdin var sənin?!
 Nə qədər ki, bədəni, piyləndirsən yağla sən,
 Ruhunun cövhərini yağlı, ballı görməzsən.
 Təni müşk arasında bəsləsən də sən əgər,
 Ölən günündə yenə həmin bədən iylənər.
 Müşkü bədənə vurma, sürt ürəyə, qəlbinə,
 Zülcəlalın pak adı yanında, müşk nədir, nə?!
 Kim riyakar bədənə müşk qoyub, müşk bağlayır,
 Ruhunusa, şübhəsiz zibillikdə saxlayır.
 Dilində Haqqın adı, riyakarlıq canında,
 Çürük, iyli, küfr etmək, imansızlıq qanında.
 Onun zikr etməsi də nəcis üstə gül kimi,
 Sanki nəcis üstündə süsənlə- sünbül kimi.
 O şirinlik orada yaqin müvəqqətidir,
 O gülü əvəz edən məclis eys-ışrətidir.
 Yaxşılar hər vaxt gələr, yaxşılardan yanına,
 Xəbisliklər çəkərlər, xəbisləri canına.
 Kindən yol azanlara, kinlər saxlama sən də,
 Onlar dəfn olunacaq kinlilərin yanında.
 Əsl kin cəhənnəmdir, kinin vardırısa əgər,
 Dininin düşməninin səni bir üzvü edər.
 Ayıq ol, cəhənnəmin sanki bir üzvüsən sən,
 Üzvsənsə küllə tərəf, özün çəkmək istərsən.
 Cənnət hissəsisənsə, ey ad-sanın məbədi,
 Sənin eys-ışrətin də cənnət kimi əbədi.
 Acılar acılarla yaqin ki, mülhəqq³³ olar,
 Batıl nəfəsli necə, Haqqa yaxın, haqq olar?!
 Ey qardaş, əgərsə sən, həmin fikirdə olsan,
 Aqibətdə özün də dəri, sümük qalarsan.
 Əgər fikrin gül olsa, özün olarsan gülşən.

³³ Mülhəqq – 1) qatılmış, birləşdirilmiş;

Fikrin tikanlı olsa, sanki özün zibilsən.
 Başına, ciblərinə güləb vursalar əgər?
 Yaxud bir sidik kimi üst-başına səpsələr?
 Əttarlar qarşısında, tabaqlara bir bax sən,
 Cinsi öz cinsi ilə bir dost kimi görərsən.
 Qurtarmaq yolu axtar, sən nacinslər əlindən!
 Nacinslə söhbət etmək, pis olar gor evindən.
 Cinslər öz cinsi ilə qarışaraq dost olmuş,
 Bu cinslər birliyindən həyat zinətlə dolmuş.
 Əgər qarışdırsalar udu,³⁴ şəkər neyiylə,
 Dəyişərlər iylərin, şübhəsiz bir-biriylə.
 Tabaqlar da sınaq o ruhlara dolarlar,
 Yaxşıyla pis olanlar qarışıb bir olarlar.
 Haqq göndərdi Nəbilər, elçi etdi onları,
 Ayırsınlar kafəri, dindardan olar, barı!
 Haqq göndərdi Nəbilər, kitabla, vərəq ilə,
 Göylərdən bilikləri seçsin, gətirsin dilə.
 Möminlərlə kafərlər, müsəlmanla cuhudlar,
 Nəbilər olmamışdan tam bərabər idilər.
 Onlar yox ikən bizdə hamı bərabər idik,
 Kimsə bilə bilmirdi, biz yaxşı, yoxsa bədik.
 Saflıqla, natəmizlik aşmışdı öz həddindən,
 Cahan bir gecə idi, bizlər gecə yol gedən.
 Nəhayət baş qaldırdı, Peyğəmbərlər günəşi,
 Dedi: - Ey natəmizlik, ver saflığa hər işi.
 Gözlər ayıra bilər, bir rəngi, başqa rəngdən,
 Gözlər ayıra bilər, qızılı qara səngdən.
 Göz tanıyar gövhəri, ayırar çördən-çördən,
 Onçun da gözü deşər, çör-çöp düşdüyü yerdən.
 Qəlb qızıl düzəldənlər, gecənin məşuqudur,
 Mədəndə olan qızıl, gündüzün aşığıdır.
 Çünki gündüz aynası vermişdir tərifini.
 Özü görmək istəyir şərəfli təsvirini.
 Haqq onunçun demişdir, «Qiyamət» həmin günə,
 Qırmızı üzlə sarı, o gün bilinsin, yenə.

³⁴ Ud – 1) Hindistanda bitən və yandırılıqda xoş ətir verən bir ağac növüdür. 2) odun.

Çoxlu həqiqət söylər övliyalar o gündə,
 Onun bir günlük mehri illərdən daha öndə.
 O gün Haqq Rəsulunun sirri bilinər necə,
 Onun ulduz şüası «gözü tikilmiş gecə»!
 O səbəbdən buyurmuş Tanrı «Vəzzüha»sını,³⁵
 «Vəzzüha» əvəz etmiş nuri-Mustafasını.
 Başqa kəlmələr onçun belə sevmiş «Zuha»nı,
 Onlar Onun əksidir, təyin etmiş dühanı,
 Yoxsa and içmək olmuş, faniliyə bir «ana»,
 Fəna özü layiqmi Tanrının atasına?!
 Xəlildən,³⁶ bizə qalmış, «La uhibbul afilin».³⁷
 Əgər istərsə fəna Uca «Rəbbil aləmin».
 «La uhibbul afilin» demiş İbrahim Xəlil,
 Heç fəna istəyərmə, onunçun Rəbbi-Cəlil.
 Yenə də «Vəlleyli»³⁸dir, Onun öz Səttarlığı³⁹
 Həmçinin «gil» bədəndə Onun öz zəngarlığı.⁴⁰

³⁵ O səbəbdən buyurmuş, Tanrı «Vəzzüha»sını,
 «Vəzzüha» əvəz etmiş, Nuri-Mustafasını.

Bu misra Qurani-Kərimdəki «Şəms» (Günəş) surəsindəki 1-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: -And olsun Günəşə və onun işığına (Günəşin qalxdığı vaxta). Bundan əlavə bəzi təfsirçilər «zzüha»nı Zahiri surət kimi də təfsir etmişlər, bəziləri isə «Peyğəmbər həqiqəti» kimi, yəni Məhəmməd sələvatullahın «Nur»u kimi təfsir etmişlər. Bu misra da həmin təfsirə işarədir.

³⁶ Xəlildən bizə qalmış «La uhibbul afilin»,
 Əgər istərsə fəna, Uca «Rəbbil aləmin».

Bu misra İbrahim peyğəmbərin rəvayətinə işarədir. Bu rəvayət Qurani-Kərimdə «Ənam» surəsindəki 76-cı ayədə də yazılmışdır. Ayənin mənası belədir: - Gecə qaranlığı (İbrahimi) бүрүдүккə o bir ulduz görüb: - «Bu mənim Rəbbimdir!» dedi: (Ulduz) batdıqda isə: - «Mən batanları sevmirəm» – söylədi.

³⁷ Vəlleyli- Qurani-Kərimdə «Şəms» surəsindəki 4-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - And olsun onu (Günəşi) örtən gecəyə!

³⁸ Səttarlığı – sirrləri gizlətməsi;

³⁹ Zəngarlığı – mis paxırı, dəmir pası, pas mənasında işlənir;

⁴⁰ Günəşi çıxan kimi, fələkdən o fələkə,

Gecə təniiylə demiş: - «Səca mavəddəəkə». Bu misra: «Qurani-Kərimdə «Züha» surəsindəki 1,2, 3-ci ayələrə işarədir. Ayələrin mənalari belədir: - 1. And olsun şəhərə; 2.And olsun sakitləşməkdə

Günəşi çıxan kimi fələkdən o fələkə,
 Gecə təniiylə demiş: - «Səca mavəddəəkə».⁴¹
 Varlığın bəlasından yol tapıldı vüsala,
 O vüsəlın zövqündən təşkil oldu «Ma qəla».⁴²
 Hər bir kəlmə, işarə, bir halət nişanəsi,
 Hal özü bir «əl» kimi, söz alət nişanəsi,
 Zərgər aləti olsa, pinəçinin əlində?
 Sanki toxum əkilmiş, susuz səhra gilində.
 Pinəçinin aləti olsa, kəndli yanında,
 Sümük it önündə yox, sanki ulaq önündə.
 «Ənəl Həqq» sözü nurdur, Mənsurun⁴³ dodağında,
 «Ənəllah»⁴⁴ sözü nardır, Fironun dodağında.
 Musa əlində olmuş, «əsa» həqiqət tapan,
 Sehrçilər əlində «əsa» sanki bir saman.
 Bu səbəbdən eyni bil, özünü yoldaşınla,
 Əbədi mövcud olan Haqqı öyrən başınla.
 Sən bilmədən nöqsanı, alət üstünə yıxsan?
 Qılgıncılar sıçramaz, daşı çaxmağa çaxsan.
 Əllə - alət elə bil, daşla-dəmir kimidir,
 Hər vaxt cüt olmalıdır, cütlük «doğuş» rəmzidir.
 Cütlük tapmayan bir şey, olar alətsizlik tək,
 Düşmən məğlub edəcək, şəxsiz, onları tək-tək.
 Kim ki, iki-üç deyər, ondan artıq söyləyər,
 Yəqin müttəfiq olar, vahidlik sözün deyər.
 Çəpgözlük dəf olarsa, hamı eyni cür olar,
 O iki-üç deyənlər, bir deyərək hürr olar.
 Sən əgər «Bir»i desən Onun öz meydanında,
 O çövkənin qaytarar, qalar sənin yanında.

olan (və ya getdikcə zülməti artan) gecəyə ki. 3. (Sənə bir neçə gün vəhy nazil etməklə Rəbbin səni (Ya Peyğəmbər) nə tərk etdi, nə də sənə acığı tutdu.

⁴¹ Varlığın bəlasından yol tapıldı vüsala,

O vüsəlın zövqündən təşkil oldu «Ma qəla». Yenə Züha surəsindəki 3-cü ayəyə işarədir.

⁴² Ənəl Həqq – Mənəm Allah (nouzən billah)

⁴³ Mənsur – Sufi təriqətinin yaradıcısı Mənsur Həllaca işarədir.

⁴⁴ Ənəllah – Mənəm Allah! (Kafir Fironun xalqı gündüz aldatdığı yalançı ifadə);

Sözlər o vaxt saf olar, doğru olar, nöqsansız,
 O, «Şahından» aldığı yaradan olsa cansız.
 Ey çəpgöz, sən qulaq as, bunları yadda saxla,
 Gözünün dərmanını, qulağınla al, yoxla.
 Kor olan ürəklərdə, çoxlu pak kəlamlar var,
 Dözməyib çıxar ordan, əsl Nura qovuşar.
 Əyri qəlblərdən olan o «div» ovsunları da,
 Əyri ayaqqabı tək, gedər əyri ayaqda.
 Əgər hikmət sirrini təkrar-təkrar söyləsən,
 Nakəs öyrənib bilər, çox üstün olar səndən.
 Əgər yazsan hikməti, ona göstərsən haman,
 Ya da laf eyləyərək, ona eyləsən bəyan,
 O səndən üz döndərər, ey sən qovğa edən ər!
 Qaçmaqçın düşünləri, qırıq-qırıq eyləyər!
 Əgər sən oxumasan, görər yanğını, bihuş⁴⁵
 Qəmlə kədər olacaq əlində öyrənən quş.
 Hər usta olmayanın, o quş önünə enməz,
 Çünki Şah qızılquşu, kəndli evinə enməz.

Şahın öz qızıl quşunu əldən düşmüş, çirkin qoca qarının evində tapması və qəmu-dərdə mübtəla olması hekayəti

Şahdan qaçan qızıl quş, haqqındadır hekayə,
 Qonaq olmuş, bir çirkin, un ələyən qocaya.
 Omac aşısı bişirmək istəyirdi, oğluna,
 Birdən şah qızıl quşu, qondu onun yanına.
 Ayaqların bağladı, qanadların qısaltdı,
 Dırnaqların kəsərək qüvvəsini azaltdı.
 Dedi: - Qədir bilməzlər, sənə qulluq etməmiş,
 Qanadın çox uzanmış, caynağını tutmamış.
 Qulluq bacarmayanlar səni bimar⁴⁶ edirlər,
 Gəl «analar» yanına, səni timar⁴⁷ edirlər.

⁴⁵ Bihuş – ağıllı, ayıq;

⁴⁶ Bimar – xəstə, xəstələnən adam;

⁴⁷ Timar – nazlamaq, tumarlamaq;

Cahil məhəbbətini, belə bil, ey mənə dost,
 Cahil əyri yol gedər, zərər vurur sənə, dost.
 Əgər cahil adamın «dost» eşitsən dilindən,
 Sonda əzab çəkərsən, onun cahilliyindən.
 Bir gün Şah axtarışda azdı, axşama düşdü,
 Gözü cahil qarının komasına sataşdı.
 Birdən qızıl quşunu, toz-torpaq içrə gördü,
 Ürəyi qübar etdi, ağladı, lap hönkürdü.
 Dedi: - Hərçənd bu cəza, əməlinin bəhrəsi,
 Mənə vəfasız çıxdın, bax, budur nəticəsi!
 Cənnətdən cəhənnəmdə qaçıb, tutmusan qərar,
 Çünki xəbərsizsən «La yəstəvi əshabünnar»⁴⁸
 Səriştəli, bilikli şahin, layiqmi sənə?!
 Çasıb tələsib qaçmaq, nadan qoca evinə?!
 Bu çirkin, cahil qoca, sanki bu rəzil dünya,
 Kim ona mayıl olsa edəcək zəlil, dünya.
 Dünya özü cahildir, cahilliyi seçəndir,
 Ağillı o şəxsdir ki, cahillikdən qaçandır.
 Hər kim cahillər ilə daim olarsa həmrəz,⁴⁹
 O da o günə düşər, necə düşmüşdür şahbaz.⁵⁰
 Qızıl quş qanadını, sürtürdü şah əlinə,
 Sanki dilsiz deyirdi: - Gunahkaram, mən yenə.
 Pislər hər vaxt zar olar, zar ağlayar hər ləim.⁵¹
 Qəbul eyləsən yalnız yaxşını sən ey Kərim.⁵²
 Sən olmasan, zülmkar harda başını əyər?!
 Dərgahından savayı, yerə heç baş əyilər?!
 Şahın lütfü çox olsa, can cinayət axtarar,
 Nadan cana yaxşılıq etsə, Şaha qabarar.
 Yaxşılığı yerinə, etmə pislilik sən ona,

⁴⁸ Cənnətdən cəhənnəmdə qaçıb tutmusan qərar, Çünki xəbərsizsən «La yəstəvi əshabünnar»⁴⁸. Bu misra Qurani-Kərimdə «Həşr» surəsindəki 20-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «Cəhənnəmm əhli ilə Cənnət əhli eyni ola bilməz. Cənnət əhli nicat tapıb (əbədi) səadətə qovuşanlardır!

⁴⁹ Həmrəz – eyni fikirlə, həmfikir;

⁵⁰ Şahbaz – Qızıl quş mənasındadır;

⁵¹ Ləim – 1) alçaq, zəlil; 2) xəsis, simic;

⁵² Kərim – burada Kərəm edən, Allah mənasındadır;

Yaxşı əməl edərsən, pislilik çıxar qarşına.
 Özünün xidmətini, layiqli bildiyinçin,
 Günahlar bayrağını, qaldırdın için-için.
 Zikr etməklə, duanın, hökmü sənə verilmiş,
 Duayla, zikr etməkdən, məğrurluğun dirilmiş.
 Özünü Haqqın ilə danışanmı bilmisən?!
 Çox belə gümançını, Haqqdan uzaq görmüsən!
 Səninlə şah otursa, adi məkanda əgər,
 Sən ələ al özünü, şah ədəbi çox sevər.
 Qızıl quş dedi: - Ey şah, olmuşam çox peşiman,
 Tövbəmi sən qəbul et, oldum yenə müsəlman.
 Kimi məst etmisənsə olmuşsa şiri didən,
 Məstlikdən yol azıbsa, ol, üzrün qəbul edən.
 Baxma, caynağım getmiş, mənimlə olsan əgər,
 Günəşdən «bayraq» belə, almağa gücüm yetər!
 Baxma qanadım qısa, onu əgər bəsləsək,
 Göylər özün itirər, görsə dövrəmi bişəkk,
 Əgər kəmərlə bağlasam, dağı deşib keçərəm!
 Əgər barmaq uzatsan, bayraqları biçərəm!
 Axı milçək qədər də zəif olmaz bədənəm?
 Nəmrud mülkün qanadla, alt-üst edər bu tənim,
 Zəiflikdə sən məni, Əbabillərə⁵³ bənzət!
 Düşməyə qarşı məni nəhəng fillərə bənzət!
 Daşlar ataram ki, mən həm dağıdar, həm deşər!
 Yüz mancanaq işini, o daşlar əvəz edər.
 Baxma daşım miqdarda, noxud qədərdir düzü?
 Lakin döyüş yerində nə baş qalar, nə özü.
 Musa gəlmiş əlində sadə bir əsa ilə,
 Məğlub etmiş Fironu düşmüş dillərdən dilə.
 Tanrının hər Rəsulu təklidə fəal olmuş,
 Bütün səviyyələrdə qalib gəlib, ucalmış.
 Nuh qılinc tək olurdu, çatırdı niyyətinə,
 Tufan, dalğalar tabe, qılinc xasiyyətinə.
 Əhməd özü təklidə bir ordunu biçərdi!
 Ay kimi göy üzünün alnı deşib keçərdi!
 Ki, bilsin xəbərsiz Səd, ondakı güc-qüdrəti.

⁵³ Əbabillər – Əfsanəvi quş adı, dağ qaranquşu;

Dövrə onun dövrəsi, deyil Ay hərəkəti!
 O Sənin dövrəndir ki, Musayi - Kəlimulla,
 Arzulardı dövrəni, qeybdən gələn üsulla.
 Musa bu gözəlliyi dövrəsində bilirdi,
 Odur ki, səhər tezdən Təcəllanı görürdü.
 Dedi: - Yarəb bu necə rəhmətlər⁵⁴ şəfəqidir,
 Rəhmətdən də irəli şəfqətlər⁵⁵ şəfəqidir.
 Musa baş vurub çıxmış, özü tək dəryalardan,
 Əhmədin zamanından misal çək röyalardan.
 Dedi: - Ya Musa bil sən, yollar açmışam sənə!
 Gizli yolları öyrən, açdım, açaram yenə!
 Sən həmin dövrələri, bunlardan bil ey Kəlim!
 Ayağını çək geri, çox uzundur bu kilim!
 Mən kəriməm, ruzilər, bəndəyə göstərirəm,
 Bəndə görüb ağlayır tamahkarı görürəm.
 Necə körpə əlini, sürtür ana burnuna,
 Oyansın yuxusundan yemək yetirsin ona.
 Uşağı ac qoyaraq xəbərsiz yatsa ana?
 Yuxusunda hiss edər sancar qəlb yana-yana.
 Gizli xəzinələri O olmuş bağışlayan,
 Peyğəmbərlik bəxş edib, ümmətə olmuş hayan.
 Can üçün axtardığın tapdığın hər kəramət?
 İstədiyin məqamda O etmiş sənə qismət.
 Əhməd də bu cahanda sındırdı çoxlu bütələr.
 Ya Rəbb! deyən oldular sonda çoxlu ümmətlər.
 Olmasaydı Əhmədin zəhməti bu cahanda?
 Əcdadın kimi sən də olardın büt halında.
 Bütə səcdə etməkdən bu başın ağla gəldi,
 Büt adıləşdi, başlar Haqqa tərəf yönəldi.
 Şükr etmək istəsən sən bu inkişafa eylə,
 Batin bütə səcdədən çıxı biləsən böylə.
 Elə ki, o bütələrə səcdədən can qurtardı,
 Həmin o qüvvəylə də canı qəlbinə vardı.
 Dinə şükr etmək üçün çıxıb atını çapdın,

⁵⁴ Rəhmətlər – burada ənamlar, bəxşişlər mənasında işlənmişdir;

⁵⁵ Şəfqətlər - 1) acıma, yazığı gəlmə, 2) mehribanlıq, səmimiyyət 3) günahların bağışlanması;

Atalardan yadigar, qalan mirası tapdın.
Mirası sevən kişi, nə bilər qədrin malın,
Rüstəmlər zəhmət çəkdi, məccanı aldı zalın.
Mənim ağlamağımla, cuşa gələr rəhmətim,
Fəryada gələnləri sirab edər nemətim.
Ədalət istəsəm mən özüm nümunə ollam,
Necə bağlamışamsa, açıb qəlbinə dollam.
O xoş ağlamaqlara, mənim rəhmətim baxdı,
Elə ki, ağlanıldı, rəhmət dalğası qalxdı.
Buludlar ağlamasa çəmənlər gül bəsləməz!
Uşaqlar ağlamasa dodaqlar gülümsəməz!

Şeyx Əhməd Xızrueynin Haqqı Taalanın buyruğu ilə borc halva alması

Bir Şeyx vardı hamıya həmişə borc verirdi,
Comərd idi, onunçun xoşbəxt ömür sürürdü.
On minlərlə borc pulu verirdi insanlara,
Xərcləyirdi dünyada çox kasıb olanlara.
Onun borc köməyiylə bağça-bağ əkirdilər,
Xanımanlar, binalar otaqlar tikirdilər.
Əhməd Xızruey idi, onun şərəfli namı,
Aşıqə xidmət idi, arzusuyla məramı.
Bağısladığı borcun Haqq əvəzin verirdi,
Necə ki, Haqq Xəlilə, qumdan un yetirirdi.
Nəbi belə söyləmiş: - Hər yerdə, hər bazarda,
İki Mələk daimi, qışqırıb edər nida.
Tanrı xərcləyənlərə on övlad bağışla Sən!
Xəsis olanlarasa, ah-fəryad bağışla Sən!
Xüsüsən o şəxslər ki, canlarını bəxş edər,
Xəllaqa hülqümünü, anlarını bəxş edər.
Hülqumunİsmayıl tək bəxş edənlər Haqqına,
Bıçaq kəsməz hülqumun, Haqq verməz imkan ona.
Şəhidlər də onunçun əbədi-ölməz qalar,
Kafirə qalib demə, şəhidlər qəlbə dolar.
Çünki vermiş onlara Tanrısı əbədi can,
Canı əmniyyətdədir, düşmənlər cəzasından.

Borc verən Şeyx illərlə, bu işin davam etdi,
 Gözəl sərvət xərcləyib, yedizdirib, içirtdi.
 Əkdə o toxumları, əcəl gününə qədər,
 Əcəl vaxt-vədəsində olsun əcələ rəhbər.
 Elə ki, Şeyxin ömrü intəhasına çatdı,
 Ölüm nişanəsini gördü, günəşi batdı.
 Kömək elədikləri, ətrafda dövrə vurdu,
 Şeyx də öz atəşində şam tək yandı-qovruldu.
 Yedirtiyi şəxslərin rəngi saraldı-soldu.
 Dərdləri bir idisə, artdı birə-beş oldu.
 Həmin Şeyxsə söylədi: - Baxın siz bədgümanlar,
 Məgər Haqqda yoxmudur, dördcə yüz qızıl dinar?!
 Birdən bir halva satan uşaq çöldən səsləndi,
 Satmaq ümidi ilə səs verəcək dilləndi.
 Şeyx öz xidməcisinə işarəsiylə söylədi:
 - Get ordakı halvanın hamısını al, dedi!
 Tələbkarlar yesələr həmin halvanı əgər?
 Acı baxışla mənə baxmazlar müddət keçər,
 Xidmətçi eşidən tək, çıxdı tezcə bayıra,
 Dinarla halva alsın gətirsin həmin yerə.
 Dedi: - Dükanda olan bütün halva neçəyə?
 - Yarım dinar yarıma, halva verməm nisyəyə.
 Dedi: - Sən sufilərdən artığını gözləmə,
 Yarım dinar verirəm, daha artıq sözləmə.
 O tabağı gətirdi, Şeyxin yanına girdi,
 Bax gör sən həmin Şeyxin başındakı nə sirdi?
 İşarəylə söylədi: - Borclular bu bəxşişdir,
 Nuşi-canınız olsun, mənim qəlbim genişdir.
 Dəvəti eşidən tək, hamı həlqə vurdular,
 Halvanı şən-şən yeyib, bir yanda oturdular.
 Tabaq boşalan kimi uşaq ayağa durdu,
 Dinarımı veriniz deyərək Şeyxi yordu.
 Şeyx uşağa söylədi: - Pulu hardan gətirim?
 Borcum Axirətə var, dinar hardan götürüm?
 Uşaq hirsə tabağı vurdu yerə səsləndi,
 Ağlayıb sısqayaraq, vay-şivənlə dilləndi.
 -Kaş sınaydı əllərim, quruyaydı bu ayaq!
 İndi mən necə edim, qayıdım mən nə sayaq?!

Kaş ocağa düşəydim, yanıb külə dönəydim,
 Bu evin kandarına dönüncə kaş öləydim!
 -Sufilər qarın güdən, yalnız qazan dostudur,
 Daş ürəkli xəsislər pişik tək nan⁵⁶ dostudur.
 Borc pulu eşidən tək yaxşı-pislər cəm oldu,
 Tez uşağı dövrəyə aldılar, həyət doldu.
 Uşaq Şeyx qarşısına gəlib dedi: - Ey Şeyxim!
 Yəqin bil ustam məni edəcək dilim-dilim!
 Ustadımın yanına əliboş getsəm əgər,
 Rəva bildin-bilmədin canıma o qəsd edər,
 Ordakı borclular da haqsız işi gördülər,
 Üz tutaraq o Şeyxə nə oyundur sordular?!
 Ehsanı bizlər yedik, günahı sən qazandın?
 Özün özünə zülmü edərək haqqı dandın?
 Şam namazına qədər uşaq daim ağladı,
 Şeyx gözlərin qapayıb uşağa heç baxmadı.
 O cəfadan qurtuldu, ziddiyyətdən azadə,
 Danlaqları, tənəni gətirmədi heç yada.
 Kimin ki, Ruh üzünə şirin-şirin gülərsə,
 Xilqətdə turş sifətlik, dərdədən edər vəsvəse!
 Əgər ruh busə versə onun iki gözünə,
 Yiyərmi qəm Fələkdən qəm çökərmə üzünə?!
 Məhtəblı gecələrdə səmak⁵⁷ üstədən Ay parlar,
 İtlər hey ulasa da heç Ayda qorxu olar?!
 Itin vəzifəsidir ulamaqla incitmək!
 Ayın vəzifəsidir, parlamaqla şad etmək!
 Hər kəs öz əməliylə həyatda yadda qalar,
 Sular öz saflığını, çör-çöpə verməz alar.
 Çör-çöplər rəzil-rəzil, sular üstündən üzür,
 Saf su əzab çəkmədən nazla-qəməzylə süzür.
 Mustafa gecə yarı, Ayı deşər, şaqqalar.
 Əbu Ləhəb kinindən hər zə danışib qalar!⁵⁸

⁵⁶ Nan – çörək;

⁵⁷ Səmak – Qəhr olmuşların burlərindən birinin adı (Göyün Cəhənnəm olan qatı nəzərdə tutulur)

⁵⁸ Mustafa gecə yarı, Ayı deşər şaqqalar.

Məsih öz hünəriylə ölüyə can bağışlar,
 Bir cuhud bunu görüb kindən bıqların yolar.
 Itin ulamaq səsin Ay «qulağı» eşitməz,
 Ayın xasiyyəti də Tanrını əvəz etməz.
 Sübhədək Şah mey içər, bir arxın kənarında,
 Çığıranı⁵⁹ eşitməz çıxırsa da yanında.
 Uşağın paylanmışdı altıda bir dinarı,
 Şeyx qadağan etmişdi, verilmişdi bir yarı.
 Demişdi verilməsin uşağa əlavə pul,
 Baxma ki, o Şeyx idi, düşünmüşdü ayrı yol.
 Namaz vaxtı olanda xidmətçi daxil oldu,
 Bir tabaq başındaydı, qoydu müntəzir qaldı.
 Elə ki, o tabağın örtüyünü götürdü,
 Camaat tabaqdakı lütfü ehsanı gördü.
 Hamı ah-fəğan edib sonra gəldilər dilə,
 Ki, ey Şeyxlərin Şeyxi, axı bu nədir belə?!
 Bu nə sirrdir aç bizə bu necə sultanlıqdır?!
 Ey sirrlərin biləni, bu nə qəhrəmanlıqdır?!
 Bizlər başa düşmədik, gəl bizi əhv eylə Sən,
 Artıq sözlər demişik, bizi bilmə böylə Sən.
 Biz hamımız kor kimi, əsaları vurarıq.
 Lazımı qəndilləri, söndürüb sındırıyıq.
 Biz o karlardanıq ki, xitab eşitməmişik,
 Hərzə danışib, bənzər cavablar istəmişik.
 Biz Musadan nəsihət almamışıq o zaman,
 O Xızrı inkar etmiş, saralıb-solmuş haman.
 Baxma ki, gözləriylə eşirdi asımanı,
 Onun gözünün nuru deşirdi asımanı.
 Uzaqgörənliyini ey Musa görməmişik;
 Axmaq olduğumuzçün qədrini bilməmişik.

Əbu Ləhəb kinindən hərzə danışib qalar! Bu misra Həzrəti Peyğəmbər Məhəmməd Salavatullahın «Ayı şaqqalaması hadisəsi»nə işarədir. Əbu Ləhəb Peyğəmbərin «əmisidir» ömrü boyu Həzrəti Peyğəmbərə biət etməmiş ona istehza etmişdir.

⁵⁹ Çığıran – Bu söz məsnəvidə qurbağa mənasındadır. Maraqlıdır ki, farsca olan məsnəvidə Rumi Qurbağanın əsl türkçə adını bildirmişdir.

Şeyx dedi: - Bu söz-söhbət, bu danışiq, qeylü-qal,
 Biz tərəfdən həll oldu, qurtardı cəngü-cidal.⁶⁰
 Bu işdə sirr belədir, Haqqımdan xahiş etdim,
 Haqqım yolu göstərdi, mən həmin yolla getdim.
 Dedi: - Haqqım söylədi: - Baxma azdır o dinar,
 Uşaq üçün ayrılan bir paydır günahı var!
 - Ey qardaş, həmin uşaq öz gözündür, tökmə dil,
 Kamına çatmağını uşaq fəğanında bil.
 Qəlbi incitmək ilə bir kama çatmaq olmaz.
 İtaət etməməklə məqama çatmaq olmaz.
 Əgər istəyirsənsə çətinliklər həll olsun,
 Məhrumların tikanı gülə dönsün, gül olsun.
 Əgər istəyirsənsə, sənə xələtlər çatsın,
 Gərək uşaq göz yaşı, qəlbinə təsir etsin?!

Bir şəxsin bir zahidə: - «Az ağla ki, kor olmayasan» – deyərək onu qorxutması

Bir Zahidə yoldaşı, belə söylədi bir gün,
 Az axıt göz yaşını, bir gün kor olar gözün.
 Zahid dedi: - Məqsədim ikidir, bil halımı,
 Gözlə görmək, görməmək Tanrımın camalını!
 Gözüm görsə Haqq nurun, mənim heç qəminim olmaz.
 Haqqa qovuşarsam iki gözüm azdır-az!
 Haqqı görməzsə o göz, kor olması yaxşıdır,
 Belə bədbəxt gözlərin kor qalması yaxşıdır.
 Gözlərin qəmin çəkmə, İsa gözü yaş olar,
 Əyri yol getməyə, düz gözlər bağışlanar.
 Sənin öz İsa ruhun, özünlə birgədir, bil,
 Ondən sən kömək istə, o düz yollar görəndir.
 Lakin sümüklə dolu, bədən mübarizəsin,
 Qoyma İsa qəlbinə, əbədi səsin gəlsin.
 Hekayədə dediyim, o əbləh kimi mənə,
 Onun zikrini etdim, düzlərlə görüşəndə.
 Diriltmək arzusunda olma, olşanıdır!

⁶⁰ Cəngü-cidal – qalmaqal, döyüş

Firon kamı istəmə, həmin kam Musanıdır!
Qəlbində fikirləşmə, maaş fikrində olma,
Eyş-ışrət azalmaz, dərgaha üz tut, qalma!
Bədən alaçıq kimi qəlbə olan ruh üçün,
Ya da bir gəmi kimi ondan olan Nuh üçün.
Ruh alaçıq taparsa nəçin tərək etməlidir?!
Xüsusi Dərgah üçün əzizsə bitməlidir!

İsa Ruhullah (əleyhissalamın) duasıyla sümüklərin dirilməsi əhvalatının sonu

Elə ki, İsa gördü, əbləhdir yol yoldaşı,
Kobudluqdan savayı bir yol bilmir o naşı,
Əbləhlikdən nəsihət eşidəndə qanmayır,
Paxıllıq başa düşür, inadından dönməyir.
İsa Haqqın adıyla sümüyə vird⁶¹ oxudu,
Əbləh xahişin etdi, Tanrıya dərd oxudu.
Tanrının hökmü gəldi, xamın işi düzəldi,
Əbləhin istədiyi sümüklər cana gəldi.
Sümüklər arasından sıçradı qara bir Şir!
Əbləhi pəncələdi bilsin Tanrısı kimdir.
Onun başın dağıtdı, beynini səpdi yerə,
İçə boş bir qoz kimi, tulladı – çəkdi nəərə!
Beyni olsaydı başın qoymazdı parçalansın,
Şərait yaratmazdı, bədən oda qalansın!
İsa dedi: - Nəçin sən əbləhi tezcə əzdin?!
Dedi: - Ona görə ki, Sən əzməyə qoymazdın.
İsa dedi: - Nəçin bəs sormadın onun qanını?!
Dedi: - Ruzi payım yox, sormadım onçün qanını?!
Çoxlu insanlar vardır, həmin bu vəhşi şir tək,
Ovlarını yemədən, etmiş dünyasını tərək.
Qisməti saman qədər, tamahı dağ olan var!
Yersiz yerə coşaraq, axirətsiz qalan var!
Var-dövlət toplayaraq, qəbr evinə boş gedər,
Düşmənlər matəmində şadlanıb büsat edər.
Ey bizi bu cahanda qalib, müvəffəq edən,

⁶¹ Vird - 1) dua; 2) daima Haqqa dua söyləmə;

Döyüşlərdə qalib et, qurtar məğlubiyyətdən.
 Bizə ruzi vermişən o bizə tələ olmuş,
 Bizi tələdən qoru, tələ çənginə almış!
 O şir dedi: - Ey Məsih, mənim etdiyim şikar,
 Paytək verilməsə də etibardan payım var.
 Bu dünyada qismətim ruzi olsaydı əgər,
 Ölülər arasında qalardımı sümüklər?!
 Ulaq kimi çay suyu görüb murdarlayana ,
 Belə bir cəza layiq, o kəs həddini qana!
 Saf suyun qiymətini bilsəydi ulaq əgər,
 Başlar qoyulan yerə ayaq qoyardı məgər?!
 Əgər başa düşsəydi o belə Peyğəmbəri,
 Həyat suyu saxlayıb xalqa verən əlləri,
 Yanında olmayanda sən ona əmri eylə,
 Ey suların əmiri, can ver, can diri eylə!
 Nəfs əgər it nəfşisə, istəmə ki, dirilsin,
 Illərlə sənə qənim, olana can verilsin!
 Kül olsun o sümüyün, öz kül olmuş başına,
 Ki, mane olar itin, canlar ovlamasına!
 It deyilsən nəçin bəs sümüklərə mayılsən?!
 Zəli kimi nədən bəs qan sormağa qayılsən?!
 O necə gözdür belə görməyə qadir deyil?
 Sorğu, rusvayçılıqdan qeyriyə hazır deyil.
 Bəzən zənn etmələrdə yalanlar olsa əgər,
 Bu necə zənn olar ki, kor-koranə yol gedər?!
 Edirsən özgülərə müddətdir növhəxanlıq,
 Əyləşib özünə də ağla, sısqə bir anlıq!
 Bulud ağlasa, yarpaq çox yaraşıklı olar,
 Necə şam ağlayarkən daha işıqlı olar!
 Harda növhə oxunsa, həmin yerdə əyləş sən,
 Çünki əzabkeşlərin daxilində əvvəlsən.
 Onlar bu fənilikdə, fəraqda oturmuşlar,
 Əbədi ləl kanından irəqda oturmuşlar.
 Təqlidin⁶² xəritəsi qəlblərə hopduğundan,
 Sən üz tut göz yaşına, fayda alarsan ondan.
 Təqlid hər yaxşılığın afəti olduğundan,

⁶² Təqlid–1) bənzətmə, oxşatma; 2) yamsılama; 3) saxta, surroqat;

Əgər dağ tək qüdrətli olsan da, çəkin ondan.
 Dağ bədənli bir korun yoxsa bəsirət gözü,
 Onu ət parçası bil, olsa da iti sözü.
 Tükdən də incə sözlər, söyləyərsə o əgər,
 Onu beynindən bilmə, boğazındandır xəbər.
 Məst olmuş, söylədiyi dilucu sözlərindən,
 Lakin zildən-bəmədək deyilməmiş dərindən.
 Nə elə bir arxdır ki, sular içilsin ondan,
 Ondakı axan suyu içənlər bilsin Ondan!
 Arxdakı su əlindən sakit qala bilməyir,
 Çünki arxdakı sular yanğı ala bilməyir.
 Ney kimi naləvü-zar eyləsədə o əgər,
 Həmçinin iş dalınca bazarlıq üçün gedər.
 Növhexanlıq edərək hədislər desə əgər,
 Xəbis murada çatsın deyə, tamah cuş edər.
 Növheçi danışırsa can üzücü hədislər,
 Öz qəlbi də yanmalı dadmalı qəmli hisslər.
 Təqlid edənlər ilə təqlidçidə fərqlər var,
 Sanki biri Davuddur, biri səsidir, onlar.
 Danışığın mənbəyi, şəksiz bu yanğı olar,
 Təqlid edən köhnəlik bilmək, qonağı olar.
 İndi qürrələnmə sən, dedi o həzin-həzin,
 Yük öküzün üstündə, Tanrı göydə, etmə kin.
 Təqlid edən də deyil, məhrum savab payından.
 Növhe oxuyanında muzdu hesablayandan.
 Kafir də Tanrı deyir, mömin də Tanrı deyir,
 Lakin aralarında, arzuları fərqlidir.
 Həmin o kafir gədə, nanı⁶³ üçün Haqq deyir,
 Mömin olan şəxs isə canı⁶⁴ üçün Haqq deyir.
 Allah-Allah deyirsən, bir tikə çörək üçün,
 Tamahsız gəl irəli, Allah söylə Tək üçün.
 Gədə öz dediyini başa düşsəydi əgər,
 Gözünün qarşısında az-çox olmazdı hədə.
 Illərlə Tanrı deyər, həmin o qarıngüdən,
 Ulaq təkin anqırır, samənçin sinov gedən.

⁶³ Nanı – çörəyi;

⁶⁴ Canı-ruhu (Ruhun paklığı);

Əgər qəlbə nur ensə dilinə də Haqq gələr,
Zərrə –zərrə dəyişib, daxilən Haqqı bilər.
Cadugərlik işində div adını çəkirsən,
Bəs neçin Haqq adıyla qəpiklər dilənirsən?!

Bir kəndlinin gecə qaranlığında tövlədə vəhşi Şiri öz inəyi bilib tumarlaması

Bir kəndlinin inəyi, axurunda durmuşdu,
Bir Şir onu yeyərək, yerində oturmuşdu.
Kəndli girib tövləyə, getdi axura tərəf,
Bəlkə inək ac qamış, ona versin ot-ələf.
Əllə tumarlayırdı o Şirin bədənini,
Gah arxasın, gah belin uzununu, enini.
Şir qəlbində deyirdi: «Olsaydı gündüz əgər»,
Qorxudan ödün sənin partları, ey bixəbər!
Onunçun məni belə, tumarlayırsan ey xam!
Gecə qaranlığında inəyə oxşayıram!
Haqq da belə söyləyir: - Sən ey təkəbbürlü kor?!
Məni görmədiyicən, parçalanmamış o Tur!
Əgər nazil etsəydik Biz Quranı bir dağa?
Qorxudan parçalanıb dağıldı sol – sağa.⁶⁵
Əgər dağlar Tanrıdan, olsaydılar xəbərdir?
Parça-parça olaraq edərdilər ahu-zar.
Siz ey ata-anadan Quranı eşidənlər?!
Neçin qəflətdəsiniz, ey siz qarın güdənlər?!
Əgər təqlid etmədən, xəbərdir olsanız siz?
Qeybdən gələn səsləri asan eşidərsiniz.

⁶⁵ Əgər nazil etsəydik Biz Quranı bir dağa,
Qorxudan parçalanıb qaçardı çox uzağa. Bu misra Qurani-Kərimdə
«Həsr» surəsindəki 21-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:
«Ya Peyğəmbər! Əgər bu Quranı bir dağa nazil etsəydik, sən onun
Allahın qorxusundan (kiçildiyini) parça-parça olduğunu görərdin
(halbuki ağıl və ruh sahibi olan insan Onun öyüd-nəsihətlərindən
ibrət almır): Biz bu məsələləri insanlar üçün çəkirik ki, bəlkə,
düşünələr!»

Sufilərin yeyib-içib əylənmək məqsədi ilə səfərdə olan bir sufinin ulağını satmaları

Eşit, hədsiz qorxulu olan bu hekayəti,
Ki, sən başa düşəsən, təqliddəki⁶⁶ afəti.
Sufi səfər zamanı bir xanəgaha⁶⁷ çatdı.
Mindiyi heyvanını, axura tərəf dartdı.
Əvvəl bəhs etdiyimiz, o sufinin əksinə,
Bu sufi ulağının baxdı ot-ələfinə.
Xəta baş vermələrdən ehtiyat etdi, yenə.
Əgər qəza gələrsə ehtiyatın xeyri nə?!
Sufilər pul- parasız, kasıb dərviş idilər,
Kasıblığın üzündən küfrə tərəf getdilər.
Ey var-dövlət sahibi, özün toxsan gülmə heç,
O dərqli kasıbların qüsurundan sən yan keç.
Sən həmin sufilərin günahını bağışla.
Qonağın ulağını, satdılar canla-başla.
Can boğaza yığılsa, oğurluq haram deyil,
Fitnə-fəsad çox olsa sülhü də lazımlı bil.
O çətin qəmli dəmdə satdılar o ulağı.
Yemək-içmək alaraq, doldurdular otağı.
Yayıldı xanəgaha, sevinc, səs-küy vəlvələ,
Bu gecə yemək-içmək, keyf də olacaq hələ.
Nə qədər səbr edərik, bu günlərdən nə qalar?!
Bu zənbildən nə qədər, neçə yüzlər boşalar?!
Biz də xalq övladıyıq, canımız vardır bizim.
Bu gecənin dövləti, xanımız⁶⁸ vardır bizim.
Batillik toxumunu məcburən əkirdilər,
Can olmayan bir yerdə, can adı çəkirdilər.
Uzaq yol gələn qonaq, burda dincələn qonaq,
Bu «qəbulu», hörməti görüb oldu qəlbi dağ.
Sufilər ona bir-bir hörmət göstərirdilər,
Nərdə ona uduzub «xidmət» göstərirdilər.
Biri əl-ayağını tumarlayıb ovurdu,

⁶⁶ Təqlid – burada saxta yamsılama, sürroqat mənasında işlənmişdir.

⁶⁷ Xanəgah – sufilərin dua edib əyləndiyi kiçik hücrələr təkyə;

⁶⁸ Xanımız – burada «xan» süfrə mənasındadır.

Biri hal-əhval edib, yanında otururdu.
 Birisi yatağından toz-torpağı çırpırdı,
 Başqası yalancadan əl-üzünü öpürdü.
 Qonaq gördü ki, ona ye- iç söyləyirlər çox!
 Dedi: - Mənim bu gecə əylənməyə halım yox!
 Lakin yemək düzüldü, oxumalar başlandı,
 Xanəgah başdan-başa, toz-tüstüylə xoşlandı.
 Mətbəx tüstülənirdi, onlar dövrədəydilər,
 Şövdən vəcdə gələrək, ayaq döymədəydilər!
 Gah əllərin açaraq ayaq oynadırdılar,
 Gah da səcdə edərək, «onu» da dadırdılar.
 Pis niyyətli sufilər, dünyamızda hələ var,
 Onçun da sufilərin bir qismi çox xar olar.
 Lakin o sufilər ki, Haqq nurundan doyarlar,
 Onlar qəmdən, fikirdən özün azad sayarlar.
 Minlərlə sufilərdən, az miqdarı sufidir,
 Qalanlar o ad ilə, imansız ölüb gedir!
 ...Əvvəldən sona qədər səs qulağı deşirdi.
 Zərbçi zərbini vurur, mütrib daim deyirdi:
 - Ulaq getdi, ulaq hey, ulaq getdi, ulaq hey!
 Düzdüyü bu sözləri, oxuyurdu peydər- pey!⁶⁹
 Bu minvalla şübhədək, onlar oynayaraq hey,
 Əl çalıb deyirdilər: «Ulaq getdi, ulaq hey!»
 Təqlid üsulu ilə həmin qonaq sufi də,
 «Ulaq getdi» deyirdi, məclisi güdə-güdə!
 Ötüşdü yemək-ichmək, oxumaq cuşa gəlmək,
 Səhər oldu, vaxt çatdı,vidalaşib əkilmək.
 Xanəgah sufilərdən tamamilə boşaldı,
 «Qonaq» tək- tənha qaldı, ulağın yada saldı.
 Hücrədən tez çıxaraq tövləyə tərəf getdi,
 Tövlədə ulağına o, baxmağa cəhd etdi.
 Sufi tələsirdi ki, tapsın yol-yoldaşını,
 Ulağın görməyəndə, o itirdi başını.
 Dedi: - Ola bilsin ki, nökrər suya aparmış,
 Çünki ulaq dünəndən susuzdur, susuz qalmış.
 Xidmətçi gəldi, sufi soruşdu, ulaq hanı?!

⁶⁹ Peydər -pey – dalbadal, ardıcıl olaraq;

Nökər dedi: - Yarama bax, əhvalımı tanı!
 Dedi: - Mən ulağımı dünən sənə tapşırdım!
 Səni öz ulağıma bir gözətçi sanırdım!
 Bu işi aydınlaşdır, çənə-boğaz eyləmə!
 Sənə nə tapşırıbmışam qaytar, çox naz eyləmə?!
 Nəyi gətirmişəmsə onu tələb edirəm?!
 Qaytar, nə vermişəmsə, öz yolumla gedirəm?!
 Peyğəmbər belə demiş: - Aldınsa borc əlinə?!
 Sonda onu yenidən qaytar öz sahibinə!
 Sənsə əksin etmişən, canısən həmin andan.
 Gedək qazi yanına, haqq tələb edək ondan!
 Dedi: - Mən sufilərə mane ola bilmədim,
 Hücum etdilər mənə, qorxudan mən dinmədim!
 Ac pişiklər əlinə düşdün ciyərbənd kimi,
 İndi nə axtarırsan ciyərbəndi yeyəni?!
 Yüz acın ortasına təbərrik tək düşmüşən,
 Yüz it-pişik içində dərdindən büzüşmüşən.
 Dedi: - Turalım səni, zülmə düşər etdilər?!
 Canına qəsd edərək, əleyhinə getdilər?!
 Bəs nəçin sən bu işi, mənə xəbər vermədin?!
 Ulağını satırlar, sən xəbər yetirmədin?!
 Ulaq aparanlardan alardım ulağımı,
 Apra bilməzdilər, qaytarardım malımı!
 - Yüz tədarük gördülər, onlar sənə idilər,
 İndi dağılışıdılar, nə var idi yedilər.
 Mən indi kimi tutum, qazıya kimdən deyim?!
 Başıma bu qəzanı gətirdin mən neyləyim?!
 Əgər gəlib desəydin, bu işi söyləsəydin?
 Bu qorxulu hadisə olardımı, ey bidin?!
 Dedi: - Vallah gəldim mən təkrar-təkrar dedim mən,
 Sənə xəbər verməkçin çox cəhdlər eylədim mən.
 «Ulaq getdi» ey oğul, oxuyaraq yeyirdin!
 Bütün oxuyanlardan, daha zövqlə deyirdin!
 Mən belə düşünürdüm, sən bilirsən bu işi.
 Bu qəzaya razısan, özünsən arif kişi!
 Dedi: - Sən dediyini, axı hamı deyirdi?!
 Onların dedikləri, mənə də zövq verirdi.
 Onların təqlidləri, aldatdı məni belə,

Yüzlərlə lənət olsun, təqlid eyləyən dilə.
 Xüsusi təqlid ilə xeyirsiz oxudular,
 Bir tikə çörək üçün tələlər toxudular.
 Zövqlü nəqarətlərə, şən rəqslərə gedirdin,
 Onlar ilə birlikdə, zövqlə təkrar edirdin.
 Səmimi olan dostdan, neçə zidd⁷⁰ lazımdır ki?!
 Ziddi başa düşəsən, olasan onun əksi?!
 Nəqarət təkrarlandı, onu təqlid kimi bil.
 Əgər çox davam etsə, axtar təqlidi ey dil!
 Tədqiq etməsən əgər, dostları dost sayma sən,
 Sədəf sındırılmasa, dürlər tapa bilməzsən?!
 Ağıl, göz-qulağını, saf istəyirsənsə sən?!
 Tamah pərdəsin, gərək yırtıb sökə biləsən!
 Həmin o sufilər ki, tamahçın təqlid etmiş,
 Nurun parıltısından, ağıl kənara getmiş.
 Sufiləri tamahı yoldan çıxartsa əgər,
 Rəzillik qapısında qalıb gunahlar edər.
 Yemək-ichmək, əylənmək bu işlərdən zövqlənmək,
 Ağına mane olar, nurdan almazsan kömək.
 Aynanda tamahının əksin görməsən əgər,
 Sən də bizim kimisən, əyri yoldan et həzər.
 Tərəzidə çəkiddə xalqı aldatsan əgər?!
 Necə düz danışarsan, tərəzin verir xəbər?!
 Hər nəbi millətinə səfalar vəd edirdi,
 İstəmirəm sizlərdən müjdəmə haqq deyirdi.⁷¹
 Mən dəliləm, Haqqımız, bəndələrin sevəndir,
 Mənim «dəllallığıma» Haqqım qiymət verəndir.
 Hər bir «dəllal» olanın, əməlinin muzdu var.
 Muzdun vermək lazımdır ki, olmasın qəlbi dar.
 Mənim muzdum nədir ki, mənle «görüşsün» o Yar!

⁷⁰ Zidd – əkslik, burada əksliklərin vəhdəti

⁷¹ Hər nəbi millətinə səfalar vəd edirdi,

İstəmirəm sizlərdən müjdəmə haqq deyirdi. Bu misra Qurani-Kərimdəki «Hud» surəsində 51-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - Ey camaatım! Mən buna (peyğəmbərliyi təbliğ etməyə) görə sizdən heç bir mükafat istəmirəm. Mənim mükafatımı vermək yalnız məni yaradana aiddir. Məgər dərk etmirsiniz?

Əgər bağışlasa da Bübəkr⁷² qırx min dinar.
Qırx min dinar nədir ki, mənə müzd ola bilsin?!
Mis necə əvəz edər, mirvari dürdanəsin?!
Bir hekayət söylədim qulaq as, diqqət eylə.
Biləsən tamahkarlıq, bağlar qulağı böylə.
Kimin tamahı olsa, işləri alt-üst olar!
Heç tamahla qəlb gözü, nurlu işıqla dolar?!
Gözünün qarşısında qızıl-gümüş xəyalı,
Sanki gözün içində bir «tük» olar bəlalı.
Yalnız həmin «məstlik» ki, Haqqdan olubsa qismət,
Haqq «xəzinə» verərsə, onda alarsan qiymət.
Kim ki, Haqq «görüşündən» bir yol olsa xəbərdar,
Bu dünya gözlərində dönüb olar bir murdar.⁷³
Lakin sufi məstlikdən Haqqından uzaq idi,
Hərisliyin gücündən «Nur» ona yasaq idi.
Hərislikdən məst olan yüz hikmət eşitsə də,
Tamahın təsirindən tapa bilməz nöqtə də!

Zindana düşüb onunla zindanda olanları zara gətirən müflisin hekayəti

Bir şəxs müflis olaraq xanımansız qalmışdı,
O, zindana düşmüşdü, sanki cansız qalmışdı.
Zindanda olanların şəriki çörəyinə,
Tamahla dağ çəkirdi, onların ürəyinə!
Çörəyi zəhər edib, yeməyə qoymurdu o,
Cəld götürüb qaçırdı, yedikcə doymurdu o,!
Tanrının dəvətindən hər kim uzaqda qalsa,
Demək gəda kimidir, əgər sultan da olsa.
Mürüvvəti endirmiş, atmış ayaq altına,
Döndərmiş o zindanı cəhənnəm həyatına.
Rahatlıq ümidiylə qaçsan bir yerə əgər?
Həmin yerdən, şübhəsiz başqa bir adət gələr.
Dünyada heç künc-bucaq vəhşisiz, damsız⁷⁴ deyil.

⁷² Bübəkr – Həzrəti Peyğəmbər Məhəmməd salavatullahın sonuncu arvadı Ayişənin atası, birinci xəlifə – Əbubəkirin qısaldılmış adı.

⁷³ Murdar – burada leş mənasında işlənmişdir;

Haqqın xəlvətgahından,⁷⁵ başqa yer ramsız⁷⁶ deyil.
 Qaçılmaz dünyamızın zindanının küncü də,
 Mükafatsız deyildir, var onun sevinci də.
 Vallah, muş yuvasına daxil olsan da əgər?!
 Mübtəla olacaqsan, yeyəcəkdir pişiklər.
 İnsan xəyalıyla da özün tox edə bilər,
 Xəyallarında onun canlanarsa bir gözəl.
 Xəstəliyi düşünsə xəyallarında əgər,
 Mum atəş üzərində əriyən tək əriyər.
 İlanlar, əqrəblərin yanında olsan əgər
 Xoş xəyallar düşünsən Tanrı səni qoruyar.
 İlan-əqrəblər sənə sanki bir munis olar,
 Xəyalında möcüzə, kimyalı bir mis olar.
 Şirin-şirin səbr etmək o xoş xəyalıdan doğar,
 O sevincdən, fərəhdən, arzu-amaldan doğar.
 Dediymiz sevinclər, yaxşı imandan doğar,
 İman zəif olarsa, qəmlər başına yağar.
 Səbir, imandan tapar yaxşı düşünən kəllə,
 Kimin səbri olmasa imansızdır o hələ.
 Peyğəmbər belə demiş: - Haqqı verməsə iman,
 O şəxsə səbir olmaz bir işi edən zaman.
 Biri sənin gözündə olar bir ilan kimi,
 Başqasının gözündə ona yar olan kimi.
 Birisinin gözündə «xəyal» küfrə dönübdür,
 Dostlarının gözündə o möminə dönübdür.
 Bir şəxsin daxilində vardırsa hər ikisi,
 O gah balıq, gah tilov, ikisindən birisi.
 Onun yarısı mömin, yarısı kafir olar.
 Yarısı hirs gətirər, yarısı səbirlə dolar.
 Haqq demiş Quranında: «Fəminikum möminin»dur,⁷⁷

⁷⁴ Damsız – tələsiz, hiyləsiz

⁷⁵ Xəlvətgah – xəlvət yer, məxfi söhbət üçün yer, ev;

⁷⁶ Ramsız – 1) tabe olmamaqsız; 2) əhliləşmiş;

⁷⁷ Haqq demiş Quranında: - «Fəminikum möminun»dur.

Bu misra Quranda «Ət-Təğabun» surəsindəki 2-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «Sizi yaradan Odur. Kiminiz kafirsiniz, kiminiz mömin. Allah nə etdiklərinizi görəndir».

Yenə ardın söyləmiş: - «Vəminkum kafirun»dur.⁷⁸
Necə ki, bir inəyin tən yarısı qaradır,
Başqa bir yarısı da ağappaq ayparadır.
Kimi bir hissəsini görüb onu rədd eylər,
Kimi ayrı qismini, görmək üçün cəhd eylər.
Qardaşları gözündə Yusif nifrətə layiq,
Yaqub gözlərinə nur verən qüdrətə layiq!
Pis xəyal düşünənin gözündə çirkin idi,
Əsil göz, fəri⁷⁹ gözün, içində itgin idi.
Sən o zahiri gözü, onun bir kölgəsi bil,
O nəyi görəcəksə, ona dönəcək ey dil.
Əslin kölgəsidir bu, lakin fərisi hanı?
Kölgə özü Günəşlə birdir, sən onu tanı!
Sən məkansan əslinsə bil ki, «Laməkandadır»!⁸⁰
Bu dükanı bağla sən, əslin o dükandadır.

Altı cəhətə qaçma, çünki o cəhətlərdə,
Altı qapı bağlıdır, nursuzdur pərdələr də!
Bu sözlərin sonu yox, çünki həbsdə olanlar,
Bir alçağın əlindən keçirirlər pis anlar!

Zindanda olanların o müflis rəzilin əlindən Qazinin vəkilinə şikayət etmələri

İdraklı bir qazinin vəkiliylə danışib,
Şikayət etlədilər, həbsdə biri hədd aşıb!
Yetir salamımızı, sən qaziyə indicə,
Söylə incidir bizi, bu rəzil gündüz-gecə!
Əgər o da zindanda daimilik qalarsa?
Alçaq, rəzil, həyasız bizlərdən pay alarsa?
Biz zindanda olanlar, loğma da tapa bilməz!
Yüz cür hiylə, məkrilə, alar, yeyər tox olmaz!

⁷⁸ Yenə ardın söyləmiş: - «Vəminkum kafirun»dur.

Bu misra da yuxarıda qeyd etdiyimiz ayədəndir. Ayənin mənası yuxarıda verilmişdir.

⁷⁹ Fəri –ikinci dərəcəli, əlavə;

⁸⁰ Laməkandır – 1) yersiz, yurdsuzdur; 2) Fəlsəfədə: məkan xaricində olan, məkandan xaric olan; 3) Allahın məqamı

O cəhənnəm ağızlı, yemək zamanı gəlir,
 Haqqdan dəlil gətirir, yeyir, içir, dincəlir.
 Həyasız milçək kimi, qonur təam üstünə.
 Salam demir, insaf yox, xörək qəhətliyinə.
 Onun qarnıyçın heçdir, altmış nəfər yeməyi,
 Əgər desən daha bəs, kar tək yeyər xörəyi.
 Bu üç illik aclıqdan aman yox bizə ey dad!
 Mövlamızın kölgəsi, qoy etsin bizləri şad!
 Hökm eylə çıxartsınlar, bu camışı zindandan,
 Ya da ki, göstəriş ver, yedirdilsin bu andan.
 Ey xoş olsun sənə ki, fikrin əyan hər zaman.
 Ədalətlə hökm ver, köməyinə var güman.
 Tədbirli vəkil getdi, baş qazi hüzuruna,
 Çatdırdı şikayəti birbəbir, dəqiq ona.
 Qazi çağırdı onu, zindandan hüzuruna,
 Sirri araşdıraraq, vəkillər dedi ona.
 Vəkil qazi yanında dedi şikayətləri,
 Onlar nə demişdilər, həmin rəvayətləri.
 Qazi həbsdə olana dedi: - Zindanı tərək et,
 Həbsdən azad edirəm, dayanma evinə get!
 Dedi: - Xanımanımı sənə ehsan edirəm.
 Sənin zindanın mənə cənnətdir, mən getmirəm.
 Zindandan qovsan məni, çıxsam oradan əgər?
 Dərvişlik, dilənçilik əldən salar, öldürər.
 Necəİblis deyirdi: -Rəbb mənə möhlət versin,
 «Qalə Rəbbi fənzirni, ilə youmi yub əsin».⁸¹
 Bu dünya zindanında yaxşıyam, keyfi xoşam,
 Özümə düşmənlərə mən bir qənim olmuşam.
 Kimin ki, imanı çox, inamında möhkəmdir,
 Çörək əldə etməkçin, məqamında möhkəmdir,
 Hiylə ilə alaram, sirli imanlarını.
 Peşman edib silərəm güclü gümanlarını.

⁸¹ Necə İblis deyirdi: -Rəbb mənə möhlət versin,
 «Qalə Rəbbi fənzirni, ilə youmi yub əsin». Bu misra Qurani-
 Kərimdə «Hicr» surəsindəki 36-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənası
 belədir. İblis dedi: «Ey Rəbbim! İnsanların (qəbirlərdən qalxıb)
 diriləcəkləri günə (qiyamətə) qədər mənə möhlət ver!»

Onları dərvişliyə, bəzən məcbur edərəm,
 Gah da züflə, xal ilə gözlərin kor edərəm.
 Bu zindanda imanın güc-qüvvəsi zəifdir,
 Bu itin cəhdi ilə iman səsi zəifdir,
 Namaz, oruc, achiqdan, yüz cür biçarəlikdən,
 Zövqünə qüvvət gələr, bir dəm avarəlikdən.
 Ey Tanrı! Qoru bizi, bu şeytanın çəngindən,
 Bizlər həlak olarıq, hiylələr ahəngindən.
 Bir köpəkdir, minlərlə qapılarda sümsünür,
 Kim onun qapısına gedirsə, ona dönür.
 Kim səni qaytarmağa cəhd etsə o meydandan?
 O bir divdir gizlənmiş dəri altda o andan!
 O surəti tapmazsa xəyal gələr ağına,
 Xəyallar onu çəkər, bələlərin yoluna.
 Sənin xəyallarından özünə gələr bəla,
 Çünki xəyalın sənin fəsaddan qalmış dala.
 Gah xəyalın açılar, gah da bəzən bağlanar.
 Gah elm haqda düşünər, gah da ki, elmi danar.
 Gah xəyal fayda verər, gah da sövdəgar olar.
 Gah tacirlik eyləyər, gah hakimə yar olar.
 Gah xəyal qızıl-gümüş, gah övlad, gah da arvad,
 Gah xəyal bir çərənçi, gah şad, gah da ki, naşad.
 Gah xəyal əşya kimi, gah bir qumaş olacaq.
 Gah olacaq bir məfrəş, gah bir fərş tək qalacaq.
 Gah xəyal bir dəyirman, gah bağ-bostan, gülüstan,
 Gah xəyal qəmli bulud, toz-torpaq, gülüşüstan!
 Gah xəyal bir bərişiq, gah da cəngi-cədəldir,
 Gah insanı düşünən, gah kəlməsi bədəldir.
 İndi qov sən başından, sirli təxəyyülləri,
 İndi süpür qəlbindən dəyişən fikirləri!
 Başa düş söylə indi, «La hövlü»nü vaxtında,
 Təkcə öz dilinlə yox, canınla, can taxtında!

Müflis, məhbus və Qazi əhvalatının davamı

Qazi məhbusa dedi: -Göstər müflisliyini,
 Dedi: –İndi dustaqlar edər şahidliyimi.

Dedi: - Onlar müttəhim, cinayət sahibləri,
 Səndən qan ağlayırlar, incimişdir qəlbləri.
 - Onlar istəyirlər ki, səndən aman alsınlar,
 Bu səbəbdən qərəzli, batil⁸² şahiddir onlar.
 Bütün məhkəmə əhli dedilər: - Biz həmçinin,
 Bilirik müflisliyin, etdilər şahidliyin.
 Onun xasiyyətini soruşdu qazi kimdən,
 Dedilər: - Ey mövlamız, dad bu müflis əlindən!
 Qazi dedi: - Hər yerdə, onu eyləyiniz faş!
 Bütün şəhər əhlinə yayın: - Ədəbsiz qəllaş!⁸³
 Onun kim olmağını hər bir məkana yayın,
 Müflis olmağı haqda xəbər hər yana yayın.
 Heç kəs ona nisyə mal, satmasın bundan sonra,
 Heç kimsə borc verməsin, həmin biətibara.
 Hər kəs dava edərək, onu bura gətirsə?
 Onu həbsə salmaram, pis əməl də edərsə.
 Onun tam müflisliyi, mənə sübut olmuşdur,
 Əlində nağd əşyası, yoxdur süqut⁸⁴ olmuşdur.
 İnsanın dünya həbsi, o səbəbdən baş verər,
 İflasa uğramasın, hamı dərk edər, görər.
 Tanrımızda onunçun, divin müflisliyini,
 Elan etdi Quranda, saf etdi bizim dini.
 Söylədi ki, «bu dəğa»⁸⁵ bəd əməlli müflisdir,
 Hər bir kəsin onunla alver etməsi pisdır.
 Bəhanə gətirərək, alver də etsən əgər,
 O müflisdir, müflisdən xeyir gələrmə məgər?!
 ... Fitnə-fəsad edənlər, gəlib səs-küy saldılar,
 Odun satan bir kürdün, dəvəsini aldılar.
 Həmin o biçarə kürd, çox qışqırıb hay saldı,
 Vəkilə dirhəm verdi, ona arxayın oldu.
 Dəvəsin aparanda, günorta vaxtı idi,
 Axşamadək hay saldı, hər kimə dərdin dedi.
 Ac-susuz dolananlar dəvəsini mindilər,

⁸² Batil – 1) doğru olmayan, həqiqətə zidd, yalan;

⁸³ Qəllaş – 1) dərbədər; 2) ədəbsiz 3) hiyləgər;

⁸⁴ Süqut – 1) düşmə, yıxılma, enmə;

⁸⁵ Dəğa – 1) hiyləgər, xəbis;

Dəvənn sahibi də dallarınca sərbəsər,⁸⁶
 Tərəf-tərəf, yanbayan dəvəni çapırdılar,
 Bütün şəhər heyrətdən göz açıb-qırpırdılar.
 Carçılar uca səslə bəyan eyləyirdilər,
 Türklə-kürd, rumla-ərəb, birgə söyləyirdilər.
 Onlar uca səs ilə qışqırıb deyirdilər,
 Bunlar zulmkardırlar deyərək söyürdülər.
 Yazığa pislik etmək, vəfasızlıq göstərmək,
 Oğrular peşəsidir, həyasızlıq göstərmək.
 Onlar müflis olmuşlar, heç bir şeyləri yoxdur,
 Onlara borc verilmir, çünki aldatma çoxdur.
 Zahir –batınlarında bir dirhəm pulları yox,
 Çirkin qəlbli kəslərin müflislik yolları çox.
 Az həriflik eyləyin, siz çox diqqətlə baxın,
 Bağlamaq istəyəndə düyünü möhkəm sıxın.
 Zəiflədib qaziyə onu gətirsəz əgər,
 Mən zindana atmaram, çünki zəif tez ölər.
 Onunsa keyfi kökdür, boğazı da çox geniş,
 Yeni şüarlar ilə üst libasın bəzəmiş.
 Məkr ilə, hiylə ilə libasın örtə əgər,
 Müvəqqəti olaraq xalqı aldada bilər.
 Hikmətli söz olarsa ağılsızın dilində,
 Ağıllı, ötəri bil, bəhanədir əlində!
 Oğrunun götürdüyü libası əynindəsə,
 Oğru tuta bilməzsən, dəlil-sübut olmasa.
 Axşam çaği müflislər dəvədən endi yerə,
 Kürd onlara söylədi: - Gecə mən gedim hara?
 Oturduz dəvəmə siz, sübh çaği, səhər- tezdən,
 Zülümlər etdiz bizə, xəbərsiz dərdimizdən!
 Dedilər: - Görmürsənmi, biz nə ilə məşğuluq?!
 Yadında qalmamışımı, biz müflislik, yoxsuluq?!
 Müflislik deməyimiz yeddi göyə yayılmış,
 Bəs sən eşitməmişən, insafın harda qalmış?!
 Xam, tamahkarlığından qulaqların dolmuşdur,
 Tamahkarlıq kar etmiş, gözündə kor olmuşdur.
 Daşa-kəsəyə qədər halımız bəyan olmuş:

⁸⁶ Sərbəsər – 1) başdan-başa; 2) Daimi, dalbadal;

- Bu binamus müflisdir, iflasdan cana dolmuş,
 Şama qədər dedilər dəvənin sahibinə,
 Dinmədi etdi tamah, dünya malına yenə.
 Çünki Haqq möhür vurmuş, beləsinin qəlbinə,
 Gözlərində pərdə var, inamları yox dinə.⁸⁷
 Nəyisə O göstərər, o gözlərə görünər,
 Camal, kamal, mürüvvət, naz-qəməzə də verilər.
 Nəyisə, O çatdırar, qulaqlarda səslənər,
 Muştuluq, şad xəbərlər, küllər başa ələnər.
 Nədən xəbərsiz olsan, uyğuda qalsan əgər,
 Ehtiyac zamanında Haqq onu əyan edər.
 Peyğəmbər belə demiş, təmiz, pak olan Xuda,
 Hər dərdin dərmanını, yaratmış dərd yanında.
 Lakin o dərmanı sən görməzsən, hiss etməzsən,
 Onun fərmanı yoxsa, dərdə dəvə bilməzsən.
 Dünya çarəylə dolu, açılmayan çarə yox!
 Tanrın əgər açmasa, sən də dayan, çarə yox!
 Ey çarələr axtaran, göz dik «Laməkana» sən,
 Daim ümidlər eylə, gözün çevir Ona sən.
 Dünya heçdən yaranmış, faniyə calanmış,
 O yoxluqdan yaranmış, bir boşluqda saxlanmış.
 Paklıq istəyirsənsə, Onu sevirsən əgər?
 Qayıt varlıqdan bu dəm, yoxluqlara səy göstər!
 Bu yoxluqdan qaçma sən, odur mədaxil yeri,
 Bu az-çox vücudun da, olmuş məxaric yeri.
 Haqqın yaratma evi, bir yoxluğa bənzəyir,
 Ömür sürməkdən qeyri, dünyada qalan kimdir?!

⁸⁷ Çünki Haqq möhür vurmuş, beləsinin qəlbinə,
 Gözlərində pərdə var, inamları yox dinə. Bu misra Qurani-Kərimdə
 «Bəqərə» surəsindəki 6,7-ci ayələrə işarədir. Ayələrin mənası
 belədir: 6. «Ya Məhəmməd! Həqiqətən kafirləri əzabla qorxutsan
 da qorxutmasan da onlar üçün birdir, iman gətirməzlər.7. Allah
 onların ürəyinə və qulağına möhür vurmuşdur. Gözlərində də pərdə
 vardır. Onları böyük bir əzab gözləyir!

Münacat

Ey pak, şəriksiz Allah sevgin sığışmaz dilə,
Günahlar əsiriyik, bizləri sən əhv eylə!
İncə, həssas sözləri bəndələrə öyrət sən,
Olaq rəhminə layiq, olsun işimiz asan.
Dualar da Sənindir, qəbul etmədə Sənin!
Qorumaq da Sənindir, tənbeh etmə də Sənin!
Əgər xəta eyləsək, islah et, bizi tanı!
Sənsən barışdırıcı, ey sirrlərin Sultanı!
Əgər qan arxı olsa, lacivərd etməyin var!
Onu dəyişmək üçün kimyayla getməyin var!
Belə zərgərlik etmək, Sənə məxsus işlərdir!
Belə gövhərlik etmək, Sənə məxsus işlərdir!
Su ilə torpaqları, bir-birinə qatdın sən!
Su ilə gil yoğurub, Adəmi yaratdın sən!
Ona verdin cüt əza, xətti-xal ilə surət,
Sevinclə qəmlə dolu, minlərlə fikir, cürət!
Yenə bəzilərinə qurtuluş vermisən sən,
Bu qəm ilə şadlığa bir duruş vermisən sən.
Kəsib peyvənd etmisən, təbiətlə xilqəti,
Onun gözlərində yaxşı-pisi cürəti!
Nə ki, hiss olunandır, o onu rədd eyləyir,
Nə ki, tapılmayıdır, onu məsnəd⁸⁸ eyləyir.
Onun eşqi zahirdə, məşuqu nihandadır.⁸⁹
Yar-yavəri bayırda, fitnəsi cahandadır.
İndi burax, boşla sən, surətə aşıqlıyı,
Surətə aşiq olmaq, bir xanım gözəlliyi.
Həm bu dünya, həm də ki, o dünyanı sevən, bil!
Nəyə aşiq olmusan, demək o surət deyil!
Ey ol kəs ki, olmusan surətə aşiq yenə?!
Canın çıxandan sonra, neçin bağlısan Ona?!
Surət yerindədirsə, bu çirkinlik nədəndir?!
Ey aşiq diqqətlə bax, sənin məşuqun kimdir?!
Əgər məşuqədirsə, o şey hiss olunandır.

⁸⁸ Məsnəd – 1) dayaq; 2) mənsəb, vəzifə; 3) taxt;

⁸⁹ Nihandadır – gizlindədir;

Hissi olan bir kəsə, aşiq olmusan qan, dur!
 Vəfan eşq artırarsa, Haqqına qarşı əgər?
 Surət necə, vəfanı başqalaşdır bilər?!
 Günəş parıltısıyla divara şüa saldı,
 Müvəqqəti şüanı, divar özünə aldı.
 Gilə, torpağa neçin, aşiq oldun ey səlim?⁹⁰
 Tələb et əslini sən, sənə vəfalı əslin!
 Sən ey bağlı kökünə, aşiq olan əslinə?
 Sürətpərəstdən üstün, inan üstünlüyünə!
 O ağlın şəfəqidir, sənin hissin üstündə,
 Sanki zər şəfəqidir, sənin misin üstündə.
 Yaxşı əlin olması, bəşərdə zər kimidir,
 Yaxşı əli yoxdursa bir qoca xər⁹¹ kimidir.
 Mələyə oxşar idi, dönüb oldu div kimi,
 Onda olan məlahət, çünki hiylə-riv⁹² kimi.
 Yavaş-yavaş alır o, camaldan sovqatını,
 Yavaş-yavaş quruyur itirir həyatını.
 «Vəmən nuəmmiruhu, nünəkkishu»nu oxu,⁹³
 Ürək tələb eylə sən, sümükdə nə var axı?!
 Ki, o qəlb gözəlliyi, gözəlliklə baqidir.
 İki dodaqlarında, «Behişt suyu» saqidir!
 O özü də həm sudur, həm də ki, saqi-yi-məst.⁹⁴
 Hər üçü bir olacaq, çünki tilsimlər şikəst.⁹⁵
 Bir adamı, qiyasla fərqləndirə bilməsən,
 Bəndəlik et, hədyansız, ey tanıyan, bilərsən.

⁹⁰ Səlim – 1) sağlam, 2) eybsiz, nöqsansız, doğru-dürüst;

⁹¹ Xər – ulaq;

⁹² Riv – hiylə, tələ;

⁹³ «Vəmən nuəmmiruhu, nünəkkishu»nu oxu

Ürək tələb eylə sən, sümükdə nə var axı?! Bu misra Qurani-Kərimdə olan «Yasin» surəsindəki 68-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası bütövlükdə belədir: «Hər kəsə uzun ömür versək, onu xilqətcə dəyişib tərsinə çevirərək (qüvvəsini alar, gözünün nurunu aparar, hazifəsini zəiflədib bildiklərini unutdurur, özünü də uşaq kimi edərik). Məgər (kafirilər bütün bunları gördükdən sonra Allahın hər şeyə qadir olduğunu) dərk etməzlərmi?»

⁹⁴ Saqi-yi-məst – məst saqi, xidmətçi;

⁹⁵ Şikəst – məğlub, zəhil;

Sənin mənan surətdir, o da müvəqqətidir,
 Mənasib yerdə sevinc, bəzən də rıqqətidir!
 Məna ona deyərlər, sənə təsir eyləsin,
 Ehtiyacsız qaytarsın, özüylə bir eyləsin.
 Məna ona deməzlər, səni kor-kar eyləsin,
 Surətə tərəf çəksin, aşiqi-zar eyləsin.
 Kor olanın qisməti, qəmli xəyallar olur.
 Bu xəyallar göz üçün, qəmlə fənayla dolur.
 Quran kəlamı, sözü, korlara mədən kimi,
 Ulaq görməsələr də, palanı döyən kimi.
 Sənin ki, gözün görür, ulaq dalınca qaçan?!
 Palan tikmək sevirsən, qaçarsan ondan haçan?!
 Ulaq varsa, palan da yəqin tikdirəcəklər,
 Çörəyin də azalmaz, can varsa verəcəklər.
 Ulaq əgər ac olsa, palan bilməz ey əmi,
 Dalınca get, qoy palan, çoxda ötürmə dəmi.
 Ulaq beli dükan, mal, qazanca faydalıdır.
 Canın, yüz bir qələbin sərmayəsi⁹⁶ malıdır.
 Çılpaq ulaq minmisən, həddini bil, ey füzul,⁹⁷
 Ulağı palanladı, çılpaq minmədi Rəsul.
 Nəbi səfər zamanı tərs bir ata minmişdi,
 Tərsliyin başa düşcək, atdan yerə enmişdi.⁹⁸
 Bəlkə də Rəsulumuz, çox piyada getmişdir.
 Bunun, onun yükünü, sözsüz qəbul etmişdir.
 Nəfsin ulaq oldusa, onu tez mıxa bağla.
 Nə qədər qaçaqaqsan, iş-gücdən ayrılmaqla!
 Səbirlə, şükür yükü, çatar dada onsuzda.
 İstər yüz ildə, istər iyirmidə, otuzda.
 Heç bir günahkar olan qeyrisinkin götürməz.⁹⁹

⁹⁶ Sərmayəsi – varı-dövləti;

⁹⁷ Füzul – çox danışan, yaşaq;

⁹⁸ Həzrəti peyğəmbərin dəlililik edən atdan düşüb piyada yeriməsinə işarədir.

⁹⁹ Heç bir günahkar olan qeyrisinkin götürməz

Bir kəs əgər əkmirsə, şübhəsiz biçə bilməz. Bu misra Qurani-Kərimdə olan «Ənam» surəsindəki 164-cü ayəyə, «İsra» surəsindəki 15-ci ayəyə işarədir. 164-cü ayənin mənası belədir: «De: - «Allah hər şeyin Rəbbi olduğu halda, heç mən ondan başqa

Bir kəs əgər əkmirsə, şübhəsiz biçə bilməz.
Tamahkarlıq çiylkdir, ay oğul çiyl olma sən,
Bir şey çiyl yeyilərsə, ziyanlar görər insan.
Bir kəs xəzinə tapdı, birdən-birə, nəgəhan,
Demə ondan istəmə, nəçin axtarım dükan.
O bəxtin məhsuludur, nadir olur belə iş,
Zəhmət çəkməlisən ki, zəhmətlə düzələ iş!
Xəzinə kəsb etməyə, kimdir ki, mane olan?
Əl çəkmə həmin işdən, olma rinqdə yorulan.
Ki, sən də olmayasan qeyrilər tək giriftar,
Bunu ya da ki, onu etsəydim, etməzdim ar!
Baxma ki, Rəsul ilə, onlar həmfikir idi,
Qadağan qoyub dedi: – Nifaqa bəhanədi!
Ki, o münafiq əgər danışmaqla öldüsə,
Demək həsrətdən getdi, fayda görmədi nəşə.
Çünki insan dünyanı ağlamaqla tərək etmiş,
O gözəl Yaradandan, əhvin almadan getmiş.
Özündə nöqsanları görə bilmədən qalsan,
Bu kəlamları dinlə, öyrən, dərya da olsan!

Düz söz və onun kəşfi yolları haqqında təmsil

Bir qərib şəxs tələsik özünə ev axtardı,
Bir dostu onu köhnə evə tərəf apardı.
Dedi: - Bu evin əgər olsaydı küm üstündə?
Mənin yaxınlığımda tapardın məskən sən də.
Olardın asudə sən, arvad-uşaqlarından,
İstifadə edərdin, hücrə otaqlarından.
Əgər bir gün qonaqda, gəlsəydi hüzuruna?
Yatmağa yer tapardın asudəliklə ona.
Kaş, bu köhnə saraya sahib olaydın, ey dost!
Sənin evin olaydı, orda qalaydın, ey dost!
Dedi: - Bəli, dostların xoşdur yanında qalmaq,

Rəbbimi istəmə». Hər kəsin qazandığı günah ancaq özünə aiddir. Heç bir günahkar başqasının günahını daşımaz». 15-ci ayənin mənası belədir: - «Heç bir günahkar başqasının günahını daşımaz...»

Lakin ey canım mənim, mümkünmü burda olmaq?!
 Bütün dünya aləmi, xoş gün tələb edəndir,
 Şirin-xoş hiylələrdən, oddadırlar nədəndir?!
 Bütün qoca-cavanlar, qızıl tələbindədir,
 Lakin qızıl qəlb neçin, gözdən uzaq, gendədir?!
 Parıltısı qəlbinə çatsa, onu xalis bil,
 Zərə məhək vurmada, xalislikdən açma dil!
 Məhək varındırsa seç, yoxundursa gendə dur,
 Alim kənarında ol, öyrənməyə sən də dur!
 Lakin məhək olmalı, sən öz daxilində,
 İçində yoxsa məhək, tənhasan öz yolunda
 Qulyabanılar səsi, sənə tanış gələcək,
 O tanış səslər səni, pis yollara çəkəcək!
 O səslənib deyəcək, ehey-ehey karivan,
 Gəlin siz mənə tərəf, budur məndə nam-nişan.¹⁰⁰
 Qulyabanı hər kəsin, adın tutar ey filan!
 Ki, onu edə bilsin, bir əyri yolda olan!
 Elə ki, ora çatar, görər qurd-şir dəmini,
 Ömründən hesab etmə, qurdla- şir aləmini.
 Həmin qulyaban səsi, de sonda necə olar?!
 Var-dövlət, cahi-cəlal istəyi, qəlbə dolar.
 Qəlbindən bu səsləri, tamahkar fikirləri,
 Yox et ki, kəşf olunsun əsl insan sirrləri.
 Pak Tanrını zikr eylə, qulyabanıları qov!
 Nərgizin gözün qoru, leşxorların gözün ov!
 Sədaqətli səhəri, hiylə, kindən fərqləndir,
 Nağaranın rəngini, meyinkindən fərqləndir.
 Gözlərin yeddi rəngi, görən bir gözə dönsün,
 Görməklə səbirlənsin, nurlu bir közə dönsün.
 Bu rənglərdən əlavə, qeyri rəngləri görsün,
 Daşların əvəzinə, saf gövhərləri görsün.
 Onda nə gövhər, bəlkə, bir dənizə dönərsən,
 Dünyaları qət edən, günəş gözə dönərsən.
 İşçi iş məkanında, gizlənilib pünhan qalsa,
 Sən get iş məkanına, görərsən harda olsa.
 İş özü iş görəne, pərdə toxuduğundan,

¹⁰⁰ Namı-nişan – adres, ad-san;

İşçi iş xaricini, görə bilməz çox asan.
 İş yeri, iş görməkçin bir məkan olduğundan,
 O yerdən çölə çıxan, qafildir həmin andan.
 Beləliklə daxil ol, işə yoxluq evinə,
 Ki, sən görə biləsən işçini işlə yenə!
 İş yeri, aşkar görmək məkanı olduğundan,
 İş yerinin dışarı, örtük məkanındır, qan!
 Inadçı Fironun da göyə baxırdı üzü,
 Görmürdü yaradanı, kor idi iki gözü!
 İstəyirdi dəyişsin, o qəzavü-qədəri,
 Qapıdan qaytarsın o, qəzanı dərdü-səri.
 Amma hiyləgər qəza, bığaltı irişirdi.
 Dodaqaltı rişxəndlə, hərdən bığın eşirdi!
 Yüz minlərlə uşağı günahsız öldürdü o,
 Ki, dəyişsin Haqq hökmün, pənahsız öldürdü o!
 Musa peyğəmbərimiz, doğulmasın anadan,
 Minlərlə anaların boynunu vurdu, nadan!
 Bu qanları töksə də, Musa doğuldu yenə,
 Onu məhv etmək üçün, Əsa doğuldu yenə,
 Yaradanın iş yerin, görə bilsəydi əgər,
 Əlləri quruyardı, olmazdı heç hiyləgər.
 Onun öz evindəcə, Musa aman almışdı.
 O sa axmaqlığından, çölə adam salmışdı,
 Nəfsinə məğlub olub, özü can bəsləyirdi.
 Qeyrisin xain bilib, ondan şübhələnirdi,
 Ki, bu düşmən, o paxıl, çoxun xain bilirdi,
 Özüsə xain idi, canlara qəsd edirdi.
 Özü Musa kimiydi, bədən onun Fironu,
 Çöl bayıra qaçırdı, mənim düşmənim hanı?!
 Nəfsi bədən evində, keyf ilə əylənirdi,
 Qeyrisindən kin ilə, daim gileylənirdi.

Anasını həqarətlə öldürən bir şəxsi xalqın danlaması

Bir cavan hirslənərək anasına qıymışdı,
 Xəncərlə yaralayıb, yumruqlarla döymüşdü.

Birisi ona demiş: - Sən öz rəzilliyindən,
 Ana məhəbbətini, çıxarmısan qəlbindən!
 Sən doğmaca ananı, niyə öldürdün, söylə?
 Nə əməl sahibiydi, sən onu vurdun böylə?
 Bir kəs öldürüb mü heç, anasın ey vicdansız?!
 O sənə neyləmişdir, söylə görüm, ey qansız?!
 Dedi: - O bir iş görmüş, deməyə edirəm ar!
 Öldürdüm, bundan sonra eybi torpaqda qalar,
 Məni müttəhim etdi, həlak eylədim onu!
 Gorunun torpağında, qana bələdim onu!
 Deyərdi: - Onu öldür, mənim çox zirək oğlum!
 Təkid edərdi, hər gün, bir şəxsə qatil olum!
 Öldürərək onu mən, daha qurtuldum ondan,
 Onun hülqumun kəsmək, yaxşı xalq hülqumundan!
 O pis xasiyyət «ana», sənin nəfsin kimidir,
 Onun fəsadlarıdır, canında kin kimidir.
 Sən öldür həmin nəfsi, alçaq xasiyyətini,
 Qəsd edərək kəsirsən, hər an bir yad əlini.
 Onunçun bu xoş dünya, sənə çox-çox dar gəlir,
 Onun xətrinə Haqqla, nahaqq döyüşlər gəlir.
 Nəfsini öldürdünsə, qurtulmusan günahdan!
 Sənin düşmənin olmaz, qurtularsan tamahdan.
 Dediymizə əgər şübhə gətirsə biri?
 Ənbiya, övliyə baxarsa əyri-əyri?
 Nəfsi öldürmək lazım, nəbi-ənbiyanı yox!
 Onsuz da düşmənləri, onların həmişə çox!
 Qulaq asma onlara, savab istəyənlərə,
 Eşit oxşar günahı, cavab ver, deyənlərə.
 Həmin inkar edənlər, özlərinə düşməndir,
 Özlərin incidirlər, sancma özlərindəndir.
 O düşmən, düşməndir ki, canlara qəsd eyləyir,
 Düşmən ona deməzlər, cana özü can deyir.
 Günəş yarasalara heç də bir düşmən deyil,
 Düşməni özüylədir, hicabla imən¹⁰¹ deyil.
 Günəşin parıltısı, onun canını alar,
 Əzabı günəş çəkməz, onun canında qalar.

¹⁰¹ Imən – əmin –1) amanlıqda olma, 2) qoruna bilmə;

Düşmən ona deyərlər, ondan əzablar gələr,
 Günəş mania olmaz, qızıl özü gizlənər.
 Kafərlərin özləri-özünə mane olar,
 Peyğəmbərlərin nuru, onlardan azad qalar.
 Gözlər hicabı, nə vaxt xalqlar üçün yaranar?
 Xalq özünün gözlərin çəpgöz edər, korlanar.
 Bir hindu qulamını, ağa incitsə əgər,
 Ağanın qovğasından, qulam özün öldürər.
 Sarayın çardağından, özünü yerə atar,
 Ağə ziyan edibse, özünə divan tutar.
 Əgər xəstə olarsa, təbib bəyan edəcək,
 Uşaq ədavət etsə, ədib¹⁰² bəyan edəcək.
 Həqiqətdə özləri, canlarına qabildir,
 Ağılın yollarında, öz yolları batildir.
 Günəşin şüasını, ondan qəzəblə alsa,
 Balıq tutanda,özün qəzəblə suya salsa,
 Sən çox yaxşıca düşün, onun kimə ziyarı?!
 Sonuçda baxtı dönər, tez-tez qaralar qanı.
 Haqq səni yaradıbsa, surətdən idbar əgər,
 Olma sürətdən, həm də daxilindən eybəcər!
 Ayaqqabın vardırısa, yalnız daşlıqda getmə,
 İki budaqdasansa, dörd budağa cəhd etmə.
 Ayaqqabın var deyə, çinqilli yolla getmə,
 İki buynuzun varsa, dörd buynuzə can atma.
 Sən həsəd aparırsan , filankəsdən əskiyəm?!
 Əskikliyin artacaq, bəxt sönəcək dəmbədəm.
 Həsəd öz-özlüyündə canların nöqsanıdır,
 Bəlkə də eyiblərin, ən əskik ad-sanıdır.
 İblis də əskikliyin, bədnamlığın arından,
 Yüz dəfə, daha artıq düşdü etibarından.
 Həsəddən istəyirdi, yüksək olsun rütbəsi,
 Rütbəyə yüksəlmədi, pis oldu nəticəsi.
 Bu Cəhl Məhəmmədə «pis» damğası vururdu,
 Həsədin təsirindən özün yüksək tuturdu,
 Adı Bul Həkam idi, döndü oldu Bu Cəhil.
 Çoxlu həsəd çəkənlər bədbəxt olmuş, sən də bil!

¹⁰² Ədib- tərbiyəçi, dayə;

Mən bu mülki-cahanda, çox axtardım görmədim,
 Xalqı önəmli gördüm, başqa yardım görmədim.
 Nəbilərə köməkçi, Haqq buyurmuş onları.
 Xalqın mənlisi olsa, getməz həsədə sarı.
 Ötüş, keç fəzilətdən, zirəklikdən, hiylədən.
 Xalqına xidmət göstər, qoy qalsın razı səndən.
 Bir şəxsən, Tanrısından arı olmasa əgər,
 Həsəd onu alçaltdı, əbədi əzab çəkər.
 Bir şəxsi özün kimi, təsəvvür etsən əgər,
 Həsədli baxışların ondan əlini çəkər.
 Rəsulun böyüklüyü, elə ki, təsdiq oldu,
 Həsədin qapıları, kimsəsiz bağlı qaldı.
 Axirət gününədək həmişə Vəlimizdir,
 Qiyamətin günündə, köməkçi Nəbimizdir.
 Həyatın sonucunda, Vəliyi- qaim bizə!
 Qiyamət gününədək köməkçi daim bizə!
 Hər kim xoş qılıq olsa, yüksək məqama çatır,
 Könlü çox kövrək olar, bir şüşətək tez çatlar.
 Həmişə yaşar İmam, həm vəliyi qaimdir!
 O Əli nəslindəndir, mətanəti daimdir!
 Mehdidir, Hadidir o, əməli düz İmamdır,
 Həm gizlidir görünmür, həm də ali-məqamdır.
 O bir nur şüasıdır, Cəbrayıl ağı var, ha!
 Bizlərin Vəlisidir, qəndildir qaranlığa!
 O qəndil bizlər üçün bir nur məkanı kimi,
 Nurları hissə-hissə düzən məqamı kimi.
 Haqq Nurunun, yeddi yüz pərdəsi olduğundan,
 Çoxlu təbəqələrdə bil ki, var pərdə nurdan.
 Hər pərdə arxasında bir millətin məqamı,
 Səf-səf düzülmüş onlar, sonra Zaman İmamı!
 Son düzülüş əhli də, özü zəifliyindən,
 Gözlərinin gücü yox, gözü zəifliyindən.
 Həmin o düzülüş də, gözün öz ədəbindən,
 Işığa dözə bilməz, zəiflik səbəbindən.
 İlk həyat rəmzidir, nur səpən işıqlılıq,
 Bu çəpgözün fitnəsi, peşəsi əzablılıq.
 Çəpgözü olan kəslər, yavaş-yavaş azalar,
 Yeddi yüzdən enəndə özün nəzərdən salar.

Dəmir, yaxud da qızıl, hazırlayan bir ocaq,
Alma, armudu necə hazırlaya biləcək?!
Alma, armud xaməsi, çox gözəl maddəyəndir,
Dəmirək parıldamır, bu incəlik nədəndir?!
Dəmiri lətif edən, ocaqda şölələrdir.
O əjdaha şöləni, cəzb edən maddələrdir.
O dəmir soyuq ikən bərkləşər, özəlləşər,
Altında ocaq yansa, qızarar, gözəlləşər.
Atəşlərin hicabı, vasitəsiz yaranar,
Atəşin daxilində, toxunmadan odlanır.
Sular, ona oxşayan maye, hicabsız olsa,
Od üstə qaynayarmı, əgər o qabsız olsa?!
Bu işdə vasitəçi, ya qazan, ya çölməkdir,
Sanki ayağın biri, digərinə köməkdir.
Ya məkan arasında, açıq havaya qədər,
Şölə yanar, sızlayar, səsi nəvaya gələr.
Xülasə kasıb odur, onun vasitəsi yox,
Vücuduyla şölənin, olar rabitəsi çox,
Sonra kasıb odur ki, «həyat çeşməsin» alar.
Həyat çeşməsi onda, qiyamətədək qalar.
Nəhayət ürək onun aləmidir bədəndə,
O ürək köməyiylə öyrən sənəti, sən də.
Qəlb olmasa nə bilər, bədən söz sormaqla necə,
Qəlb axtarmasa bədən bilməz axtarmaqla necə.
Xülasə şüaların dəmiridir sındıranı,
Bədəndəki qəlb deyil, Haqqın baxış məkanı.
Yenə bu parçalanmış qəlblər bədən kimidir,
Qəlb ilə, qəlb sahibi, ona mədən kimidir!
Misalı şərhi-halı, olacaq bu kəlamın,
Lakin qorxuram ki, mən yoldan azdırıram.
Yaxşılığa yamanlıq edilməyibsə, ey dil,
Dediklərim də mənim yaxşıqdır, pis deyil.
Əyri ayaqçın yaxşı, əyri ayaqqabıdır,
Dilənçiyə oyuncaq bu qapı, o qapıdır.

Bir padşahın təzə aldığı qulu yoxlaması rəvayəti

Bir padşah iki qulu, ucuz qiymətə aldı,

Onlardan biri ilə ortaya söhbət saldı.
 Gördü çox diribaşdır, cavablar savab-savab,
 Şəkər ləbdən nə doğar, şübhəsiz şəkər cavab.
 Kişinin kişiliyi dilinin altındadır.¹⁰³
 Sanki dil pərdə kimi canın qapısındadır.
 Elə ki, külək yığar, pərdəni bir tərəfə,
 Evin içinin sirri, yayılar hər tərəfə.
 O evdə buğdamı var, ya da ki, gövhər yatar,
 Ya qızıl xəzinəsi, ilan, əqrəblər yatar.
 Kənarında vadırsa, külçə vuran bir ilan,
 Demək, xəzinə deyil gözətçisiz heç zaman.
 Bədahətən ətraflı elə bir söz söylədin.
 Beş yüz düşüncəlidən, xeyirli, düz söylədin.
 Dedin batin bilməkdə, sən bir dərya kimisən.
 Dəniz gövhərləri tək, sanki kimya kimisən.
 Hər gövhərin nurundan daha nurlu olmusan,
 Haqq-batıl arasında qolu zorlu olmusan.
 Dünyamızda bizimçin, ayırdın «Furqan» Nurun,
 Zərrə-zərrə göstərdin, batilə Haqqın zorun.
 Gövhərlər nuru idin, oldun nur gözü müzə,
 Həm sual kimi bizə, həm cavab sözü müzə.
 Gözlərini qıyaraq, Sən ayı iki gördün,
 Bu baxışlar yanlışdır, düz deyil nə ki, gördün.
 Gözlərini düzəlt sən, Aya baxdığın zaman,
 Ki, sən də bir görəsən, Ayı tapdığın zaman.
 Ağlını əyri etmə, yaxşı düşün, yaxşı bax!
 O «Gövhərdə» varındır, nurlu şəfəq naxşı, bax!
 Bir cavanın qulağı, səhv eşidərsə əgər,
 İş həllini istəsən gözdən eşit, göz deyər.
 Qulaq bir dəllal kimi, gözlərsə əhli-vüsəl,
 Gözlər hal sahibidir, qulaq hay-küy, qeyli-qal.
 Qulaqlar eşitdilər, surət dəyişkənliyin,
 Aşkar gördü gözlər, qüdrət dəyişkənliyin.
 Elmə güclü həvəsin, sözündən bəlli oldu,

¹⁰³ Kişinin kişiliyi dilinin altındadır

Sanki dil pərdə kimi canın qapısındadır. Bu misra Əmirəlmöminin Əli əleyhissalamın söylədiyi bir hədisə işarədir

Buna təcrübə topla, elm yolu uzaq yoldu.
Bu yolda sən yanmasan, yəqinlik gəlməz asan,
Yəqin bilmək istəsən, od üstə durmalısan.
Qulaq nüfuzlu olsa, sanki gözlərə dönər,
Yoxsa danışılan söz, qulaqda qalıb sönər.
Bu sözlərin sonu yox, qayıt, geri qaç bir az,
Gör şah öz qulamına nə söylədi, aç bir az.

**Padşahın qullarının birini uzaqlaşdırıb ikinci
quldan özü haqda soruşması və həmin qula onda olan
xasiyyətləri söyləməsi**

Çəlimsiz iki qulu, görən tək, əhli-zəka,
Onlardan birisini çağırırdı ki, gəl bura!
Haqqın zəhmət çeşməsi, sözlə azalan deyil,
Baba «tifilim» desə, təhqir tək olan deyil.
Elə ki, ikinci qul, gəldi şah qənşərinə,
Şah gördü dişlər qara, ağzı iylənmiş yenə.
Hərçənd ki, şah qəmləndi, onunla görüşündən,
Lakin axtarış etdi, xəbər tutsun işindən.
Dedi: - Bu qiyafətdə belə iyli ağızla,
Azca kənarda otur, uzağa qaçma, gözlə.
Sənin əlacın edək, çünki əlac edənlik,
Sən xəstə, biz təbibik, işimizi bilənlik.
Savad əhli olmusan, kitablar da yazmısan,
Neylə bir oturmusan, ölkənə yar olmusan.
- Birəsi vardır deyə, kilim yandırılarmı?!
Şəninə şayan deyil, belə qalmaq olarmı?
Bizimlə birgə əyləş, iki-üç dastan söylə,
Göstər ağlının gücün, bizlərə sübut eylə.
Həmin zəkalı qula, göstəriş verdi belə,
Dedi: - Get bir hamamlan, çim özünü pak elə.
Digər qula söylədi: - Sən nə yaman zirəksən,
Yüz qulun əvəzisən, sən mənə çox gərəksən.
Sən öz dostundan, daha iş bacaran olmusan,
Hörmətin qəlbimdə çox, dost tək yadda qalmısan.

Ağan söylədiyi tək, deyilsən gözümdə,
 Gözdən salırdı səni, şək yaradırdı bizdə.
 Deyirdi: - O oğrudur, kəc oturub, kəc durur,
 Inadçı namərddir o, həmişə hiylə qurur.
 Dostun haqda deyirdi: - Həmişə düz danışır.
 Ondən doğruculu yox, düz sözü həddən aşır.
 Doğrucul həyalıdır, xoş xasiyyəti vardır,
 Elmlı, səxavətli namaz qılan dındardır.
 Onun doğruculluğu xilqətindən bəllidir,
 Nə desə inanıram, iffətindən bəllidir.
 Kəc danışan demirəm, həmin xoş düşünənə,
 Özümü mən edirəm ittiham, özüm yenə.
 Ola bilər o görsün məndəki eyibləri,
 Özüm-öz vücudumda görmürəm eyib yeri.
 Hər kimsə öz eybini, özü görməsə əgər,
 Necə ondan qurtular, özünü islah edərlər?!
 Bu xalq özü qəflətdə, öz-özündən bixəbər,
 Nəhayət bir gün, biri digərin eybin deyər.
 Surətimi büt-pərəst, görə bilmirəm yenə,
 Mən sənın surətinə baxım, sən mənımkınə.
 Hər kim öz surətini görə bilirsə əgər,
 Onun surətinə nur qeyrilərdən çox gələr.
 Başqası görə bilməz, nuru onun üzündə,
 Özü- öz surətini görər, üz-bəüzündə.
 Əgər dünyadan köçsə, nuru yenə də qalar.
 Çünki onun həyata, Xəllaqi baxışı var.
 Dedi: - Söylə sən indi, ondaki eyibləri,
 Necə ki, o söylədi, səndəki eyibləri.
 Mən də başa düşüm ki, sən mənım qəm-xarım-san,
 Köməkçim, məmurumsan, mənım mədəd-karım-san.
 Dedi: - Ey şah, söylərim onun eyiblərini,
 Eyni ağanın qulu olsa da mənım kimi.
 Onun eybi xalq içrə vəfa, məhəbbətidir,
 Onun eybi sədaqət, şəfalı niyyətidir.
 Azca eybi də budur, comərd-ədələtlidir,
 Elə bir comərdlik ki, can vermək niyyətlidir.
 Tanrımız yüz minlərlə yaratmışdır canları,
 O necə comərdlikdir görmürsənsə onları.

Görürsənsə necə bəs, cana paxıl olursan?!
 Bir can üçün nədəndir, belə qəmlə dolursan?!
 Çayın yanında durub suya həsəd aparan,
 Xəbərsizdir görmür o, kimdir onu Yaradan.
 Peyğəmbər belə demiş: - Hər kəs yəqindən bilir,
 Qiyamət günü ona, mükafat hardan gəlir.
 Birinə on qat əvəz verilər axirətdə,
 Comərd hər zaman, hər axtə sabit qalar niyyətdə.¹⁰⁴
 Comərdlik sədaqətin əvəzin görmək demək,
 Əvəzi görmək isə qorxunun ziddin bilmək.
 Paxıllıq, həsədlik əvəzi görməməkdir,
 Bir özgə aləm dürrü, sədəfində görməkdir.
 Xülasə paxıl olma, bu aləmdə heç kəsə!
 Çünki bir şəxs uduzmaz, oynamaq istəməzsə.
 Xülasə səxavət də gözdən gəlmiş, əldən yox.
 Göz görsə əməl olar, görməsə əməldən yox.
 Gözündə tiri görmür, özgədə tük axtarır.
 Çünki fitrətdən özü eyiblik axtarandır.
 Özgə eybi arayan, görmürsə öz eybini?!
 Fitrətində öyrənmiş eyb tutmaq sənətini.
 Özündə eyb arayan, öz eybin deyən olmuş,
 Hamıyla xoş danışmış, özün tənqidlə qalmış.
 Şah dedi: - Mədh etməkdə çox da cəldlik eyləmə,
 Onu tərif adıyla özünü tərifləmə!
 Çünki mən onu yenə imtahana çəkərəm.
 Utandıraram səni səhvən açıb tökərəm.

¹⁰⁴ Birinə on qat əvəz verilər axirətdə,

Comərd hər zaman, hər vaxt sabit qalar niyyətdə. Bu misra Qurani-Kərimdə olan «Ənam» surəsindəki 160-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənası: - «Kim yaxşı bir iş görərsə, ona həmin işin on qat əvəzi (savabı) verilər. Kim pis bir iş görərsə, ona həmin işin misli qədər cəza verilər. Onlara haqsızlıq edilməz!»

Qulun sözünün sədaqətli olmağını və zənninin pak olmadığını sübut etmək üçün and içməsi

Dedi: - Xeyir, vallahi-billah əzim adına!
Məlikül-mülki-cahan, Rəhman-Rəhim adına!
O Tanrı ki, göndərmiş nəbiləri dünyaya,
Ehtiyaclar üçün yox, sədd olsun kibriyaya.
Tanrı xəmir yoğurmuş, sadə torpaq gilindən,
Şahsuvarlar yaratmış, dürr tökülmüş dilindən.
Saf edib təmizləmiş, yad olan kələklərdən,
Fərqləndirmiş göydəki müqəddəs mələklərdən.
Odu Nurdan ayırıb, saflaşdırmış Onu Haqq!
Nurların məcmusundan qablaşdırmış Onu Haqq!
Parıltılı bir şimşək, ruha keçib parlarmış,
Adəm mərifət tapmış, yolunu hazırlamış.¹⁰⁵
Sonra Adəm cücərib Şis adlı «meyvə» dərmış,
Onu xəlifə etmiş, ağıllı, layiq görmüş,
O gövhərdən Nuh özü, xəbərdar olan kimi,
Tufandan qurtulmaqçın, tikib-yaratmış gəmi.
İbrahimin ruhu da həmin Nurdan yoğrulmuş,
Alovlardan qorxmadan şölə içində durmuş.
İsmayıl da səhrada Kərəmindən su tapmış,
Onunçun da başıyla bıçaq altında yatmış.
Davud Ruhu nurundan itilənmiş, yoğrulmuş,
Dəmir onun əlində yumşalaraq qıvrılmış.
Südəmə bir uşaqkən, Süleyman nəbi olmuş,
Div ona qul olaraq əmrə-müntəzir qalmış.
Yaqub da yatan zaman, qəribə yuxu görmüş,
Oğlunun ətri gəlmiş gözlərinə nur vermiş,
Yusif məhəbbətini hiss edən tək o Günəş!
Eşqin gücündən olmuş, huş gedən tək o Günəş!
Əsa Musa əlindən elə ki, gücün almış,

¹⁰⁵ Parıltılı bir şimşək, ruha keçib parlarmış, Adəm mərifət tapmış, yolunu hazırlamış. Bu misra Qurani-Kərimdə «Nur» surəsindəki 42-ci ayəyə işarədir. Ayə belədir: «Yəkadu sənə bərqihi yəzhəbu biləbsari». Yəni: «Buludların şimşəyinin parıltısı az qala gözləri kor edər!»

Firon mülkü loğma tək, onun əlində qalmış!
 Cərcis ruhu «xalça»dan gizli sirrləri qapmış,
 Yeddi dəfə ruhunu itirmiş, yenə tapmış.
 Zəkəriyyə kimi sən, eşqindən dəm vurursan,
 Eşq yolunda can fəda etmiş, sənsə durursan!
 Elə ki, Yunis özü o «Cam»dan qurtum içmiş,
 Balığın qarnında da həyatı rahat keçmiş!
 Onun «eşq»indən Yəhya, məst tək şövq alan kimi,
 Başını qızıl teştə qoymuş, zövq alan kimi!
 Elə ki, Şöyüb özü, Ucadan xəbər tutmuş,
 Gözlərini bağlamış, vüsali rəhbər tutmuş,
 Yeddi il səbr edərək Əyyub şükrünü etmiş,
 Bəlalər daxilində vüsəl dalınca getmiş!
 Xızır İlyas elə ki, qoyun ardınca getmiş,
 «Həyat suyu»nu tapmış, əsas məqsədə yetmiş.
 Məryəmin İlsası da Haqqa «nərdivan» tapmış,
 Dördüncü göyə tərəf qeybinə imkan tapmış!
 Elə ki, Məhəmməd də parlaq Nurdan dərs almış,
 Bədirlənmiş Ayı da, bir anlıq saqqalamış!
 Əbubəkir elə ki, Ayəti əzbər anmış,
 Sonda xəlifə olmuş «Siddiq» adın qazanmış.
 Elə ki, Ömər bilmiş, Onun şeydası olmuş,
 Haqqla batili qanmış, qəlbi uğurla dolmuş.
 Elə ki, Osman özü, Haqqı tanımış – bilmiş,
 Nuru dərk edən olmuş, qəlbindən kini silmiş.
 Elə ki, surətindən Əliyə Nur, paylamış,
 Olmuş Tanrının Şiri, Ruhu Nur haraylamış.
 Nurundan şəfəq saçmış «səbteyn»lər¹⁰⁶ doğulmuş!
 Əsrin mirvariləri «gərteyn»lər¹⁰⁷ doğulmuş!
 Birisi zəhərlənmiş, canını nisar etmiş!
 Digəri Haqq yolunda qanını nisar etmiş!
 Elə ki, Cüneyd özü, Ondan köməyin almış,
 Məqamını ucaltmış, yüksək məqamda qalmış.

¹⁰⁶ Səbteynlər – nəvələr mənasını verir.

¹⁰⁷ Gərteynlər – «sırğalar» mənasını verir. Bu söz bir hədisə işarədir. Həmin hədisdə deyilir: - «Həsən və Hüseyn ərşin iki qoşa «Sırğalarındırlar!»

Onun ucalığının Bayazid yolun bilmiş,
 Haqqdan «Qütbül-Arifin» uca adını almış.
 Kərxi-kərrəx¹⁰⁸ mülkünə elə ki, məlik olmuş,
 İlahi eşqli-nəfsli, bir xəlifəlik almış.
 Qara atlı Şapuru, həvəslə qovmuş ordan,
 Sultan-sultanı olmuş, düşməmiş etibardan.
 Həmin ecazkar yolun yarğanından O, qardaş,
 Qayıtmış bir günəş tək, göz iti, ağıllı baş!
 Tərk etmiş quldurluğu, olmuş fazil¹⁰⁹ bir insan,
 Şah diqqətin cəlb etmiş, sonda qazanmış ad-san.
 Ayaqyalın, başaçıq, bəşər Hafi¹¹⁰ arif şeyx,
 Üz qoymuş biyabana tərki-dünya məruf¹¹¹ şeyx!
 Beli bükülmüş qoca, dərdindən dəli olmuş,
 Misir onun ruhuna şəkər təməli olmuş.
 Onun yolunda Səri,¹¹² başın güdaza vermiş,
 Rəhbərlərin taxtında, özünə yer götürmüş.
 Yuz minlərlə padşahlar, ağıllılar-böyükələr,
 Axirət dünyasında baş ucalıq görmüşlər.
 Haqqa qibtə etməkdən, adları gizli qalmış,
 Hər insan adlarını, hörmətlə yada salmış.
 Haqqın rəhmət rızası, daim onlara şamil,
 Onların pak ruhuna, Haqqımız özü mail.
 O Nur ilə ruhların haqqı mükəmməl olmuş,
 Həmin dənizdədirlər, balıq tək suya dolmuş.
 Desəm canlar dənizi, ya da dənizlər canı,
 Layiq yeni adlar yox, vardırsa da bəs hanı?!
 Onun Haqqı Odur, bil, bu da o da Ondandır!
 Onun üçün beyinlər sanki çarpışan candır.
 Ağanın surətləri mənim ruhum-yarımdır,
 Yüz belə neçələrin, demək ixtiyarımdır.
 O nədimin vəsfindən elə şeylər bilirəm,

¹⁰⁸ Kərxi-kərrəx- İraqda Bağdad yaxınlığında bir məkanın adıdır. Bu adı həmin yerə Şapur Züləktaf vermişdir.

¹⁰⁹ Fazil – ağıllı, kamallı

¹¹⁰ Bəşər Hafi – Ayaqyalın ləqəbli arif şeyxlərdən birinin adıdır.

¹¹¹ Məruf – məşhur deməkdir.

¹¹² Səri – Arif şeyxlərdən birinin adı

Inanmağın heç gəlməz, bilməzsən nə deyirəm!
 Şah dedi: -İndi bir az, özünü də vəsf eylə,
 Nə qədər deyəcəksən, bu elə, o da belə?
 Bəs səndə nə vardır, nə, ərsəyə yetirmisən?!
 Dəniz təkindən hansı dürrləri gətirmisən?!
 Ölüm günü bu hissin, səninçin batıl olar,
 «Can Nurun» varındırsa qəlbin o Nurla dolar!
 Qəbr evində bu gözlər, torpağa, gilə dönər,
 Elə şeylər də vardır, gору nura döndərər.
 Əl-ayağın o zaman çürüyərək xar olar,
 Ruhunun uçuyçun, qol-qanadın var olar!
 Qəlb nurlu candan olar, ey sən mağara sevən,
 Onu məcazi bilmə, məst olma, Ona güvən!
 O zaman ki, qalmayır, Həyat canı birində,
 Gərək əbədi canı oturdasan yerində?!
 Xeyirli əməl etmək şərt deyil, bəşər üçün,
 Haqqa tərəf getməyi, sən şərt bil bəşər üçün!
 Sən cövhərə maliksən, ya ulaq kimi varsan.
 Bu fani «ərəz»ləri, bəs necə apararsan?!
 Orucluğu, namazda eylədiyin xahişlər,
 Hər vaxt yerinə yetməz, əbədi deyil işlər.
 Nəql etmək mümkün deyil, əməlin ərəzlərin¹¹³
 Lakin o kənar edər, cövhərin mərzələrin.¹¹⁴
 Cövhər təmizlənersə, ərəzin təsirindən,
 Demək mərzəz yox olmuş, pəhrizin təsirindən!
 Əgər pəhriz olarsa, cövhər özü çoxalar.
 Pəhrizin təsirindən, acı ağız şəhd olar
 Əkinin təsirindən zəmi sünbülə dönər,
 Saça qulluq eyləsən, ətirli gülə dönər.
 Qadın hamilə olsa, əndamı böyüyəcək,
 Sonuçda bizə oxşar cövhər hasil edəcək!
 Əgər atla, dəvələr, cütləşərsə cinsiylə,

¹¹³ Ərəz – bu söz fəlsəfi bir termindir. Mənaları belədir: 1) Əslində olmayıb, sonradan əmələ gələn, 2) Cismnin mahiyyət və məzmunundan başqa digər xassələri; forma; 3) Təsadüfi hadisə; 4) Əlamət; ərəzlərin – formaların;

¹¹⁴ Mərzələrin – xəstəliklərin;

Cövhərin də borcudur, cüt edə balasıyla.
 Bostan hər vaxt tanınar, ərəzi sahəsiylə.
 Cövhər də tanıtmalı onu meyvəsi ilə.
 Ərəzə sığal versən, şahım işin görəcək.
 O da öz növbəsində, cövhərlər bol verəcək.
 Xülasə söyləmə sən, əməl icra etmişəm,
 Ərəzə daxil olub məqsədimə yetmişəm.
 Ərəzlə belə rəftar, onu sakit edər, bil!
 Keçi kölgəsi kəsmək, qurbanlıq kimi deyil.
 Ey, əgər buyursan, «ərəz» köç etmək deyil,
 Onda ümitsizlik də, ağıllılıq deyil, bil!
 Ey padşah yas saxlamaq, bəndəyə xeyir verməz,
 «Ərəz» əgər gedibse, bir daha geri gəlməz.
 Ərəzi axirətə nəql edə bilməsən sən,
 Bütün əməllərini puç eyləmiş olarsan.
 Ərəzlər öz növünü dəyişmiş olsa əgər,
 Qiyamətdə hər fani başqa varlığa dönər.
 Hər bir şeyin köçməsi özünə layiq olar,
 Hər qoyun sürüsü də çobanından güc alar.
 Məhşər günü hər «ərəz» özü bir surət olar.¹¹⁵
 Hər bir surətin özü «ərəz» surəti alar!
 Özün öz içinə bax, təkcə ərəz deyildin.
 Cüt zövqün hasiliydin, tək qərəzə əyildin.
 Diqqət et xanələrə, sonra kaşanələrə,
 Mühəndislər yaradan gözəl əfsanələrə.
 Gördüyünüz o evlər, yaşayışlı binalar,
 O qapılı, tavanlı, çox işıqlı binalar,
 Mühəndis təxəyyülü, onun düşüncələri.
 Binalar tikmək üçün, qırdırmış meşələri.
 Hər hansı bir sənətin nədir əsli-mayəsi?!

¹¹⁵ Məhşər günü hər «ərəz» özü bir surət olar,
 Hər bir surətin özü «ərəz» surətin alar. Bu misra Qurani-Kərimdə
 «Nəcm» surəsindəki 2, 4, 40-cı ayələrə işarədir. Ayələrin mənası
 belədir: 2-ci ayə: Sizin yoldaşınız (Məhəmməd əleyhissalam) nə
 haqq yoldan sapmış, nə də azmışdır. 4-cü ayə: - Bu, ancaq (Allah
 dərgahından) nazil olan bir vəhydir. 40-cı ayənin mənası: -
 Şübhəsiz ki, (qiyamət günü) onun əməli (zəhməti) görünəcəkdir.

Xəyal – «ərəz»dən qeyri, yoxdur başqa qayəsi.
 Bütün cahan əhlinə qərəzsiz nəzər eylə.
 «Ərəz»dən başqa bir şey, bir məhsul gəlməz dilə.
 Əvvəl fikir yaranmış, sonra əməl calanmış,
 Dünyada niyyətləri, əməl yada salanmış.
 Meyvələr haqqında da əvvəl ürək düşünər,
 Əməl nəticəsində sonda məhsul görünər,
 Əməli işə salıb ağac əkdin torpağa,
 Sonuçda öz zəhmətin məhsul verdi budağa.
 Baxma yarpaq, kök, budaq əvvəl nəzərə çarpar,
 Onların hamısının meyvəylə qədri artar.
 Xülasə səmələrin məğzi olan bu sirlər,
 Sonuçda Xacə¹¹⁶ olar, tabedir ona yerlər.
 Bu danışiq, bu söhbət, azmaqdan bəhs eyləyər.
 Bu şir-çaqqal nağılı, yol azmadan söyləyər.
 Bütün dünya əvvəlcə minibmiş «ərəz» ata,
 Sonuçda məna gəlmiş söyləmişdir «Həl Əta»¹¹⁷
 «Ərəz»lər nədən doğmuş, şübhəsiz həmin Surdan.¹¹⁸
 Bəs o «Sur» nədən doğmuş, fikirdən və şüurdan.
 Cahan «Küll»ün ağlından, fitrətindən doğulmuş.
 Ağıl bir «Şaha» bənzər, surətlər «rəsul» olmuş.
 Birinci aləmimiz imtahan aləmidir,
 İkinci aləmimiz cəzaların dəmidir.

¹¹⁶ Xacə – başçı, ağa, burada Xacə- Allah mənasında işlənmişdir.

¹¹⁷ Bütün dünya əvvəlcə minibmiş «ərəz» ata

Sonuçda məna gəlmiş söyləmişdir «Həl Əta». Bu misra Qurani-Kərimdə «İnsan» surəsindəki 1-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «İnsanın elə bir dövrü olub keçmişdir ki, O xatırlanmağa layiq bir şey olmamışdır! (Yaxud insanın elə bir dövrü olub keçmişdirmi ki, o həmin dövrdə xatırlanası bir şey olmasın? Əlbəttə olmuşdur. İnsan əvvəlcə mövcud deyildi. Sonra o yəni ulu babamız Adəm torpaqdan və sudan yoğrulub insan şəklinə salınmış, Ona ruh verilmiş və o həyat sürməyə başlamışdır. İnsanın nə üçün yaradıldığını əvvəlcə nə göy əhli, nə də O özü bilirdi. Tədricən mələklər və özü nə üçün yaradıldığını anladı)».

¹¹⁸ Sur – 1) böyük buyunuzdan qayrılmış boru; 2) şeypur; 3) Suri-İsrafil – dini etiqada görə qiyamət günündə İsrafil adlı mələyin çaldığı şeypur, İsrafilin şeypuru

Ey Şah, sənin nökərin cinayətə qurşanır,
 Ruhusa o dünyada zəncirli odda yanır.
 Elə ki, bəndən sənin layiqli xidmət edər,
 Ruhusa o dünyaya, xələtlər üçün gedər.
 Bu «ərəz» o cövhərdən, ondan toxumun almış,
 Bu Ondan forma almış, o bundan cana gəlmiş.
 Dedi: - Ey şahım, səndə cah-cəlal, budağlamış,
 Sənin bu «ərəz»lərin, bir «cövhər»də doğmamış.
 Dedi: - Ağıl onları çox məxfi saxlamışdır,
 Dünyada yaxşı-pisi, qeyb ilə bağlamışdır.
 Fikrin-xəyalın səhvi, dərk edilərsə əgər.
 Kafir-mömin deməzdin, bir olardı fikirlər.
 Onlar aşkar olardı, qeyb olmazdı şahi-din,
 Dinin, küfrün şəklini alında da görərdin.
 Hər kim, bir vaxt dünyada bütlü, bütperəst olmuş?!
 Ödü partlayan təkin, saralmış, tamam solmuş.
 Bəs qiyamət olarsa bizim bu dünya onda,
 Necə olar, nə olar, kimə zülm olar, sonda.
 Dedi: - Şah qəbul etdi, layiqli ənam ondan.
 Lakin qeyrisindən yox, özünün xaslarından.
 Bir əmiri tələyə salarsam, bir gün əgər?
 Əmirlərdən qorxum var, vəzir mənə nə edər?
 Haqq sonra əta verər, əməl mükafatımı,
 Yüz minlərlə əməlin, «surlar» əmanətimi.
 Sən də unvanını ver, hər şeyi bilim mən də,
 Bulud bağlaya bilməz, gözümlü, Ay ötəndə.
 Sorğu-sorğu dalınca, soruşdu məqsədin nə?!
 Çünki özün bilərsən, yaranmışdır nədən, nə?!
 Şah dedi: - Dünyamızı dərk etmək bir hikmətdir,
 Bilməli olası şey, aşkar bir sərvətdir.
 Tapılmayana qədər o şeyi ki, bilirdi.
 Dünyaya gətirmirdi, əzab-əziyyət, dərdi.
 Bir anlıq da əməlsiz, bekar dura bilməzsən.
 Ya yoxsulluq, ya pislik, etməsən sən dözməzsən.
 Bu əməl xahişləri, onçun edirmiş bəyan.
 Olmuş müvəkkil sənə, eyləsin sirrin əyan.
 Sənin can kələfinin ucu harda yaşayır?!
 Axı, sapın ucunu çəkən sənə oxşayır!

Sənin qəmin-kədərin, dartmaq nişanəsidir,
 Səninçin bekarçılıq batmaq nişanəsidir.
 Bu cahanla o cahan, əbədiyyəti doğmuş,
 Hər bir səbəb bir ana, əsərsə övlad olmuş.
 Əsər doğulan kimi həməən səbəbə dönər,
 O da öz növbəsində sirli əcəbə¹¹⁹ dönər.
 Bu səbəblər beləcə, nəsilbənəsil gedər,
 Ona nurlu göz lazım, nurlu göz yaxşı görər.
 Şah onunla söhbəti burda sona yetirdi,
 Məqamını görsə də, görməsə də bitirdi.
 Əgər şah onu görsə, axtarmaq uzaq deyil,
 Lakin bizə söyləmək, hökmü verilməmiş, bil!

Şahın ikinci qulun hal-əhvalı ilə maraqlanması

Elə ki, qul yuyunub isti hamamdan çıxdı,
 Şah onu qarşısına çağırıb əlin sıxdı.
 Dedi: - Ey mənim qulum, həmişə təmizlikdə,
 Lətafətli, xoş üzlü, həm hünərli bilikdə!
 - Əvvəlki qulu o şah göndərib iş dalınca,
 Ki, bu qulla otursun danışdırsın doyunca!
 Yanında əyləşdirdi, yüz cür lütfi-kərəmlə.
 Ey zülmətdə olan «ay», söylədi ehtiramla.
 Sən ey ay kimi üzlü, qıvrım saçlı, ətirli,
 Yaxşılardan yaxşısı, xoş xasiyyət, səbirli.
 Ey kaş o xasiyyətlər, heç olmayaydı səndə,
 Onun söylədikləri tapılmayaydı səndə.
 Sənin surətin görən şadlanıb sevinərdi,
 Səni görmək elə bil, bir cahana dəyərdi.
 Dedi: - Sən həmin şəxsdən, ey şah rəmləri söylə,
 Dalımcə danışandan, puç kəlmələri söylə!
 Dedi: - Əvvəl vəsf etdi, ikiüzülüyünü,
 Açıqca bəyan etdi, qeyri düzlülüyünü.
 Qul şahdan eşidən tək, dostun «xəbis» sözlərin,
 Dərya tək təlatümə gəlib tökdü zəhərin.
 Ağzı köpüklənərək gah qızarıb, gah coşdu,

¹¹⁹ Əcəb – qəribə möcüzə;

Həcvinin dalğaları həddini aşıb-daşdı.
 Dedi ki, mənə onun ilk dostluq zamanında,
 Acından təzək yeyən, köpək kimiydi onda.
 Elə ki, dayanmadan o, dostunu həcv etdi,
 Şah əl qoyub dodağa, dedi: - Sus söhbət bitdi!
 Dedi: - Daha danışma, başa düşdüm, tökmə dil,
 Sənin canın iyildir, onunsu dişləri, bil!
 Indi sən uzaq əyləş, ey çürük canlı qulam,
 O sənə əmir olsun, ey dəliqanlı qulam.
 Burda böyükər demiş: - Bu dünya qucağında,
 İnsan rahatlıq tapar, dilin qorumağında.
 Hədisdə söylənilmiş: - Dua özü riyadır,
 Aldadıcı yaşıllıq kimi, o da rüyadır.
 Xülasə dərk eylə sən, surət əgər gözəlsə,
 Sanki təsdir parlayır, içində iyli nəşə!
 Surət eybəcərleşib çirkin olarsa əgər?
 Xasiyyəti yaxşısa sənə gözəl görünər.
 Səhəngin nəqşi ilə eşqbazlığın əbəsdir,
 Indi saf sular axtar, səhəngdən əl çək, bəsdir!
 Nə vaxta dək surətə aşiq olarsan, söylə?
 Məna tələb edən ol, axtar gecikmə böylə.
 Zəhiri surətlərin, sonu fənalıdır, bil!
 Məna aləmini tap, o aləm əbədidir!
 Əgər surəti görsən, mənadan qəflətdəsən,
 Əgər ağıllısansa, dürr ara sən sədəfdən.
 Qəlib olan sədəflər, dünyanın sirridirlər.
 Can dənizi gücündən, baxma ki, diridirlər.
 Lakin yaxşı başa düş, hər sədəfdə yox, gövhər,
 Aç gözün hər sədəfin daxilinə sal nəzər.
 Birində nələr vardır, digərində seç nə var?!
 Kimyanın təsirindən, qiymətli dürr yaranar.
 Əgər surətə baxsan, oxşar bir dağ şəklinə,
 O ləldən yüz qat böyük, inan böyüklüyünə.
 Həm surətin, həm cismin, əlin-ayağın ilə,
 Sənin gözün nəqşi də, yüz qat çox olmuş, böylə!
 Lakin heç qalmaz gizlin, bu işlər, belə sözlər.
 Çünki, üzvün cəmindən, seçmişən qoşa gözlər!
 Daxilindən yüksələn bir fikir, düşüncədən,

Yüz dünya bir anlıqda, alt-üst olar, bəs nədən?!
 Surətlə bir olarsa, Sultanın cismi əgər,
 Yüz min qoşununu Haqq, sular altına çəkər.
 Şəkli-surəti əgər təmiz olarsa şahın,
 Gizli fikrin hökmüylə, tapa bilər pənahın.
 Əbədi olan məxluq, bir fikirdən yaranmış,
 Sel kimi aşıb-daşıb, yer üzünə calanmış.
 Ağıllı xalq yanında, o düşüncə yaşayar,
 Lakin vaxt gələr yenə sel tək yuyar aparar.
 Dünyada xalqlar sürü, Tanrı onun «çobanı»,
 Gecə-gündüz qaçırar, olmaz yatıb, qalanı.
 Xülasə gördünmü sən, fikirdən yaranmışan?
 Onçun da bu dünyada sənətdə yer almısan!
 Binalarla, qəsrlər, say-hesabsız şəhərlər,
 Dağlar ilə səhralar, deryaçələr, nəhrlər,
 Həm torpaq, həm dənizlər, həm Günəş, həm də fələk,
 Onun gücüylə diri, dənizdə balıqlar tək!
 Bədənin Süleymantək, fikir «qarışqa» kimi,
 Bəs neçin əbləhlikdən, korsan görmürsən elmi?!
 Gözünün qarşısında böyüyür bir şar kimi,
 Fikir özü Süleyman, bədən canavar kimi.
 Aləm sənin gözündə əzəmətli bir qorxu,
 Bulud, şimşək, işıqdan, titrəyişdən sirr qorxu!
 Fikir dünyasındasan, ey, ulaqdan da fərsiz!
 Qoruyanın var sənin, daş kimisən xəbərsiz!
 Fırıldağ olduğundan, ağıldan bəhrəsizsən,
 İnsansan, qılığın yox, sən ulaqla əkizsən,
 Mütləq cahil kimisən, ağıla biganəsən,
 Ətrin, qoxun yox sənin, fitrətən divanəsən!
 Kölgəni şəxs görürsən, çünki cahil kimisən,
 Bu səbəbdən şəxsi, sən bir oyuncaq bilmisən?!
 Alov qeybdən yaranan, bilinməz heç zümrəsi,
 Lətafət də var onda, qəlbi oxşar xoş səsi.
 Əgər cismə qonmasa, yapışmasa kəsafət?
 Göz ayırd edə bilməz, necə olur lətafət.
 Yenə gücü artıqdır, təsirlisə göz əgər,
 Minlərlə külüng, balta, qılıncı da üstələr.
 Gözlə o günə qədər, o gün ki, fikri-xəyal.

Hicabsızlıq artırır, açar yenə pərü-bal.¹²⁰
 Görərsən dağları sən, olmuş yun kimi yumşaq,
 Yox olmuşdur bu məkan, soyuq-istilə torpaq!¹²¹
 Nə səmanı görərsən, nə ulduz, nə də vücud,
 Yox Allahdan qeyrisi, diri qalan bir vüdüd.¹²²
 Doğru ya da ki, yalan əfsanə düşdü yada,
 Ki, açsın həqiqətə, üfüqlər bu dünyada.

O təmiz, pak bəndəyə bir qulun həsəd aparması

Bir padşah kərəm ilə, qulların arasından,
 Bir Tanrı bəndəsini, seçmişdi dili-candan.
 Qırx əmir rütbəsinin, vermişdi ona yerin,
 Yüz vəzir görməmişdi, qədrinin onda birin!
 Onun bəxti, taleyi, ayaq üstündə idi.
 Qul Ayaz, şahsa Mahmud, taleh bir gündə idi,
 Ruhuyla şahın ruhu, sanki eyni əsildən,
 Bir bədənəndən ayrılmış, qovuşmuş cani-dildən.
 Xülasə, təndən əvvəl əllər-əlləri bildi,
 Daha ötüş bu işdən, yeni hadisə gəldi.
 Arif gözü düz görər, çünki gözü çəp deyil.
 Onun gözü əyyardır, əyri deyil, sən də bil!
 Hamilə olan gecə ondan qeyri doğmamış,
 Məkr ilə, hiylə heçdir, heçin sonu olmamış!
 O buğda əksə, buğda, arpadan arpa bitər,
 Gecə-gündüz gözünü əkilən yerə dikər.
 Əgər baş üstə qalsa, Haqq göndərən hiylələr?!

¹²⁰ Gözlə o günə qədər, o gün ki, fikri-xəyal.

Hicabsızlıq artırır, açar yenə pərü-bal Bu misrada «pərü-bal» – qol-qanad mənasında işlənmişdir.

¹²¹ Görərsən dağları sən, olmuş yun kimi yumşaq, Yox olmuşdur bu məkan, soyuq-isti və torpaq? Bu misra Qurani-Kərimdə «Əl Qariə» surəsindəki 4-5-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «O gün insanlar kəpənək kimi ətrafa səpələnəcək (çəyirtkə kimi bir-birinə qatışacaq); 5-ci ayə: «Dağlar isə didilmiş yun kimi olacaqdır!»

¹²² Vüdüd – sevilən, hüsn-rəğbətli, məhəbbət göstərilən;

Qurduğun hiylələrlə, könlün nə edə bilər?
 O, tələnin içində, özü də tələ qurar,
 Can nə ondan dirçələr, nə də bundan qurtular!
 Cücərib çıxsa əgər, yüzlərlə ot-ələflər,
 Sonda yenidən onlar, Allaha tərəf dönər.
 Yeni əkilmişlərdir, birinci qayıdanlar.
 Birinci doğru-dürüst, iki fani olanlar.
 Birinci toxum kamil, ayrılıb seçilmişdir
 İkinci toxum çürük, çürüyüb kiçilmişdir.
 Baxma ki, tədbirin də dostun tədbirindəndir,
 At onun qarşısına, dostun tədbir biləndir.
 Əməl o əməldir ki, Tanrı onu tikmişdir,
 Sonda o cücərəcək, əvvəl onu əkməmişdir.
 Nə əkmək istəyirsən, Onun üçün ək sən də,
 Çünki dost əsirisən, ey dostu sevən bəndə.
 Oğru nəfs ətrafından əməlinlə sən yan keç,
 Əməl Haqqdan deyilsə, həmin əməl heçdir heç!
 Bir gün əvvəl, o gün ki, Məhşər günü tapılar,
 Gecə oğrusu Haqqın yanında rüsvay olar.
 Libas oğurlayansan onun tədbiri ilə,
 Ədalət günü günah qalar boynunda, dinlə!
 Yüz minlərlə ağıllar, birlikdə sıçrar, inan!
 Ki, onun qəlb evinə, tələ qurulsun haman.
 Çoxları öz tələsin, çox çətin tapa bilər,
 Çör-çöp külək önündə, çətin at çapa bilər!
 Yoxsa inamın əgər, get yanına Nəbinin,
 Eşit ondan vəhyi sən, «Vəllah xeyrul-makərin».¹²³
 Əgər məndən soruşsan, varlığın faydası nə?
 Sualında fayda var, azad sual ver yenə.
 Sualının faydası mənə olmasa əgər,

¹²³ Yoxsa inamın əgər get yanına Nəbinin,
 Eşit ondan vəhyi sən, «Vəllah xeyrul-makərin». Bu misra Qurani-
 Kərimdə «Ali İmran» surəsindəki 54-cü ayəyə işarədir. Ayənin
 mənası belədir – Onlar (İsaya inanmayanlar) hiyləyə əl atdılar.
 Allah da onların hiyləsinə (İsanı göyə qaldırıb) münafıqlardan birin
 İsa surətində onlara öldürməklə əvəz verdi. Allah bütün
 hiyləgərlərdən tədbirlidir. (Hiyləgərlərə ən yaxşı cəza verəndir)

Onun nəyin eşidim, xeyri mənə var məgər?
 Verdiyin sualların faydası vardır yəqin,
 Dünya faydasız olmaz, bunu bil, gündüz təkin.
 Çoxlu faydalar olsa, suallarında əgər,
 Faydasız olan dünya, sonda səndən əl çəkər.
 Bu dünya bir cəhətdən faydasız olsa əgər,
 Sözsüz başqa cəhətdən fayda, gəlir gətirər.
 Səndə olan faydalar, mənə fayda verməsə,
 Əgər faydan var isə, bizə də çatar nəşə!
 Səndəki fayda əgər, xeyir verməsə mənə,
 Özünə faydası var, götür, etmə bəhanə!
 Hürri ibni Hürri¹²⁴ olsam da həmin faydayla əgər,
 Sənə faydası varsa, ondan qaçma uzaq, gəl!
 Yusifin gözəlliyi aləmə bir can kimi,
 Qardaşları üçünsə yersiz doğulan kimi!
 Davudun lətif səsi, gözəl, sevilən idi!
 Məhrumlara həmin səs, ağacdən gələn idi!
 Nil çayı sularını «Həyat suyu» kimi san,
 Kafir Qibtilər¹²⁵ üçün oldu qanlı bir məkan.
 Mömin şəhid olarsa, həmişə var olacaq!
 Bu dünyada ölüsə, Behiştə yar olacaq,
 De ki, sən bu aləmdə, hansı nemətdir belə,
 Məhrum olmamış ondan heç bir ümmət də, söylə!
 Öküz ilə ulağa şükr etməyin nə xeyri?
 Hər bir canda mövcuddur, başqa bir qüvvət yeri.
 Lakin o güc, o qüvvət mania olsa əgər,
 Əhilləşdirmək üçün məşqçi tərbiyə verər.
 Bir şəxs xəstəliyindən, gil-palçığı sevirdi,
 Güman edirdi gili yesə, azalar dərdi.
 Əsas gücü-qüvvəti, yaddan çıxartmış idi,
 Üzünü xəstəliyin, üzünə tutmuş idi.
 Dadlı içkini qoyub, zəhəri nuş edirdi,
 Xəstəliyin gücünü artırıb xoş edirdi.
 Bəşərin əsas gücü, Tanrımızın gücüdür,

¹²⁴ Hürri ibni Hürri – Hürri burada «Azadlıq» mənasındadır. Yəni
 «Azadlığın oğlu» olma (məcazi mənada)

¹²⁵ Qibtilər – Firon, nəslindən olan bir tayfanın adı.

Heyvani güc-qüdrətsə nasazlığın özüdür.
 Lakin əza illətə, o səbəbdən düşmüşdür,
 Ki, o gecəylə gündüz, sulu palçıq içmişdir.
 Saralmış üz, süst ayaq, sürətli qəlb, ağır yük,
 O «yeməklər» göndərən, «Vəssəma zatul xubuk»¹²⁶
 O xüsusi «yeməklər» sanki var-dövlət kimi,
 Yeyilməsi hülqumsuz, ağızsız adət kimi,
 Günəş də öz gücünü nurundan almış fərşin.¹²⁷
 Paxıl div də gücünü, dudundan¹²⁸ almış fərşin.
 Şəhidlərə buyurmuş, «Yərzuqunə» özü Haqq!
 O təama nə ağız gərək, nə də ki, tabaq!¹²⁹
 Könül hər bir dostluqdan, bir vəfanı götürür,
 Könül hər bir elimdən, bir səfanı götürür.
 Hər bir insan surəti, sanki kasaya bənzər,
 Göz onun mənasıdır, o sa hiss edən bəşər.
 Hər kəsin simasından incə məna götür sən!
 Qurana yaxın olub, qəlbə bilik ötür sən.
 Bir ulduz, ulduz ilə, yaxınlaşarsa əgər,
 Hər ikisinə layiq doğulacaq bir əsər!
 Quran gücündən doğar, kişi-qadın övladın.
 Həm Quranın gücündən daş, dəmir alar odun.
 Quranın gücündədir, torpaq yağışla birgə,
 Meyvələr, göyərtilər, reyhanlar cərgə-cərgə.
 O Quranın gücündən insanla göyərtilər,
 Sevinclə qəm-kədərsiz, əkilərək bitirlər.
 Quranın gücüylədir, canımız şadü -xürrəm,
 Doğulurlar çox gözəl, alırlar lütfi-kəram.

¹²⁶ Saralmış üz, süst ayaq, sürətli qəlb, ağır yük
 O «yeməklər» göndərən, «Vəssəma zatul xubuk». Bu misra Qurani-Kərimdə «Əl -Zariat» surəsindəki 7-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: (Cülbəcür ulduz) yolları olan göyə and olsun ki...

¹²⁷ Fərşin – yerin mənasındadır

¹²⁸ Dudundan - tüstüsündən

¹²⁹ Şəhidlərə buyurmuş, «Yərzuqunə» özü Haqq!

O təama nə ağız gərək, nə də ki, tabaq! Bu misra Qurani-Kərimdə 169-cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - Allah yolunda öldürülənləri şəhid olanları heç də ölü zənn etmə! Xeyr, onlar öz Rəbbinin yanında diri olub ruzi (Cənnət ruzisi) yeyirlər.

Yeməyə qabil olar, bizim cismi-canımız,
 Əgər çıxsaq seyrə biz, artar arzu-kamımız.
 Al yanaqlar qanını, alır Quranımızdan,
 Qan Günəşdən allanır, xoşlanır canımızdan!
 Rənglərin ən yaxşısı, al rəngdir – qırmızıdır,
 Həmin qırmızılığı verən Günəş özüdür.
 Yaxın olarsa əgər, hansı torpağa Zühəl,¹³⁰
 Şurə gələr o torpaq, əkilməz heç bir məhəll.
 Birliyin təsirindən əməl güc-qüvvət alar,
 Nifaq əhlinin hər vaxt, Quran ziddinə olar.
 Bu mənalər doğrudur, doqquzuncu göydəndir,
 Dediym təm-təraqsız, dəbdəbəsiz səydəndir.
 Xalq üçün təm-təraqlar, müvəqqəti, fanidir,
 İş üçün təm-təraqlıq, mahiyyət ad-sanıdır.
 Təmtəragi güdənlər, nəticədə xar olar,
 Cah-cəlal ümidiylə, xarlığa düşər olar.
 On günlük cah-cəlalçın, həsəd, qəzəb var olur,
 Boyunlar dərdi-qəmdən əyilərək xar olur.
 Mən olan məkanda, bəs neçin əyan olurlar?!
 Mən cah-cəlal içində Günəş kimi nurum var?!
 Günəşin məşriqindən zil qara bürc ucalır,
 Lakin bizim Günəşsə, məşriqdən göyə qalxır.
 Onun məşriqi olmuş zərrələrinə nisbət,
 Onun zati-şərifin satmaq da olmaz əlbət.
 Onun zərrələrinin axıra qalanıyıq,
 Kölgəsiz Günəşik biz, iki aləm canıyıq.
 Qəribədir yenə də dövrəndə¹³¹ fırlanıram,
 Bu Şəmsin nurundandır, bu səbəbi qanıram.
 Şəms özü səbəblərdən, əzəldən xəbərdardır,
 Səbəblərin ipini, kəsən qüvvəsi vardır.
 Yüz minlərlə dəfələr, ümid üzmüşəm, qanım!
 Mənim sözüm sizədir, Siz də Şəmsə inanın!
 Sən mənə inanma heç, Günəş tək səbrim vardır,
 Sanki balıq tək suda qalmağa yerim vardır.
 Əgər naümid olsam, mənim ümitsiziliyim,

¹³⁰ Zühəl – Saturn planetinin ərəbcə adı

¹³¹ Dövrəndə – Burada ətrafında mənasında işlənmişdir.

Günəşin hünər gözü, ey gözəlim, göyçəyim!
 Əməl gözün nəfsiylə, ustadından nə içər?
 Gözlər qeyri-varlıqdan, varlığı neçə seçər?
 Bütün varlıqlar özü, bu bağçadan su içmiş,
 Baxma Ərəb Buraqla öz torpağından uçmuş.
 Lakin atlar həmişə kor-koranə ot otlar,
 Behişt bağçasın görməz, tamam kənarda qalar.
 Kim dünya gərdişini, bu dəryada görmədi,
 Yeni mehraba tərəf, üzün tutdu əbədi.
 O, saf sulu dənizdən şor su içərək getdi,
 Nəticədə o şor su, gözlərini kor etdi.
 Dəniz də belə dedi: - Suyumdan sağ əllə iç,
 Korluğunu məlhəm et, ey kor sən, bu yolu seç!
 Burada, bu məqamda sağ əl, saf, təmiz zənnidir,
 Başa düşmək istəyir yaxşı, pislər nədəndir.
 Sən qayıdan nizəsən, ey nizə, qayıdarkən,
 Bəzən düz qayıdırsan, bəzən iki başlısan.
 Biz Şəmsəddin eşqini daxilən güdənlərik,
 Həmçinin kor olanı, gözlü dost edənlərik.
 Eşit, ey Ziyaül-Həqq, Hüsəməddin tez eşit.
 Həsədlilərin gözün dərman eylə, sonra get.
 Cəlalı tutiyan, əməlin tez, işin tez,
 Zülmətin dərmanısı, əməlin, gərdişin tez!
 Bütün kor olanları dərman eylə ey Qəmər!
 Ey meyvəli ağacım, gətir sən bəhrə-səmər!
 Bütün korları sağalt, paxıl olandan qeyri,
 Paxıllıq ziyanlıdır, olmaz sənə bir xeyri.
 Sənə paxıllıq edən, gər mən olaramsa da,
 Canıma imkan vermə, cansız qalaramsa da!
 Hər kim Günəşə qarşı həsəd yolunu seçsə?!
 Günəşin varlığından, kor olar hara getsə!
 Bu bir dərmansız dərddir, səni kor etmiş yaqin,
 Əbədiyyətə qədər seçdin quyunun dibin.
 Günəşi inkar etmək, ilk peşəsi olmuşsa,
 Muradına çatarmı, söylə paxıl qalmıssa?!
 Qızıl quş o quşdur ki, o Şaha tərəf keçmiş,
 Yolun azan qızılquş, kordur, korluğu seçmiş.

Bir qızılquşun viranədə bayquşların arasına düşüb giriftar olması

Yolunu itirən quş, viranədə dincəldi.
O, həmin viranədə, bayquşlara rast gəldi.
O özü nur olsa da, nurdan razı qalsa da,
Qəza onu kor etdi, özünü saldı oda.
Torpaq gözünə dəydi, öz yolundan döndərdi,
Bayquşlar arasına, viranəyə göndərdi.
Bayquşlar onu görçək, başlarına vurdular,
Onun qol-qanadını yolmaq üçün, durdular.
Vəlvələyə düşdülər, bayquşlar həmin andan,
Alacaq yerimizi, gəlmişdir bu hayandan?!
İtlər yuva üstündə, mırıldayıb, hürən tək,
Onlar da çığrıdılar, bəd it zəncir qıran tək.
Qızılquş dedi: - Nədən, rast gəldim bayquşlara,
Yüz belə viranəni, vermişəm mən onlara!
Mən burada qalmaram, uçub gedərəm yenə,
Şahənşah vətəni, qəbul edərim yenə.
Bayquşlar, özünüzə əl qatıb öldürməyin!
Vətənimə uçuram, mənə it tək hürməyin!
Bayquşlar söylədilər: - Qızıl quş hiyləgərdir,
Yuvamıza göz dikib, bizə o hiylə gəlir!
Həmin bu hiyləpərəst, yalan sehri eyləyir,
Cümlə hərisliyindən, vallah yalan söyləyir!
Hirsindən camır yeyir, doşaba oxşadaraq,
Dostlar, ayıya quyuq, heç olarmı tapşıрмаq?!
Şahdan laf edib, deyir, şah əlindən dəm vurur,
Süleyman tək dil bilən, bizlərə hiylə qurur!
Quşcuğaz heç Şah cinsi, ola bilərmi məgər?!
Eşidib inanma heç, azca ağlın var əgər.
O, Şah cinsi, ya da ki, vəzir cinsi olandır?!
Halva-halva deməklə məgər qarın dolandır?!
Hiyləylə, fel-fənd ilə, yalan sözləri düzür:
-Sultan nökar-nayiblə mənə axtarıb, gəzir!
Bu onun xülyasıdır, yalan fikir-xəyaldır,
Onun bu xoş sözləri, tələdir, ərzi-haldır.

Kim ona inanarsa, ondan da əbləh, demək,
 Arıq, cılız quşcuğaz Şahın nəyinə gərək?!
 Ən cılız bayquş ağı, onun ağılından üstün,
 Şaha nə kömək edər, ağılsızdır büsbütün!
 Qızılquş belə dedi: - Lələyim sınsa əgər,
 Bütün bayquş yurdunu, Şahənşah alt-üst edər!
 Bayquş özü nədir ki, əgər qızılquş mənə,
 Etməsə cəfaların od vurmasa qəlbimə?!
 Şah enmiş tərələri, yüksəkliyə qaldırır.
 Qızıl quş başlarından yüz min xırmanlar qurar,
 Mənim qorunmağım da Onun qayğısıyladır!
 Hara mən gedirəmsə, Onun duyğusuyladır!
 Sultanın ürəyində mənim xəyalım yaşar,
 Xəyalımsız sultanın, qəlbi həsrətdən coşar.
 Müəyyən məqsəd üçün Şah məni uçuranda,
 Səmalara uçuram ürəkdən, həmin anda!
 Ay, Günəşə bənzərəm, qanad çalıb uçaram,
 Göylərin pərdələrin, birdən deşib keçərəm.
 Ağılların şəfəqi, mənim fikrətimdəndir,¹³²
 Göyləri yara bilmək, mənim fitrətimdəndir!
 Mən bir qızıl quşam ki, Hümalar mənə heyran,
 Bayquş özü kimdir ki, sirr ona ola əyan?!
 Şah mənə xatir, hər vaxt zindanları yad edər,
 Yüz minlərlə dustağı, sözümlə azad edər.
 Gəzdiyimçin bir anlıq bayquşlar ilə qoşa,
 Nəfəsimlə çevrilmiş, bayquşlar qızıl quşa.
 Xoş o bayquş halına mənim uçuşlarımda,
 Gördü xoşbəxtliyini, sirrim ilə karımda¹³³
 Daxilimə sığınan siz də bir baz¹³⁴ olasız,
 Baxma ki, bayquşsunuz görüm Şahbaz¹³⁵ olasız.
 Kim ki, bu minval ilə, Şah ilə həbib olsa,
 Qəribçilik etməz o, hansı məkanda qalsa!

¹³² Fikrətimdəndir – düşünməmədəndir, fikirləşməmədəndir.

¹³³ Karımda – işimdə;

¹³⁴ Baz – qızıl quş;

¹³⁵ Şahbaz – tərhan, şahin (quş); 2) məchul mənada: qoçaq adam mənasında işlədilir.

Kimin ki, Şah olarsa dərdinə dərman edən,
 Ney tək nalə çəksə də, əzab çəkməz heç nədən.
 Mülkün malikiyəm mən, hap-gop edən deyiləm!
 Şah təbil çalanıyam, qaçıb gedən deyiləm!
 Mənim qızıl quş təblim, bəyanat nidasıdır,
 Mənim şahidlik haqqım, müddəi sədasıdır.
 Şah cinsi olmasam da, ondan deyiləm uzaq,
 Təcəllada varımdır, ondan nur, bil ey qoçaq!
 Onun cinsi zatiyla, heç də deyiləm oxşar,
 Su, torpaq maddəsiylə, birləşər nabat olar!
 Külək atəş cinsiylə, birləşib möhkəmləşmiş,
 Xilqətə cins gəlmişdir, Ondan həmişələşmiş!
 Bizim cinsimiz deyil, Şahımızkinə oxşar,
 «Həyat suyumuz» Ona, qovuşmaq üçün yaşar!
 Bizim «Həyat suyumuz» çirklənsə, O, fərd kimi!
 Atının ayağının altında biz gərd¹³⁶ kimi.
 Torpaq olmuşdur canlı Onun nişanəsiylə.
 Torpağında qalmışdır, ayaq izləri belə.
 Onun ayaq altının torpağında olsan sən,
 Dikbaşların başının üstündə tac olarsan!
 Nə qədər surətimə, aldanmamısan hələ,
 Surətimdən ən əvvəl, məndən şəkər nuş eylə.
 Çoxlu insanlar vardır, «surət» yolunu tutmuş,
 Sonda Haqq yolun tapmış, «surət yolun» unutmuş!
 Axı bu can bədənlə ömür sürüb, yaşayır!
 Heç bu can, bədən ilə yaşayana oxşayır?!
 Göz nurunun tabı da, piy çırağına oxşar,
 Qəlbə olan nur isə, qan damlasında yaşar!
 Sevinc böyrək içində, qəmsə ciyərdən gələr.
 Ağılsa, bir şam kimi beyində şölələnər!
 Rayihə burundadır, məntiq dildə, dişdədir,
 İylənmək nəfs içində, şücaət Behiştədir!
 Bu mənsub olmalar da, bil, keyfiyyətsiz deyil,
 Ağıl, bilik içində əhəmiyyətsiz deyil!
 Küllün canı olmuşdur, bəla cüzvün¹³⁷ canına,

¹³⁶ Gərd – toz-torpaq;

¹³⁷ Cüzv – hissələr, atomlar, zərrəciklər;

Can ondan bir dürr alar, salar cib ünvanına!
 Məryəm kimi can Ondan, «cibdən»¹³⁸ zədəsin alar,
 Cazibədar Məsihə, qeybdən hamilə olar!
 Elə bir Məsihə ki, nə yaşıdır, nə qurudur!
 Böyük, hamıdan üstün, Məsihdir Haqq Nurudur!
 Bəs candan, canın özü, necə Cana həml¹³⁹ olar?!
 Belə olan canlarla, cahan da hamil¹⁴⁰ olar?!
 Xülasə cahan doğar, başqa qeyri-cahanı,
 Bu həşri¹⁴¹ buraxaraq gözlər məhşərdə, anı!
 Qiyamət gününədək, desəm, saysam da əgər,
 Qiyamətin şərhində, dilim əziyyət çəkər.
 Bu sözlər özlüyündə, Ya Rəbb mənasındadır,
 Sözlər bir tələ kimi, nəfəs şirin ləb¹⁴² dadır.
 Əgər günah işlətsə bəs necə tən bəsləyər,
 Çünki onun ləbbeyki,¹⁴³ Ya Rəbb sözü səsləyər.
 Elə bir «ləbbeyk» vardır, Onu eşitməzsən sən,
 Lakin başdan-ayağa, onu dadmaq istərsən.
 Sənə misal gətirdim, idrak edə biləsən,
 Belə «ləbbeyk» kəlməsin, gizli dada biləsən.

Bir təşnənin divarın üstündən su arxına kərpic atması

Bir arxın kənarında, vardı hündür bir divar,
 Divar üstündə bir şəxs eyləyirdi ahü-zar.
 O çox susuz-təşnəydi, ah-nalə eyləyirdi,
 Məst bir aşiq kimiydi, yangıdan inləyirdi,

¹³⁸ Cibbən -Həzrəti Məryəmin bakirə hamiləliyinə işarədir. Rəvayətdir Məryəm qabırğasından hamilə olmuşdur. «Cibdən» zədə almaq ona işarədir.

¹³⁹ Həml – 1) yük; 2) ikicanlılıq, hamiləlik; 3) boynuna qoyma, istinad vermə, həvalə etmə;

¹⁴⁰ Hamil – 1) yüklü, yüklənmiş; 2) üzərində olan; 3) daşıyan, götürən; 4) sahib, yiyə;

¹⁴¹ Həşri – axirəti, məhşər gününü;

¹⁴² Ləb – dodaq;

¹⁴³ Ləbbeyk – «Bəli!», «Əmr sizindir», «Hazıram!» mənalərini ifadə edən çağırışa cavab sözüdür;

Divar mane olurdu, onun su içməsinə,
 Susuz balıq tək yanır, səs verən yox, səsinə.
 Divar həmin şəxs üçün suya hicab¹⁴⁴ tək oldu,
 Fəğanı ərşə çatdı, dərddən saraldı-soldu.
 Birdən kərpic qoparıb həmin şəxs suya atdı,
 Su səsi xitab kimi, qulağına tez çatdı.
 Sanki əziz dostunun, şirin ləzzətli səsi,
 Məst edirdi o şəxsi, verdiyi hər müjdəsi.
 Su səsi eşitməklə oldu sınaqdan keçən,
 Həm kərpic suya atan, həm də kərpici sökən.
 Su səsləyirdi ehey, sanki deyirdi belə,
 Sənə fayda gəlirmi, kərpici atmaq ilə?!
 Təşnə dedi: - Var mənə, iki fayda çəkmə qəm,
 Mənim bu sənət ilə, yox olsa da əlaqəm.
 Birinci fayda odur, eşidirəm su səsin,
 O səs mən tək təşnəyə, verir suyun nəfəsin.
 Onun səsi mənimçin, İsrafil suru kimi,
 Ölüləri dirildən, bir həyat nuru kimi.
 Ya da bahar fəslində, ildırım səsi kimi,
 Bağa gözəllik verən, yağış nəfəsi kimi.
 Ya dərviş sevindirən, verilən zəkat kimi,
 Ya məhbus sevindirən, verilən nicat kimi.
 Rəhman nəfəslı olur, xoşbəxtlikdən dəm vurur,
 Məhəmmədə çataraq ağızsız zəhnə dolur.
 Ya da Əhməd Mürsəlin, ətri kimi yayılır,
 Sanki günahkarlara şəfaət payı alır.
 Gah Yusifin ətri tək, ətirli, lətif olur.
 Gah da qoca Yaqubun zəif canına dolur.
 Ya dinclik məkanına behişt nəsimi dolur,
 Günahkarlar ruhuna minnətsiz şəfi¹⁴⁵ olur.
 Ya qara misə tərəf, kimyanı ötürür O,
 Deyir: - Ey əbləh buyur, xoş xəbər yetirir O!
 Ya Leylidən söz deyir, ya da Məcnundan kəlam,
 Ya da Vis və Raminə, göndərir alqış, salam.
 Başqa faydası isə, hər kərpicdir bir hədəf,

¹⁴⁴ Hicab – 1) pərdə, örtük; 2) maneə; 3) utanma, utancaqlıq;

¹⁴⁵ Şəfi – günahların bağışlanması üçün vasitəçi olan, miyançı, araçı;

Söküb yaxınlaşıram, axar sulara tərəf.
 Hündür olan divardan kərpiclər azalaraq,
 Divarlar alçaqlaşır, suya da artır maraq.
 Divarın alçalması, yaxınlığı törədir,
 Onun davam etməsi qovuşmağa görədir.
 Palçıq kərpic sökmək, səcdəyə başa gəlib,
 Bunun səbəbkarı da olub «Vəscud vəqtərib»!
 Nə qədər ki, bu divar boyumdan çox hündürdür,
 Səcdə eyləmək üçün maneçilik törədir.
 Səcdəylə ələ gəlməz, müqəddəs abi-həyat.
 Nə qədər ki, tapmırsan, torpaq tənindən nicat.
 Olsa şiddətli susuz, hər kim divar başında,
 Daha tez kərpic sökər, çatar murada son da.
 Hər kim daha çox aşıq olarsa, «su» səsinə,
 Torpaq hicabın sökər, daha tez həvəs ilə.
 Kim ki, suyun səmindən bezərək təngə gəlsə,
 O biganə eşitməz, səsdən başqa, bir nəşə.
 Ey, xoşbəxt o insandır, əzəldən qənimətli!
 Öz borcunu ödəyir, ömür sürür nemətli.
 Həmin o, əyyamda ki, onun qüdrəti varmış,
 Səhhəti, gücü, qəlbi, zoru-qüvvəti varmış.
 O əyyamda cavanlıq, gül-çiçəkli bağ kimi,
 Təəssüflənməyə nə, qaymaq kimi, yağ kimi.
 Qüvvət ilə şəhvetin axar çeşmələri var,
 Pislərin bədənində, yer alıb axır onlar.
 Məmur evi, tavanı, əlçatmazdır çox hündür,
 Ədalətli böyükklər, qarışıqsız vurğundur.
 Göz nuru, bədən gücü, lazımınca yerində,
 Möhkəm saray, nurlu ev, şəfa, məncə yerində!
 Qənimət hesab eylə, cavanlığı ey oğul,
 Başını aşağı sal, sök kərpic, arif ol.
 Qocalığın əyyamı, çatmasa da həddinə,
 Boynunu bağlayarlar, «Həblun min məsədd» ilə!¹⁴⁶

¹⁴⁶ Qocalığın əyyamı, çatmasa da həddinə,
 Boynunu bağlayarlar, «Həblun min məsədd» ilə. Bu misra Qurani-
 Kərimdə «Əbu Ləhəb» surəsindəki 3-cü ayəyə işarədir. Ayənin

Torpaq şoranlaşarsa xırdalanıb boş olar,
 Nabatın şorluğundan, hansı insan xoş olar?
 Güc suyu, şəhvət suyu, kəsilmiş mənbəsindən,
 Nə özün, nə qeyrisi faydalanmaz səşindən.
 Qaşların quşğun¹⁴⁷ kimi, əyilmişdir aşağı,
 Gözlərin nəmlənərək, qıyılmışdır aşağı.
 Qıc olmadan sifətin, kərtənkələ belı tək,
 Nitqin yox, acgözlük çox, diş gücsüz, əllə tut çək!
 Belin iki qat olub, qəlbin süstləşib tamam,
 Tən zəif, əl-ayaq sap, qüvvədən düşüb tamam.
 Yol üstüdür, yemək az, at da tənbel yeriyən,
 Qəm güclü, darıxan qəlb, bədən xəstə, əriyən.
 Ev viran, sərvət də yox, işlər olmuş nizamsız,
 Qəlbı əfqanla dolu, dağarçılar, davamsız.
 Ömür zay, əməl batıl, səylər çox, yollar uzaq,
 Nəfsi key, ürək qara, can səbirsiz, var uzaq.
 Tüklər başında qar tək, ölüm qorxusu kəsər,
 Bütün tən əzaları, yarpaq tək, tir-tir əsər.
 Gün keçmiş, leş bədən ləng, yollar uzaqdan düşüb,
 İş məkanı virana, əməl, gücündən düşüb.
 Pis xasiyyət kökləri, daha dərinə getmiş,
 Kökləri çıxartmağa, qüvvə-gücün əritmiş.

Hakimin bir kişiyə -: «Yolun ortasında əkdiiyın tikanlı kolu çıxart!» deməsi hekayəsi

Həmin kişiyə bənzər xoş danışan, sözü bol,
 Bir kişi yol üstündə əkmışdi tikanlı kol!
 Yoldan ötənlər onu danlayaraq dedilər:
 -Kolu çıxart! Çıxartmam dedi, ötüşdü günlər.
 Həmin o tikanlı kol, artırırkı budağın,
 Toxunub qanadırdı, xalqın əlin, ayağın.

mənası belədir: - Onun (övrətinin) boğazında xurma lifindən, hörülmüş ip (və ya yetmiş arşın, uzunluğunda zəncir) olacaqdır!

¹⁴⁷ Quşğun – 1) bu söz kənd yerlərində kəmərkimi işlənir. 2) uluğun palanının kəmərinə deyilir. 3) məcazi mənada «quşğun təklifi» kimi də işlənir.

Xalqın libaslarını tikanlar dağıdırdı,
 Dərvişlərin ayağın incidir, ağrıdırdı.
 Elə ki, hadisədən, xəbərdar oldu hakim,
 O xəbisin işindən qəlbi dar oldu hakim.
 Onu çağırıb dedi: - Kişi çıxart o kolu!
 Dedi: - Sabah çıxarıb təmizləyərəm yolu.
 Sabah-sabah söz verib, müddətləri ötürdü,
 O tikanlı ağac da yerindəcə oturdu.
 Bir gün hakim söylədi: - Sən ey vədəsi yalan,
 Gəl ey sözü sürüşkən, yasa gedən, yer altdan.
 Dedi: - Sabah ey əmi, o kolu çıxardaram!
 Dedi: - Əcəl gözləmir, gün keçir aram-aram.
 Sən belə deyəndə ki, «sabah», bunu yaxşı qan!
 Hər günün öz işi var, zaman keçir durmadan.
 O pis tikanlı ağac cavanlaşdırır özün,
 Sən ağac əkən isə, qocalırsan günbəgün.
 Tikanlı kol güclənir, böyüyərək dirçəlir,
 Kol çıxartmaq istəyən, süstləşərək kiçilir.
 Tikanlı kol, hər gündə, hər anda yaşıllaşır,
 Kolu çıxardan isə, qocalaraq çallaşır.
 O daha cavan olur, sən də qoca, daha da,
 Cəld ol, dünyanı dərk et, ömrünü vermə bada.
 Hər biri tikanlı kol, sənə pis xasiyyətin,
 Dəfələrlə batırır, ayağına xar¹⁴⁸ yəqin.
 Dəfələrlə pis əməl, səni peşiman edər,
 Sonuçda işin sənə peşmançılıqla bitər.
 Əgər başqa insanlar yorulub inciylərsə?
 Sənə pis əmələndən, xalqa ziyan dəyərsə?
 Sən qafilsən, bir an da dəhşətli halına bax!
 Qalma biganə işə, dərk et, əhvalına bax!
 Ya götür balta ələ, zərbəni vur mərdanə!
 Vur Əlitək¹⁴⁹ Xeybər qapısını qır mərdanə!
 Yaxud «Faruğ»¹⁵⁰ kimi ol, ya da ki, «Siddiq»¹⁵¹ kimi,

¹⁴⁸ Xar-tikan mənasındadır;

¹⁴⁹ Əli – Əli əleyhissalamə işarədir;

¹⁵⁰ Faruğ – Xəlifə Ömərə işarədir;

¹⁵¹ Siddiq – Əbubəkrə işarədir;

Qeyri yol seç, qəbul et, ol dinə sadıq kimi.
 Ya gülün qönçəsinə bir tikanı birləşdir,
 Ya da atəş nuruyla, bir məkan birləşdir.
 Onun Nuru götürsün, atəşini narını,
 Onun vüsahı etsin gül qönçəsi xarını.
 Sən bir cəhənnəm kimi, osa bir mömin kimi,
 Atəş söndürə bilən, mömin, əhli din kimi.
 Nəbi demiş: - Mömini görsə Cəhənnəm əgər,
 Mömin şəxsə yalvarar, qorxudan tir-tir əsər.
 Deyər: - Uzaqlaş məndən, ey mənim padişahım,
 Sənin Nurun aparar odumu, qalxar ahım,
 Xülasə od yox olar, möminin nurlarından,
 Çünki ziddsiz ziddləri, dəf etmək deyil asan.
 Od Nurun ziddi olar axirətin günündə.
 O qəhr ilə qarışar, busa ağıl dönündə,
 Sən odun şərərin dəf eyləmək istəsən,
 Rəhmət suyunu odun köksünə endirəsən.
 O rəhmət suyunun da, çeşməsi mömin olmuş,
 Həyat suyu təmiz ruh, gözəllik ona qalmış.
 Sənin nəfsin qaçardır, bilirsən nəçin ondan?
 Çünki sən atəşdənsən, osa bulaq suyundan!
 Sudan atəş onunçun qaçıban uzaq gedir.
 Onun atəş xislətin su dağıdıb yox edir.
 Sənin fikrinlə hissin, bil, nardan¹⁵² yaranmışdır,
 Şeyxin hissiylə fikri, xoş nurdan yaranmışdır.
 Onun nurunun suyu, atəşə damsa əgər?
 Damcılar oddan çıxıb, sıçrar ətrafa gedər.
 Əgər damcılanarsa, sanki ölüm rədd olar,
 Sənin cəhənnəm nəfsin, soyuyaraq tam solar.
 Əgər o yandırmasa, sənin gülüstanını,
 Ədalətin, ehsanın, alçaltmaz ad-sanını.
 Əgər bir şərin olsa, minlərlə gülüstanın,
 Yox olar, tamam itər, nə ad qalar, nə sanın!
 Sonra xoş əməl etsən, işin düz getsə əgər,
 Xoş əməl bəhrə verər, açar lələ-süsənlər.
 Yenə də doğru yoldan, uzaq keçirik, əbəs,

¹⁵² Nardan- oddan, atəşdən;

Qaytar bizi ey Ağam, yolumuz hardadır bəs?!
 Demək istəyirik ki, pis əməlli ey «qoçaq»,
 Ulağın çox tənbəldir, yolun uzaqdan-uzaq!
 Yükün ağırdır sənin, yolunda quyular var,
 Əyri getmə, düz yeri, qarşında doğru yol var!
 Altmış yaşın yetişdi, tilovunu çəkirlər,
 Dəniz yolunu tut sən, taparsan düz fikirlər.
 Hər kim ağıllıdırsa, dəniz suyuna çatar,
 Tələdən xilas olar, od-alovdan qurtarar,
 Çünki zaman gözləmir, fürsətlər ötüb-gedir.
 Səhradan sən üz çevir, doğru yol dənizdədir.
 Yoxsa «isti qazanda» yanıb, olarsan büryan,
 Belə pislik özünə heç kim etməz, bir oyan!
 O «üç balıq» halını, həmin o arx məsəlin.¹⁵³
 Bu yerdə demək olar, etibarın bilinsin.
 Oyan, ibrət götür sən, kömək istə Tanrıdan!
 Səy edib, cəhdin eylə, məqsədinə çatasan!
 İl ötdü vaxtsız oldu, əkin zamanı deyil,
 Qaraüzlükdən qeyri, bir əməlin yoxdur, bil!
 Ağacın gövdəsinə, köklərinə qurd dəymiş,
 Onu qazıb çıxartmaq, yandırmaq vaxtı gəlmiş,
 Tələs, tələs ey yolçu, vaxt ötüb-keçmək üzrə,
 Ömrün günəşi enmiş, quyuya düşmək üzrə!
 Bu qısa iki-üç gün, tezəcə ötüb-keçəndir,
 Cəmərdliyin yolundan bəs, dönməyin nədəndir?!
 Saxladığın toxumun, öyrən sən miqdarını,
 Sonuçda görəcəksən, yarpağını, barını.
 Nə qədər ki, sönməmiş gövhər dolu çırağın,
 Tələs piltə yağı tap, ey oğul, olmaz qayğın!
 Elə et, əkin vaxtı tamamilə sönməsin,
 İşə sabaha qoyma, sabah, ilə dönməsin!

Afəti bələlərin təxirə salınmasında Tanrı köməyi

¹⁵³ Üç balıq məsəli – Bu rəvayət 4-cü dəftərdə bəyan edilmişdir. s. 739-da. Hekayət «Üç balıq tutanlar» adlanır

Eşit nəsihətimi, tən bağlanarsa, yaxşı,
 Köhnəliyi tərək eylə, yeni gələrsə, yaxşı.
 Qoy ləbin-ləbin üstə, qızıl dolu ovcun aç,
 Paxıl tənini bağla, səxavətin ağzın aç!
 Ləzzət ilə şəhvəti tərək etmək, səxavətdir.
 Hər kim şəhvətə uysa, qul olmağa alətdir.
 Səxavət bir budaqdır, «Behiştin çinarında»,
 Ey o kəs ki, qalmısan budağın kənarında.¹⁵⁴
 - Ürvət-ül-vüsqalıqdır,¹⁵⁵ bu «budaq» üstə olmaq,
 Canı çəkər səmaya, həmin «budaq»da qalmaq!
 Yaxşı vərdisli, qalx sən, səxavət budağına,
 Bu «budaq» səni çəksin, «Əslinin» qucağına.
 Sən Yusif gözəlliyi, quyusa bu aləmdir,
 Bu Allah əmriylədir, səbrindir sənə kəndir.
 Ey Yusif, kəndir gəlmiş, əl at kəndirini tut!
 Kəndirdən qafil olma, vaxt ötür yerini tut!
 «Şükr Allaha!» kəlməsi asılmış o kəndirdən,
 Cəmərdlik ənamısa, asılmış həmin yerdən.
 Yapış həmin kəndirdən, quyudan çıx kənara,
 Görəsən Haqq dərgahın, qalmayasan avara!
 Ki, sən görə biləsən, yeni ruhlar aləmin,
 Çoxlu aləmlər vardır, görünməsi çox çətin.
 O cahan özü «yoxluq», amma «varlığa» bənzər,
 Bu cahan özü «varlıq», amma «yoxluğa» bənzər,
 Torpaq külək üstündə hoppanaraq, oynayır
 Əyri yollar seçərək, pərdələnir, qaynayır.
 Torpaq bir alət kimi qalmış külək ovcunda,
 Küləyi ali bil sən, külək ali hər anda!
 Torpaqdan yaranan göz, torpağa nəzər saldı,
 Külək göz daxilində başqa bir şəkil aldı.
 O şey ki, aşkardadır, yararsız qabıq kimi,
 O şey ki, gizlindədir, beynə bağlılıq kimi.

¹⁵⁴ Səxavət bir budaqdır, «Behiştin çinarında»,
 Ey o kəs ki, qalmısan budağın kənarında. Bu misra bir peyğəmbər
 hədisinə işarədir. Hədisin mənası belədir: «Səxavət Cənnət ağacının
 budağıdır!»

¹⁵⁵ Ürvət-ül-vüsqalıqdır – möhkəm əlaqə, möhkəm rabitə

At bilər, başqa atı özünə bir yar kimi,
 Atlı da başa düşər, at ona bir var kimi.
 Hissin özü bir atdır, onu minən Haqq Nuru,
 At özü də miniksiz bilməz, harda uğuru.
 Et tərbiyə atını, qoru pis xasiyyətdən,
 Yoxsa, Şahın yanında atın düşər hörmətdən.
 At gözü Şah gözüylə idarə olunandır,
 Şahın «gözü» olmasa, həmin göz nigarandır!
 At gözü doymur otdan, heç bir yerdə otlaq yox!
 Hara çağırırsan deyər, heç bu yerdə otlaq yox!
 Haqqın Nuru çox nurlu, hissi sənişin olar,
 Can Haqqı arzulayar, arzusu da çin olar!
 Miniksiz at nə bilər, yol getmək üsulunu?!
 Ona bir Şah lazımdır, göstərsin Haqq yolunu.
 O hissə tərəf get ki, Nur ona olmuş rəhbər,
 O hissə yaxşı sahib, Nur yenə olmuş rəhbər.
 Hissin nuruna, hər vaxt Haqqın Nuru bəzəkdir,
 O Nur üstündə Nurdur, sevilən görəcəkdir!¹⁵⁶
 Nur özü hissi çəkir, yerdən səmaya tərəf,
 Haqq Nuru Onu çəkir, Ərşi-Əlaya tərəf!
 Daha alçaq hisslər də dünyəvi sənəm kimi,
 Haqqın Nuru dəryadır, hiss isə şəbnəm kimi.
 Onun «atına» minən, qabil minici olmaz!
 Yaxşı əməl, şirin söz, ondan kənarda qalmaz!
 O qatı, «ağır» olan bir hissın Nurudur, bil!
 Görənlərin elmində, pünhan olan odur, bil!
 Çünki hissın Nurunu, gözlə görə bilməzsən,
 O dini Nuru gözlə, görsən dura bilməzsən!
 Belə qatılığıyla hissın Nuru məxfidir.
 Məxfi ola bilərmə, o Ziya ki, səfidir.¹⁵⁷
 Bu cahan bir çöp kimi, külək onu qeyb edən,
 Acizlər ola bilər qeybdən inciyib, gedən!
 Gah dənizdə çulğalar, gah üstünə çıxarar,

¹⁵⁶ Bu misra Qurani-Kərimdə «Nur» surəsiki 35-ci ayəyə işarədir.
 Ayənin mənası belədir: «O Nur üstündə Nurdur. Allah o dinlədiyini
 öz Nuruna qovuşdurur...»

¹⁵⁷ Səfidir – safdır, təmizdir, pakdır

Gah onu qurular, gah yaş edib, aparar.
 Əl pünhan, qələm üzə, xətt yazılar görünməz,
 Atı cövlan eyləyər, süvarisi bilinməz.
 Gah hündürə qaldırar, gah alçağa endirər,
 Gah düzəldib saz edər, gah əzərək sındırar!
 Gah onu sağa çəkər, gah da sola aparar,
 Gah gülüstan eyləyər, gah çevirib edər xar.¹⁵⁸
 Uçan oxu görünər, kamanısa bilinməz,
 Canlar aşkarda olar, canın canı görünməz.
 Oxu tutub sındırma, o tək Şahın oxudur,
 Atılan ox deyildir, o Allahın oxudur!
 «Rəməytə iz Rəməytə», Haqq bizlərə buyurmuş,
 Haqq işini işlərə, bir mükafat ayırmış.¹⁵⁹
 Əsəbini cilovla, oxu vurub sındırma,
 Əsəb «gözlərin» ilə südü qana döndərmə.
 Sən «oxa» bir «öpüş» ver, apar Şahın yanına,
 Ox qanına bələşmiş, qan nəmlik vermiş Ona.
 O şey ki, görünəndir, aciz, cılız, əsirdir.
 O şey ki, görünməzdir, tərsdir, bəs bu nə sirrdir!
 Biz «ovuq»sa, bəs onda tələ kimçin qurulub?!
 Sanki çovqan kimi, çovqanlıq harda durub?!
 Yırtaraq söküb-tikən, bu dərzilə bəs hardadır?!
 Üfürərək yandıran, bu atəşbaz hardadır?!
 Bir anda kafər edər, sədaqətli olanı,
 Bir anda zahid edər, kafir kimi qalanı.
 «O müxlis¹⁶⁰ olduğundan, xətdə olar daim»!
 Daxilən saf olmasa, dərd-sərdə olar daim!¹⁶¹

¹⁵⁸ Xar- tikan;

¹⁵⁹ «Rəməytə iz Rəməytə», Haqq bizlərə buyurmuş, Haqq işini işlərə, bir mükafat ayırmış. Bu misra Quranda «Ənfal» surəsindəki 17-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «Ey möminlər! Bədrdə onları (kafirləri) siz öldürmədiniz, Allah öldürdü (Ya Peyğəmbərim! Düşmənlərin gözüne bir ovuc torpaq) atdığı zaman sən atmadın, Allah atdı...»

¹⁶⁰ Müxlis – 1) səmimi olan, səmimi 2) Xalis olan, daim.

¹⁶¹ «O müxlis¹⁶¹ olduğundan, xətdə olar daim»

Yolçu yolda olarsa yolkəsəni çox olar,
 Haqqı qorusa onu, yolkəsəndən qurtular.
 Güzgü xalis olmasa, o paslı-tozlu olar,
 Vəhşi quş tutulmadan tələyə düşər qalar.
 Müxlis olduğu üçün müxlisliyi cücərdi,
 Sakit məqama gəldi, əliylə meyvə dərdi.
 Heç bir ayna yenidən, dəmirə dönə bilməz,
 Heç bir çörək çevrilib xırmanda dənə dönməz.
 Heç bir üzüm sonradan dönərək qora olmaz,
 Meyvəni yetişdirən, bişirən kürə olmaz.
 Sən püxtələş, dəyişmə, dəyişmədən uzaqlaş!
 Bürhani Mühəqqiq ol, parlayan Nur ol saflaş!¹⁶²
 Elə ki, böyüyərək, hamıya bürhan¹⁶³ oldun,
 Dedin ki, bəndəyəm mən, böyüyüb sultan oldun!
 Olarsan açıq-aşkar, Əyyub Səlahəddintək!
 O kor gözləri açan, mürşid Bürhanəddin tək!¹⁶⁴
 Hər bir gözdə Tanrının nuru olarsa əgər,
 Gözündən simasından kasıblığı bilinər.
 Haqq kimi Şeyx fəaldır, əşyası görünmədən,
 Mürüdlərə vermişdir, ilk dərsi o dinmədən.
 Ürək onun əlində yumşaqlaşıb ram olar,
 Möhrü bədnamlıq edər, ya da ki, xoşnam¹⁶⁵ olar.
 Onun mum olan möhrü, üzükdən xəbər verir,
 Üzük qaşının nəqşi,¹⁶⁶ bəs kimdən xəbər verir?!

Daxilən saf olmasa, dərd-sərdə olar daim! Bu misra bir ərəb hədisinə işarədir. Hədis belədir: «Əl müxlisinə fi xəterü əzim» - «Müxlis olan böyük xəterdədir».

¹⁶² Bürhani Mühəqqiq, ol parlayan Nur ol saflaş! Bu sətir Seyyüd Bürhanəddinə işarədir. Xəlifə sultan Bəhaəddin onun atasıdır. Mövlana ondan tərbiyə almışdır.

¹⁶³ Bürhan – sübut, dəlil

¹⁶⁴ Olarsan açıq-aşkar, Əyyub Səlahəddintək!

O kor gözləri açan, mürşid Bürhanəddin tək! Bu misra Mürşid Bürhanəddin Mühəqqiqə işarədir. Bu şəxsin atası Xəlifə Sultan Bəhaəddindir. Cəlaləddin Rumi ondan tərbiyə almışdır. Səlahəddin Əyyub Zərkub isə Bürhanəddinin şeyxlərindən və müridlərindən olmuşdur.

¹⁶⁵ Xoşnam – yaxşı ad;

O qaş zərgərin nəqşi, Onun düşüncəsindən,
Hər həlqənin zənciri, bir-birinin içindən.
Dağların qəlbindəki, o səs kimin səsidir?
Bəzən boşalır o səs, bəzən dolur isidir?
O həkim ustadımız, harda qərar taparsa,
Səsi o dağ qəlbindən boşalmaz nə olarsa.

Vaxt olur ki, səsini qoşaya döndərir O!
Bəzən də artıraraq yüz saya çöndərir O!
Həmin o dağ qurtulur, o səsdən qeylü-qaldan,
Yüz minlərlə çeşmələr, saf sular axır ondan.
Bu lütfələr, kəramətlər bəs kimdən əyan olur?
Çeşmələrin suları dönüb qızıl qan olur!
Bunlar o Şaha məxsus, əməl-məna Onundur!
Başdan başa ləl olan Turi-Sina Onundur!
Canı qəbul eylədi, o dağın parçaları,
Biz daşından kiçiyik, yoxmu bizlərin arı?
Canda bir çeşməsini qaynada bilmirik biz!
Nə də bədənimizdə saxlada bilmirik biz!
Nə müştəq sədasına, nə də müştəq səsinə,
Olmamışq, deyilik suyun içilməsinə!
Hanı o şərəf hissi, dağı əzsın külünglə?!
Belə olan o dağı, bütöv qazsın külünglə?
Ola bilsin bu dağı, ziyasıyla Ay çapsın.
Ola bilsin Ay, onda parlağağa yol tapsın.
Yalnız «Qiyamət» günü, bu dağlar parçalanar,
Bəs həmin qiyamətə lütfələri kim bağışlar?!
Bu qiyamət necə bəs, o qiyamətdən kəmdir.¹⁶⁷
O qiyamət bir yara, bu qiyamət məlhəmdir.
Bir şəxs görsə o məlhəm yaradan imən¹⁶⁸ almış,
Hər pislik yaxşılığı görərək, comərd olmuş,
Lənət o çirkinliyə, amanlıq onla həmtay,
Vay olsun gülşənliyə, xəzanlıq onla həmtay!
Ölən şəxsin çörəyi cana hərif¹⁶⁹ olsa gər,

¹⁶⁶ Nəqşi – şəkli, əksi, çertyoju;

¹⁶⁷ Kəmdir – azdır, qiymətsizdir, zəifdir;

¹⁶⁸ Imən – qurtuluş, qorunmaq;

¹⁶⁹ Hərif – burada həmməslək, rəqib;

O çörək dirilərək, eynilə cana dönər.
 Qara odun olarsa hərifi narın¹⁷⁰ əgər,
 Qaralığı yox olub, o da nura çevrilər.
 Duzlaqda ulaq ölsə, ölüsü qalsa əgər,
 Onun «ulaqlığını» ölülüyü yox edər.
 O öz «küp»ünün rəngin, «Sibğətullah»dan almış,
 Onun ikirəngliyi «küp»də berrəngli olmuş.¹⁷¹
 O «küp»ün daxilinə, düşsə qum dənəciyi,
 Sevincdən söyləyəcək, mənəm xüm dənəcəyi!
 O xüm mənəm söyləmək, «Ənəl Haqq» söyləməkdir!
 Atəş rəngində olmaq, fəqət dəmir deməkdir!
 Dəmir rəngi axtarma, o rəng atəş rəngidir,
 Atəşlikdən dəm vurur, susub, işarə edir.
 Qızıl mədəni kimi qızarsa o əgər,
 Söyləyər ki, mən odam, səssizcə bəyan edər.
 Xasiyyəti, rəngiylə olar atəş möhtəşəm,
 Sonra daim söyləyər, mən atəşəm-atəşəm!
 Əgər zənnində olsan, məğlub ollam mən atəş,
 Məni yoxla əlinlə, onda görərsən atəş!
 Mənim atəşimdən də, olsan şübhəli əgər,
 Üzünü üzüm üstə qoysan, atəş bilinər.
 Bir adəm nur alarsa, özünün Allahından,
 Mələklər səcdə edər, ilham alarlar ondan.
 Səcdə olunan olsa, bir şəxs mələktək əgər,
 Şübhələr tüğyanından, onun canı əl çəkər!
 Atəş nə dəmir ilə, nə də ləblə bağlanar,
 Saqqal saqqala oxşar, sanki gülər, şadlanar.
 Ayağın dəniz üstə, qoyma az danış ondan,
 Dənizin kənarında susdur dodağın, bir qan!
 Dəniz dözümlü yoxsa, yüzlərlə sənle-mənim,

¹⁷⁰ Narın – odun;

¹⁷¹ O öz «küp»ünün rəngin, «Sibğətullah»dan almış, Onun ikirəngliyi «küp»də berrəngli olmuş. Bu misra Qurani-Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 138-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «Ey möminlər! Deyin! «Biz Allahın dinini (rəngini) qəbul etdik» (Dini Allahın dinindən daha gözəl olan kimdir? Biz ancaq Ona ibadət edənlərik)»

Dənizdə batmağa da cürəti olmaz, yəqin,
Can ağlın fəda olsun, o bəhrə, o dənizə,
Bu bəhrin qanbahasin, ağıl-can vermiş bizə.
Nə qədər ayaq gedir, budum da onun üstdə,
Necə qalmaz ayağım, ördəktək suyun üstdə?
Ədəbsiz hazır olan, qayıbdən daha da boş,
Həlqə əyri olarsa, qapı ona gəlməz tuş.
Ey bədəni toz olan, hovuzda çimməlisən,
Hovuzda çimilməsə, olarmı təmiz insan?
O təmiz ki, hovuzdan ayrılır, yasaq olur,
O öz təmizliyindən, həmçinin uzaq olur.
Bu hovuzun paklığı, heç vaxt qurtaran olmaz,
Cisimlərin paklığı çox da, çox mizan olmaz.
Kimin ki, qəlbi hovuz, lakin gizlində duran,
Dəniz tərəfə onun gizli yolu var, inan!
Sənin məhdud paklığın, hüdudsuz olacaqdır,
Belə olmasa, xərcin hədsiz azalacaqdır!

Saf suyu çirkləndirənləri təmizliyə dəvətin bəyanı

Çirkinliyə su dedi: - Qaçma uzaq sən məndən,
Çirkinlik söylədi ki, həya edirəm səndən.
Su dedi: - Bu xəcalət mənsiz necə yox olar?!
Mən olmadan çirkinlik, necə itib azalar?!
Sudan hər bir çirkinlik, pünhan olarsa əgər,
Həyadan, həyasızlıq əl çəkib, uzaq gedər.
Qəlb hovuz varlığından, tən gül ətirli qalar,
Hovuzda olan sudan, qəlblər təmiz, pak olar.
Tozlar qəlb «hovuzunun» oğul, dibində gəzər,
Çalış hovuz dibindən bədənini çək, et həzər.
Ey sən, «tən dənizini» qəlb dənizinə qoşan?!
Onların arasında cəhənnəm yanıb-daşan!
Haqq yolda olsan əgər, düşsən kəclər arxına?!
Dörd ayaqla qaç ondan, dönüb baxma arxana!
Şahlar yanında əgər, gəlsə canına xətər,

Ali himmətli olsan, səbrin əlindən tutar.
 Şah isə şəkərdən də, şirin olarsa əgər,
 Can şəkərə üz tutar, daha da şirinləşər.
 Ey məzəmmət eyləyən, deyirəm sənə sağ ol,
 Ey sağlamlıq axtaran, tərk et məni uzaq ol.
 Mənim canım kürədir, od-alovu xoşlayar,
 Kürə oduyla qane, özün od evi sayar.
 Kürə kimi eşqlərin yandıran odu yoxdur,
 Hər kim bunu görmürsə, rəzildir, adı yoxdur.
 Yarpaqsız bir yarpaqsan, yarpağı hara saldın?
 Əbədi canı tapıb, ölümü təhvil aldın.
 Elə ki, qəm azaldı, şadlığın gücü artdı,
 Sənin can behiştinin süsəni, gülü artdı.
 Qeyrilərin qorxudan, sənə sakit məvadır,¹⁷²
 Nəhəng büt də dənizdə quşlar üçün yuvadır.
 Yenə divanə oldum, ey mənə təbib olan!
 Yenə sevdəyə düşdüm, ey mənə həbib olan!
 Silsilə həlqələri başqa növ fünün¹⁷³ etdi,
 Bir an keçəndən sonra, bir növü cünun¹⁷⁴ etdi.
 Belə bir məsəl də var, cünunlar fünün olar,
 Bu əcəl əmirinin, zənciri uzun olar.
 Dəlilərin hər biri zəncirin qırsa əgər,
 O, bütün dəlilərə öyüd-nəsihət verər.

Dostlarının Misirli Zülnunun halını soruşmaqdan ötəri xəstəxanaya gəlmələri

Zülnun adlı Misirli havalandı, başından,
 Dəlilik xəstəliyi heç qalmadı işindən.
 Hay-küy o qədər artdı, ərşə qədər yüksəldi,
 Ciyərləri odladı, hamı bu dərdi bildi.
 İndi qoyma tərپənsin, ey torpağı şoranlıq,

¹⁷² Məvadır – Vətəndir, məskəndir, yurd-yuvadır;

¹⁷³ Fünün – dəliliyin bir növü;

¹⁷⁴ Cünun – eşqdən dəli olan;

Ol, pak Allah-Taalanın dərgahında bir anlıq.
 Xalqın bu dəlilikdən dözümlü tükənmişdi,
 Od onun saqqalını yandıraraq sönmüşdü.
 Od düşərsə avamın saqqalına, bir anlıq,
 Onun yeri olacaq zindan, yaxud qaranlıq.
 Yoxdur imkan, bir daha bu yüyəni çəkməyə,
 Baxma ki, bu yol çox dar, imkan yoxdur keçməyə.
 Avamlar baxışından, şahlar olub xofi-can,¹⁷⁵
 Çünki avam kor düyün, şahlar isə binişan.
 Hökm vermək olarsa, rindlər ixtiyarında,
 Şübhəsiz Zülnun olar, rindin zindanlarında.
 Bir atı minib gedir, o böyük şahi-əzim.¹⁷⁶
 Uşaqların ovcunda, sanki dürr qalmış yetim.
 Elə bir dürr ki, gizli dənizdə bir qətrədə,
 Elə bir günəşdir ki, gizlənmişdir zərrədə.
 Bir günəş dəyişərək, özünü zərrə etmiş,
 Damla-damla damaraq, şəfqətin saçıb getmiş.
 Bütün zərrələr onda, məhv olaraq ərimiş,
 Aləm ondan məst olmuş, ayaq açıb, yerimiş.
 Qəddar olan bir şəxsən, qələm olsa əlində,
 Şübhəsiz Mənsur olar, dar ağacı dibində.
 Dövrən dəyişsə birdən səfehlər olsa kəya,¹⁷⁷
 Şübhəsiz vacib olar, «Yəqtulunəl-ənbiya».¹⁷⁸
 Ənbiyalar söyləmiş, yolun azmış qövmə kim,
 Səfehlərin sonuçu, «Inna...təyyərna bikum».¹⁷⁹

¹⁷⁵ Xofi-can – qorxaq;

¹⁷⁶ Şahi-əzim – əzəmətli şah, böyük şah

¹⁷⁷ Kəya – padşah, şah;

¹⁷⁸ Dövrən dəyişsə birdən səfehlər olsa kəya,

Şübhəsiz vacib olar, «Yəqtulunəl-ənbiya». Bu misra Qurani-Kərimdə «Ali İmran» surəsindəki 112-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «...Onlar Allahın qəzəbinə düşər olmuş, onlara miskinlik damğası vurulmuşdur». Bunun səbəbi odur ki, onlar Allahın ayələrini inkar etmiş, peyğəmbərləri haqsız yerə öldürmüşlər. Bunun bir səbəbi də odur ki, onlar Allaha qarşı üsyan etmiş və həddi aşmışlar.

¹⁷⁹ Ənbiyalar söyləmiş, yolun azmış qövmə kim,

Tərsanın cahilliyi, iman içrə bükülmüş,
 Onçun da Haqq saydığı, olub xaçə çəkilmiş.
 Çünki onun fikrincə, cühud çarmıxa getmiş,
 Bəs işin icrasını kim bacarmış, kim etmiş?
 Şah qəlbi qan olsa da, onların bədkarından,¹⁸⁰
 «Əntə fihum» eyləmiş, keçmiş günahlarından.¹⁸¹
 Xalis zərə, zərgərə, qəlb zərdən xəta gələr,
 Çünki qəlb olan zərdə, xainlik daşı dələr.
 Çirkinlər həsədindən, Yusiflər daldalanmış,
 Çünki düşmənlərdən yaxşı, oda qalanmış.
 Yusiflər qardaşların məkrindən quyudadır,
 Həsəddən Yusif özü, hədiyyə qurdlaradır.
 Həsəddən qaragünlük Misirli Yusifindir,¹⁸²
 Bu həsəd Yusif üçün, qara qurdlu kəmindir.
 Əlbəttə həlim Yaqub, bu vəhşi qara qurddan,
 Xofda, qorxuda idi, daim Yusif sarıdan.
 Qurd özü zahir oldu, Yusifə qayıtmadı,
 Bu həsəd həqiqətdə, heç yerinə yetmədi.
 Qardaşlar ağlaşaraq yağlı dillə dedilər:
 -«Ata biz ötüşürdük», yalandan söylədilər.¹⁸³

Səfehlərin sonuçu «İnna...təyyərna bikum». Bu misra Quranda «Yasin» surəsindəki 18-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «(Antakiyalılara) dedilər: - «Biz sizdən bir nəsqədəmlik gördük. (Sizin ucbatınızdan bizi bədbəxtlik basdı, bizə uğursuzluq üz verdi. Gəlişinizlə aramıza nifaq düşdü, yurduumuzun bərəkəti çəkildi, yağışımız kəsildi)»Həqiqətən əgər (Allahın elçiləri olmaq iddianızdan) əl çəkməsəniz, sizi mütləq daşqalaq edəcəyik və bizdən sizə mütləq bir şiddətli əzab toxunacaqdır.

¹⁸⁰ Bədkarından – bəd əməlindən, pis əməlindən

¹⁸¹ Şah qəlbi qan olsa da onların bədkarından,

«Əntə fihum» eyləmiş, keçmiş günahlarından. Bu misra Qurani-Kərimdə «Ənfal» surəsindəki 33-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - Halbuki, sən onların arasında ola-ola Allah (sənə hörmət əlaməti olaraq) onlara əzab verən deyildir. (Tövbə edib) bağışlanmalarını diləyərkən də Allah onlara əzab verməz.

¹⁸² Kəmindir - pusqudur

¹⁸³ Qardaşlar ağlaşaraq yağlı dillə dedilər,

Yüz minlərlə qurdların məkri təsirsiz qalar,
 Aqibət rüsəyçilik, qurdlara nəşib olar.
 Qiyamətdə hərislər ləşyeyən, rəzil olar,
 Onların surətləri, çirkin donuza oxşar.
 Onlar sanki gizlənər, iyli əndam içində,
 Şərab içənlər kimi, ağız iylənər, gündə.
 Qəlblərə daxil olan gizli iylilik ki, var,
 Qiyamət günü dönər, hiss kimi peyda olar.
 İnsanlıq vücudunda meşə əmələ gələr,
 Bu vücuddan həzər et, insanlıq varsa əgər.
 Olarsa əgər eyni, zahirlə batininin,
 Nicat tapması üçün, şəkk-şübhə yox, o şəxsin.
 Vücudumuzda bizim qurdla donuz minlərlə,
 Salehlik, nasalehlik, yaxşılıqlar, kinlərlə.
 Daha çox, qalib şəxsin hökmü qəbul edilən,
 Zər misdən ağır gəlsə, olur zər tək sevilən.
 Vücudundakı xislət, qaliblə sənə əgər,
 Sənin aqibətinçin, bir vaciblik gətirər.
 Bir anlıq canavarsız, əgər qalarsa bəşər,
 Olar Yusif surətli, parlayar sanki qəmər.
 Köçərək sinələrdən, qonar özgə qəlblərə,
 Pünhan olma yolundan, kinlər dönər sülhlərə.
 Əgər insanlıq, dönüb olsa öküz, ulaqlıq,
 Biliklə, alimliyi udar uzunqulaqlıq.
 Yol azan atlar, dönüb olar yolu ram edən!
 Ayı olar oynayan, keçilər salam edən!
 İnsanlıqdan hərislik, ötər itlərə keçər,
 Ya çoban, ya da ovçu, ya pasibanlıq edər.
 İtdə əshab sifətlik, həmin «Əshabi-Kəhfdən»,
 Gedib axtarır tapmaq, yemin «Əshabi-Kəhfdən».
 Hər zaman sinələrdə, bir adət baş qaldırar,
 Gah div olar, gah mələk, gah tələ, yolda durar.
 Təəccüb o meşəyə ki, hər şir ondan xəbərdar,

«Ata biz ötüşürdük», yalandan söylədilər. Bu misra Quranda «Yusif» surəsində 16, 17-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası: 16) «Onlar axşamüstü ağlaya-ağlaya atalarının yanına gəldilər». 17) Və dedilər: «Ata biz bir-birimizlə ötüşürdük...»

Qəlb tora salmaq üçün, gizli bir tələsi var.
Oğurluq et cənlərdən dürr ilə mərcənləri,
Ariflər daxilindən, ey itdən aciz, bəri!
Çünki lətif dürrləri, oğurlasan bir dəfə,
Yüklənərsən, şərəfli dürrlər ilə, hər dəfə.

Zülnunun dəli olmamasını və qəsdən özünü belə aparmasını müridlərin başa düşməsi

Elə ki, Zülnun getdi, zindana sarı, çox şad,
Ayaqlarında kündə¹⁸⁴, əl baş üstə, çox azad.
Dostlar hər bir tərəfdən üz çevirib baxdılar,
Bir xəbər tutmaq üçün qazamata axdılar.
Zülnunun qissəsini dostlar başa düşdülər,
Zindana tərəf qaçıb rəyini soruşdular.
Sənə qəsdmi olunmuş, ya da bu bir hikmətdir?
Bəlkə də, dində adət, xeyirli bir ayətdir?!
Ağıldan uzaqlaşib, çoxmusan dəniz kimi!
Sənin səfeh olmağın, cünunluqla düz kimi!
Allah azaltmasın heç, sənin ağıl-kamalın,
Heç xəstəlik görməsin, ay tək olan camalın!
Sən xalqın şərlərindən evdə gömülüb qaldın,
Ağıllılıq eybindən dəliliyə meyl saldın.
Sən ağılın arından, bədənini gizlədin,
Niyyət edərək getdin, dəliliyi izlədin.
Dedin: - Giv qoy boynuma, ey cavan, bir öküz tək,
Vur başıma, belimə, yarala məni, əl çək.
Ki, mən əzik yaramdan, özümə həyat tapım,
Musayçın öküz kəsib, özümə nicat tapım.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Kündə-Qədimdə dustaqların ayaqlarına bağlanan ağır bir alət

¹⁸⁵ Ki, mən əzik yaramdan özümə həyat tapım,

Musayçın öküz kəsib, özümə nicat tapım. Bu misra Qurani-Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 67-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - Yadinıza gətirin o vaxtı ki, Musa öz qövminə: - Allah sizə bir inək kəsmənizi əmr edir! – Dedi: - Onlar isə: - Bizi məsxərəyəmi qoyursan?» dedilər. (Mus ada): «Allah özü məni cahil olmaqdan saxlasın!» dedi.

Ki, mən əzik yaramla əzilib, əziz olum,
Musanın öküzü tək kəsilib, əziz olum.
Öldürülən dirilib yarasının qanından,
Mis kimi kimya ilə, qızıllaşmış canından.
Öldürülən sıçrayıb sirrləri açıb, tökdü,
O qan içən zümrəni göstərdi, töküb, sökdü.
Açıq-aşkar söylədi, kəsəndir bu camaat,
Bu təlatüm toxumun səpəndir bu camaat.
Bu ağır olan bədən öldürülərsə əgər,
Sirrlərin də varlığı, bunu bil sən, dirilər.
Onun can ruhu görər, behiştə cəhənnəmi,
Yenidən yada düşər, bütün sirrlər aləmi.
Açıq-aşkar göstərər divin qanlı olmasın,
Göstərər tələlərin yalan, canlı olmasın.
Öküz kəsmək olmuşdur, bu yolun şərtlərindən,
Ki, cana təsir etsin, yara qanı dərinədən.
Öz nəfsin öküzünü, bacar, tezcə öldür sən,
Ki, olsun gizli ruhun canlı, xoş əməlindən.
Sonucu axtarma sən, sözü burda qət eylə,
Zülnunun müridlərə olan halını söylə.

Zülnun və müridlər hekayəsinə qayıdış

Onlar elə ki, onun yaxınlığına çatdı,
Əhey kimdir, kim gələn?! Qışqırıb səs ucaltdı!
Ədəblə söylədilər, sənə dost olanlarıq,
Hal-əhval tutmaq üçün gəldik bura bir anlıq.
Necəsən söylə necə?! Elmin ağlın dəryası!
Bu nə böhtan, varmıdır, səndə cünun havası?!
Zibilliyin tüstüsü, Gün üzün ala bilməz,
Ünqa, çirkin qarğaya, heç məğlub ola bilməz.
Bizdən gizlətmə bunu, eylə bəyan bu sözü,
Biz səni sevənlərik, gizlətmə bizdən, düzü.
Özünə həbibləri uzağa qovma belə,
Bu işin üstün örtmək, yalan gətirər dilə.
Dostların arasında sirrlər, bir qalmaqaldır,
Ey elmi, ağıl dəniz, bu nə təəccüblü haldır?!

Sirri gətir araya, ey bizə padşah olan!
 Sən bizə aysan olma, buludlar altda qalan.
 Biz sadıq həbibinik, səni sevən olmuşuq,
 İki aləmdə sənə ürək verən olmuşuq.
 Sırrını dotlarından sən heç vaxt gizlətmə, dost,
 Aramızda sirr nədir, canlara qəsd etmə, dost.
 Onların məqsədini Zülnun elə ki, bildi,
 Dostlarını yoxlamaq qərarına, tez gəldi.
 Söyüşə başlayaraq mənasız sözlər dedi,
 Dəlilər tək surətin əyib, söyüşlər dedi.
 Sıçrayıb, daş, ağacı atdı onlara tərəf,
 Döyülmək qorxusundan, hamı qaçdı səf-səf.
 Qəhqəhə çəkib güldü, başını yırgaladı,
 Dedi: - Ey dad bu dostlar, hara qaçdı, hardadı?!
 O dostu dost kimi gör, dost üçün candan keçsin,
 Dostdan gələn əzabı, can-başla qəbul etsin.
 Dost dostun əzabından inciyib, qaçmamalı,
 Dostun əzabda görən, uzaqdan keçməməli.
 Xoş gündə dostluq etmək, dostluq göstərmək deyil,
 Bəla-afət zamanı möhnəti dostluq tək bil.
 Dostcasına əzabın özünə qəbul eylə,
 Üz çevirmə dostundan, düzünə qəbul eylə.
 Yaxşı dost, atəş kimi onun içində bəla,
 Xalis qızıl atəşdə olur yaxşı, xoşliqa.

Xacənin Loğmanın zirəkliyini yoxlaması

Loğman yalnız deyildi, əziz, saf ürək bəndə,
 Gecə-gündüz işləyib, olmuşdu zirək bəndə.
 Xacəsi iş zamanı onu önə çəkirdi,
 Oğlundan da irəli, dönə-dönə çəkirdi.
 Baxma ki, Loğman özü bir bəndəzadə idi.
 O da Xacə kimi ydi, özü azadə idi.
 Bir şah, dedi bir şeyxə, söhbət vaxtı diliylə,
 Sən gəl, bu gün Şahından bir bəxşiş tələb eylə.
 Dedi: - Ey şah yoxmudur səndə bir abır-həya?
 Bu təklifi edirsən, məni almırsan saya.

Mənim iki köləm var, ey sən bəndeyi-həqir,¹⁸⁶
Həmin o iki kölə sənə hakim, həm əmir.
Şah dedi: -İki nədir, mənə gətirir zillət?!
Dedi: - Biri tamahdır, digəri isə şəhvət.
Şah o şəxs ola bilər, o şahlıqdan vaz keçmiş,
Ayla, Dədə Günəşə nur saçmağı bəxş etmiş.
Xəzinə o şəxsə də var, xəzinədən utanır.
«Varlığa» o şəxs sahib, varı o düşmənin sanır!
Loğmana xacə olmuş, zahirdə xacə kimi,
Həqiqətdə Loğmana bir bəndəzadə kimi.
Cahanda buna bənzər ziddiyyətlər hədsizdir,
Nəzərlərində gövhər, çöpdən də qiymətsizdir.
Biyabanı, həqiqət aşkarlayan saymışlar,
Adları bədnam edən, qəlb ağlayan saymışlar,
Bir qrup insanların, məşhur libasları var,
Ona qəba deyərlər, xalq içrə xasları var.
Bir qrupu onlardan dönmüş fəndgir zahidə,
Nur lazımdır, cəsuslar dönsün pak bir zahidə.
Pak olan nur lazımdır, təqlid, cövrədən qaçasan,
Ki, tanısın O, səni, əməlsiz nur saçasan,
Ağlın gücüylə çıxsın xəbəslilər qəlbindən,
Özü saflaşsın, qalsın, nağd görsün qəlbi nədən.
Xalis olan bəndələr olmuş «elamül-ğiyub»
Cahanda canlar isə olmuş «cəsusul-ğülub».¹⁸⁷
Qəlbin içindən gələr ürək bir xəyal kimi,
Yanında kəşf olunar, onlar sirli hal kimi,
Səçənin bədənində güc-qüvvət necə olar?!
Qızıl quşun ağlından dərs alsın uca olar!
Hər kim vaqif olarsa, O, «Hu»¹⁸⁸ nun sirrlərindən,
Məxluqatın sirrləri təsir etməz dərinədən.
Hər kim səmələr üstə, bacarsa qalmaqalı,

¹⁸⁶ Bəndeyi-həqir – yazıq bəndə

¹⁸⁷ Xalis olan bəndələr olmuş «elamül-ğiyub»

Cahanda canlar isə olmuş «cəsusul-ğülub». Bu misranın mənası belədir – Mərifət əhli və paklar haqqında düşünlün. Çünki onlar qəlblərin bilicisi və bütün qəlblərdən xəbərdardırlar.

¹⁸⁸ Hu – bu söz deyiləndə Tanrı nəzərdə tutulur.

Yerdə də çətin olmaz, onun məkan salmağı.
 Əgər Davud ovcunda muma dönərsə dəmir,
 Ey zalım, sən başa düş, Onun üçün mum nədir?!
 Loğman bəndə olsa da, sanki bir xacə idi,
 Bəndəliyi zahirən ona dibaçə¹⁸⁹ idi
 Xacə naməlum yerə, birdən gedərsə əgər,
 Özünün libasların, quluna geyindirər.
 O qulun libasını özü geyərsə əgər,
 Bəndə olan qulunu, bir imama çevirər.
 Qabaqda olan zaman, bəndə tək yeriyəndə,
 Ağah olmamalıdır, ondan ayrı bir bəndə.
 Deməlidir, ey bəndə məclis başında əyləş,
 Tutum ayaqqabını, qul tək, sənə fikirləş.
 Sən yekəlik göstərib, mənə söyüşlər göndər,
 Məni böyük bilmə heç, məndən üzünü çöndər.
 Sənə xidmət etməyi, tərək etmək fikrindəydin,
 Uzaq olasan deyə, fənd gəlmək fikrindəydin.
 Xacələr bu formada göstərmiş bəndəliklər,
 Ki, guman eyləsinlər, onlar səbirlidirlər.
 Xacəlikdən gözü tox, doyaraq çox bezmişlər,
 İşləri hazırlayıb, nəticəsin düzmüşlər.
 Bunlar bəndələrdirlər, hava onların əksi,
 Özlərini etmişlər, ağlın-canın xacəsi.
 Xacələr gələ bilər, biçarəlik yoluna,
 Bəndə bəndəlik sevər, nə lazım, çəp yol ona?!
 Ki, desin aləm belə, gah da ki, aləm elə,
 Bunların əksi olan, tərtiblər gələr dilə.
 Loğmanın xacəsinin əhvalı gizlin bizə,
 Vaqif olub bilirdi, sonra dəyirdi gözə.
 Sirri bilib sürürdü, sevinərək ulağın,
 Məsləhət üçün qalıb, süzürdü solun-sağın.
 Onu azad edirdi, elə birinci gündən,
 Eşidib həzz alırdı, Loğmanın sevincindən.
 Çünki Loğman kam almış, bilir kamın yerini,
 Heç kimsə başa düşmür, o cavan şir sirrini.
 Yaxşı olar, sirrini sözündən gizlədəsən,

¹⁸⁹ Dibaçə – ön söz, giriş, əvvəl.

Daha yaxşı, sirrini özündən gizlədəsən.
 İşini pünhan eylə, sən özün öz gözündən,
 İşin salamat qalsın, gözünün bəd üzündən.
 İşini təslim eylə, mizdunu da təhvil al,
 O vaxt özsüz-özündən, bir əşya oğurla, qal.
 Yaralı insanlara, tiryəki atdırarlar,
 Sonra oxun ucunu, təndən çıxartdırarlar.
 Ölüm vaxtı əzabın, bu yolla azaldarlar,
 Beləcə məşğul edib, canını da alarlar.
 Çünki hansı fikrə ki, qəlb tapşırmaq istəsən,
 Səndən bir şey gizlicə, oğurlayarlar asan.
 Nəyisə fikirləşib, oxuyaraq öyrən sən,
 Oğru çıxıb qaçacaq, sakitcə bilmədən sən!
 Xülasə məşğul ol sən, məşğulluğun saz olsun.
 Səndən bir şey alsalar, onun vəznini az olsun.
 Tacirin aldığı mal, suya düşüb olsa tar¹⁹⁰
 Gəmi yüküylə birgə, dəniz dibinə batır.
 Kim ki, daha aşağı, dənizə əysə başın,
 Əli yükə tez çatar, yaxşı görər öz işin.
 Çünki bir şey ki, tamam su altına batsa, lap,
 Çalış azı burax sən, daha yaxşısını tap.
 Bu nağd olan imana itaət etməyi qan!
 Ki, sən Haqqın yanına, xəcil qayıtmayasan!
 Sən özün nağd olanı, yaxşı qorusan əgər,
 Hərsliliklə, qəfləti div götürüb, yox edər!

Yoxlayanlar qarşısında Loğmanın ağıl-kamalı və cəsarətinin zahir olması

O Loğmanın ağası onu tanıyan kimi,
 Ona bir bəndə oldu, sevdi onu can kimi.
 Ona hər bir təamı gətirəndə yeməyə,
 Bir adam göndərirdi, Loğmana da deməyə.
 Loğman xörəyə tərəf uzadan kimi əlin,
 Ağası da o anda yeyirdi öz yeməyin.
 Loğman xörək yeyəndə, ağa şura gəlirdi,

¹⁹⁰ Tar – yaş;

Hansını yemirdisə bayıra əndərirdi.
 Könülsüz iştahasız yeyirdisə xörəyi,
 Qaşları çatılırdı, döyünürdü ürəyi.
 Yemiş gətirmişdilər xacə üçün ərməğan,
 Lakin Loğman yox idi, o pay verilən zaman.
 Xacə dedi qulama, ey filanı, ey filan?!
 Tez get Loğmanı səslə, bura gəlsin o, haman!
 Elə ki, Loğman gəlib, qarşısında oturdu,
 Xacə əlində bıçaq, yemiş kəsməyə durdu.
 O Loğmana elə ki, dilim kəsib verirdi,
 Loğman həmin dilimi, şəkər, baltək yeyirdi.
 Ləzzətlə yediyiçin, verirdi ikincisin,
 Ki, çatsın «on yeddiyə» Loğman doyunca yesin.
 Qalmışdı bircə dilim, dedi: - Bunu yeyim mən,
 Baxım yemişin dadı necədir, yoxlayım mən?!
 Beləcə şirin-şirin, zövq ilə yeməsindən,
 İştaha açılırdı, yeməyin həvəsindən.
 Axıracan yeyən tək, zəhəri təsir etdi,
 Həm dili qabar çaldı, hülqumunu qurutdu.
 Bir saat huşsuz qaldı, onun açılığından,
 Sən ey cahanın canı, deyə, soruşdu ondan?!
 Necə qəbul eylədin, bu qədər zəhəri sən?!
 Lütf ilə qəbul etdin, bu qədər qəhəri sən?!
 Bu necə səbr etməmək, necə buna dözmüsən?!
 Canına düşmənmisən, məgər candan bezmisən?!
 Neçin hiylə gəlmədin, bəhanə gətirmədin?!
 Üzürlü səbəbim var, imkan ver, sən demədin?!
 Dedi: - Sənin əlindən nemətlər çox almışam,
 Çox bəxşislər yemişəm, xəcalətdə qalmışam.
 Mən də xəcalət çəkdim, bir acı şey nədir ki?!
 Alıb, yeməyim səndən, bu mərifətdəndir ki?!
 Çün bütün əzalarım sənin ənamlarından,
 Böyüyüb boy atmışdır, qurduğun damlarından.¹⁹¹
 Çünki o bəxşislərin bədənimi böyütmüş,
 Sənin əkdiiyin tumlar, cücərərək boy atmış.
 Əgər bir acılıqdan, eyləsəm dadü-fəryad,

¹⁹¹ Damlarından – tələlərindən;

Yüz dəfə kül başıma, olsun hər işim bərbad!
 Sənin o bağışlayan əllərinin şəkəri,
 Yemişdə nə acılıq qoymuş, nə də zəhəri.
 Məhəbbətdən acılıq şəhd ilə şəkər olar,
 Məhəbbətdən mis dönüb qızıllaşar, zər olar.
 Məhəbbətdən xılt olan, süzülərək saflaşar,
 Məhəbbətdən ağrılar, üzülər şəfalaşar.
 Məhəbbətdən tikanlar, qönçələnilib gül olar,
 Məhəbbətdən sirkələr, dəyişərək «mül»¹⁹² olar.
 Məhəbbət dar ağacın çevirər, taxt eyləyər,
 Məhəbbət bədbəxtliyi döndərər, bəxt eyləyər.
 Məhəbbətdən zindanlar çevrilib gülşən olar,
 Məhəbbətsiz Cənnət də çevrilib gülxən¹⁹³ olar.
 Məhəbbətdən alovlar şəfəqin nuru olar,
 Məhəbbətdən div dönüb, bir mələk, huri olar.
 Məhəbbət daş olanı çevirib, kərə edər,
 Məhəbbətsiz mum olan, bir dəmirə çevrilər.
 Məhəbbətdən qəm dönər sevincə, şadlıq olar,
 Məhəbbətdən mağara dönüb, abadlıq olar.
 Məhəbbətlər san, canı çevirib nuşluq edər,
 Məhəbbət şir olanı, çevirib, muşluq¹⁹⁴ edər.
 Məhəbbətdən xəstəlik çevrilib, səhhət¹⁹⁵ olar.
 Məhəbbətdən qəhərlər çevrilib, rəhmət¹⁹⁶ olar.
 Məhəbbətdən ölülər dirilib zində¹⁹⁷ olar.
 Məhəbbətdən şah olan dəyişib, bəndə olar.
 Bu məhəbbət, bu sevgi bilikdən bəhrələnər,
 Biliksiz şəxs nə zaman, belə taxta yələnər?!
 Elmi naqis olanlar eşqi haradan doğar?!
 Qeyri-üzvü maddətək, doğsa yarıcan doğar!

¹⁹² Mül – şərab mənasındadır;

¹⁹³ Gülxən – hamamı qızdıran ocaq, birdə zibllik mənasını verir.

¹⁹⁴ Muşluq edər – yəni siçana döndərər, daha doğrusu siçana yem edər;

¹⁹⁵ Səhhət almaq – sağalmaq;

¹⁹⁶ Rəhmət – xoşluqla yad edilmə. Burada «sevinc» mənasında işlənmişdir;

¹⁹⁷ Zində-dir;

Qeyri-üzvü maddənin rəngin görmək olarmı?!
 Fıstırığın səşində məhəbbət hissi varmı?!
 Biliyi naqis olan belə fərqləri bilməz.
 Şübhəsiz Günəş ilə, işığı fərqləndirməz.
 Naqisi məlun¹⁹⁸ saymış, Rəsuli-Əkrəməmiz,
 Ağı naqis olanın, təfsiri¹⁹⁹ olmaz təmiz.
 Tən əgər naqis olsa, ölüb olar rəhmətlik,
 Ləyaqətli mərhuma layiq olmaz lənətlik.
 Ağı nöqsanlıq da, tez inciyən naxşıdır,
 Lənət səbəbkarları gendə olsa yaxşıdır!
 Kamillikdən, aqillik uzaq olmadığından?
 Bədən kamilliyi də, uzaq olmaz heç ondan.
 Küfr ilə fironluluq, hər kafirlik, tərsilik,
 Aqlın naqisliyindən, yaranmış, hər bir pislik.
 Bədəni nöqsanlıya sevinc, fərəhlər gələr,
 «Kor- şilə günah gəlməz» belə demiş, nəbilər.²⁰⁰
 Göydən enən ildırım, hədsiz, bivəfa olar,
 Cavid olmayan enmə, bil ki, bisəfa olar.
 Ildırım işıq «gülsə», kimə gülər, bir söylə?
 Həmin şəxsə gülər ki, qəlbi nura əyilə.
 Ildırımın nurları, peyləri vurulan tək,
 Həm şərqə, həm də qərbə, təsiri qırılan tək.
 «Yəktəful-əbsara»²⁰¹ bil, özünün şimşəyini,
 Öz bəsirət gözün bil, baqi²⁰² nur çiçəyini²⁰³
 Dənizin lap dibinə, atını sürüb baxmaq,

¹⁹⁸ Məlun – lənətlik;

¹⁹⁹ Təfsir – izah etmək;

²⁰⁰ Nəbilər – peyğəmbərlər;

²⁰¹ Yəxtəful-əbsara – kor və lal;

²⁰² Baqi – əbədi qalan;

²⁰³ «Yəktəful-əbsara» bil, özünün şimşəyini,

Öz bəsirət gözün bil, baqi nur çiçəyini. Bu misra Qurani-Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 20-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - Ildırımın çıxması az qalır ki, onların gözlərinin işığını alsın (onları kor etsin). (Şimşək) onlara işıq verdiyi zaman (onun şüası ilə) yeri gizlər, üzərlərinə qaranlıq çökdüxsə isə (olduqları yerdə) dayanıb dururlar. Əgər Allah istəsəydi onların qulaqlarını və gözlərini əllərindən alardı. Həqiqətən Allah hər şeyə qadirdir!

Məktubu ildırımın işığında oxumaq,
 Hərslikdən üqbani,²⁰⁴ sonuçu görməməkdir,
 Öz qəlbinə, ağına, san, özünə gülməkdir.
 Aqibət görmək kimi, ağılsa xasiyyətdən,
 Elə nəfsdən yaranmış, xəbərsiz aqibətdən.
 O nəfsin, nəfsinə gər, nəfs məğlub olmuş olsa,
 Müştəri²⁰⁵ də, Zöhələ²⁰⁶ nəhs mattək qalmış olsa,
 Sən belə bu nəhslikdən, nəzərlərini qaytar!
 Sənə nəhslik edənə, nəhs gözlərini qaytar!
 O nəzərlə baxırsa çəkilmə, qabarmaya,
 Nəhslikdən lağım atar, xoşbəxt ömür sürməyə.
 Ondan səni qaytarar, haldan hala gətirər,
 Zid ziddi tapan kimi, başqa hala ötürər.
 Əgər çətinliklərdə qorxuları görməsən,
 Rahatlıq, sərvət, rifah, lütfələr tapa bilməzsən.
 Sənin qorxun doğarsa, «zatül-şümal»dan,²⁰⁷ yəqin,
 Mərdlərə ötürəcək «zatül-yəmin»²⁰⁸ ləzzətin.
 Ki, olsun iki qanad, çünki tək qanadlı quş,
 Uçmaz tək qanadıyla, belə quş aciz olmuş.
 Mənə köməklər göstər ki, olmayım bikəlam,
 Ya da ki, hökmünü ver, sözümü edim tamam.
 Yoxsa həm bu, həm də O, olsa fikrində əgər,
 Kim nə bilər məqsədin nədir, nədən bəhs edər?!
 İbrahim canındakı nur qədər, bir nur olsun,
 Ki, atəşlər içində, gül-çiçəklər doğulsun.
 Pillə-pillə yüksəlib ay üstünə qalx sən də,
 Qalmayasan həlqə tək, qapıların üstündə.
 Xəliltək bilməlisən, yeddinci göyün dilin,
 Ötüb keçə biləsən «La ühübbül-afilin».²⁰⁹

²⁰⁴ Üqbani- axirəti, sonucu;

²⁰⁵ Müştəri – bürç adı;

²⁰⁶ Zöhəl - bürç adı;

²⁰⁷ Zatül-şimal – pislilər;

²⁰⁸ Zatül-yəmin – yaxşılıqlar;

²⁰⁹ Xəliltək bilməlisən, yeddinci göyün dilin,

Ötüb keçə biləsən «La ühübbül-afilin». Bu misra İbrahim Xəlil peyğəmbərin peyğəmbərliyinin sübutunu göstərmək istəmişdir.

Bu bədən dünyasında, qəhətlər yüz-yüz oldu,
Ona görə şəhvətin əyri beli, düz oldu.

Sultanın qulamına həsəd aparanların hekayəsinin sonu və onun həqiqəti

Şahın əmirlərinin, apardıqları həsəd,
Məxsusi qulamından, sultandandır hekayət.
Sözləri inci kimi düzmək, məndən gen düşdü,
Qayıdıb davam etmək, sonluq vaxtı yetişdi.
Belə bəxtli, iqbali, məmləkətin bağbanı,
Tanımazmı ağacın, pisini, yaxşısını?!
Hansı ağac bəriylə, acısa, kənar qalar,
Barlı ağaclar isə, biri yeddi yüz olar.
Necə bərabər olar, bilinən mərtəbələr?!
Aqibəti görənlər, onu ayıra bilər.
Baxma ki, nəzərində, bərabərdir ağaclar,
O, bilir ağacların son barı necə olar.
Hansı şeyx ki, məhşərdən, ağah- xəbərdar olmuş,
O Şeyx Allah nuruna, baxıb özü var olmuş!
Axuru görən gözlü, Haqqından pəysiz qalmış,
Axırı görən gözsə, mükafatdan pay almış,
O həsəd aparanlar, pis ağaclar kimidir,
Acı barlı, şor bəxtli, sanki aclar kimidir.
Həsəddən coşanlar tək, əllərin vururdular,
Gizlin- gizlin, məkr ilə hiylələr qururdular.
Ki, bu məxsusi qulun, boynun vura bilsinlər.
Kökünü zəmanədən, qazıb, qıra bilsinlər.
Fani ola bilərmi, onun canı, şah isə?!
Onun əsliylə – kökü, tam «İsmətullah»²¹⁰ isə?!
Şah özü o sirlərdən xəbərdardan- xəbərdar,
Sanki Əbubəkir tək, tənində rübabi var.
Pis gövhər qəlblilərə, tamaşa qururdular,
Həmin kuzəçilərə, dünbəklər vururdular,

Çünki münafıqlar onu oda atdılar, od onu yandırmadı! Bu barədə
Quranda «Ənam» surəsi 76-cı ayədə deyilmişdir.

²¹⁰ İsmətullah- 1)Tanrı isməti; 2) Tanrı himayəsi.

Hiyləgər qəbilələr, hiylələr qururdular,
 Həmin şah tək olanın, qəsdinə dururdular.
 Əzəmətli bir padşah, məşhurdursa dünyada
 Ey ulaqlar necə bəs, sığsın cüzi foqqada.²¹¹
 Şahın düşməsi üçün, bir böyük tor hördülər,
 Bu tədbirin sonunu, axır onda gördülər.
 Nəhs xislətli bir şagird, özünün ustadıyla,
 Baş- başa yarışdı, önə keçmək adıyla.
 Bəs hansı ustad belə dünyanın ustadının,
 Qarşısında olacaq, qaldıracaq ad-sanın.
 Onun gözləri daha «Yənzurullah»²¹² olmuşdur.
 Cəhdin pərdələrini, yaran güclə dolmuşdur.
 Kilim yırtığı kimi, dəliyin ortasını,
 Həkim görməmək istər, pərdələr arasını.
 Pərdə baxıb bu işə, yüz ağızla güləcək,
 Hər bir ağız dönərək, bir yırtıq göstərəcək.
 O usta üz çevirib, şagirdinə deyəcək,
 Ey itdən də qiymətsiz, yox vəfan söyləyəcək.
 Məni ustadın bilmə, ey sən zənciri qıran!
 Özün kimi şagird bil, qəlbi korsan, bir oyan.
 Məndən sənə «yar» olmaz, canına hayan olmaz!
 Mənsiz sular cəm olub, bir yana axan olmaz!
 Xülasə mənim qəlbim, bəxt iş yerindir sənin,
 Neçin qırıb- tökürsən, ey nadürust, iş yerin?!
 Deyirsən ki, gizlədim, odu vurmaq xislətin,
 Qəlbədən qəlbimə yol yox, dönüklükdür niyyətin.
 Sonda qəlb pəncərəndən, görünər sənin fikrin,
 Qəlbin şəhadət verər, deyər nə idi zikrin.
 Lakin üzündə sənin, kərəmindən yer qalmaz,
 Nə söylərsən o gülər, deyər bəli, söz almaz.
 O, zövqdən gülməyəcək, günahlar silməyəcək,
 Sənin ədavətinə, bəd işinə güləcək.
 Xülasə, yalançıya, yalançı cəza verər,
 Kasanı sındıraraq, kuzədən xeyir görər.

²¹¹ Foqqada- 1) Su üzərində olan köpük, qabarcıq; 2) Arpa suyu, içki növü

²¹² Yənzurullah – Allah nəzəri, Allahın gözü.

Əgər pislilik səninlə, olsa gülməyə razı,
 Yüz minlərlə çiçəklər, gül açar sənçin, azı.
 Çünki onun ürəyi razılıqla iş görər,
 Bil ki, O, günəş kimi, baharda nur çox verər.
 Ondan gülər, həm gündüz, həm dəki bahar özü,
 Gül- çiçək, çəmənliyin, Onunla gülər üzü.
 Sən xəzanı, bahardan, fərqləndirə bilməsən,
 Gülüşün rəmzlərini, bəs necə biləcəksən?!
 Yüz min bülbül, qumrular, nəvalar eyləyəcək,
 Binəva dünyamıza, dərd-qəmlər söyləyəcək.
 Çünki ruhun yarpağı, saralıban- solmuşdur.
 Necə başa düşməzsən, Şahın hirsə dolmuşdur.
 Şahın günəşi durmuş, məzəmmətin bürcündə,
 Üzləri qaraldacaq, sanki kömür üzündə.
 Günəşə yaxın olan, səyyarələr, canımız.
 O ağarma- qaralma, olacaq mizanımız.
 Qızılquş yazacaqdır, yaşıl- alı bu başdan,
 Ruhlər qurtula bilsin, sevgiyə yalvarışdan.
 Yaşıl- al dəyişmişdir, növbahar tək şəklini,
 Göy qurşağı xətti tək, fərqli etmiş rəngini.
 Bu məzmunda- mənada, bir hekayə eşit sən,
 Mənalər dənizindən, damla tapa biləsən.

Süleymanın xəbər məktubunu Şanəbubun təzim edərək Bilqeyisə çatdırması

Yüzlərlə rəhmət olsun, Bilqeyisin ruhuna,
 Ki, Tanrısı vermişdi, yüz kişi ağılı ona.
 Bir şanəbub məktubu ünvanına yetirdi,
 Süleymandan xəbərlər, Bilqeyisə gətirdi.
 Nöktə- nöktə oxudu, həmin naməni ona,
 Həqarət eyləməsin, Onun rəsulluğuna.
 Gördü can simurğunu, şanəbubun üzündə,
 Özünü köpük bildi, onun qəlb dənizində.
 Ağıl, duyğu gücüylə, tilsimlə cəngbəcəngdə,
 Sanki Rəsul Məhəmməd, Bu Cəhlərlə cəngdə.
 Kafərlər Əhmədi də, bir bəşər tək bilirdi,

«Şəqqül- Qəmə» sirrini, onlar görə bilmirdi.
 Qadının əndamını, öz hiss gözündən sil sən,
 Duyğunun gözlərini, ağlın düşməni bil, sən!
 Duyğu gözün Tanrımız, hissin korluğu saymış.
 Ona bütperəst demiş, qolun zorluğu saymış.
 O köpük gördüyündən, dərya- dəniz görmədi,
 Bu günü gördüyündən, sabahı düz görmədi.
 Sabahın xassəsi də, indi onun yanında,
 Tək iyirmi dördədən bir, xəzinə vardır onda.
 O, Günəşdən təkə bir zərrə, xəbər gətirir.
 Günəş həmin zərrəyə, qul tək qulluq yetirir.
 O vəhdət dənizindən, bir damlanı göndərir.
 Yeddi dəniz, cəld olur, həmin damlaya əsir.
 Torpağın qucağında, etsə hərəkət əgər,
 Qədəm dəyən torpağa, baş qoyacaq Fələklər.
 «İzəssəmai şəqqət»,²¹³ hansı güclə yaranar?!
 Bir gözünü açantək, torpaq oda qalanar!
 O lətafət gözəllik, sən bil ki, sudan deyil.
 Rəbbinin ətasıdır, ondan qeyri, san, deyil!
 O torpaq ki, göylərdə, tələsərək seyr edər.
 Torpaq dərdin gücündən, sular altına enər,
 Hava ilə atəşi, endirəndir aşağı,
 Tikanı gül qəlbinə, keçirəndir o Ağ!
 Hakimdir, iş görəndir, hər şeyi əyəndir O!
 Həmçinin göz dərdini, dərman eyləyəndir O!
 Hava ilə atəşi, endirsə yerə əgər,
 Qaranlıqlar, ağrılar, əziyyətlər gətirər.
 Əgər torpaqla suyu, qatsa biri- birinə,
 Dünyanın gərdişini alt- üst edəcək yenə.
 Yox bir kəsdə hünər ki, desin nə üçün, nədən?
 Bu yolda qana dönmüş, çox ciyərlər əzəldən.
 Sonucda bəlli olar, «Tuizzumən təsau»!²¹⁴

²¹³ İzəssəmai şəqqət- Quranda «İnşiqaq» surəsi 1-ci ayəyə işarədir:-
 Ayənin mənası:- Göy yarılacağı və Rəbbinin buyruğunu eşidib itaət
 edəcəyi zaman.

²¹⁴ Sonucda bəlli olar «Tuizzimən təsau»! Sənsən mülkləri verən,
 qaytaran, alan, Yahu!

Sənsən mülkləri verən, qaytaran, alan Yahu!
 Oda O söyləmiş ki, yaransın İblis, səndən,
 Yerin yeddi qatında, İblis, hiylənlə ol sən!
 Gil Adəmə söyləmiş, qalx səmələr üstünə!
 Ey sən atəşli İblis, ulduzlara qalx yenə!
 Dörd xasiyyətlə, səbəb, Mən birinci deyiləm!
 Hücumda, zəbt etməkdə, həmişə güclü ələm!
 Mənim işim səbəbsiz, birbaşadır- birbaşa!
 Həvəsləndirənim yox, ey yalançı, bu işə!
 Özümün adətini, vaxtında qaytarım Mən!
 Bu toz ilə torpağı, qarşımdaca sərim Mən!
 Dənizlərə deyim ki, odla dolub, odla daş!
 Atəşlərə deyim ki, gül- çiçək aç, gülzarlaş!
 Dağlara söyləyim ki, yun təkin yumşaq ol sən!
 Asimanlara deyim, en qarşımda tağ ol, Sən!
 Deyim ey dədə Günəş, Ayı daha yaxın çək,
 Hər ikisin eyləyim, iki qara bulud tək.
 Günəşin çeşməsinə qurudum, eyləyim xüşk,
 Qanın çeşmələrini, fənd ilə eyləyim müşk!
 Günəşlə Ayın belə, «iki qara camış» tək!
 Boynuna giv bağlayım, edim camışla xış tək!

Qurani-Kərimdə «Mülk» surəsinin 30-cu ayəsində yazılmışdır: «In əsbəhə mavukum», Ayə bütövlüklə belədir: -Qul ərəəytum in əsbəhə Mavukum gourən fəmən yətikum bimaain məin!

Mənası belədir: -De, bir söyləyin görək, əgər suyunuz (yerin dibinə) batıb getsə, (Allahdan başqa) kim sizə axar su gətirə bilər?! - ayəsinin bir filosof tərəfindən inkarı və Haqq tərəfindən cəzalandırılması.

Bu misra Qurani Kərimdə «Ali- İmran» sursindəki 26-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- (Ya Məhəmməd!) De: «Ey mülkün sahibi olan Allah! Sən mülkü istədiyin şəxsə verər, istədiyin şəxsdən alarsan, istədiyin şəxsi yüksəldər və istədiyin şəxsi alçaldarsan. Xeyir yalnız Sənin əlindədir. Həqiqətən, Sən hər şeyə qadirsən!»

Qurandan bu ayəni, bir qari²¹⁵ oxuyurdu,
 «Mavukum ğurən» deyib, xətasını duyurdu.
 Suları yer altında, dərinlikdə gizlətsəm!
 Çəşmələri qurudub, səhrələr təşkil etsəm!
 Axar suyu bulağa kim gətirə biləcək?!
 «Misilsiz Məndən» başqa, kim bitirə biləcək?!
 Alçaq, rəzil, imansız bir filosof var idi.
 Məktəbindən gəlirdi, İslama əğyar²¹⁶ idi.
 Elə ki, eşitdi o bu ayəni Qurandan,
 Dedi:- Biz su çəkirik, külünglə hər bir yandan.
 Biz bel ilə, külünglə, iti uclu dəmirlə,
 Sular əldə edirik, yer altından səbirlə.
 Gecə yatdı yuxuda, gördü ki, bir şirmərd,
 Silahla kor eylədi, verdi ona ağır dərd.
 Dedi:- Bulaq çəşməsi, sanki bu iki gözün,
 Külüng ilə nurlandır, əgər vardırısa gücün!
 Yuxusundan oyandı, iki gözün kor gördü,
 Göz nuru əvəzinə, gözlərində qor gördü.
 Yalvarıb, tövbə edib, etsəydi ahu- nalə,
 Yox olan nur gələrdi, Haqqın gücüylə halə!
 Lakin tövbə özü də, hər kəsə nəsib deyil.
 Tövbədən zövq alanlar, sərməstlər kasıb deyil.
 Çirkin işlər, azgınlıq, inkar onun işiydi,
 Tövbə yolu qəlbinə, bağlanmış bir kişiydi.
 İnamlı etiqaddan, Xəlil olmuşdur Xəlil,²¹⁷
 Nəmrudun atəşindən, qurtulmuş O, sən də bil!
 Həmçinin inkar edən kişinin əleyhinə,
 Zəri misə çevirər, sülhü, bir cəngə yenə.
 Qəlb birlikdə elə bil, qara daşa çevrilmiş,
 Tövbə deşə bilərmə o, «daşbaşa»²¹⁸ çevrilmiş.
 Şöyüb kimilər hanı, dualar təsirindən,
 Dağ tarlaya çevrilsin, Tanrısının seyrindən.
 Ya da Rəsul duası, Məğugəsi²¹⁹ döndərirdi.

²¹⁵ Qari- Quranı oxuyan, hafizi Quran.

²¹⁶ Əğyar- düşmən;

²¹⁷ Xəlil- İbrahim Peyğəmbərə işarədir.

²¹⁸ Daşbaşa- Burada «daş» mənasında işlənmişdir.

Daşlıq tarla, kafəri müsəlmana çöndərdi.
O müqəddəs dualar, kəhrəbaya dəyişdi.
Çınqıl, qumu, qayanı bir tarlaya dəyişdi.
Rəhmət muzdu verilməz, hər bir muzdura, ey dil!
Hər qəlbə səcdə etmək, əmri verilməmiş, bil!
Gizlin- gizlin çalışıb, etmə zülümlə, günah.
Demə edəmə tövbə, sənə gətirəmə pənah.

Tövbəyə yer saxla sən, O da baxsın sözünə,
Tövbə bir işiq kimi, nur bəxş etsin gözüne.
Tövbəyə Günəşlə su, şəfəqlər lazımlıdır,
Dumandan yağış alan tövbə, ildırımlıdır.
Meyvəyə Günəşlə- su, nurdan kömək vacibdir.
Bunu təmin etməkçin, bulud, şimşək vacibdir.
Olmasa qəlb atəşi, «İki gözün» buludu,
Hədə- qorxu atəşi, necə söndürər odu?!
Tökməsə bulud əgər, ağlayıb göz yaşını,
İldırım gülüşüylə, göstərməsə dişini,
Çəmənin nə vaxt göyərər, zövqlə vüsala çatar?!
Nə vaxt çeşmə qaynar, saf su fəvvarə atar?
Gülüstən öz sirrini, nə vaxt çəməni açar?!
Bənövşə əhd- peymanı, nə vaxt səməni açar?!
Haşan çinar əl açıb, duasını eyləyər?!
Haşan ağac böyüyər, başı göylərə dəyər?!
Haşan güllər ətəyin, açıb çiçəklər səpər?
Ətrinə ətrafa yayıb, bahar nəsimin öpər?
Haşan lələ gül açıb, qızarar al- qan olar?!
Haşan qöncədən çıxıb, gül- çiçək əlvən olar?!
Bülüllər nə vaxt gələr, gül ətrini iyləyər?!
Haşan göyərçin gələr «ku-ku» edib inləyər?!
Haşan leylək söyləyər, başqa leyləyə can- can?!
Leylək nə vaxt yurd salar, balalayar bəs haşan?!
Torpaq öz sirrlərini bəs nə vaxt dəyişdirər?
Nur saçan bağ- bostana, asiman nə vaxt dönər?
Haradan gətirilmiş həllin tapan bu işlər?

²¹⁹ Məğruges- Bu şəxs Misir Sultanlarından biri olmuşdur. Rəsulu Əkrəmin duasıyla daşlıq «tarlaya çevrilmiş»dir. Bunu görəndə Məğruges müsəlman olmuşdur»

Kərimdən,²²⁰ Rəhimdəndir,²²¹ sona çatan bu işlər!
 O lətafət, gözəllik, Onun sübutudur, bil!
 O abid- mərd kişinin, ayağının izidir!
 O sevinər, şad olar, şahı məqamda görər,
 Onu görməsə əgər, intibahdan yox xəbər!
 Rəhmət o şəxs ruhuna, ilk yaranış zamanı;
 Özü Tanrının gördü, oldu bihuş, sən tanı!
 Meyi qəbul əyləyən, onun iyini bilər,
 Mey qəbul etməyibsə, iydən verərmə xəbər?!
 Çünki hikmət, möcüzə, yalnız bihuşluqdadır!
 Şah dəllalları üçün, doğru yol nuşluqdadır!
 Xoş sifətli bir gözəl, görsən yuxunda əgər,
 Məkanı təyin edib, sənə versə vədələr,
 Sən murada çatarsan, gözə görünər o dəm,
 Sabah qarşına çıxıb, seyr edərsən qədəm- qədəm.
 Onun bir rəmzi odur, at minib, atın sürər,
 Başqa bir rəmzi odur, səni tərgə²²² götürər.
 Bir rəmzi də odur ki, qarşında gülümsənər,
 Başqa bir rəmzi odur, qarşında qula dönər.
 Bir nişanəsi odur, yuxunun şadlığından,
 Səhər açılan kimi, dinib- danışmayasan.
 O rənz ilə Yəhya da, atasıyla danışdı,
 Üç gün keçməyəndək, gəlməməkdən söz açdı.
 Üç gün keçənə kimi, yaxşı- pisini saxla,
 Bu bir işarə olar, Yəhyanın gələr maraqla.
 Bu üç gün müddətində, danışığından dəm vurma,
 Sükutundan asılı qalıb, məqamda durma.
 İndi bu nişanəni, dilinə gətirmə sən,
 Onu qəlbində saxla, sözünü bitirmə sən
 Bu nişanələr sənə, şirin sözlər söyləyər,
 O sözlərdən əlavə, yüz- yüz rəmzlər söyləyər.
 Bir nişanə o olar, taparsan cahü-cəlal,
 İstədiyin çin olar, Tanrının verər mülkü-mal.

²²⁰ Kərim- Tanrı nəzərdə tutulur.

²²¹ Rəhim- Tanrı nəzərdə tutulur.

²²² Tərg –Ata iki nəfər minərkən arxadan ikinci minənə tərgə minən deyirlər.

Uzun-uzun gecələr, ağladığın üçün sən,
Səhərlər ethiyacdən, çox yandığın üçün sən,
Onsuz olanda sənin, canın əzildiyiçin,
İki rəqəmi kimi boynun nazildiyiçin,
Nəyin vardırsa sənin, zəkat verdiyin üçün,
Saf- pak oyunçular tək, zəkat gördüyün üçün,
Yataqda yuxu gördün, rəngdən- rəngə çevrildin.
Başını fəda etdin, tükə dönüb qıvrıldın.
Bir müddət odda- qaldın, ud tək yanıb kül oldun,
Bir müddət də qılıncın qarşısında lal oldun.
Bu biçarəliklərdən, yüz minlərlə baş verdi,
Aşiq xasiyyətidir, saysız gözlər yaş verdi.
Elə ki, yuxunda sən, belə halları gördün,
İllərlə arzusunda, olduğun «yarı» gördün.
Elə ki, gecə gördün yuxunu, gündüz oldu,
Ümidlə olduğunçun, qəlb qələbəylə doldu.
Sağa- sola baxmaqdan, gözünü çevirmisən,
O əlamət, rəmzləri görməyib can vermisən.
Yarpaq kimi əsirsən, vay deyərək qalmısan!
Əgər gündüzlər getsə, rəmzlər də gəlməz asan!
«Qaçırdın qapı hanı» deyirdin, bu sarayda?
Danası itən kimi, səyirdin bu sarayda?
Xacə, yəqin xeyirdir, bu iki düşmənin nədir?!
Burada itib batan kimdir, dəyiş sən, nədir?!
Deyirsən xeyirlidir, lakin mənim xeyrimi,
Heç kəs bilməməlidir, bu xeyirli sirrimi.
Əgər desəm, öləcək bir nişanəm məqamda,
Ölüm cəsədə dönsə, gərək yanam məqamda.
Hər bir süvari şəxsən, üzünə baxsan əgər,
Sənə deyəcək baxma, mənə belə, dəngəsər.
Desəm sahibimi mən, müddətdir itirmişəm,
Get onu axtar deyər, mən onu gətirmişəm.
Qoy dövlətin əbədi var olsun ey süvari,
Aşıqlərə rəhm eylə, «yar» ol Sən ey süvari
Tələb etdiyin üçün, cəddinə gəldi nəzər,
Cəddin xəta iş görməz, belə gəlmişdir xəbər.
Xoşbəxt olan süvari, nəgəhan gəlib çıxdı,
Ətəyindən tutaraq, əliylə bərk- bərk sıxdı.

Sən huşunu itirdin, düşdün yerə mənzildə,
 Xəbərsiz bəyan etdin, fəndgir, pərgarsan dildə.
 O bunu necə görər, onda belə şur yoxdur,
 O, bilməz nişanədə vüsallı nur da çoxdur.
 Bu nişanə²²³ o haqda, o görən haqqındadır.
 Bəs qeyrisiyyənin nə vaxt, görünmə anındadır?!
 Rəmlər nə vaxt ondan bəs, gəlib bizlərə çatar?!
 Şəxsin canı da cana, safa- düzlərə çatar?!
 Yazıq «balıq» önünə, sular süzülüb gələr,
 Nişanələr Qurandan, rəmlə düzülüb gələr.²²⁴
 Xülasə Nəbilər də olan, o «Nişanələr»,
 Aşiq olan canların, daxilində dincələr.
 Sözüm yarımçıq qalsın, artırmağa yox dözüüm.
 Özümdə deyiləm mən, məzurəm²²⁵ canım- gözüüm.
 Zərrələrin haqansa, bir şəxs sayına varmış.
 Xüsusən o şəxslər ki, eşq ağlını aparmış.
 Bağdakı yarpaqları- saymağa imkanım var.
 Kəklik- qarğa səsinə, duymağa imkanım var.
 Səy gəlməsələr də, mən onları sayaram,
 Ey sınaqdan keçirən, inkişafı duyaram.
 Zühəl bürcünün nəhisi, Müştəri səadəti,
 Məhdudluğa sığışmaz, dərk et sən, bu adəti.
 Ki, qəza təsirini, məlum edə biləsən,
 Nəhs ilə səadətdən, azca dada biləsən.
 Müştəri bürcündəsə şəxsin taleyi əgər,
 Ona bu bürc həmişə, şadlıq- sevinc gətirər.
 Olsa şəxsin taleyi, zühəl bürcündə əgər,
 Ehtiyatlı olmalı, zühəl qəm- dərd gətirər.
 O zühəlin şərrini, bəyan etməsən əgər,
 Atəşindən yanacaq hər yanda biçarələr.
 Bəs eylə, uzatma sən, o Günəşdən gəlməsin,

²²³ Nişanə- Bu məsnəvidə «nişanə» nur mənasında işlənmişdir.

²²⁴ Yazıq «balıq» önünə, sular süzülüb gələr, nişanələr Qurandan rəmlə düzülüb gələr. Bu misra Qurani Kərimdə Yusif surəsindəki, 1-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir, «Əlif, lam, Ra! Bunlar açıq- aydın Quran ayələridir!»

²²⁵ Məzurəm- üzrlüyəm, üzr istəyirəm mənasında işlənmişdir

Atəşlər, yandırmalar, səni tuta bilməsin.
 Üfüqsüz kainatda, saysız kəvakiblərdən,
 Bir anda nə nur qalar, nə nişanə, dərk et sən.
 Nə qədər imkanın var, öyrənməklə məşğul ol.
 Başqa söz- söhbətlərə, uzaq ol, ağılla dol.
 Ulduzun hərəkəti sonsuzluğu gətirər,
 Lütə göstərməkdən qeyri, hər əməli bitirər.
 «İzkurullah»²²⁶ əmrini, Tanrımız vermiş bizə.
 Od içində görəndə, Nuru düz vermiş bizə.
 Dedi:- Baxma ki, pakəm, sizi zikr etməyimlə,
 Mənə layiq deyildir, təsvir gətirmək dilə.
 Lakin təsvir- xəyalın, məsti olanlar heç vaxt,
 Zətimizə qoşulmaz, oxşarsız olar puç, vaxt.
 Cismanə zikri etmək, naqis xəyal kimidir,
 Şahanə vəsfən etmək, xalis xəyal kimidir.
 Şahı adlandırırlar, toxucu olmayan kəs,
 Bu necə mədh adlanır, ey suçu²²⁷ olmayan kəs?!

Bir çobanın Haqq- Taalaya münacatı və Musa Əleyhisalamın bunu eşidib əsəbləşməsi

Musa peyğəmbər gördü, bir çobanı səhrada,
 Ardıcıl zikr söyləyir: - Ey allahım çat dada!
 Sən hardasan mən gəlim, Sənin nökrin olum!
 Çarığımı tikim mən, başına daraq vurum!
 Ey Allahım, ey Xudam, olsun qurbanın canım!
 Övladlar qurban sənə, ey fədan xanımınım!
 Hardasan gəlim ora, başını darayım mən!
 Çarığımı tikim mən, bəxyə vurub sayım mən!
 Libaslarını yuyum, «bitlərini» çəkim mən!
 Qarşına süd gətirim, «boşqabına» töküm mən!
 Və əgər xəstələnsən, naxoşluq tutsa səni,

²²⁶ «İzkurullah» əmrini Tanrımız vermiş bizə, od içində görəndə, nuru düz vermiş bizə bu misra Qurani- Kərimdə «əhzab» surəsindəki 41-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: -Ey iman gətirənlər! Allahı çox zikr edin!

²²⁷ Suçu- burada «günahı» mənasında işlənmişdir.

Olaram sənə qəmşar, dərdin tutsa da məni.
 Əllərini öpərəm, ayağın ovxalaram.
 Yatanda yatağını, silib tozun alaram.
 Əgər görsəm evini, evinə gəlləm müdam,
 Yağ- südünü gətirərəm, həmişə səhər- axşam.
 Həm pendir, yağlı çörək, nə istəsən, ey Tanrım!
 Müxtəlif içkilərim, qaymaqlı qatıq varım.
 Düzəldib gətirərəm, yanına səhər-axşam.
 Məndən gətirmək olar, səndən nuş etmək, tamam.
 Ey Sənə fəda olsun, mənim bu keçilərim!
 Ey hey- hey, hay- hay deyib, yad edib dediklərim!
 Xülasə bu sözlərdən çox söylədi o çoban,
 Musa, kimləsən deyib, maraqla sordu ondan.
 Dedi:- Yaradanlayam, O ki, yaradıb bizi!
 Torpaq səmanı verib, belə şad edib bizi.
 Musa çobana dedi:- Ey dikbaş, utanmırsan?!
 Bu sözlə kafər oldun, müsəlman olmamışdan!
 Bu nə biməzə sözdür, bu nə küfrdür belə?
 Bas pambıqla ağzını, bir daha gəlmə dilə!
 Sənin bu iyli küfrün, dünyanın iyli etdi.
 Küfrün din gözəlliyin, tamam hay- küylü etdi.
 Çarıq- patava sənə, layıqdır ey yol azan!
 Günəşə belə şeylər rəvamıdır, sus, utan?!
 Bu cəfəng sözlərinlə lal olmasan sən əgər?!
 Atəş gəlib yandırır, düz hülqumuna qədər.
 Od hələ yanmayıbsa, tüstülənmə nə üçün?!
 Qanın hələ qarasa, bəs əylənmə nə üçün?!
 Tanrıya bir xeyrin yox, bəs bu ziyan nə üçün?!
 Canın incilikdirsə, bəs bu hədyan nə üçün?!
 Tanrının ədalətin bilirsənsə sən əgər?!
 Biməzə söz, azğınlıq, necə dilinə gələr?!
 Ağılsız dostluq etmək, bir düşmənlilik kimidir.
 Haqqı- Taala bu sayaq, xidmətin qənimidir.
 Kimə təklif edirsən sən belə xidmət növün?!
 Cismin ehtiyacı var Zülcəlalə, sən düşün!
 Südü o şəxs içər ki, canını bəsləyəndir,
 Çarıq o şəxs geyər ki, ayaqla yeriyəndir.
 Ba danışıq, söyləmə bəndə üçünsə əgər,

Haqq dediyi mən üçün, Mənsə oyam dəngəsər!
 Haqq Rəsula söyləmiş:-«Mən xəstəyə dəymədin»,
 Onçun incidim səndən, bəndəmə baş əymədin». ²²⁸
 Kim ki, eşitməyəndir, kim ki, olmuş görməyən?!
 O bəndənin haqqında, olmamış hədə deyən.
 Ədəbsiz söz danışmaq Haqqımız xüsusunda,
 Qəlblərin canın alar, günün qaraldar, sonda.
 Bir kişini Fatimə adlandırısan sən əgər,
 Baxma eyni bəndəsiz, o söz qəlbinə dəyər.
 Xoş xasiyyət olsan da, həlimliklə dolsan da,
 Qanını axıdacaq şərait düşən anda.
 Fatimə adı layiq, qadınlara, sən çəkin!
 Kişiyə desən olar, qılınc yarası təkin.
 Əl- ayaq bizim üçün, sanki asayış kimi,
 Haqqın nəzərində, sanki alayış ²²⁹ kimi,
 «Ləm yəlid, vələm yuləd», ²³⁰ yalnız Ona layiqdir.
 Doğub doğulanlara, həmişə O Xaliqdir.
 Hansı cisim doğulsa, onu vəsf eyləyəndir,
 Hansı şey doğulursa, O onu izləyəndir.
 Kim ki, varlıq yoxluqdan, fəsadla qocalıqdan,
 Dadıb vücuda gəlsə, alar xeyrini Haqqdan,
 Dedi:- Ey Musa mənim, dodaqlarımı tikdin!
 Çox peşiman edərək, məni yandırdın- tökdün!
 ...Yaxasını cıraq, çoban ah- fəğan etdi,
 Üz qoydu biyabana, bir anda gözdən itdi.

²²⁸ Həzrəti Məhəmmədin belə bir hədisi var. Hədisdə:- Həzrəti Rəsul buyurmuş:- Allah Taala qiyamət günü buyurur:- Ey adəm övladı! Mən xəstələndim mənə nə üçün baş çəkmədin?! Deyəndə ki, ey Tanrım Sən necə xəstələnərsən? Axı Sən özün xəstəliklərə şəfa verənsən! Kitab gələr:- Bilmədinmi ki, Mənim filan bəndəm xəstə idi, əgər ona baş çəksəydin Məni orada tapardın!

²²⁹ Alayış- Bulaşıqlıq, günaha batıran

²³⁰ «Ləm yəlid, Vələm yuləd yalnız Ona layiqdir. Doğub doğulanlara, həmişə O Xaliqdir». Bu misra Qurani- Kərimdə «İxlas» surəsindəki 3-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- O, nə doğmuş, nə də doğulmuşdur! (Allah özünə heç bir övlad götürməmişdir!)

Haqq- Taalanın Musa Əleyhissalama müraciət edib, çoban barəsində vəhyini göndərməsi

Tanrıdan bir vəhy gəldi, nəbi Musaya tərəf!
Ayırdın bəndəmizi, Bizdən, eylədin tələf!
Səni göndərmişik Biz, qovuşdurmaq adıyla!
Bu ayırmaq nə üçün, cavab ver Bizə, söylə!
Bacardığın qədər sən fərağa razı olma!
Bəndəyə kin bəxş edib, ayrılıq yada salma!
Hər kəsə bir cür baxış, əta eyləmişik Biz!
Hər kəsə bir cür çıxış, əta eyləmişik Biz!
Ona görə şəhd olan, səninçin bir zəhər tək!
Ona görə mədh olan, snəinçin bir qəhər tək!
Ona görə nur olan, səninçin bir nar təkin!
Onunçun dua olan, səninçin ah- zar təkin!
Ona görə «yaxşılıq», səninçin «pislik» kimi,
Ona görə «çox yaxşı», sənçin «xəbislik» kimi!
Sən «çəkirsən» pakları, napak yollara tərəf,
Sənin zirəkliklərin, pakları almış hədəf!
Mən onu xəlp etmişəm, xeyir dalınca gedim,
Əksinə bəndələrə, istərəm yardım edim.
Hindlilərə mədh üçün, hind dilində söz lazım!
Sindlilərə mədh üçün, sind dilində söz lazım!
Onların duasıyla, pak olası deyiləm,
Onlar pak olasıdır, bunu gərək Mən biləm!
Xarici görkəmlərə, aldanmayaq Biz gərək.
Daxilə baxaq, insan daxilən təmiz gərək.
Bəsirət gözüm mənim, səmimi olsa əgər,
Fərq eyləməz, dilimdə, qeyri- ciddidir sözlər.
Sözlər qeyri- maddidir, zətin əsil olmalı,
Çoxlu uşaq doğulmuş, zəti kindən formalı.
Nə belə kinayələr, nə də belə söz olsun,
Elə yangı istərəm, «O yangıyla» düz olsun.
Eşqdən özün- özündə, bir atəş alovlandır,
Başdan- başa fikrini, kəlmələrlə adlandır.
Ey Musa, arif olan çox işində fərqlidir.
Can yandıran vurğunlar, yerində fərqlidir.

Aşıqlərə hər zaman, yangılıq yoldaş olmuş,
 Viranələr «vətəni», yataq çinqıl, daş olmuş.
 Xəta sözlər söyləsə, ona xətakar demə,
 Şəhidlər çox olarsa, dəfn eylə, şəhid yuma!
 Şəhid qanı pak- təmiz, şəffaf sudan üstündür!
 Belə xətalı əməl, yüz savabdan üstündür!
 Kəbənin daxilində, qibləyə durma yoxdur,
 Qəvvas suya batarkən, ayağın vurma yoxdur.
 Sən sərməst olanlardan, yaxşı əməl gözləmə,
 Libası parələrdən, süpürən əl gözləmə.
 Tanrıya millət eşqi, bütün dinlərdən ayrı,
 Aşıqın həm məzhəbi, həm də milləti Tanrı!
 Qızılın möhrü yoxsa, kəmdən²³¹ qorxusu yoxdur,
 Eşq- qəmin dəryasında, qəmdən qorxusu yoxdur.

Çobandan üzr istəmək məqsədi ilə Musa Əleyhissalama Tanrı vəhyinin gəlməsi

Musaya sirr oxudu, sonradan Haqqın özü,
 Elə sirrlər dedi ki, heç dilə gəlmir, düzü.
 Musanın ürəyinə, sözlər axdı- düzüldü,
 Görmək ilə deməklər, qarışaraq süzüldü!
 Yarı özündən çıxdı, yarı gəldi özünə,
 Yarısı uçdu- getdi, əbədiyyətə yenə!
 Bundan sonra şərh desəm, mənəcə olar əbləhlik,
 Çünki onu şərh etmək, özündən müştəbehlik.
 Əgər geniş söyləsəm, ağır yerində donar,
 Əgər yazıb eyləsəm, çoxlu qələmlər sınar.
 İzahın geniş desəm, versəm mötəbər şərhlər,
 Qiyamət gününə dək olar şərhlər müxtəsər.
 Nəhayət dil qısaldım, sözləri etdim qısa,
 Dərin bilmək istəsən, özün oxu, bil, nəse!
 Musa bu məzəmməti, Haqqından eşidən tək,
 Üz tutdu biyabana, çoban dalınca tək- tək.
 Ayağının iziylə səhraya tərəf qaçdı,
 Toz- torpaq biyabanda, özünün həddin aşdı.

²³¹ Kəmdən- azdan;

Coşan xalqın addımı fərqli, adi addımdan,
 Qeyri addım içində, tapılar düşən andan.
 Bir addım atılırsa, zirvədən düzə tərəf,
 Sanki fil əyri atmış, addımın izə tərəf.
 Gah bayraq dalğası tək, dalğalandı səhrədə,
 Gah da «balıq» qarnına, düşüb gəldi fəryada!
 Gah öz hal- əhvalını, qumlar üstündə yazdı,
 Sanki bir «rəmmal» oldu, rəml atdı, bəzən azdı.
 Gah heyрətə gələrək, dayandı, gah da qaçdı,
 Gah çovqan topu kimi, ötüb rəqibdən keçdi.
 Sonucda tapdı onu, vəziyyətini gördü,
 Dedi:- Müjdə ver mənə, Tanrı hökmünü verdi.
 Heç bir qayda- qanunu, sən axtarıb öyrənmə,
 Könlün nə istəyirsə, söylə amma ərinmə,
 Sənin küfrün dinindir, dinin can nurun sənin,
 Sən özün amandasın, dünya uğurun sənin.
 Ey, Tanrısı əmrindən azad olan bəndəsi,
 Çəkinmədən – qorxmadan, get söylə, uçalt səsi.
 Çoban dedi:- Ey Musa, o məqamdan keçmişəm,
 İndi ürəyimi mən, qana qəltan etmişəm.
 İndi göyün yeddinci qatından mən keçmişəm,
 Yüz min illər boyunca, o məqamdan köçmüşəm.
 Tazıyanəylə vurdun, atım geriye döndü,
 Günbəzdən sıçrayaraq, fələkdən yerə endi.
 «Xəlqi- aləm»im mənim, «Lahuta»²³² məhrəm olmuş,
 Afərin əllərinə, bazuna, qəlbim dolmuş,
 Mənim halım, indicə, sözlərdən xaricdədir.
 Dediym halım deyil, gözlərdən xaricdədir.
 Ayinədə gördüyün, naxışları baxış bil,
 Sənin naxışlarındır, ayna naxışı deyil.
 Nəfəs ki, öldü, neyi, neyin daxilində bil,
 O nəfəs neyə layiq, ölümə layiq deyil!
 Bil və agah ol səndə, «Həmd»lə²³³ təşəkkür eylə,
 O çobana uğursuz, aqibətsiz fərd söylə!
 Sənin Həmdin onunçun, daha yaxşı olsa da,

²³² Lahut- Göylər aləmi;

²³³ Həmd- 1) mədh, dua, siatyiş; 2) Şükür, təşəkkür.

Lakin o, Haqqı üçün, xeyirsizdir səhrada,
 Nə qədər deyəcəksən, pərdə necə açılmış,
 Onlar qandığı kimi, olmamışdan qaçılmış,
 Sənin zikrin qəbulu, enəndir o rəhmətdən.
 Yadda qalan namaz tək, izinli o, rüxsətdən.²³⁴
 O «namaz» qarışmışdır damardakı qanıyla.
 Zikrin isə qarışmış, sanki ruhun, canınla.
 Qan murdardır lakin o, su ilə təmizlənər,
 Batinlər olsa murdar, bəs nəylə təmizlənər?!
 Tanrının lütfi olsa, qan susuz da pak olar!
 Daxilindən azalmaz, zəhmətlə idrak olar!
 Ey kaş səcdənlə gərək, əyri yoldan dönəsən,
 «Sübhənə Rəbbi» deyib, idrak ilə dinəsən.
 Ey sən, səcdəsi olan, vücuduna yaraşmaz.
 Pisliliyə yaxşıqla cavab ver, iş dolaşmaz!
 Bu yaşadığımız torpaq, Haqq helmiylə təsirli,
 O, nəcasəti yuyar, gülə döndərər sirli.
 Bizdəki murdarlığı, örtüb gizlədər bizdən,
 Onların əvəzinə, qönçə cücərdər bizdən,
 Ona vücudu verdi, sonra kafər tək gördü.
 Həddindən az torpağı pis görüb, artdı dərdi.
 Onun vücudundan da, gül meyvələr dərmədi,
 Fəsaddan başqa bir şey, təmizliklər görmədi.
 Dedi:- Mən qayıtmışam, getməyimə vaxt tap sən,
 Kafir həsrətlə deyər, ey kaş «Kuntu Turabən».²³⁵
 Ey kaş torpaqdan gərək heç ayrı düşməyəydim,
 Pərəndə quşlar kimi, yerdən dən dənləyəydim!
 Elə ki, səfər etdim məni bu yol yoxladı,
 Belə səfər etməkdən, qəlbim dərdədən yuxladı.
 Onunçun hər bir kəsin, meyli torpağa tərəf,
 Səfərdə fayda yoxsa, torpaq gətirər şərəf.

²³⁴ Rüxsətdən- izin vərəqəsi, icazənamindən;

²³⁵ Dedi:- Mən qayıtmışam, getməyimə vaxt tap, sən. Kafər həsrətlə deyər, ey kaş «Kuntu- turabən». Bu misra Quranda «ən- Nəbə» surəsindəki 40-cı ayəyə işarədir. Mənası:- Həqiqətən. Biz sizi yaxın bir, əzabla qorxutduq! O gün insan öz əlləri ilə etdiyi əməlləri görəcək. Kafər isə:- Kaş torpaq olaydım deyəcəkdir.

Geriyə üz çevirmək, acgözlükdən baş versə,
Bu yol gətirə bilməz, xoşbəxt günlər heç kəsə.
Hər bir ot- ələf istər qalxsın səmayə tərəf,
Belə artma, çoxalma, ona gətirər şərəf.
Elə ki, üz çevirər, yerə torpağa tərəf.
Kiçilər çöpə dönər, nöqsan olar səf- səf.
Ruhun meyli göylərə tərəf olduğu üçün,
Sonucda o çəkəcək, yenə göylərə köçün.
Çevirərsə başını torpağa tərəf yəqin,
Haqq sevməz o kəsləri, «La uhubbil- Afilin».²³⁶

Haqqi- Taaladan «zalımların qələbəsinin sirri» haqda Musa Peyğəmbərin sorgusu

Musa Haqqa söylədi:- Sən ey işguzar Kərim!
Səni zikr etmək ilə, keçmişdir daim ömrüm!
Suda, gildə, palçıqda, əyri bir naxış gördüm,
Mələklər kimi qəlbim, etiraz etdi, sordum.
Bu nəqşi yaratmaqda, vardır hansı məqsədin?!
Ona şər toxumunu, səpməkdə nədir qəsdin?!
Zülm atəşi, bəlalər, fəsadları artıran,
Məscidi, səcdəçini, oda atıb yandıran,
Qan- su, sarı suların, mayesini qaynadan,
Od üstündə qoyaraq, qayəsini qaynadan,
Mən «yəqindən» bilirəm, o, Hikmət oxşarıdır.
Lakin məqsədim bəlli, nəzarət oxşarıdır.
O «yəqinə» deyərdim, özünü sakitləşdir,
«Nəzarətə» deyərdim, qaynamanı kütləşdir.
Mələklərə yanaşıb, öz sirrini söylədin.
Ki, belə nuş etməni, sancmağa dəyər dedin.
Adəmin nurunu sən, onlara əyan etdin.
Mələklər dərk eylədi, müşkülü bəyan etdin.
«Qiyamət»in söyləyər, ölməyin sirri nədir?!
Meyvələrin söyləyir, ləçəyin sirri nədir?!
Qanın, nütfənin sirri, bir insansazlıq²³⁷ olmuş.

²³⁶ La uhubbil Afilin- «yatanları sevmirəm». Bu cümlə İbrahim Xəlil peyğəmbərdən bir hədisə işarədir.

Hər çoxluğun əvvəli, şübhəsiz azlıq olmuş.
 Lövhəni əvvəl yuyun, sözü bilmədən öncə,
 Ondan sonra yazsın O, sözləri incə- incə!
 Ürəyi qan eyləyər, zəlilin göz yaşları,
 Sonra üstünə yazar, O, sirli naxışları.
 Lövhəni yuyan zaman, dərk eyləmək lazımdır,
 Onu bir dəftər kimi, hazırlamaq lazımdır.
 Çünki ev əşyaların, istəsən təzələmək,
 Əvvəlki əşyalardan lazımdır təmizləmək.
 Yerini təkindən gili, çıxarmaqçın qazarlar,
 Sonucda su çıxaraq, quyulardan axarlar.
 Uşaqdan qan alarkən, o, ağlayar zar- zar,
 Çünki onlar bilməzlər, işin içində nə var.
 Kişi özü zər verər, neşərlə qan alana,
 Çox nəvaziş eyləyər, qan içib san²³⁸ alana.
 Hambal qaçar yük altda, ağırlıq təsirindən,
 Sanki yükü qaçırar, öz qaldığı yerindən.
 Hambalların döyüşün, yükün təsirindən bil.
 Bu belədir onu sən, işə cəhd yerindən bil.
 Bahalıqlar həmişə, rahatlıq əsasıdır.
 Acılıqlar da hər vaxt, nemətin nəvasıdır.
 Cənnətin mənbələri, pisə nifrətdən doğar,
 Cəhənnəmin adları, daim şəhvətdən doğar.
 Odun mayə toxumu, yaş olan bir budaqdır.
 Dostun yanan ocağı, sənə kövsər bulaqdır.
 Kim ki, zindanda yatar, möhnətin yoldaşdır.
 O çörəyin cəzası, səhhətin daş- qaşdır.
 Kim ki, qəsrde yaşar, dövlətin yoldaşdır.
 Onun cəzası zəhmət, möhnətin qardaşdır.
 Kimi sim- zərlə görsən, o fərdi belə bil sən.
 Səbirlə yoldaş olmuş, əgər sən əhli- dilsən.
 Təbiətdən kənarda, olan Onun ruhudur.
 Səbəbi parçalamaq Ondandır, sonu budur.
 Bisəbəb başa düşər, göz nələri görürsə,
 Səbəbə sən nəzər sal, əgər duyğun var isə.

²³⁷ İnsansızlıq- yaranış, insan yaranışı;

²³⁸ San- ad- san- mənasında işlənmişdir.

Bisəbəb dərk eyləməz, sular, otlar nədəndir?
 Çəşmə, bulaq, nəbilər, hansı bir səbəbdəndir?!
 Səbəb həkimə bənzər, həm də ki, əlil kimi.
 Səbəb çırağa bənzər, həm dəki fitil kimi.
 Gecə çırağına sən, yeni fitillər çəkdir.
 Gün çırağı daha pak, təmizlikdə o təkdir.
 Get saman- palçıq düzəlt, xan tavanın suvaqla.
 Səma tavanın pak bil, saman- gildən pak saxla.
 Vah! Bizim dildarımız, kədərli olduğundan,
 Gecə xəlvətcə keçdi, beləcə söküldü dan.
 Əgər gecə olmasa, Ayda parıltı olmaz.
 Qəlbə ağrı olmasa, sevən könül tapılmaz.
 Bir ulağın mehtəri, tərklədi əlisanı,
 Şübhəsiz ulaq təkin, çıxdı çöllərdə canı!
 İsanın taleyinə, elm ilə mərifət yar,
 Ey sən ulaq sifətli, ulaqda talehmi var?!
 Ulağın naləsini, eşitsən, rəhmin gələr,
 Xəbərin yoxmu sən, ulaq- ulağı səslər?!
 İsaya sən rəhm eylə, ulağa yox ey nadan!
 Damğanı öz ağlına, rəhbər etməkdən usan!
 Körpə uşaq xilqəti, ağlayarkən, zar- zar,
 Sən al onunçün ömrü, bu yolda ona ol yar.
 Illərlə olmusan sən, özün ulaq bəndəsi,
 Ulaqdan da pis olar, sözün «ulaq bəndəsi»!
 Axirəti qazanmaq, sən, nəfsindən aslı,
 Sonucda ağlın gərək, olsun ağlın əsli.
 Ulaqla bərabərsən, bu rəzil ağlınla sən,
 Ulaq tək düşünürsən, ot- ələf hayındasan.
 İsanın ulağı sa, qəlblə həmməzac²³⁹ oldu.
 Ağillıqla birgə, bir məqamdan bac aldı.
 Çün ağlı qalib gəldi, «ulaqlıq» zəiflədi.
 Fasiləsiz minilmək onu nəhif²⁴⁰ eylədi.
 Zəiflik ağlındadır, ey sən olan, xərbəha!²⁴¹

²³⁹ Həmməzac- 1) Eyni hesab etmək, bərabərsizlik; 2) sağlamlığın eyniliyi.

²⁴⁰ Nəhif- arıq, zəif, zərif.

²⁴¹ Xərbəha- ulaq qiymətli, dəyərli.

Bir zəif ulaq olmuş, səninçin lap əjdaha!
 Olsan dəlsədən sən, qəlbi incikli bir kəs.
 Ondan səhhət almısan, sən düşünmə çox əbəş.
 Ey xoş nəfəsli Məsih, necəsən bu rənc²⁴² ilə?!
 Dünyada bir kəs yoxdur, əziyyətsiz gənc²⁴³ ilə.
 Ey İsa nə haldasan, cuhud başlar əlində?!
 Ey Yusif nə haldasan, pis qardaşlar əlində?!
 Ey İsa nə çəkmisən, cuhud başlar əlindən?!
 Ey Yusif nə çəkmisən, pis qardaşlar əlindən?!
 Bu axmaq qövüm dalınca, gecə- gündüz qaçmısan,
 Gecə- gündüz onlara, köməklə nur saçmısan.
 Ah! Tez özündən çıxan, hünərsizlər əlindən,
 Tələsməkdən ağrılar, doğacaq dərd- sərindən.
 Səni «Şərq günü» edən, əməlləri təkrar et.
 Nifaqın, hiylələrin, rıyanın əksinə get!
 Sən balsan, bizsə sirkə, dünya- din arasında,
 Acıları yox edər, bal ilə- sirkə sonda.
 Biz qarnı pozulanıq, sirkəni artırmışıq,
 Sən balı artıq eylə, kərəmini duymuşuq.
 Bu, bizdən cana gəlmiş, beləcə də dirçəlmiş.
 Gözünə qum düşərkən, onun başı gicəlmiş.
 O səndən kömək almış, sən ey gözlər həkimi?
 Ki, tapsın, görə bilsin, eynilə sənin kimi.
 Odundan zalımların, ürəyi kabab olmuş,
 Cümlə sənin gücünlə, düz yola meyl salmış,
 Sənin ud²⁴⁴ ağacına, atəş vursalar əgər?
 Bu dünyanı ətirlə, reyhanlar ilə bəzər.
 Sən o uddan deyilsən, yananda azalasan.
 Sən o ruhdan deyilsən, qəmə əsir olasan.
 Ud yanır vətəmindən, uzaqlığın dərdindən,
 Nəfəs Nurun əslinə, haçan gələr yenidən?
 Ey, Səndən asimanlar kömək almış, səfadan!
 Ey sənin səfən olan, daha yaxşı vəfadan!
 Əgər cəfa gələrsə, aqillərin xasından,

²⁴² Rənc- əzab, əziyyət, zülm.

²⁴³ Gənc- xəzinə, var dövlət

²⁴⁴ Ud- Hindistanda bitən, yandırılıqda xoş iy verən ağac adı

Sənin üçün yaxşıdır, cahilin vəfasından.
Aqıl şəxs gətirəcək, mərifəti araya,
Cahil şəxs mərifəti, çevirər hay- haraya.
Peyğəmbər demiş:- Aqıl ədavət etsə əgər,
Cahilin bəxş etdiyi, məhəbbətinə dəyər.
Alimlərlə dost olsan, düşməzsən etibardan,
Bilikli düşmən yaxşı, nadan olan dostlardan.

Bir Türk əmirinin yatan zaman ağzına ilan girən şəxsi döyərək incitməsi

Ata minən bir aqıl, bir məkandan keçirdi.
Yatan şəxsin ağzına, ilanı girən gördü.
Atlı bunu görən tək, tələsdi həmin yerə,
Bəlkə ilanı çəkə, qoymaya ağza girə.
Elminin çoxluğundan, işin sonunu gördü,
Dəmir güzrlə yatana, bir neçə zərbə vurdu.
Ağır yatan yuxudan, sıçrayaraq oturdu,
Bir atlı Türkü güzrlə, başı üstündə gördü.
Yatan ağır zərbədən, tez sıçradı ayağa!
Heyrətə gəlib dedi:- Nə edirsən ey ağa?!
Həmin Türk düşmən kimi, güzrlə vurdu yenidən,
Davamlı vurduğuyçun, sıçradı şəxs yerindən.
Güzrlə bərk- bərk vuraraq, onu qovaraq yordu,
Döyülən şəxs qaçaraq, bir ağac altı durdu.
Ağac altı dolmuşdu, çürümüş almalarla,
Əmr etdi ye bunları, mədən dolsun onlarla.
Çürümüş almaları, o qədər ona verdi,
Almaları ağzından, artıq tökülən gördü.
Şəxs bağırib deyirdi:- Axı nədən ey əmir?!
Sən qəsdinə durmusan, nə etmişəm söylə bir?!
Qəsdin öldürməkdirsə, canımı almaqdırsa?!
Qılıncla tök qanıma, əgər arzun vardırsa?!
Həmin o saatda kı, gözüne görünmüşəm,
Bir bədbəxt kimiyyə mən, döyülməkdən ölmüşəm.
Cinayəti, günahı, bilmədən döyülürəm!
Kafirə layiq deyil, bəlkə də belə sitəm.!

Sözlərimlə birlikdə, qan fişqırır ağzımdan!
 Ey Tanrım cəzasın ver, nə istəyir canımdan!
 Daim qarğış edirdi, nifrinlər yağdırırdı,
 Türksə qulaq asmayıb, daim onu vururdu.
 Atlı gürzlə vururdu, ağrıdan, o qaçırdı,
 Yıxılırdı- dururdu, gözləri od saçırdı.
 Boğaza yığılmışdı, süst idi, yuxlayırdı,
 Ayağında, üzündə yüz min yara sayırdı.
 Axşama dək gah qaçdı, gah da, durub uzandı,
 Nəhayət qusmaq gəldi, yerindəcə dayandı.
 Ondən xaric olurdu, nə zir- zibil yemişdi,
 Qusuntularla birgə, ilan da yerə düşdü!
 O gördü mədəsindən, düşən qara ilanı!
 Səcdə edib tanıdı, xoş niyyətli olanı.
 O qara qətran rəngli, çirkin ilanı görçək,
 Belə ağır bəlaya onu salanı görçək,
 Dedi:- Ey Türk sən özün Cəbrayıl- əminmisən?!
 Ya da nemət vəlisi, Haqqsan göydən enmisən?!
 Mübarək o saata, sənənlə rastlaşmışam!
 Ölmüş idim, yenidən, bil ölümdən qaçmışam!
 Xoşbəxt o şəxs olar ki, görər sənənin surətin!
 Ya da sənənlə rastlaşar, bilməz nədir niyyətin!
 Ana uşaq gəzən tək, sən məni arayansən,
 Başsız ulaqlar kimi, mən qaçan, sən qovansən!
 Ulaq qaçar Tanrıdan, özü ulaqlığından,
 Sahibi də ardınca, yük zəhər olduğundan!
 Fayda ziyan dalınca, qaçmır onu axtarır.
 Qurd onu öldürməsin, onu gürz ilə vurur.
 Yaradan pak yaratmış, səni öz kərəmiylə,
 Dalınca artıq- əskik, dedim məni əhf eylə.
 Ey Haqqın xas bəndəsi, ey şahənşah, ey əmir.
 Etməmişəm etiraz, cahilliyim etmişdir.
 Zərrəcə əhvalımdan, olsaydı öz xəbərim,
 Heç sənə artıq- əskik gələrdimi sözlərim?
 Sən mənə əhvalımdan söyləsəydin bir xəbər?!
 Dua- sənə edərdim sənə, ey xoş xislət ər!
 Lakin sən danışmadan, məni çox incidirdin,
 Susub bir söz demədən, başa gürz endirirdin.

Başım gic oldu tamam, ağlım çıxdı qafamdan,
 Ağı az olan başım, oldu olan- qalandan.
 Əhf eylə, ey xoş sifət, ey işi məqamı xoş,
 Nə dedimsə keç ondan, çünki qafam «içiboş»!
 Dedi:- Əgər desəydim, işarə eyləsəydim!
 Qorxudan ödün sənin, partlardı söyləsəydim.
 Sənə ilan haqqında, söyləsəydim bir xəbər,
 Qorxundan can verərdin, ey halından bixəbər!
 Rəsul Mustafa demiş:- Əgər desəm doğrusun,
 Canda olan düşmənin, hiss etsəniz qorxusun.
 Könlü tox olanlarda, öd qarışar zəhərlə,
 Heç bir iş görə bilməz, beyni dolar qəhərlə!
 Nə canında güc qalar, nə könlündə ehtiyac,
 Bədəndə gücü olmaz, namaz qılmaz, qalar ac.
 Sıçan kimi pişiyin, qarşısında yox olar,
 Qoyun tək canavarın, qabağında düz qalar.
 Daxildə hiylə qalar, üsullar yox, əzizim,
 Söyləmədən qurtarım, budur sənə son sözüm.
 Əbu Bəkir kimi mən, can rübabımı çalsam,
 Davud kimi əlimi, dəmir içinə salsam,
 O zaman çətinliklər, əlimdən düşüb gedər,
 Qanadsız bir quş kimi, qanadın bərpa edər.
 «Yədullahi fouğə, əydihim», Quranda var,
 «Haqqın qüdrətli əli» əllər üçtündə olar.²⁴⁵
 Xülasə «Mənim əlim», yəqin göylərə qalxmış,
 Yeddinci asimandan, yüksəkliklərə qalxmış.
 «Mənim əlim» dünyada, hünərini göstərmiş,
 Oxucu, bir də oxu, «Şəqqül- Qəmər»²⁴⁶ hünərmiş!
 Bu sifət göstərilsin, ağı zəiflər üçün,

²⁴⁵ «Yədullahi- foiğə, əydihim», Quranda var,
 «Haqqın qüdrətli əli» əllər üstündə olar!

Bu misra Qurani- kərimdə «Fəth» surəsindəki 10-cu ayəyə işarədir.
 Ayənin mənası belədir:- «Allahın (qüdrət) əli onların əllərinin
 üstündədir. Kim (beyəti) pozsa, ancaq öz əleyhinə pozmuş olar,
 bunun zərəri yalnız onun özünə dəyər. Kim Allaha etdiyi əhdi yerinə,
 yetirərsə, (Allah) ona böyük mükafat verir!»

²⁴⁶ «Şəqqül- Qəmər» Həzrəti Rəsuli Əkrəmin «Ayı şaqqalamaq»
 rəvayətinə işarədir.

Zəiflərə qüdrətdən, rəvamı şərh verilsin?!
 Özün bil sən, elə ki, yuxudan oyanırsan,
 Savadsız əməlinlə, Haqqdan qəzəb alırsan!
 Bu macəranı sənə, söyləseydim mən əgər,
 O dəm ruhun- canından, ayrılardı sərbəsər.²⁴⁷
 O an səndə olmazdı, yemək üçün güc- qüdrət.
 Nə qaçmağın olardı, nə qusmağa cəsarət.
 Söyüşünü eşidir, ulaq kimi sürürdüm,
 «Rəbbi yəssir»²⁴⁸ kəlməsin dodaqaltı deyirdim.
 Səbəb haqda danışmaq, icazə verilməmiş,
 Səni tərəkəyləməkçin, məsləhət görülməmiş.
 Hər zaman daxilimdə, bu kəlməni deyirdim.
 «Nadan qövmə yol göstər» deyib, səni döyürdüm!
 Səcdələr eyləyirdi qurtulan çəkirdi rənc²⁴⁹
 Deyirdi:- Kaş Haqqımız mənə verəydi bir gənc.²⁵⁰
 Tanrı onda verərdi, sənə şəərəfli cəza,
 Lakin sənin şükürünün, qüvvəsi yox hakəza.²⁵¹
 Haqqın şükrü söyləyər, ey olan mənə rəhbər,
 Dodaqlarım qurumuş, oxumağa yox hünər.
 Aqıl düşmənçiliyi, bu sayaq ola bilər!
 Onun zəhəri ruha, bir dayaq ola bilər!
 Aqıl düşmənçiliyi, səni xətaya salar,
 Onun verdiyi zəhər, ruha bir «qida» olar.
 Əbləhlərin dostluğu, səninçin bir əziyyət,
 Bu hekayəni eşit, götür ondan nəsihət.

Dikbaş, əbləh, lakin ürəkli bir kişinin ayıya köməyi və sonra onunla dostluğu

Bir əjdaha ayını, dartırdı yuvasına,
 Şir ürəkli bir kişi, səs verdi sədasına!

²⁴⁷ Sərbəsər- başdan- başa

²⁴⁸ Rəbbi- yəssir- Tanrı nadana yol göstər.

²⁴⁹ Rənc- əzab- əziyyət.

²⁵⁰ Gənc- Xəzinə var dövlət

²⁵¹ Hakəza- 1) Beləcə, bu surətdə; 2) Bunun kimi.

Şir ürəkli kişilər, dada çatan olurlar.
 Məzlum səsi gələndə, ona hayan olurlar!
 Məzlumların səsini, hardan eşidərlərsə,
 Haqqın köməyi kimi, qaçarlar həmin səsə!
 Dünyanın xeyirləri, həmçinin zərərləri,
 O gizli xəstəliklər, o təbib hünərləri,
 Məhz Tanrının mehrinə, rəhminə layiqdirlər,
 Tanrı kimi, minnətsiz, rüşvətsiz rəhm edirlər!
 Bu necə dostluqdur ki, birdəfəlik edirsən?
 Biçarəlik, qəm haqda, söhbətlərə gedirsən?
 Şiri- mərd olanların, şıkarı mehribanlıq,
 Cahanda dərdsiz olan, heç gəzərmə dərmanlıq?!
 Harada dərd olarsa, dəvalar ora gedər,
 Harada kasıblıq varsa, nəvalar²⁵² ora gedər.
 Harada müşkül varsa, açmalar ora axar!
 Harada çuxur varsa, bil, sular ora axar!
 Suları sən az axtar, təşnəliyin dirilsin,
 Həm göydən, həm də yerdən, su sənə yetirilsin!
 Tanrının suçusundan, sənə edilsin xitab,
 Tanrıya təşnə ol sən, sənə yetirsin səvab.²⁵³
 Rəhmət suyu lazımsa, başıaşağı ol sən,
 Onda ənəm, şərabın içərək məst olarsan!
 Rəhmət- Rəhmət içindən, doğar, başlara dolar,
 En rəhmət qarşısına, ey oğul eyləmə ar!
 Ayaq altına endir çərxi, ol şücaətli,
 Eşit fələk fəvqindən sədanı, ol iffətli.
 Vəsvəsə pambığını, qulağından kənar et!
 Sonra eşit Fələkdən, xoş səsi doğru yol get!
 Qoşa gözlərini sən, pak et eyib tükündən,
 Ki, xəbərdar olasan, qeybin dərin kökündən.
 Dəf et, xəstəlikləri beynin ilə burnundan,
 Tanrının ətri gəlsin, burnuna feyz al ondan.

²⁵² Nəvalar- burada «paylar» mənasında işlənmişdir.

²⁵³ Tanrının suçusundan, sənə edilsin xitab,

Tanrıya təşnə ol sən, sənə yetirsin səvab!

Bu misra Qurani- Kərimdə «Dəhr» surəsindəki 21-ci ayəyə işarədir.

Ayənin mənası belədir:-Ya Məhəmməd!

Od ilə hərarətdən qoyma, qalsın bir əsər.
 Ki, sən tapa biləsən, dünyada dadlı şəkər.
 Kişilik dərmanı tap, axtarma ağlar gözlər,
 Qoy üzə çıx a bilsin, yüz növdə gözəl üzlər,
 Ruhunun «ayağından», bədən buxavunu at,
 Qoy cövlan edə bilsin, ruhun gül içrə rahat.
 Paxıllıq zəncirini, əl- boyundan et kənar,
 Yeni bəxtlər əldə et, bu cahanda hər nə var.
 Əgər gücün olmasa bəxt evinə uçmağa,
 Ərz et çarə edənə, gəlsin müşkül açmağa.
 Zarılı, ağlamaqlar, bir sərmayə kimidir.
 Bütün rəhmətlərdən də güclü dayə kimidir.
 Dayələrlə analar, bəhanə axtarandır,
 Uşaq nə vaxt ağlasa, dayə halın sorandır.
 Uşaq ehtiyac üçün, yaranmış, xəlv olunmuş,
 Nə qədər çox ağlasa, süd payı da çox olmuş,
 Tanrına eylə dua, bizar olma bu işdən.²⁵⁴
 Onun mehrinin südü, sənçinin qaynasın iç sən!
 Səninçinin guruldasın, buludun süd səpəni,
 Bizim qəmləri çəkir, dinlə qəmi çəkəni.
 «Fissəmai Rizqukum», heç sən eşitmisənmi?
 Belə rəzilliklə sən, ruziyə yetmisənmi?²⁵⁵
 Qorxuyla – ümitsizlik, quli- biyaban səsi.
 Qulaqlarından darta, sərsərilik²⁵⁶ həvəsi.
 Hansı bir nida səsi, ucaltsa əgər səni,

²⁵⁴ Tanrına dua eylə, bizar olma bu işdən. Onun mehrinin südü, sənçinin qaynasın iç sən! Bu misra Qurani- Kərimdə «İsra» surəsindəki 10-cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir. De:- «İstər Allah, istərsə də Rəhman deyib çağırın (dua edin). Hansını desəniz (fərqi yoxdur). Çünki ən gözəl adlar (əsmayə- hüsna) yalnız ona məxsusdur. »

²⁵⁵ «Fissəmai- Rizqukum» heç sən eşitmisənmi?! Belə rəzilliklə sən ruziyə yetmisənmi?! Bu misra Quranda «Əl- zariat» surəsindəki 22-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- Göüdə də ruziniz (yağış, qar) və vəd olunduğunuz şey (mükafat, cəza) vardır. (Sizə vəd olunan mükafat, yaxud cəza Allah dərgahlarındakı, Ləhi – məhfuzda yazılmışdır).

²⁵⁶ Sərsəri- axzmaq, ağılsız.

O nidanın göylərdən, dərk eylə gəldiyini!
 Hansı bir nida səsi, gətirərsə hərislik,
 Onu «qurd» sədası bil, xalqa yetirər pislik.
 Torpaqdan qalxmaq deyil, bu ucalıq yüksəliş,
 Ağla- ruha tərəfdir, belə uca olan iş!
 Göstərilən təsirdən, hər səbəb daha yüksək,
 Daşla- dəmir, qayıqdır, şəər işlərə bir kömək.
 Dikbaşların fəvqində, o filanı oturmuş
 Baxma ki, surət özü onun yanında durmuş.
 Şərəf üzündən orda, bir ucalıq da vardır,
 Sədrlikdən uzaqdır, qorxanın qəlbi dardır.
 Daşla- dəmir həmişə, onunçun əbədidir.
 Çünki əməl zamanı, özləri başda gedir.
 O şərlər ki, müddətli, daha çox davam edən,
 Daşla- dəmirdən üstün, onları da ram edən!
 Ağacın budaqları, meyvədən daha sabıq,
 Bacarıqda, budaqdan meyvələr daha faiq.²⁵⁷
 Çünki ağacın fikri meyvələr gətirməkdir.
 Onda meyvələr əvvəl, ağac sonuc deməkdir.
 Ayıyla- əjdahadan dönüb danışaq biraz
 Tuti kimi onda da, məna var, həm də məcaz.
 Çünki o əjdahadan, fəryadlara gəlmişdi.
 Şir qəlbli kişi, onu tez qurtara bilmişdi.
 Kişilik ilə hiylə, arxa- arxaya durmuş,
 Qorxulu əjdahanı, bu üsulla öldürmüş.
 Əjdahanı beləcə hiyləsiylə bağlamış,
 Nəticədə həlakdan, ayı canın saxlamış.
 Əjdahada qüvvət var, hiylədən xəbəri yox,
 Lakin hiylədən artıq, yüksək hiylələr də çox!²⁵⁸
 Bunu yaxşı dərk eylə bizdə hiylə var lakin,
 Nəbilərdə, Tanrıda artıq «Xəyrül- Makirin»!²⁵⁹

²⁵⁷ Faiq- üstün.

²⁵⁸ Əjdahada qüvvət var, hiylədən xəbəri yox! Lakin sənin hiyləndən, yüksək hiylələr də çox!

Bu misra Quranın «Yusif» surəsindəki 76-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- Hər biləndən üstün bir bilən də vardır!

Hiyləmi görən kimi, get irəli dönmədən,
 Hardan gəlmişənsə get, mənbəyə əylənmədən.
 Hər şey alçaqlıqdasa, o gəlmiş yüksəklikdən,
 Göz göylərə dikəndə, ehtiyat əyləmə sən!
 Gözlərə nur bəxş edər, göylərə nəzər etmək!
 Baxma ki, əvvəl- əvvəl xəta, o yolla getmək!
 Gözünü işıqlara baxmağa öyrəşdir sən,
 Gecəquşu baxışın, uzaq et, dəyişdir sən!
 Axirəti görməyin, gözünün nur nişanı,
 Şəhvət hallı olmağın, səninçin gor nişanı.
 Yüz oyun görən olmuş, axirəti görməyin,
 Bir oyun eşidən tək, olmayacaq köməyin.
 Bir şəxsin oynamağı, özünü məğrur etdi.
 Təkəbbür təsirindən, ustaddan uzaq getdi.
 Samiri kimi, o da özündə hünər gördü.
 Musayla rastlaşarkən, təkəbbür atın sürdü.
 O, Musadan öyrənmiş, sənətini, hünəri,
 Ustadına baxmadan gəşt əyləmiş hər yeri.
 Şübhəsiz, Musa daha, başqa «oyun» oynamış,
 Oyunun sonucunda, canını oğurlamış.
 Ey, sən elmi- biliklər beyni içindən keçən?!
 Rəhbər olana qədər, özü başından keçən?!
 Başının getməsin, istəmirsən «rahib» ol!
 Rəhbərin pənahında, söz deməyə sahib ol!
 Şah da olsan, özünü onun fəvqündə görmə.
 Şəhdi- şəkər olsan da, özgə nəbatı dərmə.
 Sənin fikrin «təsvirdir», onun fikrisə candır.²⁶⁰
 Sənin sikkən ürəkdir, onun sikkəsi kandır.²⁶¹
 O, sənsən, özünü sən, axtar onun özündə,

²⁵⁹ Bunu yaxşı dərk eylə, bizdə hiylə var, lakin Nəbilərdə, Tanrıda, artıq «Xəyrül-Makirin»! Bu misra Quranda «Ali İmran» surəsindəki 54-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:

Onlar (İsaya inanmayanlar) hiyləyə əl atdılar.

Allah da onların hiyləsinə (İsanı göylərə qaldırıb münafıqlardan birini İsa surətində onlara öldürməklə) əvəz verdi. Allah (Bütün) hiylələrdən tədbirlidir (Hiyləgərlərə ən yaxşı cəza verəndir).

²⁶⁰ Candır- Burada ruh mənasında işlənmişdir.

²⁶¹ Kandir- mənbə, mədən mənasında işlənmişdir.

Onu göyərçinin bil, ona tərəf get, öndə.
 Səni turş qarşılarsa, şəkər tap qəbul eylə,
 Ayı əfi ağzında olan tək, hesab eylə.
 Həmcins övladlarına, xidməti istəməsən,
 Ayı tək əjdahanın, sanki ağzında sən- sən!
 Sənin öz ustalığın, qurtarar öz canını.
 Xətərdən kənar edər, qaytarar ad-sanını,
 Ağla, ah- nalə eylə, nəzər et, sağ- solu gör!
 Çünki korsan, gözünü çəkmə yoldan yolu gör!
 Sən ayıdan da kəmsən,²⁶² dərddən nalə etmirsən?!
 O dərddən nalə etdi, sən o yolu getmirsən?!
 Ey Tanrım «muma» döndər bu daş ürəkliyə,
 Nalələri qəbul et, sevindir diləkləri!

Kor dilənçinin «mənim iki korluğum vardır, mənə rəhm edin deməsi»!

Bir kor vardı daima söyləyirdi ələman!
 Məndə «iki korluq var», dinləyin əhli- zaman!²⁶³
 İkiqat rəhm əyləyin, mənə ey əhli- dillər!
 Çünki «iki korluğa» malikəm ey ellilər!
 Təəccüblə camaat, söylədilər filan kəs,
 -«İki korluğun haqda, yaxşı- yaxşı eylə bəhs!»
 Çünki bir korluğunu, bizlər aşkar görürük,
 Başqa korluğun haqda danış bizlər görmürük.
 Dedi pis avazım var, məni dərk edin, gəlin!
 Pis avazla korluğu, iki korluq tək bilin!
 Mənim yöndəmsiz səsim, qəmimin mayəsidir,
 Səsimi eşidən xalq, məhəbbət yox, qəhr edir.
 Pis avazlı, bu səsim hara gedərsə əgər,
 Qəm- kədərlə nifrətin mayəsinə çevrilər.
 Qoşa korluğa görə, rəhmi də qoşa edin,
 Bu iki zidd olanın, rəhminə qoşa gedin.
 Yaxşı bir əməl etdi, bu sirri faş əylədi,
 Qəlbinin lütfü ilə, qurunu yaş əylədi.

²⁶² Kəmsən- Burada «ağılsız»san mənasında işlənmişdir.

²⁶³ Əhli- zaman- dövrün adamları

Gileydən sonra səsin, çirkinliyi azaldı,
 Xalq ona hörmət etdi, bədbinliyi azaldı!
 Kimdə qəlbin səsi də, çirkin olarsa əgər,
 Üç növ «korluq», əbədi o şəxsi bədbəxt edər!
 Lakin «Bağışlayan əl» səbəbsiz bağışlasa,
 Onun çirkin başına, rəhmət əlin tuşlasa,
 Onda onun avazı, xoş bir səsə çevrilər.
 Onun daşdan bərk qəlbi, yumşalar muma dönər!
 Kafərin ah-fəğanı, pis anqırmağa bənzər,
 Onunçun itaəti sevə bilməz, boş gəzər.²⁶⁴
 Zəlillik, məyus olmaq, pis səslilərçin gəlmiş,
 Çünki xalqın qanını sorub, məst köpək olmuş!²⁶⁵
 Çünki Ayı naləsi olmuş, rəhmi cəlb edən,
 Əgər nalən olmasa, sənə olmaz rəhm edən.
 Bil ki, sən Yusifinlə, qurd tək rəftar etmisən!
 Ya da günahsız qanın içib, iftar etmisən!
 Tövbə et, yediyini, yenidən geri qaytar,
 Əgər yaran köhnəsə, dağlamağa yerin var!
 Sən ey qocalmış tülkü, qayıt öz qurdluğundan!
 Qələbəni Haqqından tələb et, dön yolundan!

Ayı və ona etimad göstərüb inanan əbləhin hekayəsinin davamı

Əjdahanın ağzından, ayı qurtulan kimi,
 Həmin cəmərd kişidən xəbərdar olan kimi,
 «Əshabi- Kəhf» iti tək, ayı da zarə gəldi,

²⁶⁴ Kafərin ah-fəğanı, pis anqırışa bənzər.

Onunçun itaəti, sevə bilməz boş gəzər.

Bu misra Quranda «Hud» surəsində 106-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- Bədbəxt olanlar od içərisində (Cəhənnəmdə) qalacaqlar olanlar orada ah- fəryad gözləyir.

²⁶⁵ Zəlil və məyus olmaq pis səslilərçin gəlmiş,

Çünki xalqın qanını sorub məst köpək olmuş.

Bu misra Qurani- Kərimdə «Möminin» surəsindəki 108-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- (Allah) Buyurur:- «Orada zəlil (məyus) vəziyyətdə durub qalın! Və mənə heç bir şey deməyin! (Cəhənnəm odundan xilas edilməyinizi məndən diləməyin!)»

Mərd kişinin dalınca, o da yola düzəldi.
 Yorgunluqdan uzanıb, o müsəlman yuxladı,
 Ayı qaravul çəkdi hər tərəfi yoxladı.
 Yoldan keçən soruşdu: -Bu nə heyvandır belə?
 Ey qardaşım yanında ayı hardandır belə?!
 Əjdaha «hekayəsin» o kişiye söylədi,
 Belə əbləh heyvana bel bağlama, o dedi!
 Əbləhlə dostluq etmək, düşmənləkdən daha pis,
 Bildiyin hər hiyləni başa düşməz, tam dürüst.
 Dedi:- Vallah həsəddən sən bunları söylədin,
 Fərqliliyin nə eybi, mehrini gör, sonra din!
 Söylədi:- Əbləhlərin mehri çox işvəlidir,
 Mənim «həsəd aparmam» mehrindən yaxşıdır, bil!
 Gəl mənimlə birlikdə qovaq əbləh ayını,
 Ayıyla dostluq etsən, alacaqsan «payını»!
 Dedi: - Get – get ey paxıl öz işinin dalınca,
 Dedi:- Bəxtsizliyindən, xəbərin yoxdur mənə!
 Ayıdan aciz olmam sən ey hörmətli comərd!
 Sən burax onun başın, səninlə ollam həmdərd!
 Səninçin qəlbim əsir, halını düşünürəm,
 Belə əbləh ayıyla axırını görürəm.
 Sənə görə əsərək, düşmüşəm əndişəyə,
 Belə ayıyla getmə, tək- tənha sən meşəyə!
 Qəlbim heç zaman əsməz, boş- mənasız işlərə,
 Dediym boş söz deyil, Haqq nuru enmiş yerə!
 Möminəm Allah nuru işıq salmış qəlbimə,
 Eşit sən diqqətli ol, ayıyla dostam demə!
 Nə qədər söyləsə də o, qulağa almadı,
 Dost sözün pisə yozdu, Haqqı yada salmadı!
 Onunla görüşərək əl çəkdi məsləhətdən,
 Dedi:- Daha mən getdim, sən dönməzsən niyyətdən!
 Söylədi:- Get- get, daha olma mənim qəmxaşım!
 Az danış mərifətdən, var dostu etibarım!
 Gedən təkrar söylədi:- Deyiləm düşmənsən sənə,
 Arxamca gəlsən əgər, verrəm fayda mən sənə!
 Söylədi yuxum gəlir, əl çək məndən düz yeri!
 Dedi:- Son sözüm budur yadda saxla tədbiri!
 Ki, yatanda olasan, ağıllı pənahında,

Anlaqlılar yanında, dostların ətrafında!
 Onun yadına düşdü ataların misalı,
 Əsəbləşərək ona, birdən dəyişdi halı.
 Düşündü yəqin bu şəxs mənim qəsdimə durmuş,
 Yaxud pul tamahı var, dilənçidir oturmuş.
 Ya dostuyla mərc qoşmuş, məni yoldan döndərsin,
 Sözlərlə qorxudaraq, dostlar arasın vursun.
 Ya dostumun mehrindən həsəd qəlbini didir,
 Belə ciddi- cəhd ilə, işə dəxalət edir
 Başında xəbis fikir, tamah qaldı yerində,
 Yaxşı bir güman yeri, qalmadı xatirində.
 Başından xəbis fikir, tərpnəmədi yerindən,
 Xeyirli güman, fikir, keçmədi xatirindən!
 Bütün zənn etdikləri, ayda «yaxşı» idi,
 Sanki o da ayıyla həmcins bir kişi idi!
 Bədgüman əbləh idi, kobudluq peşəsiydi,
 Bədbəxtlikdən həmişə, cahillik həvəsliydi.
 Nacins, kinli, rəftarsız, əbədi bədbəxt idi,
 Yolun azan, dikbaş, kor, zəlil, işi səxt idi.²⁶⁶
 Ayını dost seçərək, onu ağıllı bildi,
 Üzü qara, xeyirsiz, çürük fikirdə qaldı.
 Ağıllını özünün ulaqlığından, atdı,
 Ayını dostu bildi bədbəxtliyin unuttu.

Danaya pərəstiş edən, Musa əleyhissalam «bu xəyalpərvərlik səndə hardandır» deməsi

Ağıldan sərxoş olan, bir şəxsə, Musa dedi:
 -Ki, ey sən bəd fikirli, zəlil adam, söylədi:
 -Peyğəmbərliyimə sən, bədgümanlıq edirsən?
 Mən tək kərim insanın, fikrinə zidd gedirsən?
 Yüz minlərlə möcüzə, özün görmüsən məndən,
 Yüz xəyal səkk-şübhəni, eşitmişəm dilindən!
 Bədgüman xəyallardan, özün təngə gəlmisən,
 Peyğəmbərliyimə də, tənələrlə gülmüsən.
 Dənizdən toz- torpağı, açıq- aşkar gətirdim,

²⁶⁶ Səxt- pis, çətin, bəlalı;

Qurtulduz Fironlardan, işlərini bitirdim.
Asimandan qırx kasa, süfrə yemək yetirdim,
Dualarımla çayı, qurutdum daş gətirdim.
Ağac əlimdə döndü, nəhəng bir əjdahaya.
Sular qana çevrildi, düşməni etmədi həya.
Əsam döndü ilana, oldu günəş tək ovcum,
Gün nurumun əksindən, oldu alov, qığılcım.
Belə yüz belə işlər, neçə isti, soyuqlar,
Sənin soyuqluğundan qorxmaz, səni də yoxlar.
Caduyla səslədin sən, ey danaya «Haqq» deyən?!
Səcdə etdin danaya, dedin «Allahım» sənsən!
Haqsız qoxularını, sel- su apardı getdi,
Sabit zirəkliyini, yuxu apardı getdi.
Neçin şübhə etmədin, o haqda söz demədin?!
Neçin qoydun başını, səcdəyə sən ey bidin?!
Cadugər hiyləsinə, neçin şübhə etmədin?!
Onun sübh fəsadından, qurtularaq getmədin?!
Samiri olmağınla, sənə rəhbər kim olar?!
Dünyada sənin üçün, büt «Allah»ı kim yonar?!
«İnək Allahlığıyla» necə həmdil oldun sən?!
Bütün günahlar içrə, tamam batıl qaldın sən.
Yalan sözlə inəyə, «Allah» kimi baxdın sən,
Mənim Rəsulluğuma, necə xilaf çıxdın sən?!
Özün ulağlığını, inəyə səcdə etdin,
Ağlın ovlandı sənin, samiri oldun getdin!
Zülcəlalın nurundan, gözünü oğurladın.
İndi çox cahil oldun, imanını korladın.
Ey nifrət olunan şəxs, bu fərqli ağılnla sən,
Cahillik kanı kimi, ölümə də layiqsən!
Qızılı inək sonda, qışqırır nə deyirdi?!
Axmaqlara belə səs, ecazkar güc verirdi.
Qızıl inək qışqırır sonda nə deyə bildi?!
Axmaqlara bu səslər, nələr söyləyə bildi?!
Ondan daha ecazkar işlər, məndən görmüsən.
Lakin Haqqı çör- çöplər, qəbul edən bilmisən?
Batillər- batillərdən, pisi qova bilərmi?
Mənasız – mənasızın, gözün ova bilərmi?!
Hər cins getdiyi üçün, dalınca həm cinsinin,

Heç inək üz tutarmı, tərəfinə nər şirin?!
 Canavar heç Yusifi, olarmı sevə bilsin?!
 Yalnız hiylələr qurar, ovunu yeyə bilsin!
 Yusif qurddan qurtulsa, o qurd hörmətə minər.
 «Əshabi- Kəhf iti» tək, bəni- Adəmə dönər.
 Məhəmməd Əbubəkrin, xoş əməlini gördü.
 İşi müqabilində, «sadiq» adını verdi.
 Elə ki, Əbubəkir Məhəmməddən ad aldı,
 Dedi:- Məhəmməd haqqdır, böhtan uzaqda qaldı.
 Bu Cəhl peyğəmbərə, əshab saymadı özün,
 Yüz «Şəqqül -Qəmər» gördü, şübhələr tutdu gözün.
 Bir xəstə qarşısına, göylərdən bir təst endi,
 Təsti ondan gizlətdik, Haqqı gördü sevindi.
 Cahil olduğu üçün, onun dərdi ağrıdır,
 Doğru yolu göstərdik, dedi:- Məndən uzaq dur!
 Saf ürək ayinəsi, lazımdır sən görəsən.
 Çirkin üz, xoş üzdən, fərqləndirə biləsən!

O nəsihət verən kişinin, ayıyla dostluq etmək istəyən dikbaş əbləhi tərək edib getməsi

O müsəlman, əbləhi tərək edib, yola düşdü,
 «La hövlü» söyləyərək, qərribə hala düşdü.
 Dedi:- Əbləh qanmadı, atalar nəsihətin,
 Qəlbində şübhə etdi, dəyişmədi niyyətin.
 Öyüd- nəsihət yolun, bağladı düşünmədən,²⁶⁷
 «Ənhim Fəriz» işinə, birləşdi heç dinmədən.
 Dərman olunan zaman, ağrı düşər həvəsə,
 Hekayəni təkrar et, Quran oxu «Əbəsə».²⁶⁸

²⁶⁷ Öyüd nəsihət yolun bağladı düşünmədən,
 «Ənhim Fəriz» işinə birləşdi heç dinmədən.

Bu misra Quranda «Səcdə» surəsindəki 30-cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası:- (Ya Rəsulum!) Artıq onlardan üz çevir və (Allahın onlara) əzab verəcəyi günü gözlə! Doğrusu onlar da (sənin ölümünü, başına bir iş gələcəyini və ya sənə qələbə çalacaqlarını) gözləyirlər! Lakin onlar sənə heç bir şey edə bilməzlər, sən mütləq zəfər çalacaqsan. Çünki Allah səninlədir!

Çünki «haqq tələb edən» kor, qarşına gəlmişdir,
 Əbləhlilik təsirindən, rəzil günə qalmışdır.
 Böyükələr fərasətin, hərisliklə güdürsən,
 Elm öyrənəsən deyə, arxasınca gedirsən!
 Ey Əhməd! Gördün ki, sən padşahların nəslindən,
 Sənə qulaq asdılar, sevindin daxilindən.
 Bu böyük şəxsiyyətlər, dininə yar oldular,
 Onlar Həbəş, Ərəbə, düz başçılar oldular!
 Bu məşhurluq, söhbətlər Bəsrə, Təbuka çatar,
 Çünki din gözəlliyin, xalq bilər, Haqqa çatar!
 Sənsə ey əbləh olan, zərər yolunda varsan,
 Haqqdan üz çevirənsən, onunçun belə xarsan!²⁶⁹
 Belə fürsət az düşər, «dəvələr yatağına»!
 Sən dostlarınla olsan, dost gələr otağına!
 Izdihama dönərik, dar günlər zamanında,
 Nəsihətdən hirsələnmə, şər günlər zamanında!
 Ey Əhməd! Haqq yanında, «kor tək olan bu bəndə»,
 Yüz qeysər, yüz vəzirdən üstün, bil bunu sən də!
 Yad et xalqın «mədənin» bəhrələn öz dinindən,
 Xalq «mədəni» üstündür yüz qızıl mədəninəndən!
 Əqiq- ləllə bol olan, mədən daha xeyirli,
 Yüz min mis mədəninəndən gözəl, baha, xeyirli.
 Ey Əhməd! Burda yoxdur, var- dövlətin faydası,
 Qəlb eşqdən ağrımır, söhbətin nə faydası?!
 Qəlbi işıqlı kora, sən qapını bağlama.
 Onu nəsihət eylə, haqqdan uzaq saxlama!²⁷⁰
 İki- üç əbləhlə sən, inkar olunsan əgər,
 Neçin «acılaşırsan» mədəninəndir qənd- şəkər?!
 İki- üç axmaq əgər, sənə vurursa danlaq,

²⁶⁸ Dərman olunan zaman ağrı düşər həvəsə,

Hekayəni təkrar et, Quran oxu «Əbəsə».

Bu misra quranda «Əbəsə» surəsinin 1,2-ci ayələrinə işarədir. Ayənin mənası:- 1) (Peyğəmbər) Qaşqabağını töküb üzünü çevirdi. 2 Yanına körün (Abdullah İbn Ümm Məktumum) gəlməsindən dolayı.

²⁶⁹ Xar- zəlil, rəzil, uduzan;

²⁷⁰ Məktum- Peyğəmbərin yanına gələn Abdullah İbn Məktum adlı bir kora işarədir.

Haqq sənə şahid olar, ver onlara sən anlaq.
 Bir şəxs dedi:- Dünyanın təsdiqindən fariğəm.²⁷¹
 Haqqın özü var isə, şahidlik üçün nə qəm?!
 Əgər gecə quşular, bilsə Günəşin sirrin,
 İnkər etmək istərlər, günəşin günəşliyin.
 Gecə quşu nifrəti, dəlili vacib edər.
 Mən nurlu bir günəşəm, deyərək keçib gedər.
 Təzək milçəyi əgər, əylənsə güləb ilə,
 Gülabsızlığa olar dəlil, bu hesab ilə.
 Qəlblik alsa özünə, məhək daşını əgər,
 Onun məhəkliyinə, nöqsanlar, şəklər gələr!
 Oğrular gecə sevər, gündüz yox, bunu sən bil,
 Yarım günlü gecəyəm, dünyada parlayan bil.
 Ayıranam- ayıran, xəlbir- xəlbirləyən tək,
 Saman keçməz dən ilə, mənim əlim dəyən tək.
 Mən unu kəpəyindən, ayıraraq tapanam.
 Qəlibi- qəlib bilən, özəyi tanıyanam!
 Mən dünyada Tanrının, tərəzisi kimiyəm,
 Hər ağırı- yüngülü, imkanım vardır deyəm.
 İnəyi «Allah» bilən, danaların «yarıdır»!
 Yem axurunu sevən, ullaq xırıdırıdır.
 Mən nə inək, nə dana xiridarı deyiləm,
 Nə də tikan deyiləm, dəvələrlə yeyiləm!
 Onun gümanı vardır mənə söhbətə girə,
 Bəlkə ayinəmdəki, toz – torpağı süpürə.

Bir divanənin Calinusa gülə- gülə baxıb, sonra onun gözlüyünü sındırması

Calinus belə dedi:- Özü köməkçisinə,
 Filan dərmanı gətir, tezəcə təhvil ver mənə.
 Köməkçisi söylədi:- Sən ey dərdləri bilən,
 Bu dərman cünunlarçın, sən onu neyləyirsən?!
 Dedi:- Sən bilən deyil, danışma bu barədə.
 Bir divanə gəlmişdi, hüzuruma, arada.

²⁷¹ Fariğəm- Boşam, asudəyəm

Bir anlıq surətimə, gülə- gülə o baxdı.
Çəşməyimi sındırdı, yaxamı tutub sıxdı.
Eyni dərddli olsaydım, onunla mən də əgər?!
O bəd sifətli cünun, mənə dəyərdi məgər?!
Öz cinsin görməsəydi, o nə üçün gələrdi?!
Öz cinsi olmasaydı, necə vura bilərdi?!
Bir şəxs qeyrisin vursa, səbəbsiz etmədən şəkk,
Aralarında vardır, eyniliklər müştərək.
Bir quş qeyri cinsiylə, heç bir yerdə uçarmı?!
Qeyri cinslər söhbəti, səbəbsiz baş tutarmı?!

Bir quşun cinsindən olmayan başqa bir quşla bir yerdə otlaması və uçmasının səbəbi

Aqıl bir şəxs söylədi:-İki quşu tək gördüm!
Biyabanda bir yerdə, qarğayla leylək gördüm!
Təəccüb eyləyərək baxdım, görüm bu nədən?!
Quşları bir- birinə, nə sirrdir yaxın edən?!
Elə ki, yaxınlaşdım, heyran qaldım bu hala?!
Gördüm ikisi də şil, gözirlər bala- bala.
Göylərin şahı olan, qartalı görsən əgər,
Yerdə gəzir bayquşla, etməzsən heyrət məgər?!
Birisi olsa əgər, ərşi- əla Günəşi!
Digəri olsa əgər, çirkin bir gecə quşu!
Biri Yusif sifətli,İsa nəfəsli olsa,
Digəri bir canavar, ya ulaq səsli olsa?!
Birisi itidilmiş səmada, laməkanda,
Digəri samanlıqda, it tək yatmış samanda.
Biri ülkər ulduzu, üstündə balıq kimi,
Digəri təzək üstə, bir qurdllu qalıq kimi.
Biri ali rütbəli sultandır, öz yerində,
Digəri zibillikdə, kədərdir düz yerində.
Birisi bir millətdir, kərəmindən xəcildir,
Digəri təsirlənmiş yazıqdır, əhli- dildir.
Birisi sərvər olub, zəmanənin üzündən,
Digəri xarlığıyla gizlənmiş xalq gözündən.
Bülbül olan yerləri, çəmənliklər bəzəyər,

Təzək böcəyi hər vaxt, təzəyi «vətən» sayar!
Mənəvinin diliylə, gül böcəklə bir olmuş,
Sənin böcəyin isə, yenə təzəyə qonmuş!
Gülşənlərdən qaçaraq, gümansız olsan əgər,
Gülüstan kamalına, daxilin nifrət edər.
Qeyrətim başım üstədən, qaçaraq uzaqlaşmış.
Vurub çör- çöpü atmış, çöplər də kənarlaşmış!
Rəzil, qarışsan mənə, bir yerdə əgər olsan,
Belə güman olunar, sən də kanımda varsan.
Sonra aranı vursan, bu mənim nöqsanımdır.
Çünki güman edərlər, yəqin günah mənimdir.
O zəhərli maddələr mənə qarışsa əgər,
Muşlar dənizə dolar, balıqlar quma dönər.
Haqq məni çirkinlikdən saf – təmiz eyləyəcək!
Necə bəs çirkinliyi mənə layiq biləcək!
Bir damarım «Onundur», onu kəsib qopardı!
İçimdə pis damar var, onu hara apardı?!
Adəmin nişanəsi, əzəldən belə olmuş,
Mələklər səcdə etmiş, bu əməllə ucalmış.
Başqa bir nişanəsi, bəd əməlli olblis,
Səcdəyə baş qoymamış, demiş:-Mənəm şah- rəis!
Əgərİblis özü də, səcdəylə əysəydi baş,
Adəm- adəm olmazdı, olardı sanki bir daş.
Hər mələyin səcdəsi, onun hörmət mizanı,
O düşmən cühudlar da, onun sübut pozanı.
Həm onun şahidliyi mələyin razılığı,
Həmçinin şahidliyi, itlərin azgınlığı.
Bu söhbətin sonu yox, qayıt öz hekayənə.
O ayı nə eylədi, şiri- mərdəm deyənə?!

O məğrur kişi ilə ayının dostluğu hekayəsinin sonu

O məğrur kişi yatdı, ayı milçəyin qovdu,
O qovdu, milçək yenə, onun üzünə qondu.
Bir neçə dəfə qovdu, o cavanın üzündən,
Milçək yenə qayıtdı, «dönmədi öz sözündən»!

Ayı hirsələndi tamam, hiddətdən döndü tamam!
 Dağdan bir yekə daşı götürdü, yondu tamam!
 Daş çəngində qayıtdı, milçəyi yenə gördü,
 Yatan dostun başına, daşı tuşladı, durdu.
 Dəyirman daşı boyda, daşı endirdi başa,
 Guya milçəyi vurdu, milçək ölmədi, haşa!
 Xüird- xəşil etdi tamam, yatanın başın, o daş,
 Məsəl bütün cahana, yayı olaraq oldu faş.
 Ayı məhəbbəti tək, əbləhin məhəbbəti.
 Kini sanki məhəbbət, olar kin məhəbbəti.
 Onun əhdi- peymanı, zəif davamsız olar.
 Dedikləri səmimi, vəfası tamsız olar.
 And içsə də o əgər, ona inanmaq olmaz!
 Andını pozar yenə, andı-and sanmaq olmaz!
 Andsız yalan danışdı, sözlə həddini aşdı.
 Əhdi-peyman qırıldı, andı hörmətdən düşdü.
 Onun nəfsi əmirdir, ağılsa ona əsir!
 Yüz min dəfə and içər, yenə nəfsinə əsir!
 And içmədən əhdini qıran olarsa əgər,
 And içməyi olacaq, ondan daha da betər.
 Nəfsi andla dağlasan, işin daha ağırdır.
 O nəfs həyəcanlansa, saxlamaq daha zordur.
 Əsir, hakim olanı, heç vaxt bağlaya bilməz.
 Bağlasa hakim qırar, onu saxlaya bilməz.
 Bağladığı bağını, çıxpar onun başına,
 Həmçinin andını da, vurar gözü-qasına!
 Əlini üz sən onun, «əhdə sadıqlıyından»
 «Andınızı qoruyun!» ona demə bu gündən!²⁷²
 Nə deyirsə o bizə, yalan başa düşməli.
 And onun yalanını, azaltmaz sən, bilməli!

²⁷² Əlini üz sən onun «əhdə sadıqlıyından»,

«Andınızı qoruyun!» ona demə bu gündən!

Bu misra Qurani Kərimdə «Maidə» surəsindəki 1-ci və 89-cu ayələrə işarədir. Ayələrin mənası belədir:

1) Ey iman gətirənlər! Əhdlərə sadıq olun!

2) Bununla belə andlarınızı qoruyun! (onları pozmaqdan çəkinin)

Allah ayələrini belə izah edir ki, bəlkə şükr edəsiniz!

Bir kəs əgər bilərsə, əhdi kimlə bağlayar,
Toxuyar bədənini, qolubağlı saxlayar!

**Allahın Rəsulu Səlləlahu əleyhi və alehin
xəstələnmiş səhabəsinə baş çəkməsi və onun faydası**

Peyğəmbər səhabından, bir cənab xəstələndi,
Xəstəlikdən əridi, başına kül ələndi!
Mustafa, o xəstəyə bir baş çəkim söylədi,
Çünki Onun ürəyi, lütfi-kərəmli idi.
Baş çəkmənin xəstəyə, bil ki, faydası vardır,
Faydadan sənə çatan, fayda qaydası vardır.
Birinci fayda odur, həmin şəxs bir əlildir,
Onun rəhbəri vardır, o da Şahi-Cəlildir!
Yoxdur bəsirət gözün, sən ey, bildiyin edən!
Sən heç başa düşmürsən, ud²⁷³ nədən, odun nədən?!
Dünya bir xəzinədir, heç ondan incimə Sən,
Heç bir viranəliyi, xəzinəsiz bilmə Sən!
Hər dərvişin məqsədi boşboğaz olmaq deyil,
Cəddin məqamın öyrən, təvafın²⁷⁴ yerini bil,
Səndə batini görmək, gücü olmasa belə,
Hər vücudun daxil, xəzinə hesab eylə.
İstiqamət olmasa, sevdiyin yol göstərər,
Şah atlı olmasa da, ordusuna at verər.
Xülasə yol-yoldaşın, payını lazımlı bil,
Ya piyada, ya atlı, sayını lazımlı bil!
Əgər düşmən olsa da, kərəm etmək yaxşıdır,
Düşməni dost eyləmək, lütfi-kərəm naxşıdır.
Əgər dost olmasa da, onun kini az olar,
Çünki kərəmi görsə, küdurəti azalar.
Bu yolun faydası var, bu yoldan başqa bir yol,
Sənə fayda gətirməz, ey dost, sən də ayıq ol!
Bu işin sonu belə, dost sev, dostluq qanan ol,
Büt yonantək sən də yon, daşdan dostluq yonan ol!
Bütün karivan əhli, tutsa bir yerdə qərar,

²⁷³ Ud-ətirli ağac növü, (Hindistanda bitir).

²⁷⁴ Təvaf-1) Müqəddəs Məkkənin ətrafına yeddi dəfə fırlanmaq izni.

Yol kəsənlər oxların, dallarında sındırar!

Allah Taaladan Musa Əleyhissalama vəhy gəldi ki, «neçin Mənə baş çəkmədin»?!

Gəldi Haqq tərəfindən, Musaya belə xitab,
Sən ey təzə doğan ay, göz aç, axtar Məni tap!
Sənin Şərqini etdim, İlahi Nuruyla ağ,
Haqqam, incidim səndən, Məni etmədin sorağ!
Dedi:- Eşq olsun sənə! Sən paksan ziyanlardan!
Bu nə rəmzdir söylədin, Ya Rəbb, mənə et bəyan?!
Yenidən buyurdu ki, Səndən incimişəm Mən,
Neçin maraqlanmadın, kərəm etməyim nədən?!
Dedi:- Ya Rəbbim mənim, heç iradım yox sənə!
Ağlımı itirmişəm, bu dünyünü aç mənə!
Dedi:- Bəli, incitdin, mənim əziz bəndəmi!
Onu mən bil, hörmət et, incitmə düz bəndəmi!
Üzrü Mənim üzrümdür, əhvi mənim əhvimdir!
Onun incik düşməsi, mənim inciməyimdir!
Varsa həmninşin olmaq, arzusu Haqqı ilə!
Mane olma qoy olsun, bir söz gətirmə dilə!
Kimin varsa, Haqqıyla həmninşinlik arzusu.
Övliyəylə oturmaq, bil, hər günlük arzusu!
Övliyə hüsurundan, çıxıb getsən sən əgər,
Sanki həlak kimisən, «kül»²⁷⁵lü səni rədd edər!
Bir div kərim şəxslərdən, seçmək istəsə əgər,
Kimsəsizin taparaq, başın bədəndən üzər!
Əgər çıxıb gedərsə, bir fərd cəmin içindən,
Şeytanın məkrindən bil, düz yola dəvət et Sən!

Bir «bağbanın» sufini, fəqihi və ələvini bir- birindən ayırır cəzalandırması

Bir bağban öz bağına, diqqətlə nəzər saldı,

²⁷⁵ Küll – 1) bütöv, baş; hamı; 2) burada «Lövhi-məhfuz» nəzərdə tutulur. 3) axirət dünyası.

«Üç oğru»nu bağında, görərkən mətəl qaldı.
 Bir fəqihlə, bir sufi, bir də bir nəfər Şərif,²⁷⁶
 Hər biri zarafatcıl, danışıb-gəzən hərif!
 Dedi:- Bunlarla mənim yüz mübahisəm olar,
 Onlar həm cəm halında, həm xalqın hörməti var!
 Birlikdə gələ bilməm, onların öhdəsindən,
 Gərək ayrı salım mən, onları bir-birindən.
 Onların hər birini, bir tərəfə salım mən,
 Ayrı salandan sonra, bığlarını yolum mən!
 Hiylələr işlədərək, sufini yola saldı,
 Dostlarından ayırdı, dostun biri azaldı.
 Dedi:- Get xatircəm ol, inan mənim sözümə,
 Dostlar oturmaq üçün, kilim gətir, qəm yemə!
 Sufi getdi, xəlvətcə bağban dedi: - Ey dostlar!
 Sən fəqihsən, o şərif, adınız-sanınız var!
 Fitvanla çörək yeyib, bizlər ağzı dadlıyıq,
 Bilik qanadınla biz, uçanıq, qanadlıyıq!
 Sənsə şahzadəmizsən, hamımıza sultansən,
 Mustafa nəslindənsən, seyyidsən, bizə xansən!
 Kimdir o gedən sufi, xəsis, qarınquludur,
 O, heç vaxt siz tək olmaz, qeyri yarın quludur.
 O, gələn tək, siz onu, qovunuz aranızdan,
 Bir həftə yeyin için, bağımnda barımızdan!
 Bağ nədir, can istəsəz, verərəm canım sizə,
 Siz sağ gözüm kimisiz, ehtiyacım var gözə!
 Onları aldadaraq, şübhə toxumu yaydı,
 Təəccüblə dedilər: - Kaş belə olmayaydı!
 Elə ki, o sufini, yola saldılar, getdi,
 Ona qarşı kin artdı, sufinin işi bitdi!
 O, dedi: - Sufi düşməni, köpək kimi dalaşqan,
 Xalqın bağına girən, tez-tez çəpərlər aşan.
 Cüneydin yola saldı, Bayazidin üstünə,
 Hansısa şeyxdən, pirdən, qonaq gəlmişdir yenə,
 Sufini tənha tapıb, onu doyunca döydü,
 Yarım can eyləyərək, başın yararaq söydü!

²⁷⁶ Şərif- nəcib insan nəzərdə tutulur; Bu məsnəvidəki şərif isə ələvi, yəni şiə olan şəxsə işarədir.

Sufi dedi: - Başımda, mənim çatladı bəla.
 Ey «dostlar»ım qorunun, siz düşməyin bu hala!
 Məni əğyar bildiniz, diqqətli olun, bilin,
 Əğyar bu namussuzdur, mən yox, siz ağla gəlin!
 Yediyim zərbələrə, sizlər dözə bilməzsiz,
 Belə zərbələri siz, düşməyə də vurmazsınız!
 Mənim başıma gələn, sizinkinə də gələr,
 Sizlər də yeyərsiniz, belə qəmlər qüssələr!
 Bu cahan bir dağ kimi, danışdığın kəlmələr,
 Dağdan əks-səda verər, yenə üstünə gələr!
 Sufiylə haqq-hesabı, edəndən sonra bağban,
 Bir bəhanə eyləyib, hiylə qurdu nahaqdan.
 Dedi: - Mənim «Şərif»im, get sən mənim evimə,
 Günorta bişirmişəm, nazik çörək özümə,
 Qulum Qıymazı çağır, ona sözümü çatdır,
 Çörəyi sənə versin, çörək yemək həyatdır.
 Şərif gedəndən sonra, dedi fəqih «dostu»na,
 Fəqihliyin bəllidir, inanıram mən buna!
 Lakin gedən o Şərif, pis əməl sahibidir,
 Bilirsənmi anası, hansı yolları gedir?!
 Qadınlara yaraşmaz, əməllərlə məşğuldur,
 Ağıldan naqisdir o, yolu nalayiq yoldur!
 O, özünü Əliyə, Nəbiyə yaxın bilir,
 Yalan əməlləriylə, xalqı yolundan edir!
 Kim ki, zina əhlidir, zinadan bəhrələnər,
 O, onlarla dostlaşar, Tanrıya yaxın bilər!
 Kim ki, özün fırladar, birdən dayanıb durar,
 Evləri də özü tək, başa fırlanan görər!
 Bağban çirkin sözləri, fəqihə deyən zaman,
 Rəsul övladlarından, fəqih küsürdü yaman!
 Olmasaydı mürtədlər, xalqı yoldan döndərən,
 Rəsul qohumlarına, deyərdi ağza gələn?!
 Fəqihi ovsunladı, yalan sözlərlə bağban,
 Səfeh fəqih söylədi, Şərif qayıdan zaman,
 Dedi: - Ey «ulaq», səni, bu bağa kim çağırmış?!
 Sən «oğrusan», bu sənət, Nəbindən «miras» qalmış?!
 Şirlərin babası da, özünə oxşar olar!
 Söylə, Rəsula sənin, heç bir oxşarlığın var?!

O düşmən, Şərif ilə dolanbac söz danışdı,
 Sonra təkləyib onu, başına oyun açdı!
 Divlə, cinlər insana, kinlər saxlayan qədən,
 Ali-Rəsullar ilə, Yezid zidd olan qədən,
 Zülm edildi Şərifə, beyni dəyişdi həməni,
 Gözləri yaşla dolu, fəqihə dedi: - Nədən?!
 Belə etdin, tək qaldın, indi gücün yox tamam!
 Nağara tək döyüldün, qarnına doldu təam!
 Olmasam da Şərifə, layiq sirdaş və həmdəm,
 Belə zalım şəxsdən də, mən qiymətsiz deyiləm.
 Məni satdın çox ucuz, bu qərəzkar olana,
 Axmaqlığın dəyişdi, mən düzü, bu yalana!
 Bağban Şərifdən sonra, gəlib, dedi: - Ey fəqih!
 Səndəmi fəqihmisən, ey səfehədən də səfeh?!
 Verdiyin fitva bumu, sən ey əli kəsilmiş?!
 Bilmədən nə var, nə yox, hökmün qəbul edilmiş!
 Əbu Hənifə vermiş, belə fitvanı sənə?!
 Ya da Şafei vermiş, ixtiyarı əlinə?!
 Belə icazələri, «Vəsit»²⁷⁷ də oxumusan?!
 Ya da bu fitvaları, «Mühit»²⁷⁸ də oxumusan?!
 Bunu deyib əl açdı, fəqihi döyəclədi,
 Vurdu-vurdu qəlbindən, kini xaric eylədi!
 Fəqih dedi: - Vur məni, gücün çatır nə qədər,
 Belə «dostluq» pozana, layiq bu cür zərbələr!
 Mən layiqəm cəzaya, bu əməlim, işimlə,
 Çünki tez bir zamanda, «dostluğ»a etdim həmlə!
 Əfsus tez qulaq asdım, sənin hiylənə uydum,
 Kül olsun başıma ki, əl üstünə, əl qoydum!
 Xülasə bağban onu, o ki, var əllə döydü!
 Bağdan qovub bağladı, onu bayırda qoydu!
 Hər kim öz dostlarından, ayrılıb tənha qalsa?!
 Başına pis iş gələr, özü hər yerdə olsa!

²⁷⁷ Vəsit və Mühit – Bunlar hər ikisi fiqh elminə aid kitablardır.

²⁷⁸ Mühit- islam hüququna aid fikvələr toplusudur.

Peyğəmbər səlləllahu əleyhi və ələhin «xəstəyə baş çəkməsi» hekayəsinə qayıdış

Xülasə bu baş çəkmə, hədiyyə, bəxşiş üçün,
Bu bəxşiş hamilədir, yüz eşqdən gəliş üçün.
Peyğəmbər baş çəkməkçin, xəstə üstünə getdi,
Xəstə dostunun isə, ölüm məqamı yetdi!
Övliya hüzurundan, əgər uzaqda qalsan,
Həqiqətdə Tanrından, sanki uzaqdasan sən.
Hicranın nəticəsi, dostlara qəm gətirir,
Şahı görməmək necə, ona az qəm yetirər?!
Şahın kölgəsin istə, həmişə tələs ona,
Ki, Günəş şüasından, bədənin çox az yana!
Get, sən qəbul edənin, pənahında həyat sür,
Bir sahibdil səni də, etsin azad, xoş gün gör!
Əgər nəzər eyləsən, qafil olma sənə gər,
Əgər bu niyyət ilə, səfərin var et səfər!
Göyərçin tək söylə sən, hanı, hanı, O hanı?!²⁷⁹
Gizli xəzinələrin, dərviş ol, yerin tanı!
Qapı-qapı dolan sən, get məkandan-məkana,
Axtar onu, axtar sən, axtar qəlb yana-yana!
Nə qədər bacarırsan, övliyadan al cavab!
Cəhd eylə çalış yenə, Uca Haqdan al savab!

Bəyazid Bustaminin kəbəyə getməsi və yolda bir qocayla rastlaşması, o qocanın ona «Kəbə mənəm, məni təvaf eylə»! - deməsi

Ümmət şeyxi Bayazid, Həccə tərəf gedirdi,
Ümrə Həccindən ötrü, yolları qət edirdi.
Məkkəyə daxil olcaq, belə qərara aldı,
Axtarıb, tapmaq üçün, dostların yada saldı.

²⁷⁹ Hanı, hanı, O hanı?! – Bu kəlmələr fars dilində «ku, ku» kimi yazılmışdır. Bu söz təqlidi sözdür. Göyərçinlər bu sözə oxşar səslə səsləşirlər. Rumi «Ku-ku» sözünü «hanı-hanı» mənasında işlətməmişdir və istədiyi mənanı ifadə edə bilməmişdir. Fars dilində həqiqətəndə «ku-ku» hanı mənasını verir.

Şəhəri dolaşaraq, sorurdu o şəxs kimdir?!
 Bəsirət gözlə baxır, dost axtarırdı bir-bir.
 Haqq demiş: - Səfər vaxtı hara getmək istəsən,
 Kişiliyi, mərdliyi, yadda saxlamalısan!
 Elə xəzinə istə, xeyrin görə biləsən,
 Zıyanı gəlsə sənə, ziyan kimi görəsən!
 Hər kimin buğda əkmək, olarsa məqsədində,
 Samanı da olacaq, O, buğda xilqətində.
 Əgər əksən samanı, buğda əmələ gəlməz,
 Kişiliyi axtar sən, kişilik ələ gəlməz.
 Kəbə arzusunda ol, Həccin zamanı gəlcək,
 Elə ki, Həccə getdin, Məkkə də görünəcək.
 Meracda arzu idi, dost ilə görüşülsün,
 Ərşin xilqətində var, mələk arzunu bilsin.
 Əməllərin Seyyidi²⁸⁰ belə niyyətdə olmuş.
 Onun savab niyyəti, gül açmış, güllə dolmuş.
 Möminlərin niyyəti əməldən xeyir görmək
 Belə demiş Şahi- din, buna diqqət yetirmək.

Müridlə qocanın hekayəsi

Bir təzə mürid bir gün, özünə ev tikirdi,
 Piri- kamili gəlib, onun evini gördü.
 O, şeyx belə söylədi, özünün müridinə,
 İstədi ki, yoxlasın, müridin məqsədi nə?!
 Baca nəyinə lazım, sən hara, baca hara?!
 Dedi: - Həmin bacadan nur gəlir otaqlara!
 Dedi: - O, ikincidir, baca başqa məqsədçin,
 Namazın sədasını, hamı eşitmək üçün.
 Sən nurunu fitrətdən, alırsan özün üçün,
 Niyyət et lazımlını, vacib san özün üçün.
 Bəyazid səfər vaxtı çox yer gəzib, dolaşdı,
 Bir yaşıl çəmənlikdə, insan könlündən keçdi.
 Orda bir qoca gördü, qəddi keyvənd²⁸¹ kimi ydi,

²⁸⁰ Əməllərin Seyyidi və yaxud Seyyidi Əmal – Məhhəmməd peyğəmbərin adlarından biri.

Hər sözündə bir hikmət, kəlamı qənd kimiydi.
 O, gözlərdən kor idi, Günəş tək könlü vardı,
 Hindistanı, yuxuda görən filə oxşardı.
 Yatan, bağlı gözüylə, yüzçə toy-büsat görər!
 Elə ki, gözün açar, qərribə həyat görər!
 Xülasə təəccüblər, yuxuda aydınlaşar,
 Yuxu zamanı qəlbdə, bacalar formalaşar.
 Kim həyatda ayıqdır, xoş yuxular görəcək,
 O, arifdir torpaqdan, baxışla gül dərəcək.
 Bəyazid çəmənlikdə elə ki, tapdı onu,
 Tələsdi xidmətinə, geydirdi hörmət donu!
 Yanında əyləşərək sordu necədir əhval?!
 Gördü kasıb bir dərviş, özü sahibi-əyal!
 Sordu: - Bəyazid, hara getməyin əzmindəsən?!
 Qərrib olub, harada bitməyin əzmindəsən?!
 Dedi: - Kəbəyə getmək, qəsdim, həvəsim vardır.
 Dedi: - Özündə hansı qiymətli cisim vardır?!
 Söylədi ki, iki yüz, gümüş dirhəm varımdır.
 Möhkəm yerdə qoymuşam, sanki qan damarımdır.
 Dedi: - Təvafın eylə, yeddi dəfə dövrəmdə!
 Həccə Təvaf etməkdən, daha yaxşıdır həm də!
 O dirhəmləri indi, yanımda qoy kişisən!
 Sanki Həccə getmisən, ziyarət də etmisən!
 San, bura Həccə-Ümrə,²⁸² sən muradına çatdın!
 Saf oldun, saflığınla, yüksək adına çatdın!
 Haqq o Haqqdır ki, ruhun onu hiss edib, bilmiş,
 Məni kiçik evimdə, seçib, qərara gəlmiş.
 Hərçənd Kəbənin özü, Haqqa məxsus bir «ev»dir,
 Məni xəlq etdiyi «ev», həmçinin bir sirr «ev»dir!
 O, evi tikib, sonra həmin evə girməmiş,
 Bu evdə Ondan başqa, bir kəs həyat sürməmiş!
 Sən məni burda gördün, sanki Haqqı görmüsən,
 Sidq ilə Kəbə evin, təvaf edib, gəlmisən.
 Xidmətim itaətdir, Ona şükür etməkdir!

²⁸¹ Keyvənd – Ulağın palanının üstünə keçirilən taxta haça və yaxud əyri taxta.

²⁸² Yarımız - Burada Tanrı nəzərdə tutulur.

Güman etmə, Haqq məndən, indi ayrı deməkdir!
 Yaxşı aç gözlərini, surətimə nəzər sal!
 Gör sən Haqqın nurunu, həmin nurdan ləzzət al!
 Kəbəyə bircə dəfə «Yarımız» evim demiş,
 Mənəyə yetmiş dəfə, ya abidim söyləmiş!
 Ey Bəyazid burada, sən Kəbəni tapmısan!
 Yüz qədirlə –qiymətə, izzətə sən çatmısan!
 Bəyazid bu sözləri, yadda yaxşı saxladı,
 Qulaqda sırğa edib, diqqət ilə yoxladı.
 Bəyazid uca oldu, qoca məsləhətiylə,
 Nəhayət son məqamda, məqsədə çatdı böylə!

O şəxsin incidilməsinin arsız və sırtıqlığından olmasını Həzrət Peyğəmbər səlləllahu əleyhi və alehin bilməsi

Elə ki, Nəbi gördü, o biçərə xəstəni,
 Şirin nəvaziş etdi, o, mağara dostunu.
 Dirildi, cana gəldi, görən tək peyğəmbəri,
 Sanki, can Haqqı verdi, yox oldu dərdi-səri!
 Dedi: - Xəstə olmağım, mənə bəxt bağışladı.
 Sultanım tezdən gəldi, sanki taxt bağışladı.
 Bu səbəbdən səhhətim, dəyişib yaxşılaşdı,
 Şahın qədəmlərindən, sağlamlığım gül açdı!
 Ey xoş ol əziyyətə, xəstəliyə, dərdlərə!
 Mübarək ağrılara, yuxusuz gecələrə!
 Mənə qocalığımda, lütfüylə, kərəmiylə,
 Haqq belə əzab verdi, xəstəlik aləmiylə!
 Ağrı arxadan vurdu, yuxudan oyanım mən!
 Sıçrayım gecə yarı, yuxusuz dayanım mən!
 Camış kimi hər gecə, yatmayıb oyaq qalım,
 Haqqım dərdlər bəxş etsin, kərəmindən həzz alım.
 Bu sınımlar əlindən, şah kərəmi qaynadı,
 Cəhənnəm hədəsiylə, bizi darda qoymadı.
 Xəzinə yəsi gəldi, dedi: - Rəhmətlər onda,
 Beyni təzə, saf oldu, gördü zəhmətlər onda.
 Ey qardaşım başa düş, soyuq məkan, qaranlıq,

Qəmə, dərdə səbr etmək, süstlük, alatoranlıq.
 Həyatın çeşməsidir, məstlik camıdır, bil sən,
 O zirvələr hamısı, ucalmış dərinlikdən.
 Qəm ilə həmdəm ol sən, dəhşətləri yarat sən,
 Ölümünlə ömrünü, davam etdir, uzat sən!
 Əgər kimsə deyərsə, belə nəfsin əbəsdir.
 Onun sözün eşitmə, fikri yalan bir kəsdir!
 Onların əksinə get, peyğəmbəri izlə sən,
 Onun vəsiyyətlərin, öyüdlərin gözlə sən.
 İşdə məşvərət etmək, vacib əməl sayılmış,
 Peşman olmazsan işin, məşvərtlə ucalmış.
 Nəbilər söylər etmiş, çoxlu zəhmətlər çəkmiş,
 Nəhayət dəyirmanın, daşı hərəkət etmiş,
 Nəflər çalışır daim, onları viran etsin,
 Xalqı yoldan azdırıb, rəzil, sərgərdan etsin!
 Ümmətlər söylədilər: -Kimlə məşvərət edəək?!
 Ənbiyalar dedilər: - Ağla məsləhət görək!
 Dedilər: - Körpə uşaq, ya da ağılsız arvad,
 Biri hələ şüursuz, birində fikir bərbad.
 Dedilər məsləhət et, verdiyi cavabların,
 Ağlında formalaşdır, əksinə get onların!
 Nəfsin o qadın kimi, ondan daha da pisdır,
 Çünki nəfs şərin külli, qadın, tək bircə nəfəsdir.
 Nəfsin ilə məşvərət edərsənsə sən əgər,
 Nə desə əksini et, «düşmən» pis yola çəkər.
 Hətta «namaz», «oruca» dəvət etsə də səni,
 Nəfs hiylələr qurandır, sonda doğar hiyləni.
 Öz nəfsinlə məşvərət, etmək lazımdır sənə,
 Lakin nələri desə, əksinə get sən yenə!
 Tələsərək bir işə onunla başlama sən,
 Ondən azca kömək al, ona bel bağlama sən!
 Ağıl başqa ağıldan, məsləhətlə bac alar,
 Peşəkar kamilləşər, peşəkardan güc alar!
 Mən nəfsin hiyləsindən, bəzi şeyləri gördüm,
 Öz seyrində fərqləri, aldığı yeri gördüm.
 Sənə vədələr verər, yeni-yeni vədələr,
 Min dəfələrlə səni, işində məğlub edər.
 Ömür sənə verərsə, düz yüz il möhlət əgər,

O səninçin hər bir gün, bir bəhanə gətirər.
 Soyuq olan vədlərə, isti deyib «hey yağlar»!
 Bir mərdin cadusuyla, başqa bir mərdi bağlar.
 Ey sən Ziyaül-Həqq gəl, ey Hüsaməddin, tələs!
 Sənsiz cücərməz heç vaxt, cəmənləkdə gül, əbəsl!
 Göydən yenə asılmış, bir pərdə, pərdə kimi,
 İnciyən qəlb olacaq, incik qəlb şərdə kimi!
 Bu qəzanı, qəza da, özünə əlac bilər,
 Xalqın ağlı qəzadan, çəpləşərək gicələr!
 O qara ilan, indi bir əjdahaya dönmüş!
 Yolda bir qurd kimi ydi, böyük əzaya²⁸³ dönmüş!
 Əjdaha ilə ilan, sənin əlindədir, bil,
 Əsa sənə bənd olmuş, ey Musa, sən qədir bil!
 Tanrı hökm etdi ona, tut əlinlə qorxma ha!
 Dönəcək bir «Əsa»ya, əlindəki «əjdaha»²⁸⁴!
 İndi ağ əlin göstər, ey padşahlar padşahı,
 Qaranlıq gecələrdən, ayır nurlu sabahı!
 Ey Sən, nəfəsi üstün, dənizin nəfəsindən,
 Cəhənnəmlik²⁸⁵ caduya, çöndərdi üz yenidən!
 Dəniz hiyləgərliklə, öz dibini göstərdi,
 Hiylədən cəhənnəmə, lənətə yerin verdi!
 Nə qədər zəif bilib, qadına hirsin töksən,
 Ucuz – qiymətsiz olar, gözündə qadın görsən.
 Ordusu böyük idi, qələbə fikrindəydi,
 Peyğəmbəri kiçildib, balaca insan saydı!
 O, Onu artıq bildi, ondan əlhəzər etdi,
 Vuruldu məğlub oldu, Nəbi bixətər getdi!
 O, Tanrı qayğısıydı, Onun mərhəmətiydi,
 İnciyərdin ey Əhməd, belə də olmasaydı!
 Onu da, əshabında, ucuz tutdu, sox ucuz,

²⁸³ Əza-cüssə, bədən, üzv;

²⁸⁴ Tanrı hökm etdi ona, tut əlinlə qorxma ha!

Dönəcək bir «Əsa»ya əlindəki «əjdaha»!

Bu misra Qurani Kərimdəki «Taha» surəsindəki 21-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - (Allah) buyurdu: - «Tut onu qorxma! Biz onu qaytarıb əvvəlki şəklinə salacayıq»!

²⁸⁵ Cəhənnəmlik – Bu sözlə Firon nəzərdə tutulur.

Həm zahirdə, batində, Haqqın cihadı sonsuz.
 Nəhayət qismət etdi, ona bir gözəl oğlan,
 Ehtiyac ipi ona, üz çevirmədi son an.
 Özün aşağı tutmaq, onun qələbəsiydi.
 Haqqı ona dost oldu, düz yola boyun əydi!
 Onun pişiyi, özün şiri-nər etsə əgər,
 Haqqı dalında durmaz, qisməti olmaz zəfər!
 Təkəbbürlə döyüşə, girmək fikrinə düşsə,
 Yüzdən birini görər, vurmaq fikrinə düşsə.
 O səbəbdən, pişiyi şiri-nərə çevirər,
 O səbəbdən, Zülfüqar döyüşdə çalar, zəfər
 Bir dilavər, döyüşçü axmaqla girsə cəngə,
 Axmağı hiyləsiylə, sala bilər o, cəngə!
 Sonda öz gücü ilə, gətirər ayağına,
 O faydasız axmağın, ot vurur ocağına!
 Saman, yarpaq çöplərin, sanki atar içinə,
 Sonra da piləyərək, qovar içindən yenə!
 Eşit, Odur, dağları, parçalayıb dağıdan,
 Ondən dünya ağlayan, O gülüşə qərq olan!
 «Kəbə» evinə qədər, suyu arxa çevirir,
 Övcləni Onğ kiminin, yüzünü qərqə verir!
 Qanlı dalğalarını, bardağa yerləşdirir,
 Dənizlərin dibini, O, torpağa çevirir!
 Quru gördü dənizi, bəsirətsiz, kor Firon,
 Qapıya qədər qovdu, göstərərək zor Firon!
 Elə ki, daxil oldu, dəniz dibinə düşdü.
 Çünki, gözü kor idi, «kor»luq yerinə düşdü.
 Tanrının libasından, artar nuru gözlərin,
 Haqq həmrəz olarmı heç, cahillə, düşün dərin?!
 Özü qənd-şəkər alar, dönər tünd zəhər olar!
 Sonra düz yolu görər, özü div təhər olar.
 Ey Fələk²⁸⁶, sən eşit bir, fitnələrdə son zaman,
 Sürətlə fırlanırsan «axirət» göndər hamən!
 Sən iti xəncərinlə, qəsdimizə durmusan!
 Zəhərli neştərinlə, qəsdimizə durmusan!

²⁸⁶ Fələk- 1) göy, asiman; 2) qədim zamanlarda münəccimlərin
 etiqadınca hər bir səyyərəyə məxsus göy təbəqəsi. 3) Tale, bəxt

Ey fələk Haqq rəhmini, öyrən bizə rəhm eylə!
 Qarışqalar qəlbini, ilan tək sancma böylə!
 Haqq odur ki, tərpadər, sənin çərxin dövrəsin,
 Fırladar, bu sarayın, üstündə din dayrəsin!
 Ki, sən də dəyişəsən, O, sənə rəhm eyləsin,
 Əslimizi yad edib, bizə Haqq yol söyləsin!
 Haqq odur ki, ilk əvvəl bizə «Dayəlik» etmiş,
 Biz cavan fidanları, su, gil ilə bərkitmiş.
 Haqq O şahdır ki, səni, pak, saf, təmiz yaratmış,
 Səndə neçə növ məşəl, görünmüş yenə batmış.
 O, belə tapşırıqla səni əbədi etmiş,
 Sənə dünya bəxş edib, sözünü deyib, getmiş.
 Sənin ilk gəlişini, «şükür» tək başa düşdük.
 Ənbiyalar dedilər, bir sirr tək başa düşdük!
 İnsan övladı bilər, evi yaratmaq necə?!
 Hörümçək isə bilər, evdə tor atmaq necə?!
 Milçək haradan bilər, bağın sahibi kimdir?!
 Onu baharlar doğmuş, ölümü dərd kimidir?!
 Ağacın daxilindən, onu süst edər qurdlar,
 Cavan fidan nə bilər, onu deşən qurdlar var?!
 Əgər bilsə düşünsə, anlasa səbəbini?!
 Ağıllanar, dərk edər, artırar ədəbini!
 Öz aqlını dəyişib, rənbərəng eyləyər, O,
 Fərsənglərlə²⁸⁷ uzaqdır, pərilər söyləyər, O!
 Mələkdən də üstündür, məqamı pərilərin,
 Sən milçək qanadlısan, alçaqlıq sənin yerin.
 Baxma ki, aqlın sənin, göylərə tərəf uçur.
 Yerdə təqlidi quşun, alçaqdan uçub keçir.
 Təqlid elmi ruhumuz, qanadımız, qanımız,
 Fanidə oturmuşuq, fanilik məkanımız.
 Belə aqillikdənsə, cahil olmaq yaxşıdır.
 «Cünunlug»a əl atmaq, əhil olmaq yaxşıdır.
 Özünə faydalını görüb, qaçırsan ondan,
 Zəhər nuş eylə onda, «Həyat suyu»ndan keç yan!
 Səni kim aldadırsa, rədd et, ver ona söyüş!
 Müflislərə kömək et, xeyri onlarla bölüş.

²⁸⁷ Fərsənglərlə- ağaclarla (uzunluq ölçüsü);

Əmin-amanlıqdan qaç, qorxulu yerlərdə ol,
Keç hər şeydən, varından, ecazkar sirrlərlə dol!
Uzaqqörən ağılı yoxladım, kama çatdım,
Ondan sonra özümü, divanəlikdə tapdım!

Niyə əxlaqsız qadını nigah etdin deyən- seyyiddən, əyyaşın üzr istəməsi

Seyyid, əyyaşı görüb, nifrətlə gəldi dilə,
Dedi:- Əxlaqsız ilə nəçin evləndin, söylə?!
Bunu mənə əvvəldən, söyləsəydin sən əgər,
Səni pak bir qadınla, dost edərdim dəngəsər!
Dedi: - Doqquz dəfə mən, «təmiz qadın» almışam,
Onlar əxlaqsız çıxmış, qəm-dərddən alçalmışam!
Bu avara qadını, almaq istəyirəm mən,
Görüm sonuc nə olur, həqiqət deyirəm mən!
Ağlı da yoxlamışam, çox imtahan etmişəm,
Cünunluq axtarıram, ona tərəf getmişəm.

Dilənçinin özünü dəliliyə vuran Bəhlulu hiyləylə sözə tutub, danışdırması

Birisi belə dedi: - Bir aqıl istəyirəm,
Məşvərət, məsləhətçin, əhli-dil istəyirəm!
Başqası ona dedi: - Ey dost şəhərimizdə,
Məcnunnümadan²⁸⁸ qeyri, ağıllı şəxs yox bizdə!
«Qamış ata» minibdir, indi həmin filankəs,
Uşaqlar arasında, çapır atını əbəs!
Gecə-cündüz danışır, sirli kəlamlar deyir,
Dünyada çox xəzinə, canımdadır söyləyir.
Od parçası kimidir, deyir ağıllı sözlər,
Göylər, ulduzlar haqda, qiymətli kəlam söylər.
Hücum, geri çəkilmə, nəsihət canındadır,
Dəlilikdə gizlənmiş, ağılsa qanımdadır!
Lakin hər dəliliyi, ruha yaxın sirr bilmə,

²⁸⁸ Məcmunnüna – özünü dəliyə oxşadan, lakin dəli olmayan şəxsə deyilir. Məs: Bəhlulu Daməndə kimi

Samiriylə,²⁸⁹ danaya²⁹⁰ inananı, bir bilmə!
 Sanki bir vəli kimi, sənə açıq danışdı!
 Yüz minlərlə «qeyb»²⁹¹dən, sirrlərdən sözlər açdı.
 Təzəklə, ud ağacın, fərqləndirə bilmədin,
 Belə duyğu özündə tapıb, görə bilmədin.
 Dəliliklə özünü, daxilən vəli bildi,
 Ey sən «kor» kimi olan bil ki, o, əhli-dildi,
 Əgər bəsirət gözü, açıq olarsa sən
 Hər daş altıda görərsən, qəbrini bir sərhəngin.²⁹²
 O ayıq, rəhbər gözü, yanında olan ərlər,
 Hər bir kilim üstündə, bir kilim də sərərlər!
 Bir vəlini başqası, hər vaxt şöhrətləndirər,
 Hər kimi o istəsə, məhsulun bol yetirər,
 Ağılla daxilini, tanımasınlar deyər,
 Onunçun da özünü, vurmuşdur dəliliyə,
 Gözlü oğurlayarsa, bir korun yatağını,
 Heç kor tapa bilərmə, oğru olan yağını?!
 Kor olan hardan bilər, onun oğrusu kimdir?!
 Ona toxunsa belə, bilməz yağısı kimdir?!

Itin kor dilənçiyə həmləsi

It öz kor sahibini, dişləmiş olsa əgər,
 O şəxs necə tanıyar, gözü görürmü məgər?!
 Bir it kor dilənçinin, yanındaca qalaraq,
 Vəhşi şir tək nəreylə, həmlədən verdi soraq!
 It dərvişlər səsinə, eşidərək hirsələnər,
 Dərvişlər gözlərinə, Ay tozları ələnər!
 Itin qorxulu səsi, koru aciz eyləmiş,
 Kor qorxunun gücündən, itə təzimlə demiş,

²⁸⁹ Samiri və danaya inanan – İslam əsarətinə görə Musa peyğəmbər zamanında yaşamış bir zərgər var imiş, qızıldan qayırdığı qüsalə (bir yaşar dana) ilə Musanın ümmətini yolundan azdırmış.

²⁹⁰ Danaya – Musa peyğəmbər zamanında bir zəncirin hazırladığı «qızıl danaya» işarədir.

²⁹¹ Qeyb-qeybi bilən.

²⁹² Sərhəng- qoşun başçısı, polkovnik.

-Ki, ey ovlar əmiri, sən ey şikarlar şiri!
 Əl-əlin üstündədir, əl götür məndən, yeri!
 Zərurətdən o həkim, ulağın quyruğuna,
 Kərim ləqəbi verib, təzim eyləmiş ona.
 O da zərurətindən, demiş ey şahi-şikar!
 Mənim tək arıq ovdan, sənə necə pay çatar?!
 Gur ovlayır dostların, gəzərək səhraları,
 Sənsə küçədə gəzib, dişləyirsən korları?!
 Dostların gur axtarır, onu ovlamaq üçün.
 Sənsə kor axtarırsan, onu tovlamaq üçün.
 O it «alim» tək olub, gur ovladı səhrada,
 Bu it xəstələr kimi, kor tovladı səhrada,
 It «elm» öyrənən kimi, qurtuldu zəlalətdən,
 Meşələrdə ov edib, nuş etdi halal ətdən.
 It «alim» tək olanda, daim izzətdə, keyfdə,
 It «arif» tək olanda, yatar «Əshabi-kəfdə».
 Itə də bəlli oldu, ovun əmiri kimdir?!
 Ey Tanrı, nur tanıdan, nurların şiri kimdir?!
 Korun tanımaması, gözsüzlüyündən deyil,
 Görməməyə səbəbkər, onun cahilliyidir.
 Korun özü torpaqdan, daha artıq kor deyil.
 Düşməni görən olmuş, torpaq Haqq gücüyə, bil!
 Musanın Nuru gördü, onu cəld-çevik etdi,
 Harunu uddu torpaq, cəzasın aldı getdi!
 Hər etiraz edəni, məhv etdi zəlzələylə,
 Ey yer! Suyun ud! Dedi: - Haqq bilənə yer eylə.²⁹³
 Su, torpaq, külək, atəş, özünün şərləriylə,
 Bizlərə tabe deyil, Haqqa tabedir, böylə!
 Bizsə onun əksinə, Haqqdan xəbərsiz kimi,

²⁹³ Ey yer! Suyun ud! Dedi: - Haqq bilənə yer eylə.

Su, torpaq, külək, atəş, özünün şərləriylə.

Bu misra Qurani-kərimdə «Hud» surəsindəki, 44-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: (Allahdan bir əmr alaraq). «Ey yer! Suyunu ud! Ey göy (yağışını) saxla (açıl) deyirdi!» su çəkildi, iş bitdi. (Nuha iman gətirməyənlərin məhv edilməsi barədə «Allahın əmri yerinə yetirildi») Gəmi Cudi dağı üzərində oturdu və zalımlar məhv (allahın mərhəmətindən uzaq olsun!-deyildi).

Haqqdan bixəbərlik biz, san yerdə fərsiz kimi.
 Cahil fərsiz insanlar, öhdə götürdü yenə,
 Bu hökmə razı oldu, zülm etdi özlərinə.²⁹⁴
 Dedi bizar olmuşuq, hamımız bu həyatdan,
 Haçan olar əbədi, yaşayar, ölməz insan?!
 Xalqdan ayrı qalarsa, şəksiz yetim qalmalı,
 Haqqla ünsiyyətlinin, qəlbi sağlam olmalı!
 Korluğun ucbatından, oğru əşya oğurlar,
 Korlarda nalələr var, oğrularda uğurlar!
 Əgər oğru deməsə, sənin oğrun, mənəm-mən,
 Səndən oğurluq etdim, oğurluqda mahirəm!
 Kor tanıya bilərmə, özünün oğrusunu?!
 Olmasa gözdə nuru, ziya tərək etsə onu?!
 Necə desin oğrunu, tutun verin cəzasın?!
 Əlamətin bilmirsə, tanımırsa əzasın?!
 Nəhayət «böyük cihad», oğru əsrində gəlmiş,
 Ki, deyə bilsin «qadın», neçin belə gicəlmiş?!
 Əvvələn, sürmə çəkmək, nurunu oğurladı,
 Bəsirət ala bilsən, bilərsən nur hardadı?!
 Qəlbimin itirdiyi hikmətin sirlərini,
 Əhli-dilin yanında, tapacaq, öz yerini.
 Qəlbi kor olan şəxsən, qulaq, canı, gözüylə!
 Oğru şeytana qarşı, tapa bilməz əks hiylə.
 Onu ruhda axtarma, hal əhlində axtar sən,
 Onda sirr söyləyənlə, məşvərətdə olarsən!
 Məşvərət axtaranlar, onun yanına gəlmiş,
 Sən ey uşaq atası, bizə sirr söylə demiş.
 Dedi ki, bu həlqədə, qapı açıq deyil, bil!

²⁹⁴ Cahil fərsiz insanlar öhdə götürdü yenə,
 Bu hökmə razı oldu, zülm etdi özlərinə
 Bu misra Qurani-kərimdə «Əzhab» surəsindəki 72-ci ayəyə işarədir.
 Ayənin mənası belədir.
 Biz əmanəti (Allaha itaət və ibadəti, şəri hökümləri yerinə yetirməyi)
 göylərə, yerə və dağlara təklif etdik. Onlar ona yüklənməkdən
 (götürüb özləri ilə daşımaqdan) qorxub çəkildilər. Çox zalım, çox
 cahil olan insan isə ona yükləndi. (İnsan bu ağır əmanəti götürməklə
 özünə zülm etdi və cahilliyi üzündən onun çətinliyini ağır
 nəticələrini bilmədi).

Qayıt geri bu gün sən, bu gün sirr günü deyil.
Əgər sən «Laməkana», getsən məkan dalınca,
Sanki, tacir şeyx qaçır, ora dükan dalınca!

Darğanın bir məstə zindana layiq olmasını bəyan etməsi və onun darğaya cavabı

Bir darğa gecə yarı, atın bir yerə sürdü,
Bir divarın dibində, bir məsti yatan gördü.
Dedi:- Sən ey məst yatan, nə içmişən söylə gəl?!
Dedi:- Xümdə olandan içmişəm, olma əngəl!
Dedi:- Axı kuzəndə, nə vardır, söylə bir sən?!
Dedi:- Ondan içmişəm, yəqin adın bilmirsən?!
Dedi:- Sənin içdiyin, axı nədir, bəyan et?!
Dedi:- Küzəmdəkinin, adı məxfidir, çıx get!
Uzanırdı suallar, verilirdi cavablar.
Darğa lap ulaq kimi, bilmədi nə yox, nə var?!
Darğa dedi: - Ey kişi, sən bir «ah» eylə görüm?!
Məst kişi «Hu-Hu»²⁹⁵ dedi:- Nə lazım söylə görüm?!
Dedi:- Dedim «ah» eylə, sənsə «Hu» eyləyirsən?!
Dedi:- Mən sevincdəyəm, sənsə qəm söyləyirsən.
Ah, dərd ilə qəmlərə, ayıqlığa işarə,
Hu-Hu eyləmək isə tam saflığa işarə.
Darğa dedi: - Bilmirəm, qalx-qalx ayağa, görüm!
Mərifətdən dəm vurma, gəl sən qabağa görüm!
Dedi:- Get- get, sən hara, mənim məqamım hara?!
Dedi:- Sən məst olmusan, layiqsən zindanlara!
Məst söylədi: - Ey darğa, əl çək məndən, düz yeri!
Lüt – kasıb bir adamam, ölüyəm diri-diri!
Özümdə qüvvət əgər olsaydı yol getməyə,
Öz evimə gedərdim, yıxılmazdım küçəyə.
Yaxşı olsaydı mənim, əgər aqlım imkanım,
Şeyxlər kimi mənim də, çox olardı dükanım.
Əgər olsaydı, belə fikrim, tədbirim mənim,
Şeyxlər kimi, rütbədə olardı, yerim mənim.
Mənə zənbil daşıyıb, ehtiram göstərərdin,

²⁹⁵ Hu-Hu –Bu söz Allaha işarədir.

Xidmətimdə olardın, qarşıma yüyürərdin.
Ötüş məndən, uzaqlaş, məntək məsti unut, sən!
Axtar saqqallıları, xanəgaha üz tut sən.

Dilənçinin yenidən o böyük Bəhlulu danışdırması və onun vəziyyətindən xəbərdar olması

O tələbkar söylədi: - Sən nəfəs al, bir dayan,
Atını qaytar geri, mənə tərəf, ey cavan!
Qamış atını sürüb, dedi: - Mənə tez söylə!
Mənim atım sıçıran, bir az ehtiyat eylə!
Nə qədər ki, o sənə təpik vurmayıb, tez ol,
Nə soruşmaq istərsən, ey ağa, mənə düz ol!
O, qəlbinin sirrini, macal tapmadı desin,
Çəkil kənara dedi, ucadan gəlsin səsin!
Dedi:- Bu küçədə mən, bir qadın istəyirəm,
Mənə layiq kimdir kim, mən adın istəyirəm?!
Dedi:-Dünyada üç növ , qadın vardır, ey cavan!
İkisi əzab verən, biri xəzinə yığan.
O, bir növü istəsən, başı dazdır, keçəldir,
İkinci yarı sənin , yarısı da bədəldir.
Üçüncüsü, heç zaman sənin olmaz, bunu bil.
Eşitdin bunları sən, qaç, uzaqlaş, tökmə dil!
Ki, atım sənə təpik, vurub həlak etməsin,
Düşüb, yıxılmayasan, ömrün bada getməsin!
Uşaqlar arasında «şeyx», atını çapırdı,
Yenidən, cavan onu gəl deyibən çağırıdı!
Ki, sən yenə gəl bura, dediyini izah et,
Dediyin üç qadının, birini seç, sonra get!
«Atı» yanına sürüb, «şeyx» ona dedi: -Ey can,
Əgər keçəli alsan, qəm dərddən qurtularsan!
Yarısı sənin olan, şübhəsiz dul olandır,
Sənin olmayan isə, oğlu ilə qalandır.
İlk ərindən vardırısa, uşağı o qadının,
Mehri-məhəbbəti də, uşağa olar onun.
Tez uzaq qal atıma, sənə təpik atmasın,

Mənim yorğa atımdan, sənə ziyan çatmasın.
 Hay-huylu səs çıxarıb, «şeyx» yenə atın çapdı,
 Yenə də oynadığı, o uşaqları tapdı.
 Dilənçi olan cavan, «şeyx»i səslədi yenə,
 Bir sualım qalmışdır, onu da şərh et mənə!
 Ona tərəf «atını» çapıb dedi: - Tez söylə!
 Uşaqlar arasından, deyim sənə, dərk eylə!
 Dedi:- Ey şahım mənim, belə ədəb –ərkanla?!
 Bəs bu nə iş əməldir, məşhursan adla-sanla?!
 Sənin ağlın düşüncən, hamıya məlum olmuş,
 Günəş, cünunluğunda gizlənmiş, gizli qalmış.
 Belə qərara almış dedi: -Lotu-potular,
 Şəhərdə məni «qazi», etmək fikirləri var!
 Mən etiraz etmişdim, dedilər: - Yox-yox olmaz!
 Sənin tək fiqh alimi, bu şəhərdə tapılmaz!
 Sənin varlığın ilə xəbisliklər, haram iş,
 Azalacaq deyirlər, olsan qazi bil, tam iş!
 Şəriətdə belə bir, bizə məlum qanun yox,
 Sənin qədər bilək biz, sənin adın-sanın çox.
 Bu zərurət üzündən, gic, divanə olmuşam!
 Bunların xahişinə, mən biganə olmuşam!
 Zahirən vurğun olub, bu işə şeyda kimi,
 Lakin batində isə, pisliliyə fayda kimi.
 Mənim ağlım «xəzinə», özüm viranə kimi,
 Xəzinə tapsam əgər, ollam divanə kimi.
 Divanə olmayanın, özü divanə olmuş,
 Qaravolçunu görmüş, evə biganə olmuş.
 Mənim elmim gövhərdir, qeyri-üzvi maddə yox!
 Hər bir qərəzli üçün, dəyişkən bir idda yox!
 Olam birisi üçün, ney-şəkər tək şip-şirin,
 Həm məndən o cücərsin, həm də mən görüm xeyrin.
 O, bir təqlid elmidir, öyrənilməsi lazım,
 Eşidən nifrətindən, qorxu bilməsi lazım.
 Dən dalınca gedən yox, nur dalınca gedəndir,
 Bir tələbə kimidir, elmə nüfuz edəndir.
 Bir muş təkin hər yanı, dəlik-dəlik etmiş,
 Nurun qapıdan qovmuş, onu perik etmiş.
 Muş tək hər yanı dəlmək, deşik-deşik etmək,

Qafil edər, Tanrının, nurundan almaz kömək.
 Çünki çöllərə tərəf, nuruna yol açmamış,
 O zülmətdə qalaraq, cəhdi şəfəq saçmamış.
 Əgər Tanrısı ona, verərsə ağıl dadı,
 Muşluqdan qurtularaq, alar quşluq qanadı.
 Axtarmasa qanadı, yer altında qalacaq,
 Parlaq ulduza tərəf, ümidi qalmayacaq.
 Elm bir cansız olan, kəlmədir, danışığıdır,
 Xiridarlara aşiq, onlara yol, işiqdir.
 Elmi mübahisələr olmasa, bir alimdə,
 Onun xiridarının olmaz, gücü elimdə.
 Mübahisə eyləmək, elm ilə olsa əgər?!
 Onun xiridarının, adı, başda çəkilər!
 Əgər olarsa, mənim Tanrım, mənə müştəri,
 Məni çəkər göylərə, verər layiqli yeri.²⁹⁶
 Mənim qanbaham olar, Zülcalalın camalı,
 Qanbahamı yeyərəm, kəsib eylərəm Cəlalı!
 Bu xiridarlar olmuş, müflis bir solan yarpaq,
 Nə xiridarlıq edər, bir ovuc qara torpaq?!
 Gili alma, gil yemə, axtarma gili, düzü,
 Çünki gil bir zəllilik, saralmış daim üzü.
 Sən ürək ye həmişə, daim cavan qalasan,
 Bir ərğəvan²⁹⁷ gülü tək, təcəllada olasan!
 Ürək tələb eylə sən, özün əlvən olasan,
 Daim şad xürrəm qalıb, gül tək xəndan²⁹⁸ olasan.
 Ürək gül tələb edən, olmasa daim əgər,
 Ürək sahibi üçün, bu sözlər heçə dəyər.
 Ya Rəbb! Bu bəxşişlərin, əməlimə hədd deyil,
 Sənin lütfün məxfi lütf, bizə xeyirlidir, bil.

²⁹⁶ Əgər olarsa mənim Tanrım mənə müştəri,

Məni çəkər göylərə, verər layiqli yeri
 Bu misra Qurani –Kərimdə «Tövbə» surəsindəki 111-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «Allah şübhəsiz ki, Allah yolunda vuruşub öldürən və öldürülən möminlərin canlarını və mallarını Tövratda, Incildə, Quranda haqq olaraq vədd edilmiş Cənnət müqabilində satın almışdır».

²⁹⁷ Ərğəvan - Çox ətirli və əlvən gül növlərindən birinin adıdır.

²⁹⁸ Xəndan – daimi şad, daima gələn.

Əlimizdə dəstgirik, bizi əlimizdən al,
 Pərdələri aç bizə, pərdəni yırtmadan qal,
 Bü çirkin nəfs əlindən, bizi geri al yenə,
 Sümüyədək işləyib, ümüdümüz, tək Sənə!
 Biz tək biçarələri, belə bənd etmək nədən?!
 Kimdir bəxtləri açan, mümkünmü qeyri Səndən?!
 Bu ağır kilidləri, ey sevgi mənbəyimiz?!
 Səndən başqa kim açar, Özünsən köməyimiz?!
 Biz də öz üzümüzü, çevirək Sənə tərəf,
 Çünki özümüzdən də, Sən bizə yaxın, şərəf.
 Belə yaxın olmaqla, yenə uzaqıq- uzaq,
 Yenə qaranlıqdayıq, göndər Nurunu çıxacaq!
 Bu dua, həm bəxşişin, həm də Sənin təlimin,
 Cücərmə gülüstan, içində zibilliyin?!
 Qanla ürək içində düşüncəyə, ağla,
 Kərəmindən özgə şey, heç vaxt gəlməz nağıla!
 İki qoşa gözündən, sayrışan nur dalğası,
 Düz asimana qədər, yüksələr, gur dalğası.
 Dil adlanan əzadan, yastı ət parçasından,
 Axır hikmətlər seli, aşaraq məcrasından.
 Gedir qulaq adlanan, bir dəlik onu içir,
 Meyvəsi yaddaş olan, canın «bağına» keçir.
 Can bağının şah yolu, onun şəri²⁹⁹ yoludur,
 Aləmin bağ- bostanı, onun fəri³⁰⁰ yoludur.
 Səadət çeşməsiylə, qəlbə girən Odur, O!
 Altından çaylar axan cənnət verən Odur, O!³⁰¹
 Əzablı hədis söylə, Ya Mustafa Məhəmməd!
 Haqq lütfün bəlli eylə, Ya Mustafa Məhəmməd!
 Necə şükr eyləyirsən, çünki şükür etdiyin,
 Təzə nemət olacaq, ehsanına getdiyin.
 Sənin iczin şükründən, şükrə gəlmişdir tamam,
 Başa düşüb dərk eylə, kəlamları ver tamam!

²⁹⁹ Şəri –Din yolu, şəriət yolu;

³⁰⁰ Fəri- ikinci dərəcəli, ayrıca;

³⁰¹ Allah –Taala nəzərdə tutulur;

Həzrəti Rəsuli-Əkrəm Məhəmmədin xəstəyə dua etmək üsulunu öyrətməsi

Belə dedi peyğəmbər, bizar olan xəstəyə,
Gedəndə baş çəkməyə, gül tək solan xəstəyə!
Sən heç filan duanı, özünçün demisənmi?!
Cahillik zəhərindən, aş edib yemisənmi?!
Yada sal hansı dua, oxunmuşdur dilindən?!
Nəfsin məkrindən qorxub, toxunmuşdur dilindən?!
Dedi: - Yadımda deyil, bir kömək eylə mənə!
Bəlkə yadıma düşə, söyləyəm indi sənə!
Nursaçan Mustafanın, hüsurunda o kişi,
Duanı yada saldı, yox eylədi təşvişi.
Peyğəmbərin köməyi, hər şeyi aşkar etdi,
Onun yadına düşdü, duanı təkrar etdi.
O duanı oxuyub, qəlbdən-qəlbə toxudu,
Haqdan fərqli aydınlıq, bir batillik oxudu!
Dedi: - Ey Rəsul indi, dua düşdü yadıma,
Bu dua mənasızdır, çatmaz mənim dadıma,
Elə ki, bir məqamda, günah iş tuturam mən,
Dənizdə boğulan tək, əl-qolu atıram mən!
Günahı çox olanlar, çarə qapısı arar,
Dənizdə boğulan kəs, çör-çöpə də əl atar!
Səndən hədiyyələrlə, bayramlıq mənə çatdı,
Günahkarların isə, əzab başını qatdı.
İztirablar çəkirəm, mənim çarəm azdır-az,
Möhkəmcə bağlanmışam, qıfılım heç açılmaz.
Nə tövbəyə ümidim, nə qovğaya qolum var.
Nə vaxtım, nə də səbrim, nə qaçmağa yolum var,
Haqdan başqa nə dostum, nə yar, nə yoldaşım var.
Belə müşkülə düşdüm, nə dost, nə sirdaşım var!
Harutla- Marut kimi, qəmin hüznün əlindən,
Ah Tanrım! Kaş eşidəm, «bağışlanma» dilindən!

Axirət əzabının çətinliklərinin bəyanı

Harut, Marut qorxudan, açıq-aşkar üzüldü,
Babildə bir quyuya, özlərin layiq bildi!
Ki, axirət əzabın, bu dünyada çəksinlər,
Axirət əzabından, hiylə ilə qaçsınlar.
Özümüz işimizi düzəldək, söylədilər,
Dünya əzabı asan, axirətdən dedilər.
Axirət əzabının vəsfinin, heç həddi yox.
Dünyanın əziyyəti, asandır, həddindən çox.
Ey xoş ol şəxslərə ki, cihad etməklə məşğul,
Bu dünyada əzabkeş, Haqqa yetməklə məşğul.
O dünya əzabından, qurtula bilsin deyə,
Ömür əzabla keçər, yenə dözər, hər şeyə.
Mən hər vaxt deyirəm ki, Ya Rəbb, həmin əzabı,
Bu aləmdə ver, çətin, axirətin əzabı,
Ki, axirət zamanı, qurtulum o əzabdan,
Bu istəyim həqiqət, onu istərəm Haqqdan.
Belə bir əzabkeşlik, mənim üçün tapıldı,
Əziyyətdən bu canım, sakitliyə qapıldı.
Onu zikr etməklə, qalmışam öz-özümə,
Özümdən bixəbərəm, bir olmuşam dözümlə.
İndi sənin özünü, görməsəydim mən əgər,
Bilməzdim ki, xislətin, bütün cahana dəyər.
Olmasaydın sən əgər, öz-özümə, məhv idim,
Bu qəm çəkmək şahanə, bunu özüm istədim.
Dedi: - Hey bu duanı, daha arzu etmə!
Özünü –öz kökündən qırıb, çox söz etmə!
Ey qarışqa cüssəli, varmı sənin taqətin?!
Əzəmətli bir dağı, üstünə qoysun sənini?!
Dedi: - Tövbə etdim, ey Sultanım ürəkdən,
Başdan-ayağa qədər, təsirləndim diləkdən.
Bu cahan bir biyaban, Sənsə Musasan mənə,
Günahın təsirindən, biyabandayam yenə.
Bu cahan bir biyaban, Sənlə Musa, birdə biz
Daim günahkarlıq, biyaban vətənimiz!
İllərlə yol gedirik, sonadək gedəcəyik,

İlk mənzildə əsririk, əsir də öləcəyik!

Musa Əleyhissalamın millətinin zikri və onların peşmançılığı haqqında

Musanın dindarları yol ilə gedirdilər,
Addımla yol qət edib, məqsədə yetirdilər!
Açıq, gizli sirləri, bir-bir söyləyirdilər,
Kişi-qadın, pir-cavan, hamı bir deyirdilər:
- Musanın qəlbi bizdən, razı qalsaydı əgər?!
Səhranın çətin yolun, asan keçərdik, bizlər!
Bizdən o, tamamilə bizar olsaydı əgər?!
Göydən yeməklər bizə, göndərilərdi məgər?!
Necə daşdan çeşmələr, axıb, cuşa gələrdi?!
Biyabandan hamımız, can qurtara bilərdi?!
Süfrələr əvəzinə, od-alovlar gələrdi!
Evimizdə bizləri, kömürə döndərərdi.
Tərəddüd etdiyiçin, Musa bizim bu işə,
Gah bizə dost kimidir, gah hirsli bu gərdisə!
Hirsi yatağımıza od vurur, atəş kimi,
Həlimliyi rədd edir, bəlanı günəş kimi.
Nə zaman həlimliyə çevrilər, qəzəbi də?!
Nadir olan şey deyil, çatar bizə lütfi də.
Bu səbəbdən qorxulu, belə mədhi eyləmək,
Musa adın çəkərək, ona fikri söyləmək,
Yoxsa Musa özü də, heç rəva bilməyəcək,
Sənin qarşında, onu mədh edəninə güləcək.
Yüz dəfə, milyon dəfə, əhdimizi, sındırmış,
Sənin əhdinsə dağtək, sabit olaraq durmuş.
Bizim əhd zaman təkin, küləyə bir qul kimi,
Sənin əhdin bir dağdır, möhkəm qaya, sal kimi.
Tanrı sənin qüdrətin, bizi rənbərəng etmiş,
Ey rənglərin əmiri, rəhmin bizi ləng etmiş.
Özümüz görmüşük biz, rüsvay olmağımızı,
Çəkmə imtahanına, bağışla canımızı.
Rüsvay işlərimizi, gizlət açıq eyləmə,
Sənə sığınmışıq biz, bizdən acıq eyləmə!

Camalda, həm kamalda, tayın-bərabərin yox,
 Əyrilik, rəzilliyin, say-hesabı bizdə çox.
 Sən öz məzəmmətini, üstümüzdən götürmə,
 Hədsiz əyriliklərə, nəzarətin itirmə.
 Səninlə əlaqəmiz, bir ip, bir tar³⁰² kimidir.
 Bir Misir kimi idi, indi divar kimidir.
 Saxla Sən o divarı, ey əbədi Şahımız,
 Qoy şad ola bilməsin divlər, ol pənahımız!
 İlk lütfi bizə deyil, onlara göstərdin sən,
 Yolunu azmışlara, öz lütfünü verdin sən!
 Rəhmini neylədin sən, bizə rəhmini göstər?!
 Ey sən, rəhmin əzəli, rəhm Səndə sanki gövhər!
 Əgər bizim duamız, günahları artırsa,
 Duanı öyrət bizə, əgər savabı varsa.
 Bu minval iləİnsan, Behiştindən qovuldu,
 Qayıtmaq izin verdin, çirkin divlə bir oldu.
 Göy div hansı məqamda, insanı tərək edəcək?
 Dəri xalça üstündə oyun udub, gedəcək?!
 Həqiqətdə Adəmə, sonuc xeyirli oldu,
 Paxıl lənətə gəldi, qəlbi zəhərlə doldu.
 Yüz hiyləni görmədi, qüdrət, əzəmət gördü,
 Evinin sütununu, özü əliylə qırdı.
 Gecələr atəş vurub, özgələrin öldürdü,
 Külək ona qayıtdı, o, özündən ötürdü.
 Divə lənət eyləmək, onun gözün bağladı,
 Hirsin zərərin gördü, hiylə onu saxladı.
 Özü canına ziyan, hiyləsinə can ziyan,
 Sanki Adəm div olmuş, divsə Adəmə həyan!
 Lənət ona, insanı, əyri görən eyləmiş
 Paxıl, özünü görən, kinlə duran eyləmiş.
 O biləcək nəhayət, hər kim pislilik eyləsə,
 Şübhəsiz pis qayıdıb dərd verər, həmin kəsə!
 Şahmat vəziri bütün xanaları, tərs görər,
 Sonda mat olub qalar, məğlub tək ömür sürər.
 Amma özü-özünü, bir heç bilərsə əgər,
 Yarasını irinli, həlak edici görər.

³⁰² Tar- burada «tar» sap, ip mənasında işlənmişdir

Belə içi görməkdən, dərdlər başın qaldırar.
 Onun dərd-bəlasını, hicabından çıxarar.
 Çünki ana doğarkən, ağrı tutmasa əgər,
 Uşağın doğulması, mümkün olarmı məgər?!
 Ana doğuş ağrısı tutmayan ana qədər,
 Uşaq doğulmaq üçün, imkan taparmı məgər?!
 Bu əlamət gizlənmiş, hamiləlik qəlbində,
 Bu öyüd, məsləhətlər, qabiləlik³⁰³ qəlbində.
 Əbəci³⁰⁴ neyləsin ki, ağrısı yox ananın,
 Zəhriyə ağrı lazım, çağanın doğuşuyçun.
 Zəhmətsiz əldə etmək, quldur tək yeməkdəndir,
 Ağrısız olan işlər «Ənəl Həqq» deməkdəndir.
 Yersiz «mənəm» deyənə, o söz lənət gətirər,
 Yerində «mənəm» demək, ona rəhmət gətirər!
 Mənsurun «Mən» deməsi, ona rəhmətdir, yaqın!
 Fironun «Mən» deməsi, ona lənətdir, yaqın!
 «Vaxtsiz banlayan xoruz», atalar misalıdır,
 «Başın kəsdirər yaqın», bu söz ellər malıdır.
 «Baş kəsmək» nə deməkdir, öz nəfsini öldürmək?!
 Lamisəni tərk etmək, cihada könül vermək!
 Sanki əgər əqrəbin, iynəsini çıxartsan,
 Ölümdən qurtararaq, tapacaqsan həyat sən.
 İlanın zəhər dişi, çıxarılsa ağzından,
 İlan daşqalaq olmaz, zəhər diş çıxan andan.
 Qocalıqdan savayı, heç nə nəfsi etməz tərk,
 Həmin nəfs öldürənin, ətəyindən yapış, bərk!
 Əgər bərk tuta bilsən, bil Haqqın köməyidir.
 Sənə nə qüvvət gəlsə, bil Onun əməyidir.
 Əgər bərk tuta bilsən, bil Haqqının əzmidir,
 Sənə nə güc gələrsə, bilki Onun cəzbidir.
 Bədənin günahını, özündən kənar eylə,
 Canın nəyi vardırsa, canın-canından söylə.
 Əllər tuta biləndir, zəhmətə qatlaşandır,
 Dəmbədəm zəhmətin çək, zəhmət şöhrətdir-şandır.
 Qəm çəkmə, uzun müddət, sən zəhmətsiz qalmısan,

³⁰³ Qabilə-mamaça, əbəci, uşuq tutan.

³⁰⁴ Əbəci- uşaq tutan mamaça

Buyur, «büt allahına», səcdə edən, sacid³⁰⁸ ol!
 Lakin bunu başa düş, mömin könüllü sacid!
 Çünki O, Haqq axtaran, dinə könüllü qasid.
 Gəbri, Atəşpərəstin, varıdır pis əməli,
 Onların hər birisi, ayrı işə məqsədli.
 Sultan möhkəm qalalar, sərdabələr tikdirir.
 Lakin döyüş zamanı, qalaları sökdürür.
 Özünü yağlı edir, qalaya sahib qalır,
 Sonucda özü dönüb, Sultana «qala» olur.
 Özün yağlı eyləyir, qalaya sahib olsun,
 Özü də bir Sultana, «qala» tək tikilir, son!
 O qalanın mömini, Padşaha xidmət edir,
 Cah-calala görə yox, o şaha xidmət edir!
 Ey çirkinlik yaradan, «şahsan» çirkinlik yerin.
 Həm yaxşıya, həm pisə, çatır sənin hünərin,
 Yaxşı danış, yaxşı din, ey gözəllik aşiqi,
 Eyiblərdən xilas ol, ey, sən güllük aşiqi.
 Ey həm kədər, həm qəhər, sahibi Sənə şükür!
 Həm hazır, həm nazırsən, sitayişim Sənədir!
 Sənsən nəyi istəsən, yerinə yetirən Tək!
 Yaxşı-pisi bir edən, qızıl güllə-tikantək!
 Sənsən hər bir padşahı, padşahlığa çatdıran!
 Sənsən Allahlıq edən, ucalığa çatdıran!

Həzrəti Rəsuli Əkrəmin yataqda yatan bir xəstəyə dua və tövbə öyrətməsi

Yataqdakı xəstəyə, Rəsul söylədi böylə,
 Dediklərimi söylə, çətini asan eylə!
 «Ey Rəbbənə Atina fiddari dünyana həsən!
 Vəqinə əzabənnar, fiddari üqbana həsən»³⁰⁹!

³⁰⁸ Sacid –Səcdə edən;

³⁰⁹ «Ey rəbbənə Atina fiddari dünyana həsən,

Vəqinə əzabənnar, fiddari üqbana həsən».

Bu misra Qurani Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 201-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: Bəziləri isə: «Ey Rəbbimiz, bizə

Aç yolları bizimçin, bağ-bostanı et lətif!
Bizə lütfünü göstər, kömək eylə ey Şərif!
Möminlər axirətdə deyərlər ey Şahımız!
Cəhənnəmdən uzaq et, bizi ey Pənahımız!
Mömin, kafir məhşərdə bir körpüdən keçməli!
Görmək istəmirik biz körpüdə, alov seli.
Bizlərə bəxş eylə sən, Behişt sarayın əgər?!
Rəzillər bəs haradan, körpünü ötüb-keçər?!
Yaşıl Behişt bağını, Mələklər tərifləyər,
Gördünmü keçid vaxtı, filan yerləri deyər?!
Tanrı cəhənnəmisə, çox çətin sınaq yeri,
Sizlərəsə qismətdir, bağ, bostan, yarpaq yeri.
Cəhənnəm xasiyyətli, sizin nəfs xislətiniz,
Bütpərəst atəşi tək, yandıran fitnə-dəniz!
Siz cəhdlər eylədiniz, od oldu çox şəfali,
Haqq atəşi söndürdü, sizlər olduz təqvalı.
Göylərə şölə saçıb şəhvətli atəşiniz,
Təqva bağçası oldu, nurlandı hər işiniz!
Sizin odlu hirsiniz, yumşaldı, həlimləşdi,
Cahillik zülmətiniz nurlandı, elimləşdi.
Açgözlük atəşiniz sizlərdən uzaqlaşdı,
Tikanlı həsədiniz dəyişdi gülzarlaşdı.
Özünüzdə var olan, cümlə atəşləri siz,
Haqqa xatir əvvəldən boğaraq öldürmüsüz.
Od olan nəfsinizi, bir bağa oxşatdınız,
O bağın torpağına vəfa tumu atdınız.
Od olan nəfsinizi bağ edib, sədd çəkdiniz,
O bağın torpağına vəfa tumu əkdiniz.
Bülbüllər həmin bağda, daima cəh-cəh vurur,
Gözəl nəğmələriylə, cəməndə məclis qurar.
Haqqın hökmlərini göylərdən endirmisiz,
Nəfsin cəhənnəm odun su töküüb söndürmüsüz.
Cənnətdən qapı açdız, Cənnətə doğru, sizlər,
İsti suyla yudunuz, nəfsinizi günüzlər.

dünyada da, axirətdə də, gözəl nemətlər ver, bizi cəhənnəm əzabından qoru!» deyirlər.

Bizim cəhənnəmimiz sizi gördü dəyişdi,
 Yaşıllaşdı, gül açdı, yarpaqlar pıçıladaşdı.
 Ehsanına mükafat, bilirsən oğlum nədir?!
 Lətafətlə, gözəllik, savab ürəyincədir?!
 Siz heç söyləmədiniz, bizlər də qurbanlarıq?!
 Varlığın qarşısında biz fani olanlarıq.
 Bizlər hiyləgər qəllaş,³¹⁰ divanə olsaq əgər,
 O saqi, peymanədən, məstlikdən verir xəbər,
 Onun fərmanı ilə, baş səcdəyə qoyuruq,
 O şirin canımızı, qul, kölə tək əyirik,
 Nə qədər «dost» xəyalı, bizim sirrimiz olar?!
 Nökərlik, qurban getmək, bizim işimiz olar?!
 Nə qədər bəla şamı od vurub, yandırdılar,
 Yüz minlərlə aşiqin canın odlandırdılar!
 Evləri daxilində ömür sürən aşıqlar,
 «Yar» üzünün şamına, pərvanə tək məşuqlar!
 Ey ürək, ora tələs, o yer səndən nur alsın,
 Bəladan can qorunsun, zireh təkin yer alsın!
 Canları arasında, sənə yer eyləsinlər,
 Səni bədəylə dolu camla, bir eyləsinlər.
 Canların arasında, özün dürdanə eylə,
 Ey sən bədirlənmiş ay, Fələkdə xanə³¹¹ eylə!
 Ütarüd bürcü kimi, qəlb dəftərin açılınsın,
 Ki, sənin özün üçün, sirli ətir saçılınsın!
 Qohumlar önündə ol, sən bir avarə kimi,
 Mükəmməl aya çevril, ol sən mehparə kimi!
 Zərrələr öz küllündən,³¹² qoruna bilən deyil,
 Bu ziddlərlə qarışma, bəs nədəndir, de, ey dil?!
 Cinslər növlər içində, dönüb olar bir üsul,
 Qeyblər görünən olar, parlar, nur saçar bol-bol.
 Nə qədər qadın kimi, işvəlisən bixirəd³¹³
 Yalançı işvələrdən sənə gəlirmi mədəd?

³¹⁰ Qəllaş- yalançı, fırıldaqçı, bəd əməl sahibi

³¹¹ Xanə – ev, yuva, məkan.

³¹² Küllündən – bütövdən, topludan, 2) çoxluqdan; 3) burada Allah Dərgahı nəzərdə tutulur;

³¹³ Bixirəd – ağılsız, ağılı olmayan;

Yaltaqlıq, şirindillik, aldatmalardan əl çək!
 Bəyənirsən, sevirsən, yığırsan cibə, zər tək!
 Şahların şilləsiylə, söyüşünü qan, oyan!
 Sənə faydalı olar, azğınlar duasından!
 Şahlar şilləsini ye, yemə alçaq balını,
 Ki, sən bir mərd olasan, alasan iqbəlini.
 Şahlardan xələt gələr, ya da ki, dövlət gələr,
 Cəsəd ruh pənahında, canına qeyrət gələr!
 Harada ayaqyalın, binəvaları görsən,
 Bil ki, o, ustadından qaçmış, qəsdinə dur, sən!
 Ki, könlü istədiyi, elə bir günə qalmış,
 O, kor qəlbli xeyirsiz, pis mükafatını almış!
 Elə günə qalanda, ustad düşsə könlünə,
 Sanki özün-özünə, bəzək vurarsan yenə!
 Hər kim ustadan qaçsa, bu cahan torpağında,
 Sanki varından qaçır, yox çörək, ocağında.
 Can bəsləmək üçün sən, bir sənət kəsb etmişən,
 İslam sənətinə də, sən heç, bir əl qatmısan?!
 Dünyada geyinərək, yaşadı n zəngin oldun,
 Gedəndə nə apardın, ömür qurtardı, soldun?!
 Elə bir peşə öyrən, axirət zamanında,
 Sənə xeyir gətirsin, sorğu-sual anında.
 O cəhan bir şəhərdir, «bazarı bol», işi bol,
 O bazarı görməkçin, bu dünyadan keçir yol!
 Haqq demiş bu dünyanın, kəsbi³¹⁴ asan, bil bunu!
 O dünyaya nisbətən, sanki uşaq oyunu.
 Sanki bir tifil çıxmış, başqa tifil üstünə,
 Şuxluq eyləyib, yeyir, durur üstündən yenə,
 O, uşaq dalaşması, nə olar, bir oyuncaq,
 Rüstəm tək cəhd eyləmək, cihad sayılar, qoçaq!
 Uşaqlar oyun üçün, dükən tikib qurarlar,
 Bunun faydası olmaz, yalnız vaxt ötürərlər.
 Axşamçağı ac-susuz, qayıdarlar evlərə,
 «Dükən» qalar, uşaqlar qaçışarlar evlərə.
 Bu dünya oyun yeri, ölüm isə gecələr,
 Boş kisəylə qayıtsan, ac başına nə gələr?!

³¹⁴ Kəsib – 1) qazanma, qazanc; 2) sənət, məşğuliyyət

Gor evinə tərəfsən, təksən, tənha qalmısan,
Ah-fəğan eyləyirsən, həsrətdən, saralmısan.
Din elmini kəsb etmək, eşqdir cəzbi var, oyan!
Bacarıq Haqq nurudur, ey kəc adam, bunu qan!
Sənin bu çör-çöp nəfsin, faniyyə həvəskar,
Neçin belə çör-çöpü, yığmağa həvəsin var?!
Çör-çöp nəfs dalıncasan, şərəfət axtaran kəs,
Hiylə, məkri uzaq et, onu axtarmaq əbəs!

Iblis lənətliyin «namaz vaxtı keçdi», deyərək Maviyyə lənətliyi oyatma hekayəti

Hədislərin birində, belə xəbər yazılmış,
Maviyyə öz qəsriində, yatağında yatıbmış!
Qəsrin qapılarına, özü kilid vurubmuş,
Camaatla görüşdən, həddən çox yorulubmuş.
Birdən «bir kişi» onu, yuxusundan oyatmış,
Gözünü açan kimi «o kişi» gözdən itmiş.
Öz-özünə söyləmiş: - Qəsrə kimsə kirəmməz?!
Bü cürət, bu sırtıqlıq, heç kimsədə olammaz?!
Ətraflı dolaşaraq, tələb etmiş hamıdan,
Həmin gizlənən «kişi», tapılsın yubanmadan!
Qapının arxasında, eybəcər kişi görmüş,
Pərdə dalında qalmış, üzünə pərdə vurmuş.
Demiş: - Ehey sən kimsən, adın nədir, söylə bir?!
Cavab vermiş: -Iblisəm, xəbisliyim bəllidir!
Demiş: -Niyə oyatdın, məni belə, söylə bir?!
Doğru danış, aldatma, bu işdə məqsəd nədir?!
Demiş: -Namazın vaxtı, sona çatmış, tələs sən!
Məscidə qaçmalısan, oraya gecikmisən,
Vəhdət dürrün Mustafa, elə ki, deşdi, keçdi,
Ölümündən əvvəlcə, əcəl şərabın içdi.
Dedi: - Yox-yox, bunu sən, qərəzlə söyləyirsən!
Guya yol göstərirsən, doğru yol diləyirsən?!
Oğru gəlmiş gizlincə, evimdə sakin olmuş,
Qayğına qalıram mən, deyərək hakim olmuş!
Mən hardan, o oğruya, qəlbən inana billəm?!

Oğrudan xeyirli iş, özümə sana billəm?!
Xüsüsən sənin kimi, bir yol kəsən olarsa?!
Guya şəfqət göstərib, boyun basan olarsa?!

Maviyyə lənətliyə, İblis lənətliyin ikinci cavabı.

İblis belə söylədi: - Mən bir vaxt mələk idim!
Can-başla, itaətlə, Tanrıya kömək idim!
Salik³¹⁵ olanlar ilə, həmçinin məhrəm idim!
Ərşin sakinləriylə, daima həmdəm idim!
İlk-əvvəl olan peşə, necə qəlbi tərək edər?!
İlk məhəbbət, zay olub, necə ürəkdən gedər?!
Səfər edib ya Rumu, ya da Xütəni görsən?!
Heç qəlbindən çıxarmı, vətənə ürək versən?!
Biz Onun «şərabından», məst olanlardan idik!
Dərgah «aşıqlərindən», dost olanlardan idik!
Onun məhəbbətiylə, göbəyimiz kəsilmiş,
Onun eşqinin nuru, «canımıza» əkilmiş,
Onun rüzigarından, xoş gün görüb keçmişik!
Onun şəffaf arxından, zəhmət suyu içmişik!
Onun fəzilətindən, məgər yaranmamışıq?!
Varlığı, güzəştiylə, məgər dayanmamışıq?!
Ey, nə çox, Tanrıdan biz, nəvazişlər görmüşük!
Onun gülüstanında, xoşbəxt ömür sürmüşük!
Başımıza rəhmətlə, diqqətlə əl çəkirdi!
Lətafət gözləriylə, şəfqətlə göz dikirdi!
Südəmər uşaq kimi, Dərgahında olanda,
«Beşiyim» tərpedirdi, lazım gələn zamanda!
Süd olmayan «südünü», mənə kim verə bilər?!
Ondan başqa kim məni, tədbiriylə bəsləyər?!
Xasiyyəti, südüylə, vücudumda yer salmış,
Xalq sirrini açma bilmək, xisləti Ondan qalmış!
Dərya tək kərəmini, əta eyləsə əgər?!
Kərəm qapılarını, kimlər bağlaya bilər?!
Lütf, ədalət, bəxşişlər, Onun saf kərəmidir!

³¹⁵ Salik – 1) bir yol ilə gedin, bir yolu təqib edən; 2) bir təriqətə mənsub olan;

Onda olan qəhr isə, bizə dərd, vərəmidir!
 Lütfünün çoxluğundan, bu dünyanı yaratdı,
 Zərrələri Günəşdən, cücərərək, boy atdı!
 Qəhrindən ayrılıqlar, «hamilələr» olsa da,
 Həmçinin vüsali var, bilinməlidir, o da!
 Cana «qulaq burması», verə bilən Tək, Odur!
 Vüsəl dövrünün qədrin, bilməyə kömək, Odur!
 Cana «qulaq burması», verir ki, dərk eyləsin,
 Vüsəl qədrini bilsin, onu idrak eyləsin!
 Nəbi demiş: - Haqqımız, belə buyurmuş Bizə,
 «Qəsdim kərəm göstərmək, ey bəndələrim Sizə»!
 Yaratdım sizləri ki, Məndən xeyir tapasız,
 Əlləri çırmalayıb, öz şəhdimdən dadasız!
 Sizi fayda tapmaqçın, yaratmamışam ki, Mən!
 Lüt-üryan saxlayaraq qəbanızı götürəm!
 Hüzurumdan bir müddət, qovulsanızda Sizlər!
 Gözüm xoş üzünüzdə, yaxşıları əzizlər!
 Belə xoş baxışlara, sizin qəhriniz nədən?!
 Hər bir kəs bəd əməlli, şəhdə, zəhriniz nədən?!
 Mən «səbəbə» baxmasam, o hadisə yaradar.
 Hadisəçi vardırsa, hadisələr törəder.
 Əzəldən lütfüm olmuş, lətafətlə baxaram,
 Nə hadisə törənsə, iki bölüb ataram.
 Turalım həsədlikdən, səcdəni tərk elyləmiş,
 O həsəd məhəbbətdən, inkara yox söyləmiş.
 Hər bir həsəd törəyər, dostluğumuzdan bizim.
 Həmnəşin ola bilək, özgə dostla əzizim!
 Dostluğun şərtlərindən biri, qeyrətlilikdir.
 Asqırmaq şərtlə olsa, sonuc sakitlilikdir.
 Yağlı süfrəsi Onun. başqa bir əməl deyil,
 Nə istərsən et deyər, sonda süfrəmə əyil!
 Birisi oyun vaxtı dedi ki, mən uduzdum!
 Özüm bəlaya düşdüm, onunçun belə dözdüm.
 Bəla icrə də mənə, O göstərir iltifat,
 Ona matəm, Ona matəm, Ona mat!
 O etməsə iltifat «azad» buraxsa bizi;
 Altı cəhət içində, yaşayan qalmaz, düzü.
 O şəxs altı cəhətsiz qalsa necə olar haqq?

Xüsusiylə də olsa o, varlıqla kəc, nahaqq?
Hər kim atəş içində, olsa «altı cəhət» də,
Odur qurtaran onu, Xaliq O, kainatda!
Bir şəxs əgər kafirsə, iman Xaliq əlində,
İmanı əldə etmək, kafirin əməlində!

Yenidən Maviyyəninİblis lənətliyin hiylə və mərkərlərini yadına salması

Maviyyə belə dedi: - Bunlar «haqq»dır ey Şeytan!
Lakin bu mərhəmətdən, sənə pay yox, bir utan!
Mən tək yüz min insanı, öz toruna salmışam,
Quyulara salaraq, günahdan pay almışam.
Sənin odunla yansam, dərdimə çarə yoxdur!
Edilməyən, paltarı əlinlə parə, yoxdur!
Ey sən bəlalı atəş, yanğın ağrısı çoxdur!
Yandırmayana qədər, yanğına çarə yoxdur!
Lənət olsun, o sənin qondarma üsuluna!
Ustalıqla etdiyin, yandırma üsuluna!
Allahınla üzbəüz, danışığ aparmışam!
Məkrinlə Allahından, ömür də qoparmışam!
Hiyləli ustalılığın, bir fiştıriq səsi tək,
Sanki «quş sədası»dır, lakin «quş tələsi» tək!
Yüz minlərlə «quşların», sən yolunu kəsmişən,
Qürrələnən «quşların», sağ-solunu kəsmişən!
Havada eşidən tək, fiştıriğın səsini,
Enir olur əsirin, duyuruq naləsini.
Nuh milləti məkrindən, daim nalədə olmuş,
Sinələr parə- parə, ürəklər qanla dolmuş.
Ad kimi bir padşahın, ömrünü zay eylədin!
Yolundan azdıraraq, əzaba tay eylədin!
Qövmü Lut köməyinlə, daş qalaq olmuş bütün,
Qara sular udaraq, yerdən silmiş büsbütün.
Köməkliyin Nəmrudun, beynini yerə tökmüş,
Ey, minlərlə bəlalər, Sənin əlindən keçmiş!
«Gözəl filosof» Firon, öz dərin adı ilə,
Kor oldu əməlinlə, düşdü dillərdən- dilə!

Sənin köməkliyinlə, Bu Ləhəb yolun azdı,
 Bül Həkəm, Bu Cəhil tək, özünə qəbir qazdı.
 Hiyləli şahmatınla, qurduğun oyunlarla.
 Yüz minlərlə üstadı, mat etmisən, ah- zarla.
 Ey, Sənin yaratdığın, müşküllər təsirindən,
 Canlar saralıb- solmuş, ürəklər azmış dindən.
 Sənin «dəniz» hiyləndə, hülqumlar, bir qətrə tək,
 Sən yekə bir dağ kimi, Süleyman bir zərrə tək.
 Ey hiyləgər, məkrindən, kimlər qurtula bilər?!
 Məni tufandan yalnız, Haqqım qurtara bilər!³¹⁶
 Çoxlu parlayan ulduz, hiylələrinlə yanmış!
 Çoxlu nəhəng ordular, qanına qəltanlanmış!
 Çox müsəlman əlinlə, imanını itirmiş,
 Göydən yerə gömülmüş, cəhənnəmdə oturmuş!
 Çoxlu Bələm kimilər, əməlinlə məhv oldu.
 Çox Bərsisa kimilər, hiylənlə kafər öldü.

Yenidən iblis lənətliyin maviyyəyə cavabı

Iblis də Maviyyəyə dedi: - Açım sirləri?!
 Mən «qəlblərə» məhəkəm, dinlə məni, gəl bəri!
 Şirlə- it kimi məni, Haqq imtahan eylədi;
 Daxilimi əyani açıb, bəyan eylədi!
 Mən hər zaman qəlbləri, qaraüzlü etmişəm.
 Mən sərrafam qəlblərə, qiymət verib getmişəm.
 Yaxşılara, yaxşı tək, yolları göstərmişəm.
 Pislərə də, pislər tək, kolları göstərmişəm.
 Mən bağbanam bəslərəm, şux cavan fidanları,

³¹⁶ Ey, hiyləgər, məkrindən kimlər qurtula bilər?!

Məni tufandan yalnız, Haqqım qurtara bilər!
 Bu misra Qurani Kərimdə «Hud» surəsindəki 43-cü ayəyə işarədir.
 Mənası: - (Oğlu ona) belə cavab verdi: - «Mən bir dağa sığınaram o da məni sudan qoruyar». Nuh dedi: - «Allahın rəhm etdiklərindən başqa, bu gün heç kəs (insanları) Onun əzabından qaryuya bilməz!»
 Nəhayət, dağa ata ilə oğulun arasına girib onları bir- birindən ayırdı və oda suda onları bir- birindən ayırdı və o da suda boğulanlardan oldu.

Quru «budaqların»sa, halal mənə, qanları.
 Otu hazırlamaqda, bilirsən məqsədim nə?!
 Heyvantək olanları bilim, təyin edirəm nə?
 It, ahudan bir bala, doğmuş olarsa əgər?!
 Itdir, ya ahu, səni şəkə salarsa əgər?!
 Sən otlə, sümükləri, tök onun qarşısına.
 Izlə hansına tərəf gedər, diqqət et ona.
 Əgər sümüyə tərəf qaçsa, itdir şübhəsiz.
 Əgər otu axtarsa, bil ki, ahudur şəksiz.
 Qəzəblə – lütf cütləşmiş, baxma zidd olsalarda.
 İkisindən doğulmuş, xeyirlə- şər cahanda.
 Sən ot ilə- sümüyü, Haqqa sifariş eylə.
 Nəfsə dözümlə, cana güc, Haqqından xahiş eylə.
 Yalnız tikə dalınca, nəfs qaçarsa fayda yox.
 Ruha qida axtarsa, bu isdə faydalar çox.
 Bir şəxs əgər canına, xidmət etsə olar xə³¹⁷.
 Baş vursa can bəhrinə, ³¹⁸ onda tapacaq gövhər.
 Baxma ki, xeyirlə- şər, zidd- ziddin içindədir?!
 Lakin hər ikisi də, bir işin içindədir!
 Nəbilər itaətin, xahişində olurlar.
 Düşmənlərsə, şəhvətin, xahişində olurlar
 Yaxşını pis eyləsəm, sadıqları deyiləm.
 Onların bəisiyəm, xaliqləri deyiləm.
 Yaxşını pis edənlə, yaradanı deyiləm,
 Pislərə, yatanlara, bir ayna tək mayiləm.
 Hindu özü dərdindən, yandırdı ayinəni,
 Düşündü «üzü qara», göstərir ayna məni.
 Ayinə ona dedi: - Bu günah mənim deyil.
 Cəza mənim yox, sənin, günah özünküdür, bil.
 Mənim xislətim belə, hər şeyi düz göstərmək!
 Bilinsin çirkin kimdir, yaxşı kim, xəbər vermək!
 Şahidə zindan yoxdur, mən bir şahid kimiyəm.
 Zindan əhli deyiləm, mən Allah şahidiyəm!
 Harda görsəm bir ağac, bəriylə meyvəsiylə,

³¹⁷ Xər- burada ulaq mənasındadır;

³¹⁸ Bələm- Baur; Bu şəxs Haqqa asi olanlardan olmuş, Şeytan onu yolundan döndərmişdir.

Dayə kimi bəslərəm, üzümü meynəsiylə.
Harda görsəm ağacı, təlx, quru meyvəsiylə;
Onu dibdən kəsərəm, cücərməz heç nə ilə.
Quru deyər bağbana ki, sən ey cavan oğlan?!
Məni neyçin kəsirsən, mənəm xətasız olan?!
Bağban deyər ağaca, sus ey çirkin xislətli!
Quruluq sənçin xəta deyil, ey pis niyyətli?!
Quru deyər: - Mən düzəm, əyri deyil qamətim,
Neyçin mən günahsızın, peyin vurmaq, niyyətin?!
Bağban ona söyləyər: - Fəxr etmə qamət ilə!
Olaydın əyri, yaşıl, dost olardım səninlə.
Həyat sularını sən, cəzb eyləyən olmusan,
Həyat suyu içində, bələşmisən, qalmısan.
Nütfən ilə, əslinlə, pis toxumlu olmusan,
Vəslin pis ağacladır, onçun belə qalmısan.
Yaşıl budaq xoşluqla, yetirsə vüsalına,
O xoşluq nütfədən sə, onda xoşa halına.
Din yolunda ayıltım, səni Maviyyə əgər,
Mənim xislətim budur, xislət hər şeyə dəyər.

Maviyyənin Şeytan lənətliyi sərt, kobud və qaba sözlərlə acılaması

Əmir belə söylədi:- Yol kəsən, etmə höcət!
Özünə nicat yoxsa, mənə axtarma nicat.
Sən bir yolkəsən kimi, mənsə qərrib tacirəm,
Nə libası götürsən, mən verməyə məcburəm.
Libasımın tozunu, çırpma sən kafirlikdən!
Heç kəsin libasına, müştəri tək deyilsən.
Yol kəsən heç bir zaman, müştəri kimi olmaz!
Əgər müştəri olsa, məkrəz qala bilməz!

İblisin hiyləli məkrindən nicat tapmaq məqsədi ilə maviyyənin Haqqı- Taalaya zar-zar yalvarması

Nə vaxtacan paxıllıq, belə davam edəcək?!
Haqq fəryada çat, məni bu düşmən, ram edəcək!

Yenə imkan taparaq, evimə girsə əgər?!
Daxilimdə nə varsa, oğurlayıb götürər.
Danışdığı hədislər, ey Allah, tüstü kimi,
Tanrım, rəhm eylə mənə, qaraldır daxilimi!
Höcət eyləyə bilməm, bu ləinİblis ilə,
Hər şərifə fitnəkar, məni də tutar dilə.
«Əlləməl əsma»³¹⁹ olan, Adəmi etdi xəcil!
Öz yolundan döndərdi, bu it ötərək dil- dil!³²⁰
Behiştədən qovduraraq, atdırdı səhralara,
«Balıq tələsi» qurub, Səmakı³²¹ saldı tora.
«İnnə zəlləmnə»³²² deyib, ağlayıb, sısqadılar,
Onun ovsunu ilə tora düşdük, dedilər.
Onun hər hədisinin, içindən şər cücərir,
Yüz minlərlə sehirlər, sözlərindən közərir!
«Kişilər kişiyin», nəfs ilə bağlayır o!
Qadını, kişiləri, sehriylə dağlayır o!
- Ey xalqları aldadıb, zülmə qər q edənİblis?!
Məni neçin oyatdın, doğru de, söylə hədis!
Səninlə höcətləşmək, iqtidarım yox daha!
Qərəzkarlığın nədir, söylə, qoyma sabaha?!

Yenidənİblisin hiyləyə əl atması

İblis dedi: - Hər kişi, «bədgüman»³²³ olsa əgər,
Doğru sözü eşitməz, yüz dəfə söyləsələr.
Hər kəs öz daxilində, olsa şübhə – xəyalda,

³¹⁹ «Əlləməl- əsma» - Bütün şeylərin adlarını bilən nəzərdə tutulur (Adəm peyğəmbər)

³²⁰ «Əlləməl- əsma» olan Adəmi etdi xəcil,
Öz yolundan döndərdi, bu it ötərək dil- dil!

Bu misra Qurani Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 31-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- (Allah Adəmi yaratdıqdan sonra) Adəmə bütün şeylərin adlarını (isimlərini) öyrətdi. Sonra onları (həmin şeyləri) mələklərə göstərərək: - «(İddianızda) doğrusunuzsa, bunların adlarını Mənə bildirin!»- dedi.

³²¹ Səmak- Göydə iki işıqlı ulduzun adı.

³²² İnnə Zəlləmnə- Həqiqətən biz özümüz-özümüzə zülm etdik!

³²³ Bədgüman- burada- şübhəli, pis niyyətli, inanmayan.

Əgər sübut gətirsən, şübhə artar, hər halda.
 Sözü eşidən kimi, içi səbəblə dolar,
 Sanki fateh qılıncı, oğruya alət olar.
 Onun cavabı sükut, söz demədən, dayanma,
 Sən səbəblə söhbəti, özünə peşə sanma?!
 Sən Haqqdan qorx, Ondadır nəfsinin cilovu, qan!
 Çünki nəfsin şərindən özün həbsdə qalansan!
 Sən məndən öz Haqqına, nədən nalə edirsən?!
 Nəfs şərindən uzaqlaş, ona tərəf gedirsən.
 Yediyn şirin halva, sənə irinli çiban,
 Dərdli xəstəlik olar, həddən aşar qızdırman.
 «Günahsız» İblisə sən lənətlər yağdırırsan.
 Özündəki hiyləni, özgəsindən sanırsan!
 Bu hiylələr ey azğın, İblisdə yox, səndədir!
 Tülkü tək fikri- zikrin, piy, quyuq üstündədir!
 Çəmənlikdə qoyulmuş, quyuğu görsən əgər,
 Bil ki, sənə tələdir, o piydən eylə həzər!
 Bilmirsən, nəfsin sənin, elməni yox eyləmiş!
 Gözünü kor, ağlının, kütlüyün çox eyləmiş!
 Dünya malını sevmək, səni kor- kar edibdir,
 Nəfsin günaha dartıb, ruhunu xar edibdir!
 Qoyma günah üstümə, çəpgöz olma, ey «qoçaq»!
 Mən pislikdən bizarəm, tamah, kin məndən uzaq!
 Hərislik, tamahla, kin, müxtəlif təbə malik,
 Məni dörd ziddlə qoymuş, o çox səbəbə malik.
 Mən pisliklər etmişəm, daha «peşman» olmuşam,
 Gündüz intizarında, gecələrdən doymuşam.
 Dərdi- qəmlə ömr edib, ümidlə yaşayıram,
 Bəlkə qışım yaz ola, günlərimi sayıram.
 Xalq icrə müttəhiməm, günahkar sayılıram,
 Günah məndə bilirlər, dərdimdən bayılıram!
 «Yazıq qurd» ac yaşayır, daha günlərin sayır,
 İttiham eyləyirlər təntənədə yaşayır.
 Zəiflikdən büdrəyir, yerimək ona çətin,
 Xalq deyir: - Çox yemişdir, məstdir büdrəyir yəqin.

Yenidən, Maviyyənin israrlaİblisi günahlandıraraq cavab verməsi

Maviyyə belə dedi: - Düzlük səni qurtarar,
Ədalət doğruluğa çağırar, qaçma kənar.
Doğru danış, doğru din, çəngimdən qurtarasan,
Hiylən yatıra bilməz, hirsimi belə asan.
Dedi:- Necə bilirsən, doğru, yalan hardadır?!
Ey xəyalla yaşayan, doğru fikir dardadır!
Dedi: - Nəbi söyləmiş, düzün bəyan etmiş,
Yaxşı qəlbi, xoş işi, məhək qoyub söyləmiş.
O demiş: - Yalançılıq, ürəkdə bir şübhədir!
Doğruluqsa ürəkdə, sevincə xidmət edir.³²⁴
Ürək sakitlik tapmaz, yalan danışsan əgər,
Yağla- su qarışarsa, görünərmi şölələr?!
Hədisdə söylənilmiş:- Düzlük qəlbə aramlıq,
Doğruculluq, bir dərman, ürəklərə bir rəhlilik!
Pis danışan ağızdan, ürək incisə əgər,
Bunu, onu bilməyib, ağız olsa dəngəsər,
Əzabdan, əziyyətdən, ürək necə saflaşar?!
Yalanlar dadsızlaşar, düzlük qaynayıb daşar?!
Adəmin hərisliyi, onu buğdaya çəkdi,
Qəlbindən səadəti qovub, yalanı əkdə.
Sonra yalan işvəni, dinləyib, qulaq asdı,
Qürrələnilib nuş etdi, əməlində tələsdi.
Əqrəbliyi buğdadan, bilməyib, nəfsə girdi,
Yaxşı- pisi seçməyib, etibarın itirdi.
Xalqlar arzu- həvəsdən məst olub, uyğudadır,
Onçun sənin əlini, tutub, zəhərlər dadır.
Hər kim nəfs həvəsindən, özün qoruşa əgər,
Qulaqları eşidər, bu sirrləri dərk edər.
Həmçinin hekayədə, deyilmiş belə sirrlər.
Eşit dərk etlə onu, həll olunsun müşküllər!

³²⁴ O demiş: - Yalançılıq, ürəkdə bir şübhədir,

Doğruluqsa ürəkdə, sevincə xidmət edir!

Bu misra Həzrəti Rəsulu- Əkrəmin Imam Həsən ibni Əli
Əleyhissalamə söylədiyi bir hədisə işarədir.

Bir Qazinin qəza afətindən şikayəti və onun nayibinin ona cavabı

Bir qazi oturaraq ağlayırdı zar- zar,
Onun nayibi dedi: - Ağlamaq neçin, ey yar?!
Ağlamaq, fəryad etmək, sənə layiq deyil, bil!
Şadlıq, mübarəkbadlıq vaxtıdır, sən danış, gül!
Dedi:- Ah! Əgər hökmü, doğru- dürüst verməsəm,
Sanki iki dünyada, cahiləm, dərk etməzəm!
Hər iki düşmən bilər, hansı düz, hansı səhfdə,
Yazıq qazi nə bilər, günah hansı tərəfdə?!
Cahil, qafil, ikisi, öz halların dərk etmiş,
Necə qanları axmış, necə malları getmiş?!
Dedi:- Düşmən bilənsə, bəs nədən cahil kimi?!
Sənsə millətin şami, yanırsan aqıl kimi?!
Sənin günahın yoxdur, günah arasındasan,
Onçun sakitdir qəlbin, gözlərin görür asan!
Qərəzləri, hər iki aləmi, kor eyləmiş,
Biliklərini günah, içində gor³²⁵ eyləmiş.
Cahili günahsızlıq, alim tərbiyə edər,
Alim günahla olsa, elmi əməlsiz gedər.
Nə qədər rüşvətsizsən, uzaqgörən olarsan,
Elə ki, tamah etdin, çox ziyana qalarsan.
Həvəsdən xislətimi tərgidib, buraxmışam,
Şəhvət tikələrini az yemişəm, qorxmuşam.
Qəlbim dada baxaraq, işıqlanıb, nurlanmış.
Həqiqəti yalandan, ayıraraq, varlanmış.

Maviyyəniniblis lənətliyi danışdırması və onun etirafları

Dedi: - Ey məlun köpək, cavab ver, hürmə görüm!
Doğru sözləri söylə, yalanı qurma görüm!
Məni neçin oyatdın, yuxuma haram qatdın?!

³²⁵ Gor- burada «basdırmış» mənasında işlənmişdir;

Sən ey hiyləgər xəbis, nəçin düşmənlik etdin?!
 Xaşxaş kimi hamıya, yuxular gətirirsən!
 Şərab kimi hamının, ağlını itirirsən!
 Çarmıxa çəkdirərəm, mənə düzünü söylə,
 Həqiqəti aç mənə, hiylə axtarma böylə.
 Mən hər hansı bir şəxsdən, gözləyirəm düz sözü.
 Hamının xasiyyəti, belə olmalı, düzü.
 Mən sirkədən heç zaman, şəkər axtarmamışam,
 Müxənnətdən heç vədə, leşkər³²⁶ axtarmamışam.
 Atəşpərəstlər kimi, bütləri axtarmıram.
 Onları Haqq sayaraq, «ayələri» sormuram.
 Mən təzəkdə müşk³²⁷ ətri, heç zaman axtarmıram,
 Mən arxda quru gərpic, varını deyə, sormuram!
 Oğrudan gözətçilik, etmək tələb etmirəm!
 Edilməmiş əməldən, muzd almağa getmirəm!
 Mən Şeytandan heç zaman, bir fayda gözəmirəm!
 Yuxumdan oyadandan, bir qayda gözləmirəm!

İblisin öz əsil batını niyyətlərini Maviyyəyə açması

Oİblis çox danışdı, xəyanətdən hiylədən,
 Maviyyə istehzayla, qanmadı söhbət nədən!
 O, dişinin dibindən, çıxan sözləri dedi:
 - Ey filani oyan sən, aç bir gözləri dedi!
 Camaat namazına, sən də çata biləsən,
 Peyğəmbər arxasında, durub namaz qılasan.
 Geciksən namaza sən, xeyirsiz olacaqsan,
 Dünyan puç olub gedər, savabsız qalacaqsan.
 Müamilədə uduzdun, əzablar çəkəcəksən!
 O qoşa gözlərindən, göz yaşı tökəcəksən!
 Müamilədə yüz namaz, öhdənə götürmüşdün,
 Hanı namaz, hanı nur, qədir- qiymətdən düşdün.
 Hər kəsin itaətdə, uduzmaq səfası var!
 Şübhəsiz dözə bilməz, sonucda cəfası var!

³²⁶ Leşgər- ordu;

³²⁷ Müşk –ətir növlərindən biri;

Bir şəxsin, Camaat Namazının həsrəti ilə ah çəkməsinin fəziləti)

Camaat məscidinə bir şəxs daxil olurdu,
Məsciddənsə camaat, bu dəm xaric olurdu.
Soruşdu camaatdan nə olmuşdur hamınız,
Məsciddən sürət ilə, bayıra çıxırsınız?!
Birisi ona dedi:- Peyğəmbərlə camaat,
Bir yerdə namaz qıldı, sona çatdı bu saat.
Sən haraya gedirsən, ey sən qanmaz olan xam?!
İndi Peyğəmbər dedi, namazına vəssəlam!
Həmən şəxs ah söylədi, tüstüsü ərşə qalxdı,
Onun ahu- naləsi, qəlbləri oda yaxdı.
Camaatdan birisi, dedi:- Ahı ver mənə,
O «ah»ın əvəzinə, namazı verim sənə.
Dedi: - «Ah»ımı verdim, olsun qəbulum namaz.
O şəxs «ah»ı bəyənib, eylədi razü- niyaz.
Yalvarma, itaətlə, razılıqla qayıtdı,
Özü bir şahin idi, qartal yolunu tutdu.
Gecə yuxu zamanı, qeybdən bir səda gəldi.
«Həyat suyu»nu aldın, işlərin tam düzəldi.
Bağışlanma, qəbulun, xətrinə hörmətinə,
Bütün xalqın namazı, qəbul oldu ərşinə!

İblisin Maviyyə ilə danışığının davamı, özünün hiyləsiylə onu aldatmasının bəyanı

Sonra cəfakar dedi:- Sən ey qüdrətli Əmir,
Hiyləmi açım sənə, dərk eylə ki, nədir sirr?!
Namaz qəza getsəydi, o vaxt artardı dərdin,
Şübhəsiz təəssüfdən, ah- fəğan eyləyərdin.
O təəssüf, o fəğan, həmin o razü- niyaz,
Səhfini bağışladar, qəbul olardı namaz.
Mən səni oyatdım ki, sən qorxub unudasan,
«Ah!» çıxmasın dilindən, şəfaətsiz yanasan!

Maviyyənin İblisin sözlərini qəbul etməsi və İblisliyinə inanması

Dedi: -İndi düz dedin, sözdə sədaqətlisən,
Əlindən bu iş gəlir, buna ləyaqətlisən.
Sən bir hörümçək kimi, milçək ovlamağın var,
Ey it, milçək deyiləm, məni tovlama, qurtar!
Şahlar ovunu edən, «ağ qartal»am, İblissən.
Milçəyi baldan çəkib, ayrına tuş edirsən!
Get milçək ovun eylə, həlak edə biləsən,
Ayrına tərəf çağır, şöhrət dada biləsən.
Bala tərəf çağırısan, dəvət eyləsən əgər,
Nə bal olar, nə ayran, dəvət yalana dönər.
Yuxudaydım oyatdın, guya məqsədə çatdın.
Gəmi olmaq istədin, sonda girdaba batdın.
Sən xeyirli yuxudan oyatdın, bildim niyə?!
Daha çox xeyirlidən, ayrı salasan deyə?!

Evi oğurlanan bir şəxsin evini oğurlayan oğrunu tutmaq üçün qaçması, ikinci oğrunun onu çağırması, evi oğurlanan şəxsin birinci oğrunu buraxıb səsə tərəf gəlməsi və oğurları tuta bilməməsi haqqında

Bir ev sahibi gördü, oğrunu öz evində,
Qaçırdı arxasınca, tutmağın həvəsində.
Oğru dalınca qaçıb, üç- dörd döngəni keçdi,
Nəhayət həmin oğru, yorulub, əldən düşdü.
Ev sahibi tullanıb, yaxınlaşdı oğruya,
Oğrunu tuta bilsin, sonra tutsun sorğuya.
Birdən, başqa bir oğru, səslədi ev sahibin,
Gəl gör sən də ey kişi, oğrunun nə etdiyin.
Tez ol qayıt geriye, ey kişi buraya gəl!
Gör burda işlər necə, öyrən hardadır əngəl?!
Ev sahibi eşitcək, özü əndişələndi,
Tezəcə tələyə düşdü, başına kül ələndi.
Dedi: - Ola bilsin ki, bir oğru qalmış yenə,

Əgər qayıtmasam mən, oğru qaçar evinə.
 ...Bax belə qocalar da, ağ saç vüqarıyla,
 Deyib şən edirdilər, «Nəbi günahlarıyla»!
 Hanı həya abırlar, hanı pərdəli üzlər?!
 Yüz min ayıb işləri, gizlədirlər nəbilər.
 Yenə ürəklərində, tövbədəydi özləri,
 Nəbi etirazından, saralmasın üzləri.
 Lakin əyri fikirlər, qəlblərindən çıxmırdı,
 Pislik damğası yenə, payını buraxmırdı.
 Uğursuz dostluq ilə, qohumdan olan nifaq,
 Möminləri dəyişdi, oldular üzlərə ağ.
 Zarə gəlib dedilər:- Ki, ey sirrlər alimi.
 İmkan vermə kafirlər, bizlərdən alsın elmi!
 Göz görməsi tək, ürək görməsi, əlimdə yox,
 Yoxsa, ürək yangını, göstərərdim daha çox.
 O, bu əndişə ilə, yuxusunu öldürdü,
 Onların «məscidi»ni, təzək ilə doldurdu.
 Onun daşları ilə, dualar pozulurdu,
 Daşlardan qara tüstü, qalxaraq burulurdu.
 Tüstü hülquma dolur, hülqum qıcıqlanırdı,
 Acı tüstü əlindən, yuxudan oyanırdı.
 Üzüstə yıxılaraq, ağlayıb- sısqayırdı,
 Allahdan kömək umur, kafirliyin duyurdu.
 - Ey Tanrım qəzəb yaxşı, belə həlimliyindən!
 İman nurumu mənim, ayırsın iliyimdən.
 Əgər məcaz əhlini, tapmaq üçün axtarsan,
 İçbəiç iyli olar, sanki soğanla yarsan.
 Hər biri digərindən, daha içi boş olar,
 Sədaqət sahəsində, daxildən naxoş olar.
 O süst vəfasız millət, belə yüz kəmərlər bağlar,
 Nadürüst «iman» ilə, göz yaşı töküüb, ağlar.
 O millət yüz kəməri, qəba üstündən bağlar,
 Qəba³²⁸ məscidi, həm də, məscid əhlini dağlar.
 Necə ki, o Həbəşdən, «Əshabi- Fil» qoşunu,
 «Kəbə»yə hücum etdi, Haqq oda tutdu onu.

³²⁸ Qəba- Bu məscid Həzrəti Peyğəmbər tərəfindən tikdirilmiş bir məsciddir. Mədinə ətrafında yerləşir.

O qara üzlülərə, din özü alət kimi,
Məkri, hiyləni qurmaq, sanki bir adət kimi
Hər bir səhabə gördü, o məsciddə nur düüst,
O hadisə baş verdi, inanıldı sirr düüst.
Əgər hadisələrini bir- bir desəm, haqq dolar,
Şübhədə qalanlara, şəfalar hasil olar.
Sırləri kəşf etməkdən, etmək istərəm həzər,
Nazənin olanların, nazı onları bəzər.
Təqlidsiz şəriəti, onlar qəbul etmişlər.
Məhəksiz yoxlamadan, nağd dalınca getmişlər.
Quranın hikmətləri, mömini bihuş edər,
Hər kəs bihuşluğunda, imana tərəf gedər!

Yolunu azmış dəvəsini axtaran və soruşan kişinin hekayəsi

Dəvəni itirmisən, tezliklə axtar onu,
Əgər tapsan bilməzsən, səninki olduğunu.
Yolunu azmış nədir, itirilmiş bir dəvə?!
Ovcun içindən qaçmış, daha qayıtmır evə.
Karvan hazır qalmışdır, yükünü yükləməyə,
Dəvən oradan çıxmış, yük məcbur gözləməyə.
O tərəf – bu tərəfə, qaçırsan susuz- susuz,
Karvansa uzaqlaşır, gecələr yaxın, sonsuz.
Yataq torpaqda qalmış, yolu da qorxuludur.
Dəvə gəzir bilmirsən o, nə yolun quludur.
Bir dəvə görmüsüzümü, müsəlmanlar, sorursan?!
Sübh qaçmış axurundan, deyə hamın yorursan.
Hər kim, həmin dəvəmdən, gətirsə xəbər mənə,
Müjdə payı verərəm, bir neçə dirhəm ona.
Alçaq, rəzil insanlar, sənə rişxənd edirlər.
Ünvanın axtarırsan, vəd verib, yan gedirlər.
Deyirlər, bir dəvəni gördük, belə gedirdi,
Qırmızı rəngdə idi, çəməndə ot yeyirdi.
Biri soruşur onun, qulağı kəsik idi?!
Başqa birisi deyir: - Yüku əyri yük idi?!
Bir başqası deyirdi: - Dəvə tək gözlü idi?!

Qeyrisi söyləyirdi: - Dəvə az tüklü idi?!
Müjdə üçün yüz nişan, göstərirdilər sənə,
Hər yoldan ötənə də, bəyan etmişən yenə.
Ey dil, israrçıların, sözlərinə qulaq as!
Əgər onlar vardırsa, düzlərinə qulaq as!
Hər kəs bir mərifətlə, sənə cavab söyləyər,
İtəni vəsf edərək, sənə bəyan eyləyər!

Müxtəlif məzhəbə qulluq eyləyənlərin arasından çıxıb, xalis bir məzhəbi tapmaq haqda hekayə

Bir filosof, başqa cür izahını söylədi,
Daxili mənasını açıb, bəyan eylədi.
Biri qeyri ikiyə, tənələr eyləyirdi,
Qeyrilərsə yalandan, can verirəm, deyirdi.
Hər biri bir yol ilə, qeyridən söz açırdı,
Nə qədər güman edir, uzaqlara qaçırdı.
Bil ki, bu bir həqiqət, bütün bunlar haqq deyil.
Hamı əyri yoldadır, sözümüz nahaqq deyil.
Əgər haqq ilə, batıl, açılıb bilinməsə,
Əbləh qəlbi salınar, zər iyiylə həvəsə.
Əgər nağd varın yoxsa, bu dünya məkanında,
Qəlblər üçün xərcləyə, bilməzsən məqamında.
Əgər doğru olmasa, yalan necə yaranar?!
Həmin o yalan özü, haqqdan oda qalanar.
Həqiqət ümidiylə, kəc işləri alırlar,
Zəhəri qənd yerinə, ağızlara salırlar.
Hər məkanda bir ordu, məğlub olarsa əgər,
Bir- iki müxənnətin, işindən bəhrələnər.
Səfdə olar qoşunla, kişi tək silah əldə,
Qoşun etibar edər, yəqin mərddir əməldə.
Yarasını görən tək, üz çevirər qaçmağa.
Onun geri qaçması, bel sındırar, ey ağa!
Bu məsələ uzundur, çox çəkər söhbətimiz.
Məqsədimiz nədəndir, o sözə qayıdaq biz.
...Rəsul haqqında onlar, əfsanələr qurdular,
Atların döndərərək, ona tərəf sürdülər.

O mehriban, rəhimli Rəsul, könül qırmadı,
 Təbəssümdən, «bəli»dən qeyri, cavab vermədi.
 Şükr etməyi öyrətdi, xalq evin abad etdi,
 Təvazökarlığıyla, qasidləri şad etdi.
 Onların hiylələrin, aşkar edib, deyirdi,
 Tükü- tükdən ayırıb, açıqca söyləyirdi.
 Sanki tükü görmürdü, o incə ruhlu insan,
 O zərif xasiyyətli, şirə deyirdi əhsən.
 Yüz minlərlə hiylələr, çaxnaşmalar, tələlər,
 Əməliylə yatırdı, bir anda nələr, nələr?!
 O kərəmin dənizi, deyirdi düz sözləri:
 -«Mən sizdən daha artıq, çox sevənəm sizləri»!³²⁹
 Bir atəş kənarında, sən xəyala dalmısan,
 Nur, ziya, şölə ilə, neçin qəmli qalmısan?!
 Sizlər pərvanə kimi, qaçansız oda tərəf,
 Əlimlə qaytarıram, pərvanələrsə səf- səf,
 Vəziyyət belə oldu, Rəsul tapdı öz yəsin,
 Haqqı dedi:- Eşitmə, «qulyabanı»lar səsin!
 Bu xəbislər hiyləgər, sənə kələk gəlmişlər,
 Hamı məğluba məhkum, vəziyyəti bilmişlər.
 «Qaraüzlükdən» qeyri, onlar xeyir veribmi?
 Tərsa, Yəhudilərdən, din heç xeyir görübmü?
 Cəhənnəm körpüsündə, guya «məscid» tikdilər,
 Bu oyunda uduzub, son ucda dərd çəkdilər.
 Məqsəd təfriqə salmaq, Rəsul- əshab qəlbinə.
 Axmaq insan nə bilir, Haqqın fəziləti nə?!
 Nəhayət, bir cuhudu, şamdan ora çəkdilər.
 Onun vaizliyiylə, şər toxumu əkdilər.
 Nəbiyə «bəli» deyib, bildiklərin etdilər.
 Yol üstəyik, deyəyərək, cəng³³⁰ yoluyla getdilər.
 Peyğəmbər dedi: - Bəli, əyri yoldasız sizlər.
 Bizlər də yol istərik, cihad bizləri gözlər.
 Dedi:- Qalib qayıtsam, bu səfərdən mən əgər,

³²⁹ O kərəmin dənizi, deyirdi düz sözləri;

-«Mən sizdən daha artıq, çox sevənəm sizləri»!

Bu misra bir Peyğəmbər hədisinə işarədir.

³³⁰ Cəng- müharibə;

Həmin məscidə tərəf, səksiz getməyə dəyər.
 Dəf etmək əmri verdi, cihad atını çapdı.
 Xəbislər məğulb oldu, osa qələbə tapdı.
 Cihadda qalib gələcək, onlar yenə gəldilər.
 Keçmiş vədəni sorub, tələb edə bildilər.
 Haqqı Nəbiyə dedi: - «Peyğəmbər açıq söylə!»
 Üzrü ortaya gətir, qanmazla cihad eylə!
 Nəbi dedi: - Xəbislər, sizlər sakit qalınız.
 Sırləri açmayım Mən, açsam gedər canınız.
 Sırlərdən bir neçəsin, Nəbimiz açan kimi,
 İşləri fəna oldu, görəndə sirrli elmi.
 Qasidlər geri qaçdı, tez gizlincə yeridilər.
 Haşəllah! Haşəllahla,³³¹ heyrətdən əridilər.
 Hər münafiq tutaraq, qoltuğunda bir «kitab»,
 Nəbiyə tərəf gəlib, istədilər haqq- hesab!
 And içən o şəxslərin, imanı «cənnəti»³³² dir,
 Yalan and içənlərin, bu əməl sənətidir.
 Əyriilər Haqq dininə, vəfa etmədiyindən,
 Hər zaman «andın içər», sözü getmədiyindən,
 Düzlərə ehtiyac yox, and ilə söz deməyə,
 Çünki sözləri doğru, Haqq da çatır köməyə.
 Əhd- vəfanı sındırmaq, axmaqlığın nəqşidir,
 İnəmə hifz etməmək, möminlərin işidir.
 Yalan and içənlərə, belə dedi, Peyğəmbər:
 - «Anldınıza» inanım, yoxsa Haqq versin xəbər?!
 Yenidən «and» içdilər, yol azan suçlu millət.
 Kitab da əllərində, ağzı orucly millət.
 «And olsun pak kəlama, «həqiqət»dir sözümüz!

³³¹ Haşəllah- Burada Allah göstərməsin mənasını verir.

³³² Bu misrada işlənen «Cənnəti» sözü Qurani- Kərimdə «Mücadələ» surəsindəki 14-16-cı ayələrə işarədir. Ayənin mənalari: - (Ya Peyğəmbər!) Məgər onların (münafiqlərin) Allahın qəzəbləndiyi bir tayfani (yəhudiləri) özlərinə dost tutduqlarini (mömin müsəlmanların sırlərini onlara verdiklərini) görmədinmi? Onlar nə sizdəndirlər, nə də onlardan. Onlar (özlərinin riyakar olduqlarini) bilə- bilə (Allah və Məhəmməd əleyhissalamə iman gətirdikləri barədə) yalandan and içirlər. 16-cı ayə: - Onlar adlarını özlərinə sipər etdilər və (xalqı) Allah yolundan döndərdilər. Onları alçaldıcı bir əzab gözləyir.

Məscid Allaha məxsus, «inanırıq» özümüz!
 Burada heç bir hiylə, yalanlar uydurmuruq,
 Qəsdimiz «sədaqət»dir, Rəbbdən «kömək» umuruq.
 Nəbi onlara dedi: - Haqq vəhyi çatır Mənə,
 Qulağımda səslənir, vəhy təkrar- təkrar yenə!
 Haqq sizin qulaqlara, möhür vurmuşdur daha,
 Eşidə bilməyəsiz Haqq Kəlamın bir daha!
 Mən indi çox sürətlə Haqq səsin eşidirəm,
 Safı- xıltın içindən süzüb qəbul edirəm.
 Necə Musa ağacdən eşidərdi Haqq səsin.
 «Ki, ey xoşbəxt taleli» eşit Haqqın nəfəsin.
 «Ağacdən» səs gəlirdi, «İnnəllah» deyilirdi.
 Nurlu kəlamlar tez- tez ondan eşidilirdi!
 Onlar vəhyin Nurundan bəhrəsiz qalırdılar.
 Yenə yalan and içib, səs- küylər salırdılar.
 Haqqımız and içməyi, sipər saymış yalana,
 «Döyüşçü» sipərini verər, rəqib olana?!
 Yenə Peyğəmbərimiz, tamam təkzib eylədi,
 Sizlər yalançısınız, fəsahtlə söylədi.

Peyğəmbər səhabələrindən birinin- nəyə görə Allahın Rəsulu eyibləri gizlətmir deməsi

Rəsula yaxın olan, dostlarından bir nəfər,
 Daxilən dəyişərək, biyətdən etdi həzər.
 Evdə arvad- uşağa, toxunmamaq xətrinə,
 «Oğrunu» bağlamışdı, bəlkə xeyri var mənə.
 - Həmin müsəlmana mən, kərəmimdən səs verdim,
 Əgər mən qayıtmasam, peşmanlıq olar dərdim.
 O xoş məramlı şəxsdən, şəfqətlər ümüdiylə,
 Oğrunu buraxaraq, gəldi yaxına, böylə!
 Dedi:- Sən ey yaxşı dost, bu necə haldır səndə?!
 Bu nə ahü- fəğandır, nə qeylü- qaldır səndə?!
 Dedi:- Nəzər sal bura, oğruların izidir.
 Bu tərəfə getmişlər, bax onların izidir!
 O namussuz oğrunun ayağının rəddidir,
 Bu iz arxasınca qaç, bu hədd onun həddidir.

Dedi:- Ey əbləh insan, bu nə sözdür deyirsən?
 Mən oğrunu tutmuşdum, sən indi söyləyirsən?!
 Bu nə çərən – pərəndir, bu nə hərzəvü- hədyan?!
 Mən həqiqət tapmışam, nəyə lazım nam- nişan?!
 Dedi:- Mən sənə burda, Haqqdan söhbət açaram,
 Bu Haqqın nişanəsi, mən Ondan xəbərdaram.
 Dedi:- Ya yalançısan, ya da əbləh, kələksən,
 Bəlkə özün oğrusan, oğrulara gərəksən?!
 Saçlarından tutaraq, çəkirdim düşmənim,
 Sən onu buraxdırdın itirdim mən qənimi.
 Sən cəhətlər göstərən, mən çıxmışam cəhətdən,
 Şahidlər görüşəndə, açılar sübut həməən.
 Yaradan sifətindən, bilər mərd daxilini,
 Sifət zata pərdədir, o bilir zat dilini,
 Vüsala qovuşanlar, zata qərq olmuş yenə,
 Nə vaxt nəzər salarlar, Onun pak sifətinə?!
 Baş vurub çay dibinə, su içrə qalsan əgər,
 Suyun rənginə, necə sala bilərsən nəzər?!
 Su rəngini bilməkçin, baş qaldırsan əgər sən,
 Sanki ipək paltarı, palaza dəyişərsən.
 Ümumxalq itaətin, ziyalı günahı bil,
 Ümumiylə vüsali, xüsusi hesabı bil.
 Darğalıq işin versə, bir vəzirə şah əgər,
 Onda şah onu sevmir, sanki düşməndən betər.
 Günah da etmiş olsa, əgər o vəzir, yenə,
 Səbəbsiz ola bilməz, bu vaxtsız yer dəyişmə,³³³
 Kimin ki, ibtidadan, darğalıq bəxtində var,
 Bəxti, ruzisi odur, o işlə məşğul olar.
 Lakin o ibtidadan, vəzir olarsa əgər,
 Darğa təyin olunmaq, əməlindən törəyər.

³³³ Günah da etmiş olsa, əgər o vəzir yenə,
 Səbəbsiz ola bilməz, bu vaxtsız yerdəyişmə.

Bu misra Qurani Kərimdə «Rəd» surəsindəki 12-ci ayəyə işarədir.
 Ayənin mənası belədir:- Hər hansı bir tayfa (nəfsində olanları) onun
 əhvalını dəyişməz. Əgər Allah hər hansı bir qövmə bir pislilik
 yetirmək istəsə onun qarşısı heç cür alınmaz! Ondan başqa
 onların heç bir hamisi də olmaz!

Əgər şah astanadan çəkib vəzir eyləsə?!
Yenə də astanaya endirib, yer eyləsə?!
Sən yəqin bil, bu işdə günaha əl qatmısan.
Sənə olan bu zülmü, cahillikdən dadmısan.
Düşünmə qismətim bu, ruzim bu, çörəyim bu?!
Dünənki dövlət hanı, evim bu, dirəyim bu?!
Özün öz qismətini, kəsdin cahilliyindən!
Mərdin qisməti artar, onun aqilliyindən!

**Münafıqlar onların Peyğəmbər Məscidinin
əleyhinə, həmin məscidə oxşar bir məscid tikib
Həzrəti Məhəmməd Sələvatullahın o «məscidə»
gəlməsi üçün yalvarmaları hekayəsi**

Münafıqlar haqqında, başqa bir misal da var,
Quranda nəql olunmuş özgə hal- əhval da var.
Düşmənlər qoşa tağlı, «məscid» bina etdilər,
O tərslər, Peyğəmbərin, əleyhinə getdilər.
Bəlkə, Əhməd dinini izzətindən salalar,
Məscid tikib, İslamı əllərindən alalar.
Belə tərs oyunları, qurub, hiylə əkdilər.
Məscidindən əlavə, başqa «məscid» tikdilər.
Yerin, üstün, qübbəsin bəzədilər, düzdülər.
İkitirəlik salıb, öz «qəlb»lərin üzdülər.³³⁴
Ki, «Məscid»i işə salıb, arzulara çatsınlar,
Təfriqə üsuluyla, milləti aldatsınlar.³³⁵

³³⁴ Bu misra Qurani- Kərimdə «Tövbə» surəsindəki 107-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası:- «(Quba məscidinə və müsəlmanlara) zərər vurmaq, küfr etmək, möminlər arasına təfriqə salmaq məqsədilə, əvvəllər Allaha və Onun Peyğəmbərinə qarşı müharibə edən kimsədən göc- qulaq olmaq üçün məscid düzəldən və: «Biz yaxşılıqdan başqa bir şey istəmədik»- deyər and içənlərin həqiqətən yalançı olmaları barədə Allah Özü şahidlik edəcəkdir».

³³⁵ Tövbə surəsi 110-cu ayə:- Onların qurduğu bina («məscid» ürəkləri parça- parça olana (ölənə) qədər qəlblərində bir şübhə (nigarançılıq və nifaq mənbəyi) olaraq qalacaqdır. Allah (hər şeyi) biləndir, hikmətlər sahibidir).

Peyğəmbərin yanına gəlib, «xahiş» etdilər,
 Dəvə tək dizə çöküb, qarşısına getdilər.
 Dedilər:- Sən ey Rəsul, Haqq lütfü xatirinə,
 O «məscid»ə tərəf get, qədəm at daxilinə.
 Atdığı qədəminlə, «məscid» mübarək olsun,
 Adın qiyamətədək, daim, əbədi qalsın.
 Qədəm qoy həm gündüzün, gecənin məscidinə,
 «Zərurət»in, dözümin, Ucanın məscidinə!
 Qərib olan qonaqlar, orda qalıb, dincəlsin.
 Xidmət yeri bol olsun, insanlara xos gəlsin.
 Din şüarı sayılsın, tərəfdarlar çoxalsın.
 Dostlarla sevinək biz, dinin adı ucalsın.
 Bir saat o məkana təşrif gətir, Ya Rəsul!
 Bizi sən şərəfləndir, tərif yetir, Ya Rəsul!
 Bu «məscid»in dostu tək, gəl, bizləri yada sal!
 Sən Ay ol, bizsə gecə, bir anlıq bizimlə qal!
 Olsun camalın ilə, gecəmiz gündüz kimi.
 Ey sən camalı Günəş, biz də olaq Siz kimi.
 Heyif, səd heyif sözlər, kaş ürəkdən olaydı,
 Onda həmin şəxslərin, muradı çin olardı.
 Söz könülsüz deyilsə, ruhsuz olar, ey dostlar.
 Göy ot təzəyi kimi, iylə dolar, ey dostlar
 Uzaqdan nəzər salıb, uzaqdan da ötərlər.
 Üfunətli iyini duyub, gözdən itərlər!
 Vəfasız «lütfün» dərk et, onlara tərəf getmə,
 Uçuq bir körpü kimi, başa düş qəbul etmə.
 Cahil əgər qədəmin, «körpü» üstünə qoysa,
 Həm körpü, həm də qədəm, sınıraq olar qısa.
 Buğda məhəbbət ilə, nuş olunmasa əgər,
 Buğda yerinə, arpa satan, nə xeyir görər,
 Çox demə, bu qəbildən, olan dinlər batildir,
 Batillərin qəlbləri, Haqq ətrinə qatildir.
 Söyləmə batil dinlər, elədir, ya belədir,
 Batillər Haqq dininə, ürəklərdə tələdir.
 Çox demə hər şey xəyal, Haqq yolundan döndərən,
 Aləmdə xəyal da var, düz yola ümüd verən.
 Düz yol Qədr gecəsində, gecələr üzrə nihan.
 Ki, can axtarıb etsin, hər gecəni imtahan.

Hər gecə Qədr olmaz, eşit məni ey cavan,
 Lakin onsuz da deyil, onu axtar, sən hər an!
 Xırqəli dərvişlərdən, bir fəqiri yoxla sən,
 Hansı Haqq yolundadır, ona ürək bağla sən.
 Hanı «yoxlayan» mömin, yoxlayıb ayırd etsin.
 Harda «Şah», harda «gədə», Padşaha tərəf getsin.
 Dünyada çox olmasa, eyiblə dolu səhlər.
 Ticarətçi, tacirlər, olar, yalnız əbləhlər!
 Onda parça tanımaq olar, çox- çox aşan, dost!
 Çünki, əhil- naəhil bilinmir, sən oyan, dost!
 Şorla- yağın qiyməti, eyni olan məkanda,
 Bilinməz yağ neçəyə, şor neçəyə dükanda.
 Hər şey qüsurludursa, bilik orda işləməz,
 Hər yer odunluqdursa, Ud³³⁶ yansa ətir gəlməz.
 Hər kim desə, hər şey düz, o şəxs axmaq kimidir.
 Kim desə, hər şey batil, düzə toxmaq kimidir.
 Ticarətdə Nəbilər, xeyirlər apardılar,
 Tacirlikdə hər şeyin, daxilinə vardılar.
 Onlar gözləri ilə, malı yoxlayırdılar.
 Sən də gözlərini ov, hər bir şey ayırd olar.

Hər şeyi aşkar etmək üçün yoxlamaq və o şeyin daxilindəki keyfiyyəti tapmaq haqqında

Etmə qibtə onlara, xeyirsiz insanlara,
 Bax o itkilər verən Səmədə, Fironlara.
 Dünyaya təkrar- təkrar, gözün aç, eylə nəzər,
 Çünki Haqq buyurmuşdur: - «Sümmə ərcəə bəsər».³³⁷

³³⁶ Ud- Hindistanda bitən ətirli ağac.

³³⁷ Dünya təkrar- təkrar gözün açı eylə nəzər,

Çünki Haqq buyurmuşdur: - «Sümmə ərcəə bəsər».

Bu misra Qurani- Kərimdə «Mülk» surəsindəki 3,4-cü ayələrə işarədir. Ayələrin mənası belədir: 3 «Yeddi göyü (bir- birinin üstündə) qat- qat yaradanda Odur. (Ey insan!). Sən Rəhmanın yaratdığıdında heç bir uğursuzluq görməzsən. Bir gözünü qaldırıb (səməyə) bax, heç orada bir yarıq (çatdaq, nöqsan) görə bilərsənmi?!

Bir baxışla inanma, göydə nur günbəzinə,
 Dəfələrlə nəzər sal, Yaradanın izinə.
 Günbəzdən göstərsə, yaxşı şeyləri Fələk,
 Təkrar- təkrar bax, yenə eyb axtaran kişi tək.
 Zil- qara torpaqları, çox görmüsən bilirsən,
 Görüb ayırd edərək, baxıb, bəyənməlisən.
 Olan xıltın içindən, safları ayırasan,
 Nə qədər əzab çəksən, ağlını da doyurasan.
 Qışın imtahanları, payızın sınaqları,
 Yayın baharın isə, can kimi qonaqları.
 Külək, bulud olmalı, ildırımlar çaxmalı,
 Fərqlər bilinməlidir, səbəblərə baxmalı.
 Torpaq, gilin rəngi də, aşkar olunmalıdır,
 Yerini «cibində» daşdır, ya ləl bilinməlidir.
 Haqqın xəzinəsindən, o dərya kərəmindən,
 Nəyi oğurlamışsa, qara torpaq ilk gündən,
 «Qismət məmuru» deyər, doğru söylə nəyin var?
 Udduğunun yerini də, nə harda tutmuş qərar.
 «Oğru- torpaq» ərz edib, söyləyər ki, heçdir- heç,
 «Məmur» sorğuya tutub, torpaqla edər pıç- pıç.
 «Məmur» bəzən lütfilə, danışar şirin- şəkər,
 Bəzən qarışar halı olar, betərdən-betər.
 Yoxlayan «məmurların» qəhri, lütfi, əməli, iş ,
 Atəşdən zahir olar minnət, əhf, arzu, xahiş.
 O, baharlar lütfüdür, Uca Tanrının bizə,
 Payızlar həm tənqidi, hədəsi Onun bizə.
 O qışlarsa Mənəvi, «çarmıx» olmuş bizlərə.
 Həmin gizlənen «oğru» zahir olsun gözlərə.
 Mücahidlər, qəlbində cihadı həbs etmiş.
 Zaman keçmiş mücahid «oğruları» peyləmiş.
 Çox mücahidi zaman, öz qəlbində həbs etmiş,
 Bir müddət həbs olmaqla pislik irəli getmiş,
 Bu su, torpaq, su qabı bizə məxsusdur, ey dil,
 Oğru, inkar etməni canımıza ziya bil.
 Haqq istini, soyuğu, əziyyəti, dərdləri,

4. Sonra gözünü qaldırıb iki dəfə bax. Göz orada (axtardığını tapmayıb) zəif, yorğun düşərək yenə də sənə tərəf qayıdacaqdır.

Tərimizlə bir etmiş, ey şiri- mərd, gəl bəri,
 Qorxunu, kasıblığı, azlığı, nasazlığı,
 Can içrə zahir etmiş, qəbul eylə aclığı.³³⁸
 Qorxularla vədələr, təhrikli bir- birinə.
 Yaxşılıq, pislilik üçün şerikli bir- birinə.
 Çünki haqla- batili, qatışdırmışlar deyə,
 Saf pul ilə, qəlb pulu, tökmüşlər bir kisəyə,
 İndi məhək lazımdır, ayırsın qəlbi, safdan,
 İmtahan edib tapsın, haqq ayrılısın, nahaqqdan.
 Ki, bütün bu hiylələr, dönüb olsun haqq əməl,
 Bu tədbirlər gücüylə haqqa qoyulsun təməl.
 Ey «Musalar» anası, südü ver doysun çağa,
 Qorxun varsa at çaya, bəla gəlməz uşağa!
 Hər kim «yaraniş» günü o süddən içsə əgər,
 Musa kimi, onu da Tanrısı fərqləndirər!
 Əgər maraqlısansa, uşağın fərqli olsun,
 Gərək «Süd ver uşağa»! Sənə təklif olunsun.³³⁹
 O ananın südündən, içsə bir uşaq əgər,
 «Pis dayə» başı üstə, qalsa nə edə bilər?!
 Bu hekayənin ardı, daha sənə bəllidir.
 «Qərəz»li fikir deyil, sözlər düz əməlidir!
 Əhli- dil ürəyiylə bil, biganə davranmaq,
 San, şahlarla hiyləgər, tülküyanə davranmaq!
 Gözü toxnəfsliləri, «dilənçi» hesab etmək,
 Sanki, yaxşı olana, bir düşməni deyib getmək!
 Xoş üzlə qəbul etsə, deyəcəksən gədədir,

³³⁸ Bu misra Quranda «Bəqərə» surəsindəki 155-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- «Əlbəttə biz sizi bir az qorxu, bir az aclıq, bir az da mal, can (övlad) və məhsul qıtlığı ilə imtahan edərik (Ya Məhəmməd! Belə imtahanlara) səbr edən şəxslərə müjdə ver!»

³³⁹ Əgər maraqlısansa, uşağın fərqli olsun,
 Gərək «Süd ver uşağa»! Sənə təklif olunsun!

Bu misra Quranda «Qəsəs» surəsindəki 7-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - «Biz Musanın anasına (ilham yolu) ilə, yaxud rəyada»: «Onu (Musanı) əmizdir; elə ki, ondan ötrü qorxdun, onu dəryaya Nil çayına at (Uşağın suda boğulacağından) qorxma və (ayrılığına kədərlənmə)! Biz Onu sənə qaytaracağıq. Özü də (şəriət sahibi olan)- Peyğəmbərlərdən edəcəyik!»- deyə bildirdik!

Əksinə qəbul etsə, deyəcəksən dəğadır.³⁴⁰
 Əgər həm bu, o olsa, deyərsən, tamahkardır.
 Əgər əksinə olsa, deyərsən, kibrə³⁴¹ yardır,
 Əgər zülmünə dözsə, deyəcəksən, acizdir,
 Əgər qeyrət göstərsə, deyəcəksən, nacinsdir!
 Ya da münafiq kimi, söylərsən, həmin anda,
 Qalmışam uşaq ilə, arvadım arasında.
 Nə başımı qaşımaq, düşünmək hayındayam,
 Nə də dini seçməkdən, daşınmaq hayındayam.
 ... Onda ey mənim Tanrım! Bizə mərhəmət göstər!
 Olaq övliyan sənin, sonucda himmət göstər!
 O, kəlamı nə dərddən, nə yangıdan nəğl etdi.
 Nə yuxulu söylədi, nə də yuxuya getdi.
 Ayləni yedirtməyə, heç çarən olmayanda,
 «Diş dibindən» çıxart, sən, halalı həmin anda!
 ...Nə «halal» axtarırsan, ey sən zülümlə dolan?!
 Qanından başqa bir şey, görmürəm «halal» olan!
 Sənə Haqqdan çarə var, qolun qüvvəsindən yox!
 Dinindən kömək gələr, Şeytan hiyləsindən yox!
 Ey sən, səbri olmayan, dünyamızın oduna?!
 Bəs necə səbr edərsən, «Fəneməl- mahiduna»?!³⁴²
 Ey sən, səbri olmayan, paklığa, murdarlığa?!
 Bəs necə səbr edərsən, verdiyi padşahlığa?!
 Ey sən, səbri olmayan, nazına- nemətinə?!
 Bəs necə səbr edirsən, Tanrının himmətinə?!
 Ey sən, səbri qalmayan, qadına- övladına?!
 Bəs necə səbr edirsən, verdiyi imdadına?!
 Ey sən, səbri olmayan, çamırlı sularına?!
 Bəs necə səbr edərsən, Haqqın cəzalarına?!

³⁴⁰ Dəğa- 1) hiylə, 2) xəbislik, 3) hiyləgərlik;

³⁴¹ Kibr- təkəbbür, lovğalıq;

³⁴² Ey sən, səbri olmayan, dünyamızın oduna?!

Bəs necə səbr edərsən, «Fəneməl-mahiduna?!»

Bu misra Qurani- Kərimdə «Zariyat» surəsindəki 48-ci ayəyə işarədir: Ayənin mənası belədir:- «Biz,

Yeri də döşərik. (Onu)döşəyənlər necə də gözəldir!» (Biz necə də gözəl döşəyənlərik!)

Ey Haqqından diləyən, bağışlanma əməlin?!
 Bəs necə öhdəliyə, vədlərə gəlir dilin?!
 Hanı Xəlil, hanı bəs, o mağaradan çıxan?!
 Hanı deyən «mənəm Rəbb», eşit bil Odur baxan!
 Mən bu iki aləmi, istəmirəm dərk edəm,
 Biləm iki məclisə, kimdir rəhbərlik edən?!
 Haqqın sifətlərinə, tamaşa etməsəm mən?!
 Əgər çörəyin yesəm, hülqum tutular həməni.
 Onu görmədən, necə, loğması həzmə gedər?!
 Güllü- gülzarlığına, kimlər tamaşa edər?!
 Haqqa bel bağlamadan, bu sərin bulaqlardan,
 Öküz, ulaqdan qeyri, kim olar suyu dadan?!
 Heyvan kimi olanlar, zəlalətdə olarlar.
 Hiylələri olsa da, qəflət içrə qalarlar!³⁴³
 Hiylə kəllə- mayallıq, o da kəllə- mayallaq,
 Günü zillətli olar, yeyər şapalaq- şallaq!
 Bəzən fikri kütləşər, bəzən ağıldan çaşar,
 Ömrü zay olub gedər, «əlif»tək arıqlaşar!
 Nə qədər söyləsə də, əndişəm məni saxlar.
 Əndişəsi boş olar, nəfsi qolların bağlar.
 Desə bağışlayandır, həm Rəhim, həm Rəhmandır!
 Nəfsinin hiyləsidir, qulaq asma amandır!
 Ey qəmdən ölüb deyən, əlim boş, nə zamandır?!
 Bəs bu qorxun nədəndir, deyirsən O, Rəhmandır?!

³⁴³ Heyvan kimi olanlar, zəlalətdə olarlar,
 Hiylələri olsa da, qəflət içrə qalarlar.

Bu misra «Əraf» surəsində olan, «Qurani- Kərimdə» 179-cu ayəyə
 işarədir. Ayənin mənası belədir:- Biz cinlərdən və insanlardan bir
 çoxuna cəhənnəm yaratdıq. Onların qəlbləri vardır, lakin onunla
 (Allahın birliyini sübut edən dəlilləri, özlərinin dini borc və
 vəzifələrini) anlamazlar. Onların gözləri vardır, lakin onunla
 (Allahın möcüzələrini) görmürlər. Onların qulaqları vardır, lakin
 onunla (öyüd- nəsihət) eşitməzlər. Onlar heyvan kimidirlər, bəlkə də,
 (ondan) daha çox zəlalətdədirlər. cahil olanlar da məhz onlardır.

Bir Qocanın həkimə gedib, özünün əzab çəkməsindən danışması

Bir qoca, bir təbibə gedib, belə söylədi:
- Burnum çox axır mənim, şikayətlər eylədi.
Dedi:- Qocalıqdandır, onçun burnun xıltı var!
Dedi:- Göz bəbəyimdə, zülmətdən qaraltı var?!
Dedi:- Qocalıqdandır, başa düş, ey qocalmış,
Dedi:- Belim ağrıyır, məni lap əldən salmış?!
Dedi:- Qocalıqdandır, zəif bir qocasan sən,
Dedi:- Hər nə yeyirəm, dad hiss eyləmirəm mən?!
Dedi:- Qocalıqdandır, zəifləmiş mədən də,
Dedi:- Nəfəs alıram, nəfəsim düşür bəndə?!
Dedi:- Qocalıqdandır, nəfəs tez- tez tutular,
Qocalıq yetişəndə, xəstəlik də çox olar.
Dedi:- Şəhvətim mənim, birdəfəlik azaldı?!
Dedi:- Qocalıqdandır, ey yazıq, bu nə haldı?!
Dedi:- Ayağım süstdür, yerimək çətin mənə?!
Dedi:- Qocalıqdandır, künc qismət etmiş sənə.
Dedi:- Belim kaman tək, ikiqat olmuşam mən?!
Dedi:- Qocalıqdandır, əzabla dolmusan sən!
Dedi:- Qaralır gözüm, eşit məni ey həkim?!
Dedi:- Qocalıqdandır, mənmi dərđini çəkim?!
Dedi:- Ey səni axmaq, başqa kəlam bilmirsən?!
Təbiblik sənətindən, yalnız bunu bilirsən?!
Ey təkəbbür sahibi, ağıln kəsmirmi sənini?!
Allah hər dərđə dərman, Özü vermişdir, yəqin?!
Ey axmaq uzunqulaq, sən bu az biliyinlə?!
«Quru yerdə» qalarsan, bir az məni də dinlə!
Sonra o təbib dedi:- Sən ey yaşı altıмыш?!
Bu qəzəb, bu coşma da, qocalıqdan boy atmış!
Çünki zəifləyəndə, bədəndəki əzalar?!
Səbri- qərarın qalmaz, dözümlülük azalar.
İki sözə dözməzsən, cavaba heyin olmaz,
Bir parç su içən kimi, tabü- təvanın qalmaz.
Yalnız Haqqdan «məst olan» qocalıqdan, savay!
Şadü- xürrəm yaşayar, həm günü xoş, həm ayı!

Sənin «torun» enəlmiş, «balıqlar» çıxıb qaçır,
 Beləcə səxavətlər, bəxşislər axıb, qaçır!
 Qəba əhli tikdirən, o bədnam «məscid» kimi,
 Üzdə məscidə oxşar, yalandan «məscud»³⁴⁴ kimi.
 İnsanlar arasında, şöhrətə minmədi o,
 Tanrı qəbul etmədi, məscidə dönmədi o.
 Əsildən- əsil olan, həqiqətləri öyrən!
 Orda olan fərqləri, məhəbbətləri öyrən!
 Nə həyatın onların, həyatı tək olacaq?!
 Nə məmatın³⁴⁵ onların, məmatı tək olacaq?!
 Onun gorunu heç vaxt, öz goruna oxşatma,
 Fərqləri nəçin deyim, özün dərk etmə yatma?!
 Əməlinə «məhək»³⁴⁶ vur, ey sən əməl sahibi,
 Sən də Qəbalılar tək, olma zərər sahibi!
 O məscid tikənlərə, çox- çox rişxənd əylədin?!
 Diqqətlə nəzər salıb, özünü bənd əylədin!

Öz eyiblərindən xəbərsiz olan, bir- birləri ilə vuruşan dörd hindunun hekayəsi

Dörd hindu rastlaşaraq, bir məscidə girdilər,
 İtaətçin, səcdəyə onlar könül verdilər.
 Hər biri kasıblıqdan, təkbirə başladılar,
 Namaz qılmaq yerinə, tədbirə başladılar.
 Müəzzin gələn kimi, bir hindu tez dilləndi.
 Əzana qalib hələ, ey müəzzin, şəlləndi!
 Başqa bir hindu «abid», ötərək dil- dil dedi:
 -Namaz vaxtı danışdın, namazın batil dedi!
 Üçüncü, ikinciyə dedi:- Sən ey əmican,
 Nəçin tənə edirsən, özün betərsən ondan!
 Dördüncü hindu dedi:- And olsun Allaha, mən,
 Bu üç şəxs tək olmadım, «namaz»ım qəbul, həmənl.
 Xülasə hər dördünün «namaz»ı oldu batil,
 Eyiblər tuta- tuta, özləri eybə qabil.

³⁴⁴ Məscud - səcdəgah, səcdə olunan (Allaha)

³⁴⁵ Məmatın - sənin ölümün, bu dünyadan köç etməyin;

³⁴⁶ Məhək – Safi qəlbdən ayıran maddə və ya üsul.

Ey xoş ol canlara ki, eyiblərin dərk edir,
 Hər kim eybini deyir, deyən tək idrak edir.
 Onun yarı bədəni, «eybistan»³⁴⁷ olduğundan?!
 Başqa yarı bədəni, «qeybistan»³⁴⁸ olmuş, oyan!
 Çünki başında sənin, on yara olsa əgər,
 Özünçün xahiş eylə, özünə himmət³⁴⁹ göstər.
 Yaranır eybin görmək, özünə olar dərman,
 Düşmən məğlub olarsa, rəhm etməyə var zaman!
 Əgər eybin olsa da, ondan eylə həzər sən,
 Ola bilsin ki, bir gün, eybini faş edərsən.
 «La təxafu»³⁵⁰ ayəsin, oxumusan Qurandan?!
 Nədən bəs, sən özünü, uzaq görürsən ondan?!
 İblis də illər boyu, yaxşı adla yaşadı,
 Rüsvay oldu, adı da, lənət ilə qoşadı!
 Dünyada məşhur olmuş, onun bədniyyət adı,
 Məşhurluqdan fayda yox, günah hədsiz saydadı!
 Sən günahsız deyilsən, «ox»u qoyma kamana,
 Qorxulardan təmizlən, sonucda gəl imana!
 Yaran üstü qopmasın, qaysaqlansın, keçmə hədd!
 Sadə olan şəxslərə, tənəylə vurma afət!
 Bax gör onun canı da, nəyə mübtəla oldu,
 Necə günlərə düşdü, qisməti bəla oldu!
 Sən də onun tək olma, o almadı nəsihət,
 Zəhər içən olma gəl, şəkər iç, ol həqiqət!

Oğuzların, özgələr qorxsun deyə, bir kişini öldürməyə cəhd göstərmələri

Oğuz Türkləri bir gün, yad bir kəndə endilər,

³⁴⁷ Eybistan- eyib tutan, eyibləri yadda saxlayan və sərki verən.

³⁴⁸ Qeybistan- qiybət qıran, başqasının arxasınca danışan.

³⁴⁹ Himmət- kömək;

³⁵⁰ Yuxarıdakı misra Qurani Kərimdə «Fussilət» surəsindəki 30-cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- Şübhəsiz: «Rəbbimiz Allahdır!»- deyən, sonra da (sözündə) düz olan kəslərə (ölüm ayağında) mələklər nazil olub (belə deyəcəklər): «Qorxmayın və kədərlənməyin! Sizə vəd olunan Cənnətlə sevinin!»

Qorxutmaq məqsədiylə, bir tənbeh düşündülər.
 Kənddə iki əyani, tutaraq qul etdilər,
 Birisini ölümə məhkum, qəbul etdilər!
 Əllərini bağlayıb, ölüm dedi əyanlar,
 O şəxs dedi: - Ey xanlar, çox qüdrətli xaqanlar?!
 Neçin mənim qanıma, axıtmaq istəyirsiniz?!
 Qanıma susamırsınız, nə etmək istəyirsiniz?!
 Bu isin hikməti nə, ölümə səbəb nədir ?!
 Lüt- üryan bir dərvişəm, bəs məndən tələb nədir?!
 Dedilər:- Məqsəd qorxu, dostun qorxsun ölümdən,
 Qızılın yerin desin, sirr faş olsun dilindən!
 Dedi:- Axı, o məndən, daha artıq kasıbdır!
 Dedi:- Qasid söyləmiş, onu «qızıl basıbdır!»
 Dedi:- Bu necə qorxu, biz ikimiz də birlik?!
 Ehtimal məqamında, ikimiz də bir zərik.
 Ey tədbirli şahımız, əvvəl onu öldürün,
 Mən qorxub yerin deyim, qızılın kanın görün!
 Xülasə, Tanrımızın kərəmini gör, bizlər,
 Gəldik «axır zaman»a, sonuc bizləri gözlər!
 Qərinələrdən əvvəl, lap sonuncu əsrlər,
 Hədislərdə söylənmiş, açılmışdır çox sirrlər.
 Nuh ilə, Hud milləti, cəzayla oldu həlak,
 Səbəb oldu canımız, rəhmə gəlib, olsun pak,
 Demək, öldürməlidir, qorxub, baxağın sözü?!
 Əgər əksini etsək, vay olar günümüzə!

Peyğəmbər və övliyaların nemətlərinə naşükürlük edən, təkəbbürlü şəxslərin halının bəyanı

Hər kim desə onlara, ayıblı günahlardan,
 Daş qəlbli olanlara, o qara sabahlardan.
 Onun fərmanlarını, ucuz tutmalarından,
 Sabahkı qəm- qüssədən, azad yatmalarından,
 Bu rəzil dünyamızın, eşqindən, həvəsindən,
 Qadınlar tək dəyişən, ərllərinin səsinə,
 Edilən nifrətlərdən, nəsihət verənlərdən,
 Naşükürlük göstərib, çəpgöz tək görənlərdən!

Şəksiz faydası olar, beynə həkk edənlərə!
Haqqın səxavətini görüb, şəkk edənlərə!

«Dəvəxtaran» hekayəsinin faydalarının şərh

Ey etimad sahibi, dəvəsin itirənsən?!
Hərə bir cür danışır, sənin itmiş dəvəndən?!
Sən özün də bilmirsən, dəvən hardadır sənin?!
Lakin şübhələnirsən, dəvən dardadır sənin.
Zəhmətkeş olan şəxslər, dəvəsini itirməz!
Axtarar dəvəsini tapar, vaxtı ötürməz!
Deyər:- Bəli özümdə, dəvəmi itirmişəm,
Kim onu, tapa bilsə muzzdunu gətirmişəm.
Dəvəni tapmaq üçün, səninlə dostluq edər.
Dəvənin tamahkarı, sənə oyuna gedər.
O düz nişanəsini, ayırmaz əyrindən,
Təqlid edənə deyər, Əsa gəlmiş Təkindən!³⁵¹
Kimə desən xətdər, sənincin o nişanə?!
Sənin təqlidinə də, xəta deyər zamanə!
Əgər düzgün əlamət, ona oxşar desələr?!
Onda, aydın olacaq, sənə bütün şübhələr.
O canların səfası, səndən inciycəkdir.
Hissin, zahir məkanın, qoruyacaq o, bir- bir!
Üzün rəngi, qolunun, qüvvəsi olacaqdır!
Hülqumuna meyvələr birə- yüz dolacaqdır!
Gözün işıqlı olar, ayaqların qaçağan,
Cismnin ruha çevrilər, olar göyə uçağan.
Sonra deyərsən ki, sən düz dedin, Haqqı bilmiş,
Həmin o nişanələr, təbliğət üçün gəlmiş.
Qəti sübut kimidir, Ayələri bizlərə,
Tam bir barat kimidir, qədirlə əzizlərə.
Nişanəyə ədalət deyərək, get irəli,
Ahəng zamanı gəlmiş, sən ondan keç irəli.
Səni izləyəcəyəm, ey həqiqət söyləyən!
De, mənim dəvəm hanı, axı sən izindənsən?!
Dəvən o şəxs yanında, onun dəvəsi yoxdur.

³⁵¹ Təkindən- Burada Allahından mənasında işlənmişdir.

Dəvə işləmək sevər, onun həvəsi çoxdur.
 O, doğru nişanədən, yəqinlik hasil etmir,
 Dəvənin əksin görür, həqiqət bilib getmir.
 Bəsirətlə hiss etdi, «cəddinin» xoş məramın,
 Bu danışiq, sədalar, vəcdə gətirər hamın.
 Dəvəyə sahibliyi, haqqı ona verməmiş,
 Lakin məlumdur, o da, dəvə itirən imiş.
 Azmış dəvəyə ümid, pərdələnmiş görünmür.
 Nəyi itirmişdirsə, yaddan çıxmış, bilinmir.
 O haraya qaçırsa, bu da yüyürür, böylə,
 Hərslərdən həmdədrddir, özünün sahibiyə.
 Bir hiyləgər, pak ilə, birlikdə yoldaş oldu.
 Hiyləgərin yalanı, doğruyla sirdaş oldu.
 Dəvənin tələsdiyi, həmin qumlu səhrada,
 Başqa bir dəvə tapdı, o da, şumlu səhrada.
 O, dəvəni görən tək, özün yadına saldı.
 Tamahından əl çəkdi, sözün yadına saldı.
 O otlaqda otlayan dəvəsini görən tək.
 Təqlidçi dönüb oldu, saf bir ömür sürən tək!
 O dəvə tələbkəri, bir anlıq göz gəzdirdi.
 Onu tapa bilmədi, gəzmək onu bezdirdi.
 Sonra tənha gəzməyi, özünə rəva bildi,
 Öz dəvəsi ardınca, gəzmək fikrinə gəldi.
 Dedi:-İndiyə qədər, əfsus deyib, durmuşam,
 Yaltaqlıq göstərmişəm, tamah evi qurmuşam.
 İndi bu vaxt, bu vədə, sənlə həmdərd olmuşam,
 Özüm öz tələbimlə, ayrı bir fərd olmuşam.
 Səndən oğurladığım, dəvənin vəsfı oldu,
 Mənim özümü gördü, onun gözləri doldu.
 Əgər tapmasa idim, olmazdım tələbkəri,
 İndi «mis» məğlub oldu, «qızıl» qalxdı yuxarı.
 Şükər etməklə itaət, mənim «günah»ım oldu,
 Cəddə şükürlər sübut, hənək³⁵² fani³⁵³ tək soldu.
 Mənim «pis» əməllərim, qovuşdurdu Haqqıma,
 Bu «pis» əmələ görə, mənə danlaqlar vurma!

³⁵² Hənək – lətifə, zarafatla deyilən söz.

³⁵³ Fani- müvəqqəti, boş, mənasız, xeyirsiz.

Sənin öz sadiqliyin, tələbini etmişdi,
 Cəddən sədaqət yolun, istəməyə getmişdi.
 Sidqin³⁵⁴ sübut olundu, sənin axtarmağınla.
 Axtarmaq sübut oldu, sidqimə varmağınla.
 Mən torpağa əkirdim, var- dövlətin dəninini,
 Bir işsizlik sanırdım, mütiliyin dəmini.
 O işsizlik deyildi, sənət idi fitrətdən,
 Bir toxum əkirdimsə, məhsul olurdu yüz dən.
 Oğru bir evə tərəf, sürünüb, ora qondu,
 Evdən çıxanda gördü, çıxdığı ev onundu.
 Sən «isti» ol, ey «soyuq», «istilik» qismət olsun,
 «Sərt»liklə dostluq eylə, lətiflik qismət olsun.
 O, iki dəvə deyil, bir dəvədir, yaqin bil,
 Sözüüm çətinə düşdü, lakin məna dərinidir.
 Söz tamlıqla mənanın, öhdəsindən, heç gələr?!
 Nəbi demiş:- Haqq bilən, bütün dilləri bilər.³⁵⁵
 İdrak hesablamaqda, sanki «üstürlab»³⁵⁶ kimi,
 Göylərdəki Günəşi, bilən bir «Kitab» kimi.
 Xüsusi elə göy ki, asiman bir qanadı,
 Günəş, Haqq Günəşindən, bir zərrəyə oxşadı!

«Zərərli məscidin fitnəsi hər bir insana təsir edə bilər» kəlamının bəyanı

Formaca «məscid», lakin məzmunca, yalan bina!
 Yəhudi hiyləsinin, tələsi olan bina!
 Peyğəmbər əmr eylədi:- Uçurun o binanı,
 Çör- çöp tökün üstünə, torpaqlayın olanı!
 «Məscidin» sahibi də, onun kimi qəlb³⁵⁷ idi.
 Tələlərə «dən səpən», namərdliyə cəlb³⁵⁸ idi.

³⁵⁴ Sidqin- Burada «sədaqətin» mənasında işlənmişdir.

³⁵⁵ Bu bir Peyğəmbər hədisinə işarədir. Nəbi buyurmuşdur: - «Hər kim Allahını tanısa bütün dilləri bilər!»

³⁵⁶ Üstürlab- Göy cisimlərinin bucaqlarını ölçə bilən, qədim astronomik cihaz;

³⁵⁷ Qəlb- saxta, yalançı, hiyləgər, bədniyyət

³⁵⁸ Cəlb – burada cəlb olunmuş mənasında işlənmişdir.

... Xaricən qoca olan, daxilən cavan kimi,
 O, Vəli, O, Nəbidir, xasiyyəti can kimi.
 Onlar yaxşıya kömək, pislərə mane, öndə,
 Rəzillər həsəd çəkir, pislilər ümüdində!
 Nədən onlara qarşı rəzillər həsədlidir?!
 Onlar yaxşıya kömək, pisə mane törədir!
 Onların Haqq işini, dərk etmərlərsə, nədən?!
 Kin, hiylə, həsəd ilə, yanırırlar ar bilmədən?!
 Dirilmə,³⁵⁹ Bəsiyyəti,³⁶⁰ bilə- bilə bəs nədən?!
 İti qılınc altında, ölürlər yubanmadan?!
 Sənə «gülərək» deyir: - Qəbul etmə ey bəndə,
 Yüz qiyamət sirrləri, gizli öz daxilində.
 Cəhənnəm, Cənnət hamı, onun söbələrədir,
 Sən nəyi düşünürsən, göylərdən xəbəridir.
 Nəyi fikirləşirsən, fənalıqla doludur,
 Fikrinə nə gəlmirsə, Haqqın sirli yoludur.
 Bu evin qapısında, rəzillik etmək nədən?
 Əgər dərk edirlərsə, bu evə kimdir gedən?!
 Əbləhlər o «məscid»ə, təzim üçün gedirlər,
 Əhli- dil olan Cəddi, cəfalarla didirlər!
 O, məcaz, bu həqiqət, dinləyin ey ulaqlar!
 Nəbi qəlbindən qeyri, gözəl məscid harda var?!
 Övliya daxilində, olan, məscid ciddidir,
 Hamının səcdəgahı, olan Haqq məscididir.
 Haqqın mərd bəndəsinin, ağrıyarsa ürəyi,
 Allah rüsvay eyləməz, azalmaz heç çörəyi.
 Nəbilər də daima, cəng fikrində idilər,
 Onları özləri tək, bir bəndə bilirdilər!
 Səndə, əvvəlkilərin, əxlaqı varsa əgər?!
 Bəs nədən qorxun yoxdur, savablar əldən gedər?!
 O qədir bilməzlərin, adətin cücərtmisən,
 Heç nə dürüst alınmaz, pisləri dəbərtmisən.
 Səndəki nişanələr, onlardan gəldiyiçin,
 Səndə onlar kimisən, yanarsan içi- için.

³⁵⁹ Dirilmə- məşhər qayıdışı, məşhər günü nəzərdə tutulur.

³⁶⁰ Bəsiyyət- Həzrəti Məhəmmədə Peyğəmbərlik verilməsi hadisəsi

**Atasının Tabutu önündə nalə edib ağlayan
uşağın hekayəsi və iti söz ustası balaca Cuhanın,
uşağın sözlərini yozması**

Bir uşaq atasının tabutunun önündə,
Zar- zar nalə edirdi, özünün bəd günündə.
Deyirdi:- Səni hara aparırlar, ey ata?!
Yəqin torpaq altına tapşırırlar, ey ata?!
Darısqal, xoşagəlməz bir yerə aparırlar,
Nə orda xalı mövcud, nə də orda həsir var!
Nə gecəsi çıraqly, nə gündüzü çörəkli!
Nə təamı ətirli, nə süfrəsi yeməkli!
Nə qapısı bilinmir, nə üstü var, nə damı,
Nə orda işıq izi, nə boşqabı, nə camı!
Nə orda qonaq yeri, nə bulağı nə suyu!
Nə qonşu köməyi var, nə də qazılmış quyu!
Sənin cismin xalq içrə, öpüş məkanı idi.
Bu göy günbəzli «evdə» necə qalarsan indi?!
Heç bir şeysiz bir mənzil, çox dar olan bir məkan,
Nə divarı suvanmış, nə də rəngə yox imkan!
Beləcə vəsf edərək, mənzil təsvir edirdi,
Gözlərindən yaş axır, qan ağlayıb, gedirdi!
Birdən balaca Cuha³⁶¹ bunu eşidib durdu,
Təəccüblü sifətlə atasına buyurdu:
- «Ata, vallah tabutu, evmizə aparırlar!»
«Uşağın söylədiyi, təsvirlər bizdə də var!»
Atası ona dedi:- Əbləh olma, ey oğul!
Cuha dedi:- Atacan, qulaq as, sən vaqif ol!
O uşağın indicə söylədiyi, təsvirlər,
Heç şübhə doğurmadan, bizdən xəbər verirlər!
Nə həsir, nə də çıraq, nə bir təamımız var!

³⁶¹ Cuha- Bu tarixi şəxs Ərəb dünyası ədəbiyyatı və folklorunun sevimli satirik qəhrəmanıdır. Cuha haqqında ilk məlumatı sair Mənuçehri öz əsərlərində qeyd etmişdir. XII əsr şairi Ənvəri isə onun adını öz əsərlərində xatırlayır. Bu məlumat «Şərq xalqlarının lətifələri» kitabından götürülmüşdür. Məlumatı isə mənim tələbəm Nəriman Ağazadə tapıb təqdim etmişdir (Tərcüməçi Səfər Şirinov).

Nə evin qapıları, nə də tavanımız var!
 Oxşar nişanələrdən, bizdə də yüzlərlə var,
 Yalnız zülümkar şahlar, onları belə saxlar!
 Ziyasız, nursuz olan, ürək xanələri var.
 Günəşin şüasından, bəhrələnməmiş onlar!
 Cuhudlar ruhu kimi, darısqal, qaranlıqdır.
 Haqqın zövqü gözünə, görünmür toranlıqdır.
 Yoxdur həmin ürəkdə günəş nurundan əsər.
 Nə geniş sarayı var, nə sözündə bir kəsər.
 Bu ürəklə olmaqdan, gorda qalmaq yaxşıdır!
 Ürəklə gordan, daha üstün olmaq yaxşıdır!
 Canlısan, canlı doğan, sən ey bihəya, qanmaz?!
 Bu gor olan dar evdən, ürək səni alammaz!
 Yusif zamanı gəlmiş, səma günəşi parlaq,
 Bu zindan həyatından üz sevir, gəl bir olaq.
 Yuniş Balıq bətnində, püxtələşdi, ucaldı.
 - Nicat ümidi ilə Haqqını yada saldı!
 Olmasaydı Haqqını yad eyləyən o əgər?!
 Balıq qarnında idi, ta qiyamətə qədər!
 Haqqı yad etməyiylə, balıq qarnından çıxdı,
 «Yad etmək» səbəb oldu, Haqqı sözünə baxdı.
 Əgər «yaddan çıxartsan», zikr eyləmək adətin,
 Eşit, balıqların da, yad eyləmək niyyətin!
 Kim o dənizi görsə, sanki «o balıq» kimi,
 Hər kim Allahı görsə, İlahi varlıq kimi.
 Bu cahan bir dənizdir, tən balıq, Haqq ruhudur.
 Yunisi qoruyansa, «sübh şərabı» nurudur,
 Əgər yad etmən olsa, «balıq»dan qurtularsan,
 Əgər əksinə olsa, qarında həzm olarsan.
 Bu dəniz dop- doludur, canın «balıq»larıyla,
 Korluğu, xəstəliyi, bil sən, yanıqlarıyla.
 O «balıq»lar özünü, sənə toxundururlar,
 Gözünü aç, yaxşı bax, sənə eyham vururlar.
 «Balıq»lar var hamısı ruhsuz, cəsədsiz olmuş,
 Onlar məkr, hiyləsiz, kinsiz, həsədsiz olmuş!
 «Balıq»ları aşikar, görə bilməsən əgər?!
 Onların zikr etməsin, qulaqların eşidər.
 Səbr eyləyib, gözləmək, zikr etməyin ruhudur,

Sən səbr eylə, səbirlə zikr etməyin, doğrudur.
 Onsuz, yox dərəcəsi, heç bir «yad eyləmənin»
 Səbr eylə, səbr eyləmək, açarı qəmlənmənin!
 Səbir «Sirat körpüsü», keç, Behişt niyyətçisi,
 Hər yaxşının varıdır, bir çirkin xidmətçisi.
 Xidmətçilikdən qaçsan, vüsala ümid yoxdur,
 Çünki xidmətçiliyin, vəslinə, ümid çoxdur.
 Səbrin zövqün bilməzsən, «şüşə qəlbli», ağla gəl!
 Səbrin etdiyin olsa, Çegel³⁶² kimi bir gözəl.
 Kişi olan zövq alar, döyüşdə cəng etməkdən,
 Muxənnət³⁶³lər zövq alar, əyri yolla getməkdən.
 Əyri yoldan savayı, nə dini var, nə zikri,
 Cəhənnəmə aparar, onun niyyəti, fikri.
 Əgər Fələyə qədər, qalxsə da, qorxma ondan,
 Enmə işini öyrən, de ona, həmin andan.
 O, atını çapırdı, ülvi həyata doğru,
 Çünki onda var idi, göylərdən o an qorxu.
 Gədalənin elmindən, nədəndir belə əsmək?!
 Çünki o elmin yolu, bir loğma çörək kəsmək.
 Bu sözləri dərk eylə, eşit, yadda saxla sən,
 Dərk eyləyə bilməsən, yarı yolda qalarsan.

Çox cüssəli bir şəxsdən, bir uşağın qorxması, həmin şəxsin uşağı sakitləşdirmək istəməsi hekayəsi

Nəhəng bədheybət kişi, bir uşağa rast oldu,
 Uşaq ondan qorxaraq, rəngi saralıb, soldu.
 Dedi:- Qorxma gözəlim, məndən arxayın ol sən!
 Belimdə olacaqsan, qorxma, çəkinmə məndən.
 Əgər qorxuluyamsa, bil ki, özüm qorxağam!
 «Dəvə» bilib, min məni, sür səhraya ol ağam.

³⁶² Çegel- Qaraxanilər sülaləsinin tayfalarından birinin adıdır. Bu tayfanın qızları çox gözəl, şux və aldadıcı olurlar. İnsan onları görəndə onlara tez vurulur. Rumi də bu məsnəvidə insanları müvəqqəti gözəlliyə aludə olmamağa çağırır.

³⁶³ Muxənnət- Qadın kimi yeriyən, burcudan kişi cinsi, lakin qadın xüsusiyyətlərini daşıyan, yəni nə tam kişi nə də tam qadın.

«Üzdən görkəmli» insan, daxildən divə oxşar,
Bir sıra kişilərin, üzündə çox məna var.
Ağac budağın külək, təblə vurdu, gah kəsdi,
Təblin səsin eşidən, dəli, qorxudan əsdi.
Bir tülkü şikarını, buraxıb, bada verdi,
Təbli dolu ət bilib, dişləyibən boş gördü.
Təbildə ət tapmayıb, ah çəkib belə dedi:
-Bu boş qab əvəzinə, donuz yaxşı, söylədi.
Tülkülər qorxub qaçar, nağaranın səsinə,
Səyinə baxmayaraq, uduzar öz nəfsindən.

Məşəyə ov ovlamaq üçün çıxan silahlı bir atlının, bir oxatanı görüb qorxaraq öldürmək istəməsi hekayəsi

Çox zirək, qorxunc olan, silahlı bir süvari,
At üstündə məşədə, axtarırdı ovları.
Bir ox atan atlını, yaraq – yasaqla gördü,
Qorxudan kamanına, ox qoyub, hazır durdu.
Oxu atan zamanda, süvari tez səsləndi,
Cüssəm qorxunc olsa da, özüm zəifəm dedi:
-Eşit, ayıq ol, baxma, qorxulu görkəməmə,
Döyüş vaxtı, bir qoca, qarıdan zirək bilmə.
Dedi:- Yaxşı ki, dedin, get uzaqlaş buradan,
Nişan almışdım səni, öz qorxumdan, ey nadan.
Çox insanlar özünü, yaraqla vermiş bada,
Kişiliyi olmamış, silah çatmamış dada.
Təpədən – dırnağadək, silahlı olsan əgər,
Kişiliyin olmasa, öz canın əldən gedər.
Canını sipər eylə, oğul ox kamana qoy,
Hər kim başsız olarsa, Haqqdan çalınar bu toy.
Üstündə olan silah, sənin məkrin, hiyləndir.
Öz içindən doğmuşdur, özünə də düşməndir.
Bu məkr ilə hiyləndən, xeyir gəlməmiş sənə.
Tərk eylə onları sən, kişilik gələr yenə.
Əgər işlətdiyin fənd, sənə xeyir verməsə,
Xeyri Haqqından istə, düşmə fəndli həvəsə.

Çünki mübarək deyil, bildiyin o elmlər,
Gey dərviş yapıncasın, keçir əzablı günlər.
Üz tut göylərə söylə:- Tanrım, «La elmə ləna!»
Ey İlahi! Bilmirik, «İlla ma əlləm təna!»³⁶⁴
Bir hekayə də eşit, dərk eylə ey əhli- dil,
Ağılla- cahilliyin, arasında fərqi bil!

Bir ərəbin çuvalı qumla doldurması, bir «alimin» onu görüb danlaması hekayəsi

Bir ərəb yükləmişdi, ağır yüklə dəvəsin,
Birisində buğdadydı, doldurmuşdu kisəsin.
İkinci çuval isə, dolu idi, qum ilə,
Onları doldurmuşdu, ağzacan bilə- bilə.
Özü də çuvalların üstündə oturmuşdu,
Bir «alim» onu görçək maraqlanıb soruşdu.
İlk- əvvəl ərz eylədi: - Elin- oban haradı?!
Özünün sorğusuyla çox qapılar aradı.
Ondan sonra soruşdu: - Bu iki çuval nədir?!
Nə ilə doldurmusan, sidq ilə söylə birə- bir?!
Dedi:- Bir çuvalımdır, buğda, toxumla dolu,
İkinci çuval isə, xeyirsiz qumla dolu!
Dedi:- Neçin doldurdun, bir çuvalı qum ilə?!
Dedi:- Qoşa olmaqçın, doldurdum bilə- bilə!
Dedi:- Buğda çuvalın, ikiyə böl yarıla,
Tök ikinci çuvala, gücü ver sən ağıla.
Çuvallar yüngül olsun, dəvən də rahat getsin,
Dedi:- Afərin sənə, Haqq sənə kömək etsin!
Belə dəqiq fikirlə, yaxşı rəy, yaxşı sözlə,
Nədən belə üryansan, piyadasan bir söylə?!

³⁶⁴ Üz tut göylərə söylə:- Tanrım «La elmə ləna!»

Ey İlaəhi! Bilmirik «İlla ma əlləm təna»!

Bu misra Qurani- Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 32-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- Onlar «Sən pak və müqəddəssən! (Bütün eyib və nöqsanlardan kənarsan! Sənin bizə öyrətdiklərimdən başqa biz şey bir şey bilmirik! Hər şeyi) bilən Sən, hikmət sahibi Sənsən» dedilər.

Rəhmi gəldi həkimə,³⁶⁵ əzm etdi ki, onu da,
 Dəvəsinə mindirsə, çətin bunu unuda?!
 Yenə dedi:- Ey həkim, ey şirin söz, xoş kəlam?!
 Öz halından danış bir, bəlkə məndə zövq alam?!
 Səndə kifayət qədər bilik ilə, ağıl var.
 Ya vəzirsən, ya da şah, söylə kimdir sənə yar?!
 Dedi:- Söylədiklərin, deyildir amalımdan,
 Bax mənim libasına, xəbər verir halımdan!
 Dedi:- Neçə dəvən var, neçə, inək, öküzün?!
 Dedi:- Nə dəvəm vardır, nə öküz, təkəm özüm!
 Dedi:- Evin, yatağın, bəlkə varındır dükən?!
 Dedi:- Uşaqlarımçın, yatmağa yoxdur məkan!
 Nə gücüm var, nə işim, nə qumaş, nə yatağım?!
 Nə yeməyə xörəyim, nə mətbəxim, ocağım?!
 Dedi:- Nağd pulun varmı, miqdarı nə qədərdir?!
 Bəlkə onçun tənhasan, öyüdlərin ləl, zərdir!
 Sən kimyasan, dünyamın «misi» sənə məxsusdur!
 Ağlın, biliyin, gövhər, öz beyninə məxsusdur!
 Xəzinələr basdırsan, gözlətsən məkanlarda?!
 Səndən daha ağıllı, söylə harda var, harda?!
 Dedi:- Vallah yoxumdur, bil, ey sən ərəb sifət?!
 Bütün varım, dövlətim, özüməmə, bir də külfət?!
 Ayağyalın, lüt bədən, başaçıq, qaçıram mən!
 Hər kim çörək verəndə, ağzımı açıram mən!
 Bu ağıl, bu hikmətin, bu hünərin xeyri yox.
 Boş fikirlə xəyal var, bir də dərdi- sərim çox!
 Sonra ərəb söylədi:- Rədd ol mənim yanımdan!
 Nəhs bəxtim, kənar olsun, uzaqlaşsın canımdan.
 Rədd olsun hikmətinlə, nəhs bəxtin məndən, ey dost!
 Sənin nitqin ziyanlı, qorxuram səndən, «ey dost»!
 Ya sən başqa tərəfə, mən də başqa tərəfə!
 Qabağa gedirsənsə, geri qalım, bu dəfə?
 Bir çuval buğda dolu, ikinci qüm olması,
 Canıma qəbul, lakin pisdır, miras qalması.
 Buğdayla, həm də qumla, dolu çuvalar, yəqin.

³⁶⁵ Həkim- Bu söz, bu məsnəvidə «alim, bilici, ağıllı» mənasında işlənmişdir.

Mənə xeyri var, lakin zərərli dir hikmətin!
 Axmaqlığım xeyirli, axmaqlıqdır, zi yansız.
 Qəlbim yarpaq tək əsir, can təqvalı, yalansız.
 Əgər istəyirsənsə, bədbəxtliklər azalsın,
 Cəhd eylə ki, hikmətin, canından uzaq olsun!
 Candan gəlməyən hikmət, yalnız doğurar xəyal,
 Xeyirsizdir o hikmət, Nurun verməz Zülcəlal!³⁶⁶
 Dünyaya məxsus hikmət, şəkk- şübhəni artırar,
 Məzhəbə məxsus hikmət, səni Haqqa çatdırar!
 Son zamanlar Şeytan da, zirəkləşmiş daha da,
 Öndə olan şəxslərə, gərəkləşmiş daha da.
 Hiylə öyrənənlərin, ciyərləri qaralmış,
 Hiyləli əməlləri, öyrənməkdə yer almış.
 Səbr etmək, qurban getmək, canda nəfs səxavəti,
 Xeyrin iksirin³⁶⁷ olmuş, qazanmış sədaqəti.
 Xoş fikir, o fikirdir, yolları açə bilsin,
 Yaxşı yol o yoldur ki, qarşına «Şahın»³⁶⁸ gəlsin.
 Yaxşı «Şah»da odur ki, özündən Şah seçilsin!
 Var- dövlət, orduyla yox, düzündən Şah seçilsin!
 Əbədiyyətə qədər, o Şahlıq davam edər,
 Əhmədin³⁶⁹ «Din mülkü»də, Onun dalınca gedər!
 Qiyamət gününədək, şəri, zavalı olmaz,
 Nə qədər yaşasada ağı, kamalı solmaz!

İbrahimi-Ədhəmin dəniz sahilindəki kəramətləri (möcüzələri)

Belə rəvayət vardır, İbrahim peyğəmbərdən,
 Bir dəniz sahilini, keçirirmiş nəzərdən.
 Sonra «Ruhlar Sultani» yapıncasın tikirmiş,
 Bir əmir də o zaman, o məkandan keçirmiş.

³⁶⁶ Zülcəlal- Burada Allah- Taala mənasındadır.

³⁶⁷ İksir- misi qızıla çevirən xəyali maddə. İksir klassik Şərq elmində möcüzəli bir kimyəvi maddədir ki, guya «misi» qızıla çevirir. Bu şərdə isə bir «məcaz» kimi işlənmiş.

³⁶⁸ Bu söz məsnəvildə Allah mənasında işlənmişdir.

³⁶⁹ Əhmədin Din mülki- Bu şərdə isə bir «məcaz» kimi işlənmiş.

Həmin əmir o Şeyxin, bəndələrindən imiş,
 Şeyxi görüb, tanımış, ona səcdə etmiş!
 Mat- mat Şeyxə baxaraq, tez gördü yapıncasın,
 Yapınca cırılmışdı, gözləyirdi ustasın.
 Düşündü o buraxmış, əzəmətli şahlığı,
 Seçmiş bu kasıblığı, tərək etmiş padşahlığı!
 Yeddi iqlim mülkünü, könüllü tərək etmiş.
 Cırıq yapınca tikir, sanki dilənçi imiş,
 Yeddi iqlim mülkünü, pis hesab edib, getmiş,
 Dilənçi tək yapınca, tikməyi qəbul etmiş.
 Şeyx özü vəqif oldu, onun əndişəsindən,
 Çünki Şeyx, bir «Şir» kimi, xəbərdar meşəsindən.
 Qorxu, rica qəlblərdə, həddən çox olduğundan,
 Onunçun güzli sirrlər, tamam yox olduğundan,
 Qəlbini qoruyun, ey xeyirsiz olanlar,
 Ürəkli cənabların, hüsuruna gələnələr,
 Tən əhli qarşısında, ədəblilik zahirdir.
 Qəlbləri sirrlər üçün, od olmağa hazırdır.
 Korların ziddinə sən, məqamı almaq üçün,
 Hazır olub, gəlib sən məqamda qalmaq üçün,
 Görənlər hüsurunda, ədəbi tərək edirsən,
 Şəhvətin atəşini, qəbul edib, gedirsən.
 Zirəkliyin yoxdursa, payın yox Haqq nurundan,
 Korlar üçün üzünü, parladırısan şurundan!³⁷⁰
 Görənlər qarşısında, gözün mal- dövlətdədir,
 Belə «iyli» halınla, naz- qəmzən hörmətdədir.
 Şeyx iynəni dənizə tullayıb, önə getdi,
 Sonra uca səsiylə, iynəni tələb etdi.
 Yüz minlərlə balıqlar Bir Allahı yad etdi,
 Hər birinin ağzında zər iynə icad etdi!
 Haqqın dəniz mülkündən, başların qaldırdılar.
 Qəbul et Haqq iynəsin, səliqəylə durdular!
 Qızıl iynə parladi, balıqların dişində,
 Onun iynələridir, al möhkəm ol işində.
 Dedi:- Allahım mənim, öz iynəmi istədim,
 İynəni göstər mənə, gücümü isbat edim!

³⁷⁰ Şurundan –burada «sevincindən» mənasını ifadə edir

Başqa bir balıq sudan, baş qaldırdı bu zaman,
 Şeyxin öz iynəsini, ağzında tutdu haman.
 Ona üzünü tutub dedi:- Ey böyük əmir?!
 Ürək mülkü yaxşıdır, ya belə mülki- həqir?!³⁷¹
 Hər yarpağı Fələyə, məxsus olan o bağı,
 Bəlkə də o içidir, aləm onun qabığı.
 Nədən o bağa sarı, üz tutmaq istəmirsən?!
 O bağı cəhdlə ara, kama çat, sür ömür sən.
 O bağın gözəl ətri, canına hopub yatsın.
 O bağın rayihəsi, gözlərinə nur saçsın.
 O bağın ətri- ruhu, bağına tərəf getsin,
 Səsləsin doğru yola, ömrün firavan keçsin.
 Kor olan gözlərini, görən gözə dəyişsin,
 Sənin könül quşun da, Sina dağına düşsün!
 Yusif demiş:- Götürün, köynəyimi aparın!
 Sürtün Yaqub üzünə, göz korluğun qoparın!³⁷²
 Əhməd³⁷³ demiş:- Dünyada, üç şeyi bəyənmişəm.
 Yaxşılıq, qadın, bir də Namazı söyləmişəm!³⁷⁴
 Beş duyğu bir- biriylə, əhdi- peyman bağlamış,
 Çünki həmin «beş duyğu», bir əsildən çağlamış.
 Güc- qüvvət birləşərək, ömrünü baqi³⁷⁵ edər.
 Uzun ömür olmaqçın, özlərin saqi edər!

³⁷¹ Mülki- həqir- kasıb mülk, kiçik var dövlət.

³⁷² Yusif demiş:- «Götürün, köynəyimi aparın,

Sürtün Yaqub üzünə, göz korluğun qoparın!»

Bu misra Qurani- Kərimdəki «Yusif» surəsində 93-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- «Bu köynəyimi götürüb aparın, atamın üzünə sürtün (atın), O yenidən görməyə başlayar. Bütün ailənizi də yığıb yanıma gəlin!»

³⁷³ Əhməd- Peyğəmbəri Əkrəm Məhəmməd nəzərdə tutulur.

³⁷⁴ Əhməd demiş:- Dünyada üç şeyi bəyənmişəm,

Yaxşılıq, qadın, bir də Namazı söyləmişəm.

Bu misra Peyğəmbərimiz Həzrəti Məhəmmədin bir hədisinə işarədir. Hədis belədir:- «Əhəbbə iləyyəmin dunyakum səlasətin: «Ətkəyyəbu vənnisai görretül əyni fissəlat», yəni, «Sizin dünyanızdan üç şeyi bəyəndim. Yaxşılıq, qadın, bir də gözümün nuru olan Namazı!»

³⁷⁵ Baqi- uzun, əbədi, daimi.

Gözlərin bəbəkləri, aşıqlıyı artırır,
Eşq də zəhmət çəkərək, sadıqlıyı artırır!
Sadıqlıq növbəsində, duyğuları oyadar.
Duyğular ünsiyyətin, incə zövqünü dadar!

Bir arifin şəxsi duyğularının qeybdən yağan nurla nurlanmasının başlanğıcı

Birisi duyğusunun, fəndlə düyünün açdı,
Onun ardınca hisslər, dəyişib, ondan qaçdı.
Həmin şəxs duyğusunun, hissizliyini gördü,
Gizli hisslər qayıtdı, hissizliyi ötürdü,
Bir qoyun arpa yedi, gileylənib söylədi:
-Necə mən udmuşamsa, elə də çıxmış dedi.
Qoyunlar, hissini, dəyişib, pak eyləyin,
Yam-yaşıl otlaq tapıb, oranı əzizləyin.
Sonra həmin məkanda, reyhan, sünbül otlayın,
Həqiqət çəmənində, ətirli gül otlayın³⁷⁶
Sənin hər bir duyğun da Peyğəmbər duyğusu tək,
Hisslərin hamısını, sən cənnətə tərəf çək!
Hisslər sənin hissini, bir-birinə sirr açar,
Dilsiz, bəzək-düzəksiz, görüş maraqlı keçər,
Ordakı həqiqətlər, açıq dillərə möhtac!
Sən özün də, bu işdə təxəyyüllərə möhtac!
Açıq-aşkar, əyani olan o həqiqətlər,
Heç təfsirə sıxışmaz, çox dərinidir niyyətlər!
Çünki hər duyğu özü, olmuşsa bəndən sənin,
Fələklər barəndəki, pisdən daşınar yəqin.
Çünki «geşri»³⁷⁷lər içrə, ardıcıl dava gədir.

³⁷⁶ Sonra həmin məkanda reyhan, sünbül otlayın,

Həqiqət çəmənində ətirli gül otlayın.

Bu misra Qurani-kərimdə «Əla» surəsindəki, 3-cü və 4-cü ayələrə işarədir. Ayələrin mənası belədir. 3-cü ayə: - O Rəbbin ki, (hər şeyin keyfiyyətini, xüsusiyyətini, davam müddətini) əzəldən müəyyən etdi və (hamıya) yol göstərdi. 4-cü ayə: - O Rəbbin ki, (torpağı yarıb ondan yam-yaşıl otlaq çıxardı.)

³⁷⁷ Geşrilər –inanən, batinən inanmayanlar.

Boş dəri olan beyin, özün «ğəşri» hiss edir.
 Dava-dalaş edənlər, düşsə sünbül üstünə,
 Dənlər, hansı küləşdən, sən ayıra bil yenə!
 Xülasə göylər «ğəşri», nur isə ruhun beyni
 Bu aşkar, o gizli, olmuş ruh ilə eyni!
 Cisim zahirdə olan, ruh isə məxfi gəlmiş.
 Cisim bir biləng kimi, can özün bir əl bilmiş,
 Yenə də ağıl özü, ruhdan daha məxfidir.
 Hiss də o ruha tərəf, tez-tez hərəkət edir.
 Bir hərəkət görəndə, düşünürsən canı var,
 Bilmirsən ki, ağıldan, gizlənmək imkanı var!
 Ölçülmüş hərəkətlər, sanuca çapıb gedər,
 Yenidən mis əridib, elmiylə qızıl edər.
 O münasib olmadan, əl işiylə qalmadan,
 Mənim ağılıma batır, sən də ağıl var, oyan!
 Vəhy ruhu nəql etmədən, daha da gizlin olar,
 Çünki o qeybi bilən, başında sirr min olar!
 Əhmədin heç kimsədən, ağıl gizlədilmədi,
 Vəhyi çoxu tərəfdən, yaxşı dərk edilmədi,
 Vəhyi qəbul edənin, ruhuna, baxış fərqli,
 Bəzilər, həmin vəhyi, dərk etmədi, iş fərqli.
 Bəzən cünün bildilər, bəzən heyran qaldılar,
 Sonda haqq olduğunu, bilib, iman aldılar.
 Ona yaxın şəxslərin, işi getmədi hədər,
 Müsənin ağıl verdi, düşmənlərə qəm-kədər.
 Ona dost olmayanlar, işin yamsılayırdı,
 Musa qarşısındasa, özlərin pis sayırdı.
 Qeybi bilmək işində, bənd olsa Musa ağıl,
 Onda siçan kimilər, olar gözləri bağlı.
 Təqlid elmi yaranmış, sanki satılmaq üçün,
 Yaxşı olan müştəri, necə tapılsın onçun.
 Elmi tədqiq eyləyən, müştəri, Haqq özüdür,
 Onun hər vaxt bazarı, bazarların gözüdür.
 Dodaq bağlı məst kimi, alış-veriş bazardır,
 Haqq dəvəsidir deyə, hədsiz müştəri vardır.
 Adəmə dərs verməkçin, mələklər müştəridir,
 Dərs üçün məhrəm olan, nə divdir, nə pəridir.
 Haqq Adəmə buyurdu: -Xalqa isimləri de!

Haqq sirrini şərh eylə, gizli cisimləri de!³⁷⁸
 O şəxslər ki, həyatda uzaqgörən deyillər,
 Onlar səbatsız olar, dəyişər, tökər dillər.
 Siçanın adın çəkdim, onun məkanı torpaq,
 Siçan üçün yaşayış, olar hər yanı torpaq.
 O yolları tanıyar, lakin yerin altında,
 Hər vaxt qazar torpağın, təkin yerin altında!
 Siçanlıq nəfsi, yalnız, bir loğmadan ibarət,
 Bilsə qədrini əgər, ömrü olunmaz qarət.
 Çünki əziz Tanrımız, tam ac olmayan kəsə,
 Bağışlamaz heç nəyi, möhtac qalmayan kəsə!
 Bu dünya aləmində, lazım olmasan, yəqin,
 Səni heç yaratmazdı, Uca «Rəbbil Aləmin!»³⁷⁹
 Bu torpaq narahatdır, Uca dağa möhtacdır.
 O əzəmət, o izzət, bu torpağa möhtacdır.
 Ehtiyac olmasaydı, Göylər aləminə də,
 Yoxluqdan yaratmazdı, Yeddi göyü yerində.
 Bu Günəş, o parlaq Ay, ilğım vuran ulduzlar,
 Ehtiyac olmasaydı, necə bəs parlardılar?!
 Varlıqların kəməndi, ehtiyacdən yaranar,
 Həcətin³⁸⁰ qədrinisə, kişilər alət sanar.
 Ehtiyaclar artaraq, cəmərdliyə calanar,
 Haqq Kərəmi dəniz tək, çöşaraq, dalğalanar.
 Bu gədalar yoldadır, çətinlikdə batırlar,
 Öz ehtiyaclarını, xalq üstünə atırlar.
 Korluq, şillik, xəstəlik ağrı-əzabları da,
 Ehtiyacdən dirçələr, rəhmət gülzarları da!
 «Varlıq» deyər, camaat, duz-çörək, süfrə açın,
 Mal Mənim, anbar Mənim, süfrəmdə yeyin-için.

³⁷⁸ Bu misra Quranda «Bəqərə» surəsindəki 32-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - (Sonra) O: «Ey Adəm, bunların (kainatda mövcud olan əşyanın) adlarını onlara bildir!» dedi: (Adəm) onlara (mələklərə) bunların adlarını xəbər verdikdə (Allah): «Mən sizə göylərin və yerin gözə görünməyən sirlərini və sizin zahirə çıxardığınız, yaxud gizli saxladığınız işləri bilirəm, söylədinmi?»- buyurdu.

³⁷⁹ Uca Rəbbil Aləmin –Aləmlərin Rəbbi olan əzəmətli Rəbb.

³⁸⁰ Həcət –ehtiyac, lazımlılıq.

Haqqımız göz verməmiş, kordur əslən siçanlar,
 Çünki onlar olmuşlar, yer altını seçənlər!
 Siçanlar gözsüzlüyü, yer altın Haqqdan dilər,
 Çünki nəmli torpaqda, gözsüz keçinə bilər!
 Oğurluqdan savayı, yer altından çıxmazlar,
 Sanki Haqqdan utanar, Ona tərəf baxmazlar!
 Oğurlar, sonra isə, yer altında gizlənər,
 Gözlər, Haqq tərəfindən, nə vaxtsa bağışlanar.
 Sonra qanad taparaq, bir quşa dönə bilər!
 Sanki mələklər kimi, ərşə tərəf yüksələr!
 Haqqa şükr edlən, şadü-xürəm uçarlar,
 Bülbül təkin yüz, nəva, sevincdən oxuyarlar!
 Ey məni xilas edən, çirkin vəsfi etməkdən?!
 Ey Sən cəhənnəmliyi, Behiştliyə çevirən?!
 Piydən olan bir yağa, Sən verməsən işıqlıq,
 Sümüyə bəxş etməsən, eşitmək tək yaxşılıq!
 Həmin o mənaların, cismə nə bağlılığı?!
 O dərk etmə, ağlın ismə nə bağlılığı?!
 Kəlmə bir «yuva» kimi, məna bir «quşa» bənzər,
 Cisim boş bir «arx» kimi, ruh axar, arxı bəzər.
 Axarkən suyun üzü, arxa sarı fikirli,
 Yaxşı-pisi zikr etmək, həm şərli, həm xeyirli.
 O arxıyla düz axır, sanki hər şeyə vəqif.³⁸¹
 O axır tələsərək, sanki hər şeyə akif.³⁸²
 Etməsəydi özünü, sular sirab torpaqla,
 Dolardımı torpağın üstü, çör-çöp, budaqla?!
 Sənin çör-çöpün olmuş, fikrinin surətləri,
 Növbənöv gəlib çatır, eyibli niyyətləri.
 Suyun üzərində də, fikir «arxı» yeridə,
 Çör-çöpsüz deyil yəqin, sevgi olan bu iş də!
 Bu suyun üzərində, «qabıqlar» qol açmaqda,
 Qeybilərin bağının, meyvəsindən qaçmaqda!
 Qabıqların içini, bağın özündə axtar,
 Çünki sular bağlardan, axaraq arxa çatar!
 Əgər «Həyat suyunun», axmasını görməsən?!

³⁸¹ Vəqif –hər şeydən xəbərdar, bilən, gözüaçıq.

³⁸² Akif –lazımlı, bir yerə tələsən.

Bu arxa, bitkilərə, bir az diqqət eylə sən!
 Sular çox bol gələrsə, mane olma keç ondan,
 Qoy Surun³⁸³ qabıqları, tezəcə keçsin yanından.
 Bu arxın suyu hədsiz, keçsə sürətlə əgər?!
 Ariflər daxilində, qəmlə qeyb olub, itər?
 Arx əgər həddən artıq, tələssə olsa dolu?!
 Sığmaz öz daxilinə, sular itirər yolu!

Yad bir şəxsin şeyxin arxasınca tənəli sözlər deməsi və şeyxin müridinin ona cavabı

Bir şəxs bir Şeyx dalınca, tənəli söz danışdı,
 Dedi:- Pisdir həmin Şeyx, yolun azan tanışdı!
 Şərab içən əyyaşdı, yağlı dilli xəbisdi!
 Necə müridlərinə yol göstərər, hərisdi?!
 Başqası ona dedi:- Ədəbli ol, ayıbdı!
 Şübhəni tərk eylə sən, aqlın səndən qayıbdı?!
 Uzaq ol ondan, uzaq, görünmə sən gözüne,
 Sənin bu acı sözün, ləkə salar düzünə,
 Belə böhtan söyləmə, Haqq yolunda qalana?!
 Bu sənin xəyalındır, şəhər atma Haqq olana!
 Belə iş ola bilməz, olsa da belə əgər,
 Dənizin murdarlıqdan, nə qorxusu, dəngəsər?!
 Namussuz, alçaq, rəzil, ağıl dəryası olmaz!
 Əgər «pislik» damla sa, dəniz «pisliklə» dolmaz!
 Od- alovİbrahimə, ziyan gətirə bilməz,
 Hər kim Nəmrud olar sa, odu yatıra bilməz!
 Nəfslər Nəmruda məxsus, ağıllı ruh Xəlilə!
 Ruh nəfsə bir göz kimi, köməkdir hər dəlilə!
 Bu dəlil, bu sübutdur, cığıra aparan yol,
 O yol hər an səhrada, itə bilər, ayıq ol!
 Vüsala çatanlara, gözdən, çıraqdan əvvəl,
 Dəlildir nurlar saçan, dəlili sev, ağla gəl!
 Arzuya çatmaq üçün, sübut gətirdi dilə,
 Bəhsə girən dostları, xamuş eylədi, belə!
 Baxma ata dünyanı, ağılıyla düzüb, qoşar.

³⁸³ Sur –ağacdən düzələn tütək; burada İsrafil Suru nəzərdə tutulur.

Öz körpə uşağıyla, «uşaq dili» danışar!
 Alimin ləyaqəti, üstünlüyü azalmaz,
 Əgər desə, dost kasıb, kasıblıq belə qalmaz!
 Onu təlim etməkçin, söz açıb deməlisən,
 Öz dilindən xaricə, çıxmağı bilməlisən.
 O bilən dilə en sən, onun dilində danış.
 Səndən öyrənə bilsin, olsun həyatla tanış.
 Xülasə, «uşaq kimi», bütün xəlv etdikləri,
 Öyrədən lazım gəlir, öyrətsin bilikləri.
 Həmənlə kəc danışana, Şeyxin müridi dindi,
 Bir oturub, bir duran, şagirdi tez dilləndi.
 Dedi:- Özünü vurma, iti qılınca, «ey dost»!
 Şaha cavab qaytarmaq, xətdir məncə, «ey dost»!
 Hovuz dənizə yarıb, vurub şən etsə əgər?!
 Özünün varlığını, yoxluqla əvəz edərlər!
 Belə dəniz tapılmaz, onun sahili olsun?!
 Sizin leşliyinizdən, dənizin gülü solsun?!
 Dənizlərin həddi var, sahili, sərhəddi var!
 Şeyxin, onun Nurunun, nə sahil, nə həddi var?!
 Hüdudsuzluq yanında, məhdudluq ola bilməz,
 Heç nə Onun³⁸⁴ hökmündən, kənarda qala bilməz!
 O var olan məkanda, küfrə, yamana yer yox!
 Çünki, O beyin kimi, başqa gümana yer yox!
 Onun olduğu yerdə iman, küfrün yox yeri!
 O bir beynin oxşarı, küfr ilə iman dəri!
 Bu fənalara Üzünün, pərdəsinə dönmüşlər,
 Onun «təstinin» altda, çıraq kimi sönmüşlər.
 Xülasə bu bədənin başı, o başa hicab,
 O baş yanında, bu baş, kafərə bədən hesab!
 Hansı kafər o Şeyxin imanından xəbərsiz?!
 Hansı ölü o Şeyxin, tək canından xəbərsiz?!
 Can olmaz təcrübədə, xəbərsiz xəbərlərdən,
 Kimin xəbəri artıq, ömrü uzaq şərlərdən.
 Ömrümüz artıq olmuş, heyvanların ömründən,
 Nədən bəzi şeyləri, onlar bilir dərinəndən?!
 Mələyin ömrü artıq, bizdəki ömürlərdən.

³⁸⁴ Onun- Allah- Taala nəzərdə tutulur;

Çünkü o təmizlənmiş, şübhəli fikirlərdən.
Mələyin canındakı, ürək Haqddan güc almış,
Haqqa xidmət borcunu, ödəmiş borcsuz qalmış.
Onunçun Adəm olmuş, mələklərə səcdəgah,
Çünkü onların canı, Tanrı əmrindən agah!
Yoxsa pis olanları, seçsən səcdəgah kimi,
Sözünə baxan olmaz, olarsan pis şah kimi!
Kim Haqqını tanıyar, bilər ədalətini?!

Görər gülün tikana, baş əymək adətini!
Elə ki, can yaşayıb, intəhaya qoşuldu,
Bütün şeylərin canı, onun mütisi oldu.
Balıq, quş, pəri, cinlər, insan övladlarından,
O böyükdür, onlarsa, kiçik Ustadlarından!
Hökmüylə balıq sudan, iynə gətirən olar,
Saplar da iynələrin, işin bitirən olar!

İbrahim- Ədhəmin və bir əmirin dəniz kənarında olması hekayəsinin ardı

O əmir görən kimi, şeyxin möcüzəsini,
Balığın gəlişini iynə gətirməsini,
Dedi: - Ey, balıqlar da, şeyxlikdən xəbərdardır?!
Bu cılız bədəniylə, adı Dərgahda vardır.
Balıq Pirdən xəbərdar, biz qəflətdə yatanıq,
Onlar xoşbəxt, biz bədbəxt, bu cahanı tutanıq.
Şeyxə səcdə edərək, halı xarab ağıladı,
Eşqi birə- min artdı, Haqqa könül bağladı.
Bəs ey günahlarını, yumayan qafil, nədən?!
Kimlərlə ziddiyyətdə, daima həsəddəsən?!
Nəhəng Şir quyruguyla, oynamaqmıdır fikrin?!
Mələkləri tələsik, ovlamaqmıdır fikrin?!
Mütləq xeyrə nə üçün, pis damğası vurursan?!
Ayıq ol, alçaqlığı, nədən yüksək tutursan?!
Pis nə ola bilər ki, xar olana möhtac mis,
Şeyx kim ola bilər ki, kimyəgərdir misilsiz!
Mis əgər kimyalıqdan, üstün ola bilməsə?!
Kimyə misdən heç zaman, mis yaratmaz, nə etsə!

Pis nə ola bilər ki, tabesiz əməl közü,
 Şeyx bəs kim ola bilər, əməl bəhrinin özü!
 Pis kim ola bilər ki, zalım, zülmətə gedən,
 Şeyx bəs kim ola bilər, Haqq nurunu əks edən!
 Pis nə ola bilər ki, yangılı atəş, tüstü,
 Şeyx isə «Abi- kövsər», ona neyləyər isti?!
 Hər vaxt odu su ilə, qorxudurlar cahanda.
 Su heç zaman yanmaqdan, qorxmaz, ondan amanda.
 Ayın surətində də, eyb axtaran olmusan,
 Sanki Behişt mülkündə tikan dərən olmusan!
 Behiştə girsən əgər, orda tikan axtarsan?!
 Tikan tapa bilməzsən, özün tikan olarsan!
 Günəş şığıyan zaman, yer altı axtarırsan,
 Cumursan evə tərəf, qaraltı axtarırsan!
 Dünyanı şafəqiylə, Günəş bəzərsə əgər?!
 Hər bir yarasa harda, Ondən gizlənə bilər?!
 Eyiblər, qocaların izi ilə, yox olar!
 Qeyiblər, qocaların qibtəsiylə, çox olar!
 Bir yükə uzaq qalıb, kömək eyləsən əgər,
 Xətə vaxtı cəldliklə, qurtuluşun dirçələr!
 Nə qədər Haqq yolundan, xoş nəsimin əsirsə?!
 Neçin rəhmət suyunun, qarşısını kəsirsən?!
 Uzaqda olsan da sən, «Belədir Haqqdan höküm»!
 «Vəmin həysu makuntun, fəvəlli vucuhukum»!³⁸⁵
 Ulaq əgər batarsa, parlçılığa bir yerdə?!
 Həmin yerdən keçərkən, tullanar, keçməz bir də!
 Yeri hamarlamasan, onun keçməsi üçün,
 O yerdən keçməz, bilər, ziyanlıdır onunçun!
 Duyğun ulağındən azmıdır, sən ey qafil?!

³⁸⁵ Uzaqda olsan da sən, «Belədir Haqqdan höküm»!

«Vəmin həysu makuntun, fəvəlli vucuhukum»!

Bu misra «Qurani- Kərim»də «Bəqərə» surəsinin 149-cu ayəsinə işarədir. Ayənin mənası belədir:- (Ya Məhəmməd!) Haradan (səfərə) çıxsan, (namaz vaxtı) üzünü Məcdidül- Hərəmə tərəf çevir! (Ey müsəlmanlar harada olsanız, üzünüzü o tərəf döndərin ki, (özlərinə) zülm edənlərdən başqaları sizlərə irad tutmasınlar. Siz onlardan deyil Məndən qorxun ki, Mən də sizə nemətimi tamamlayım (artırım). Bəlkə də siz Haqq yolu tapasınız!

Qəlbin palçıq layından, atlanmadı, bunu bil!
 Gil, palçıq, təfsirindən, icazə istəyirsən,
 Çünki ondan hələ də, əl çəkmək istəmirsən?!
 Bu heç mənə rəvamı, özümü məcbur edim?!
 Kərəmindən pay almaq, haqqından uzaq gedim?!
 Sən ondan asılısan, özün kor söhbətinlə,
 Nə götürdün görmürsən, qürurlu niyyətinlə!
 Deməsinlər, burada mənalı söhbət yoxdur?!
 Ey bayırı axtaran, mağarada sirr çoxdur!
 Mağarada söhbət yox, ey oğul idrak eylə,
 Atlılar uzaqlaşdı, su tapmaq məqsədiylə.
 Bütün bu danışıklar, gizli saxlayır onu,
 O, söylər məndən nə vaxt, xəbərdar olduğunu.
 Düşmən məndən xəbərdar, olmuş olsaydı əgər?!
 Necə səsləyərdi bəs, harda olmuş söhbətlər?!
 Açılmayana qədər, çölə çıxmayana dək,
 Bu rişxəndli söhbətdən ey qafil, əlini çək!

**«Allah- Taala mənim günahlarımı onsuz da
 bağışlamayacaq», deyərək bir şəxsin iddia etməsi və
 Şöyüb Peyğəmbərin ona cavabı**

Şöyübün ³⁸⁶ zamanında, birisi belə dedi:
 - «Allah məndən görmüşdür, çoxlu günah, söylədi!»
 Çoxlu günahlar ilə, zülümlər görmüş məndən,
 Onsuz da, Haqq tərəfdən, mənə pay yox kərəmdən!
 Haqqı – Taala Şöyübün, qulağına vəhy dedi!
 Fəsih diliylə ona, cavab bəyan etdi!
 «Günahlar eyləyənə, günahım çox deyənə!»
 Söylə mənim dilimdən, məndən gileylənənə!
 De ki, nəhs danışırısan, bəxti qarasan səfeh!
 Doğru yolu buraxıb, getdin hara sən səfeh?!
 Dəfələrlə tutuldun pis əməllə, qanmadın?!
 Ayaqdan başa qədər zəncirlədim qalmadın?!
 Daxili «pasın» səni, «qara qazan» eyləmiş!

³⁸⁶ Şöyüb- Şöyüb peyğəmbər nəzərdə tutulur.

İç siman dəyişdirmiş, yolu azan eyləmiş.³⁸⁷
 Qəlbindəki paxırlar yığılmış üst- üstünə,
 Cəmlənərək kor etmiş, görmürsən sirrlər yenə!
 Təzə qazana tüstü dəyərsə, izi qalar,
 Əgər çayda da yüsən, qazana ləkə salar!
 Hər bir şey əkslikdən, tapılar, peyda olar,
 Ağlığın üzərində qaralar rüsvay olar!
 Tüstünün təsirindən qazan qaralsa əgər,
 Qazanın rəngi- ruhu, ondan sonra dəyişər!
 Dəmirçi işləyən kəs, zənci olarsa əgər,
 Tüstü üzünə dəysə, tüstüylə həmrəngləşər.
 Dəmirçi işləyən kəs, Rumlu olarsa əgər,
 Sifəti ala- bula olar, qoşa rəngləşər!
 Günahın təsirini sonradan başa düşər,
 Naləvü- zar eyləyib, Allahdan kərəm dilər.
 Sirrləri dərk eyləsə, pis xislətin tərək etsə,
 Gözləri qarşısında, toz pərdəsin dərk etsə,
 Tövbə eyləməsə də, sonucda şirinləşər.
 Qəlbindən qəbahəti yox edib, dərinləşər.
 Peşmançılıq olmasa, «Ya Rəbb» sözün deməsə?!
 Qəlb güzgüsündə olan, beş qat «pası» yumasa?!
 Onun «dəmir» qəlbini, paslar yeyib qurtarar.
 Qəlb dəyərin itirər, «paslar» nurun aparar.
 Ağ kağıza yazını əksiylə yazsan əgər?!
 O kağız üzərində yazdıqların görünər,
 Yazılmışın üstünə, yazı yazsan yenidən?!
 Oxumaq çətinləşər bilməzsən bəhsi nədən!
 Çünki qara düşmüşdür qaraların üstünə,
 Hər iki xətt korlanmış mənasızlaşmış yenə.
 Üçüncü dəfə yenə, üstündən yazsan əgər?!
 Kafərin canı kimi, boğular, ölgünləşər!
 Bəs bunun çarəsi nə, pənah çarə edənə!³⁸⁸

³⁸⁷ Daxili «pasın» səni, «qara qazan» eyləmiş!

İç siman dəyişdirmiş, yolu azan eyləmiş

Bu misra «Qurani- Kərim»də – «Mütəffifin» surəsinin 14-cü ayəsinə işarədir. Ayənin mənası belədir:- Xeyir (belə deyildir). Əslində onların qəlblərini qazandıqları (günahlar) qaraltmışdır!

Misdən naü müdsənsə, dəxil düş iksirinə!
 Tam ümüdsiz həyatın, Onu³⁸⁹ önünə çəkdi,
 Cana doyduğu dərdi, özündən yana əkdİ!
 Şöyüb bu nöqtələri, ona söyləyən zaman,
 Bir an ruhu qəlbində, «güllərin» acdı tamam!
 Onun ruhu eşitdi, «Asimani- vəhyləri!»
 Hər iki dünya üçün, bəhrələndi hər yeri!
 Şöyüb dedi:- Ya Rəbbim, yoxluğumu istəyir?!
 Vəhyi gözümə çəkib, səndən öndəyəm deyir?!
 Haqq dedi:- «Mən Səttaram, sirrləri tam açmaram!»
 Bircə rəmzdən savayı, sİrr şəfəqi saçmaram!
 O, rəmzdən bir nişanə, alaram uzaq getməz!
 İnandığı duanı, kar edərəm eşitməz!
 Namaz ilə zəkətdən, qeyri olan işləri,
 Bir zərrə saxlamaram, zövqün alan işləri.
 İtaət eyləyəcək, rütbələr həvəsiylə,
 Lakin zərrə qədər də, dad almaz nəfəsiylə!
 İtaəti sınıqsa, mənə da sınıq olar.
 Qoz çoxdur, lakin içi, ikidən birində var!
 Elə itaət lazım, zövqlər bəhrəsin versin,
 Elə iç lazımdır ki, ağac dənəsin versin!
 Dənənin içi yoxsa, necə fidan görəcək?!
 Cansız şəkil tək olar, xəyal dadın verəcək!
 Şöyüb onun yadına bu nöqtələri saldı.
 Ulaq təfəkkürüylə palçığa batıb, qaldı.

Şeyxə tənə vuran şəxsin hekayəsinin davamı və müriddin də ona cavabı

O xəbis, Şeyx dalınca hərzə sözlər deyirdi,
 Ağıl zəif olanlar, əyri görər deyirdi!
 Onun çirkin işinin, olmuşam şahidi mən,
 Şərab içən şəxsdir o, əməli pis əzəldən!
 Onu bir yığıncaqda, əylənəndə görmüşəm!
 O təqvadan məhrumdur, müflisliyin bilmişəm!

³⁸⁸ Çarə edən- Allah- Taala nəzərdə tutulur;

³⁸⁹ Onun- Allah- Taala nəzərdə tutulur;

Əgər inamın yoxsa, gecələr qalxıb, yoxla?!
 Şeyxin fisqi- fücurun,³⁹⁰ əyani baxıb, yoxla?!
 Gecə şahid aparıb, bu dəşik, budur dedi!
 Onun hiylə, məkrini, eyş- işrətin gör dedi!
 Gündüz vaxtı fəndinə, gecə pis əmələ bax!
 Gündüz Mustafa kimi, gecə Bu Ləhəbə bax!
 Gündüzlər Abdullah tək, onun çağrılar adı!
 Gecə «mouzən- billah», camlardan alır dadı!
 Şahid Şeyxin əlində, dolu bir şüşə gördü,
 Ey Şeyx, sənində varmı, meylin pis işə, sordu?!
 Ey Şeyx, deyirdin cama, şərab tökülsə əgər?!
 Divlər sidikləyərlər, onu içənə qədər?!
 Şeyx dedi ki, canımı, elə doldurmuşlar ki?!
 Yerləşməz daxilinə bir üzərlik dənəsi!
 Nəzər et, heç bu yerdə, bir zərrə yerləşərmə?!
 Yalan söz eşitmisən, yalan söz düzləşərmə?!
 Camı yox, şərabı yox, məlum deyil zahirdə.
 Belə söz Şeyx barədə, təkrar eyləmə, bir də!
 Mey camı varlığıdır, ey avara, bu Şeyxin!
 Onda yerləşə bilməz, «div sidiyi», ey bidin?!
 Onun varı- dövləti, Haqq nurundan güc alır!
 Sınımış bədənin camı, Mütləq Nurla ucalır!
 Günəş Nuru düşərsə, təzə nəcis üstünə,
 O nuru qəbul etməz, həməən nəcis özünə!
 Şeyx özü bəyan etdi, nə mey, nə də cam deyil.
 Gəl sən əyil aşağı, gözünlə bax, ətrin bil!
 Şahid endi aşağı, saf, billur balı gördü.
 Düşməni sanki kor oldu, rəngi qaraldı, durdu.
 Qoca Şeyx belə dedi:- Ey müridim, pənahım?!
 Get mənimçin «mey» axtar, bəyan olsun «günah»ım!
 Mənə bu əziyyətdir, lakin məcbur olmuşam,
 Ifrat aclıq əlindən, əziyyətdə qalmışam!
 Zərurət zamanında, hər bir murdar pak olar!
 Kafərlərin başına, lənətlər bir xak³⁹¹ olar!
 Bütün küp olan evi, mürid gəzib- dolandı,

³⁹⁰ Fisqi- fücurun- pozğunluq, əxlaqsızlıq;

³⁹¹ Xak- burada kül mənasındadır;

Şeyxə görə hər küpdən, daddı ağzı dadlandı.
 Nə qədər gözdisə də, tapa bilmədi şərab.
 Bütün küplər doluydu, kəhrəba tək şəhdinab³⁹²
 Mürid dedi:- Ey rindlər, bu necədir, nə haldır?!
 Heç bir küpdə şərab yox, hamısı təzə baldır?!
 Bütün rindlər o Şeyxin, yanına toplaşdılar!
 Başlarına döyərək, yaş töküüb, ağlaşdılar!
 Gəl bizim xərabata, ey sən Ali- amal Şeyx?!
 Qədəminlə dəyişsin, meyimiz olsun bal, Şeyx?!
 Sən nəcisdən ayırdın, meyləri, şərablari?!
 Canı nəcisdən ayır, yox eylə əzabları!
 Cahan bütün ağzacan, olarsa qanla dolu?!
 Haqqın halal sevəni, keçərmi heç o yolu?!

**Ayişənin Həzrəti Məhəmməd Səlləllahu əleyhi
 Vəsəlləmə -«Namaz qılmağa yerin yoxdumu, hər
 yerdə namaz qılırsan?!»- deməsi hekayəsi**

Həzrəti Peyğəmlərə, Ayişə dedi, bir gün,
 -Ya Rəsulullah nədən, gah aşıkar, gah gizlin?!
 Harda olarsa- olsun, Namazını qılırsan?!
 Napak, alçaq evində Namazla bir olursan?!
 Hər bir çirkin uşağın murdarlığın bilirsən?!
 Hara gəldi murdarlar, kirdarlığın³⁹³ bilirsən?!
 Layiq olmayan yerdə, Namazını qılırsan?!
 Bu sirri mənə aç Sən, nədən belə olursan?!
 Peyğəmbər cavab verdi:- Zəlil olanlar üçün?!
 Haqq nəcisi pak edir, dəyişir onlar üçün!
 Get bax səcdəgahlara, Haqqın lütfüylə dolmuş,
 Yeddinci göyə qədər, təmizlənilib, pak olmuş.
 Eşit diqqətli ol bir, həsədi tərək eylə sən.
 Yoxsalblisə dönüb, düşəcəksən dilə sən!
 Həsədsiz zəhər yesən, dəyişib, şəkər olar!
 Həsədlə şəkər yesən, yediyin zəhər olar!
 Özün dəyişdiyiyçin, əməl yerinə düşmüş,

³⁹² Şəhdinab- (şərab- ab)- bal deməkdir;

³⁹³ Kirdarlıq- İş etmək, əməl etmək;

Kərəminə tuş olmuş, odu nura dəyişmiş!
 Yalnız Haqqın əmriylə, quşlar Əbabil³⁹⁴ olar!
 Fillərlə cəngə çıxar, məğlub olan, fil olar!
 Nəhəng düşmənin ordusun, quşcuğazlar məhv etdi.
 Bu iş Haqqın işidir, çünki düşmənin səhv etdi!
 Əgər şübhələnirsən, özünü təqsirli bil,
 Dayanmadan get oxu, «sureyi- əshabi- Fil»!³⁹⁵
 Onunla cəng eyləyib, baş- başa versən əgər,
 Sən ona qalib gəlsən, məni adlandır «kafər»!

Siçanın dəvənin ovsarını çəkməsi və heyrətə gəlib qürrələnməsi

Bir siçan bir dəvənin, ovsarın³⁹⁶ ələ aldı,
 Yola düşərək çəkdi, onu ardına saldı!
 Dəvə də tabe olub, onun dalınca getdi,
 Siçan dedi:- Güclüyəm, pəhləvanam, fəxr etdi,
 Qəlbindəki bu fikri, dəvəyə bəyan etcək,
 Dedi:- Elə edərəm, olarsan sən «sevincək!»
 Dəvə bir qədər gedib, bir çay ilə rastlaşdı,
 Fil tək bədənli dəvə, xar oldu, acizləşdi,
 Siçan çayı görən tək, mat qaldı, yava- yava.
 Dedi:- Ey dağın, çölün, rəfiqi olan dəvə?!
 Nəçin belə dayandın, mat- mat baxırsan nədən?!
 Çaya gir, cəsarətlə, keç sən qorxu bilmədən!
 -Sən mənə yol göstərən, həm də ki, rəhbərimсэн,
 Yol ortasında qalma siçan, şiri- nərimсэн!

³⁹⁴ Əbabil- Əfsanəvi Əbabil quşları. Bu quşlar Əbrəhə adlı bir zülmkarın Məkkəni zəbt etmək istəməsi zamanı onun özünün və qoşununun üstünə göydən xırda daşlar ataraq onu və qoşununu məhv etmişlər.

³⁹⁵ Əgər şübhələnirsən, özünü təqsirli bil.

Dayanmadan get oxu, «sureyi- əshabi- Fil»!

Bu misra «Qurani- Kərim»də «Fil» surəsinə də 3,4-cü ayələrə işarədir. Mənası belədir: Onların üstünə qatar-qatar quşlar (əbabil quşları) göndərdi. 4) (O quşlar) onlara bışmış gildən düzəlmiş (möhkəm xırda) daşlar atırdı

³⁹⁶ Ovsar- dəvənin nuxtası, yüyəni;

Siçan dedi:- Ey dostum, bu çay dərin-dir- dərin,
 Mən qorxuram, qərq olam, yoxlayaq gəl hər yerin.
 Dəvə dedi:- Ey dostum, baxım suyun həddinə.
 Tələsik addım atdı, görsün suyun həddi nə?
 Dedi:- Sən ey kor siçan, su dizimə qədərdir.
 Neçin heyrətdəsən sən, bu sənə dərdi- sərdir?!
 Dedi:- Sənçin qarışqa, mənçin əjdahadır, bil,
 Dizdən- dizə fərqlər var, mənə qanbahadır, bil!
 Su sənin dizindənsə, mənə bax barı, ey dost,
 Mənim başımdan ötər, yüz göz³⁹⁷ yuxarı, ey dost!
 Dəvə dedi:- Ey siçan, daha küstaxlıq etmə!
 Özündən razı olub, belə axmaqlıq etmə!
 Sən məni, özün kimi, siçana tay eylədin,
 Dəvə ilə siçanın gücün bir pay eylədin!
 Siçan dedi:- Ey dəvə, tövbə etdim Xudama!
 Məni də çaydan keçirt, səs ver mənim sədama!
 Dəvənin rəhmi gəldi, dedi:- Gəl yaxın mənə,
 Tullan otur belimdə, möhkəmcə sıxın mənə!
 Çaydan keçmək fikrim var, çətin deyil bu əməl,
 Yüz min sən tək siçanı keçirərəm, sən də gəl!
 «Rəsul» olmamısansa, sən get özün yolunla,
 Bir gün keçə biləsən, tələdən öz zorunla.
 Sultan olmamısansa, rəiyyət yoluyla get,
 Gəmiçi deyilsənsə, tək getməkdən həzər et!
 Kamil şəxs deyilsənsə, təklikdə dükan açma,
 Əli təmiz ol daim, işdə həddini keçmə!
 Qulluqdan əgər azad, olmamısan, qul tək qal,
 Atlasdan paltar geymə, şır- şındır əyninə sal!
 Sakit otur, qulaq as, Quran oxunan zaman,
 Bəlkə Haqq tərəfindən, əhv olunasan, nadan!³⁹⁸
 Əgər danışıqda sən, tövbə şəklində danış,

³⁹⁷ Göz- uzunluq ölçü vahidi;

³⁹⁸ Sakit otur, qulaq as, Quran oxunan zaman,
 Bəlkə Haqq tərəfindən, əhv olunasan nadan!

Bu misra «Qurani- Kərim»də «Ətraf» surəsində 204-cü ayəyə
 işarədir. Ayənin mənası belədir:- Quran oxunan zaman onu dinləyin
 və susun ki, bəlkə (onun sayəsində) rəhm olunasanız!

Şahənşahla miskin tək, fəqir dilində danış!
 Hiylə, kinin əvvəli, şəhvətdən bəhrələnin,
 Şəhvətin möhkəmliyi, adətdən bəhrələnin!
 Adətdən bəhrələnen, pis xislət olsa möhkəm,
 Bir kəsə hirslənəndə, vurmağa qalar həkəm,
 Sən gülə tikan olsan, şübhəsiz bir gün o da,
 Gülündən əlin çəkər, olar düşmən bir gədə!
 Bütpərəstlər bütlərlə, söhbət etdiklərindən,
 Bütə zidd olanlara, baxarlar gəndən- gəndən!
 İblis də əvvəl- əvvəl, yüksək məqamda olmuş,
 Adəmi kiçik saymış, səcdə etmədən qalmış.
 Demiş məndən rütbəli, daha yüksək olmalı,
 Mənim kimi olanlar, ona meylin salmalı,
 Təkəbbür bir zəhər tək, ruh onun padzəhəri,
 Ruhunu pak saxlasan, şəkər edər zəhəri.
 Dağlar ilanla dolu, olmuş olsa da əgər,
 Daxilindəki ruhun, olar ona padzəhər.
 Təkəbbürlük səninlə həmsöhbət olsa həmənlə,
 Nə qədər məğlub etsən, olacaq köhnə düşmən.
 Xasiyyətin əksinə, bir şəxs danışsa əgər,
 Daxilindəki kinlər, qalxar göylərə qədər.
 Düşünərsən o məni, xislətimdən döndərir,
 Özünü mənə başçı, olan kimi hiss edir.
 Pis xasiyyət olmasa, dikbaşlıqla bir yerdə,
 Ziddlə, alov olarmı, parlaqlıqla bir yerdə?!
 Möhkəmlənmiş şəkildə, olmasa pis xasiyyət,
 Alovlu atəşkədə, yaradarmı ziddiyyət?!
 O öz ziddi olanla, ehtiyatla davranır,
 Onun ürəyindəcə, özünə yer qazanır.
 Onun pis xasiyyəti, dayaqlı olduğundan,
 Qarışqa olan şəhvət, dönüb, oldu bir ilan!
 Şəhvət ilanının öldür, doğulduğu ilk gündə!
 Yoxsa «ilan şəhvət»in, olar əjdaha sonda!
 Lakin hər kəs görərsə, qarışqa tək «ilan»ın?!
 Sən tövbənə sahib ol, dişlərin çək «ilan»ın!
 Əgər qızıl olsa, mis deməz heç vaxt, mən misəm,
 Qəlbin şahı olmasa, ürək deməz müflisəm.
 «İksirə» xidmət eylə, mis xidmət eyləyən tək,

Ey ürək, dildarından, cövrə döz, cəfalar çək!
Əhli- dilin dildarı, kimdir yaxşıca öyrən,
Dünya gecə- gündüzü kimidir, qoca, öyrən!
Az tut eyiblərini, haqq bəndəsinin, dayan!
Sən şahı oğurluqda, ittiham etmə, oyan!
Yoxsa olacaqsan sən, heçlərin- heçlərindən,
Divlərdən kənara qaç, dini öyrən dərindən!

Gəmidə oğurluqda müttəhim olunan, Şeyxin möcüzələri

Dərviş libaslı bir Şeyx, bir gəmiyə minmişdi,
Bir şəxsın yatağına, bilmədən söykənmişdi.
Həmin şəxs yatan zaman, qızılları yox oldu,
Hamını axtardılar, şübhəlilər çox oldu!
Dedilər burda yatan, dərvişi də axtaraq,
Pul sahibi dərdindən, oyatdı, etdi soraq.
Dedi: -Mənim pul kisəm, bu gəmidə itmişdir!
Hamını axtarmışığ, növbə sənə çatmışdır.
Xirqəni soyun görək, tez ol, çıxart sən, baxaq!
Paltarını yoxlayaq, işin sonuna çıxmaq!
Dərviş dedi: -Ya Rəbbim, bu rəzillər, mən qula?!
Acı sözlər dedilər, onları tənbeh elə!
Ey bütün qəmlilərin, qayğısı olan Tanrı!
Ey bütün nəfslilərin, nəfsini alan Tanrı!
Ey bütün duaların, cavabın verən Tanrı!
Ey bütün möhnətlərin, savabın verən Tanrı!
...Elə ki, o dərvişin, qəlbi rıqqətə gəldi,
Eyni vaxtda hər yerdən, sudan başlar yüksəldi!
Yüz minlərlə balıqlar, dəniz dibindən, birdən,
Ağızlarında dürrlər, göründülər hər yerdən!
Hər birində olan dürr, bir mülkə xərac idi.
Haqqın möcüzəsiydi, sanki bir «merac» idi.
Bir neçə dürr atıldı, Şeyx dürrü görcək durdu,
Özünə yer eyləyib, bir kürsüdə oturdu!
Gəmi kapitanı tək, taxtında yer eylədi,
Onun göyərtəsindən, camaata söylədi.

Sizin bu gəminizi, almışam mənə kardır!³⁹⁹
 Indi burda nə oğru, nə də dilənçi vardır.
 Çıxıb getsin gəmidən, kim istəyir bu anda,
 Mən burada Haqqımla, bir yerdəyəm amanda!
 Indi oğruyam deyə, töhmət vuranım yoxdur!
 Nə də nuxtam əlində, qanmaz soranım yoxdur.
 Gəmi əhli səsləndi, sən ey böyük xoş kəlam?!
 Nədən sənə verildi, bu gözəl ali məqam?!
 Dedi: -Sizin kasıba, töhmət vurmağınızdan!
 Haqqın hüriyyətinə, qurğu qurmağınızdan!
 Allah göstərməsin ki, etməyim, Şaha təzim,
 Kasıblardan bədgüman olmamışam əzizim.
 O nəfsi tox kasıblar, o təqvalı fəqirlər,
 Ona təzim etməyə, gəzdilər layiq yerlər.
 O kasıblıq deyildir, pıçıltı eyləməkçin.
 Haqqdan qeyri «varlığa», dualar söyləməkçin!
 Neçin müttəhim deyim, özümü suçlu sanım?!
 Haqqın yeddinci göydə, xəzinəsin mən danım?!
 Müttəhim olan nəfsdir, şərəfli ağıl deyil!
 Müttəhim olan hissdır, bir nurdur, nağıl deyil!
 Nəfs özü parıldasa, vur al parıltısını!
 Şah demək «sözlə» deyil, mat olmalıdır sonu.
 Parlayan nuru görcək, möcüzə hesab edər.
 Nur yox olandan sonra, bir xəyalə bənzədən.
 Möcüzəni görməklə, həqiqəti tanıdı,
 Gecə-gündüz gözlərin, həqiqətlər canıdı.
 O yer, pak gözlülərin məkanı olmalıdır,
 Heyvan gözlü şəxslərin, kanı olmamalıdır!
 Həya-abru içində, qərribə hissə malik,
 Yerləşərmə heç tovuz, dar quyuya ey salik.⁴⁰⁰
 Əgər mənə deməsən, davam eylə işinə?!
 Yüzdən birin deyərəm, tük tək dəyər dişinə!

³⁹⁹ Mənə kardır - Mənə lazımdır;

⁴⁰⁰ Salik –1) bir yol ilə gedən; bir yolu təqib edən; 2) bir təriqətə mənsub olan;

Şeyxin hüsurunda, sufilərin çox danışan həmməsləklərini söymələri

Sufilər, bir sufinin, əməlini əydilər,
Şeyxin hüsurundaca, dalınca çox söydülər!
Xanəgaha gedərək, şeyxə dedilər aman!
Sən o sufiyə söylə, əl çəksin canımızdan!
Dedi: -Gileylər nədən, nəçin edirsiniz ah-zar?!
Dedilər: -Bu sufinin, üç ağır xisləti var!
Sözü çox danışandır, zır-zır zırıldar, deyər.
Yeyəndə də iyirmi şəxsən, yeməyin yeyər!
Əgər yatsa, yatmağı, «Əshabi-Kəhf» yuxusu,
Deyərək şişirttilər, yalanları, çoxusu!
Şeyx gəldi o sufinin, yanına bilsin, necə?!
Vasitəçilik etsin, ziddiyyət olsun incə!
Xeyirli bir iş üçün, vasitəçilik etmək,
Sanki haqqı qorumaq, nahaqq əksinə getmək!
Qeyri-üzvi maddələr, çirklənərsə nə olar?!
Xalqın öz bədənləri, xəstəliklərlə dolar!
Öz əqrəbalarına çox baş çəkib, incitmə,
Sonda fəraq yaradar, söz yəqin, şübhə etmə!
Musanın nitqi olmuş daim əndazəsində,
Yaxşı dostları demiş: -Söz de, vaxt vədəsində!⁴⁰¹
Həmin o uzunçuluq, Xızra rəqib yaratdı,
Dedi: -Get-get uzaq ol, çox danışdın, söz atdı!
Xızır dedi: -Ey Musa, səbr et, çox danışsən!
Çox demə vüsəl hanı, daha həddi aşsən!
Ey Musa sən uzaq ol, uzunçuluq edirsən!
Mənimlə qalırsansa daim kar, lal otur sən!
Getmək istəyirsənsə, mənimlə cəng eyləmə,

⁴⁰¹ Musanın nitqi olmuş daim əndazəsində

Yaxşı dostları demiş: -Söz de vaxt vədəsində.

Bu misra Qurani-Kərimdə «Kəhf» surəsindəki 69-70-ci ayələrə işarədir. Ayələrin mənalari belədir: -(Musa) dedi: «İnşallah, səbirli olduğumu görəcəksən. Sənin heç bir əmrindən çıxmayacağam». 70-ci ayə: (Xızır) «Əgər mənə tabe olacaqsansa, səbəbini sənə izah etməyincə Məndən heç bir şey haqqında soruşma»! –dedi.

Bağladığın peymanı, qırdın yalan söyləmə!
 Sən get onlara sarı, onlar özün kimidir.
 Sənin aşıqlərindir, sözü, sözün kimidir!
 Namaz üstə nagəhan, murdarlanmısan yenə,
 Sənə deyər tələs, get, təharət vacib sənə.
 Təharətə getməsən, sanki boş əməldəsən.
 Çünki namazın getmiş, yalançı təməldəsən.
 Gözətçi yatanları, qorumaqçın parlamiş.
 Balıqlara gözətçi, ehtiyacı qalmamış.
 Libasa bürünənlər, tamaşaya bəzəkdir,
 Lüt üryan canlar isə, təcəllaya bəzəkdir.
 Ya üryan olanları, tərək eylə, qabağa get,
 Ya da ki, onlar kimi, özünü lüt-üryan et!
 Lüt-üryan olmağı sən, bacarmırsansa əgər?
 Libasını az eylə, özün ortabab göstər!

Xanəgahın Şeyxindən bir kasıbın üzr istəməsi

Həmin kasıb nəhayət, Şeyxlə hal-əhval etdi.
 Üzrünü cəriməylə, ödəyib kəmal⁴⁰² etdi!
 Şeyxin hər sualına, dolğun cavab verirdi,
 Xızrın cavabları tək, cavab, savab verirdi!
 Həmin dolğun cavablar Kəlimin⁴⁰³ bilimləri,
 Xızrı şadlandırırdı, Rəbbinin elmləri!
 Həll olundu müşküllər, qalmadı ah-zarları,
 Hər müşkül arxasında, göründü açarları.
 Xızırdan dərvişin də, bir mirası var idi.
 Şeyxin kömək etməklə, çox arası var idi!
 Dedi: -Yol yarı olmuş, nə hikmətin var söylə!
 Yarı yol bilinəcək, hikmətli işləriylə!
 Arxın suyu, dəvəyə, az miqdar tək görünər,
 Lakin siçanlar üçün, okyanlar tək görünər!
 Əgər hər hansı şəxsə, dörd çörək pay verilsə,
 Yarısı sayılacaq iki, ya üçün yesə!
 Əgər dördün də yeyib, söyləsə ki, yarıdır,

⁴⁰² Kəmal –nöqsansızlıq, ağıllılıq, tamlıq

⁴⁰³ Kəlim-Musa əleyhissalam nəzərdə tutulur

O bir ördək kimidir, nəfsi onun, varıdır.
 Hər kimin iştahası, onca çörəklikdirsə,
 Yarisı onda olar, onun beşini yesə!
 Əlli çörəklik olsa, əgər mənim iştaham?!
 Onun altı külçəsin, sənə bağışlamaram!
 Sən cəmi onca rükət, namazınla yorğunsan,
 Mən beş yüz rükətimlə, yorğun olmaram, asan!
 Birisi Kəbəyədək, payı-piyada gedər,
 Başqası məscidə dək, gedəndə nalə edər!
 Birisi pak olmağa, canını vermək istər,
 Başqası can verərək, bir külçə çörək istər!
 Bu yarımçıq olmaqlıq, müəyyən həddə qədər,
 Bunun əvvəl, axırın, sonluğu məlum edər.
 Əvvəl-axır, cəm olub, belə sonluğa gələr,
 Təsəvvürdə ortaqlıq, yarımliğa yerləşər.
 Hər iki tərəfin də, aqibəti yoxdursa,
 Miyanəlik haradan, görünər basa-basa?!
 Əvvəl-axır elmini, hər kim öyrənsə, bitməz.
 Dedi: -«Dərya mürəkkəb, olsa yenə də, yetməz».⁴⁰⁴
 Yeddi dəniz birləşib, mürəkkəb olsa əgər
 Elminin bitməsinə, yox ümid, əhli bəşər.⁴⁰⁵
 Bağlar-meşələr əgər, olsa hamısı qələm,
 Rəbbin sözləri bitməz, bilsin, dünyavü-aləm!
 Bütün hədsiz-hesabsız, yazılar fanilikdir,
 Bu hədis bizim üçün, əbədi baqilikdir!⁴⁰⁶
 Mənim bu vəziyyətim, bəzən yuxuya bənzər,
 Yuxum azmış yuxu tək, gizli yerləri gəzər!
 Gözüm yatsa da mənim, qəlbimi sən oyaq bil,

⁴⁰⁴ Əvvəl-axır elmini hər kim öyrənsə, bitməz.

Dedi: -«Dərya mürəkkəb, olsa yenə də yetməz».

Bu misra Qurani Kərimdə «Kəhf» surəsi 109-cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: (Ya məhəmməd! Quranda buyrulduğunu kimi sizə çox az elm verilmişdir, söyləyən Yəhudilərə) de: «Əgər Rəbbimin sözlərini yazmaq üçün dərya mürəkkəb və bir o qədər də ona əlavə etsəydik, yenə də Rəbbimin sözləri tükənməzdən əvvəl onlar tükənərdi»!

⁴⁰⁵ Əhli bəşər- Bəsirət əhli, bəsirətlə görəbilən şəxs

⁴⁰⁶ Baqilik- davamlı olan

Mənim bekar şəklimi, işlə birgə sayaq bil!
 Rəsul belə söyləmiş: -Zahir, gözlə görünər,
 Qəlbin daxili isə, Rəbbimizə bilinər!
 Gözün ayıq olsa da, qəlbin yuxuda uçur,
 Mənim gözümsə yatmış, qəlbim «qapılar» açır!
 Mənim qəlb yelkənimdə, əlavə beş duyğu var,
 Qəlbə olan hiss üçün, hər iki aləm aşkar!
 Sən öz zəifliyini, mənə baxıb, sayma düz?!
 Səninçin gecə olan, mənimçin olmuş gündüz!
 Səninçin zindan olan, mənimçin bir bağ kimi,
 Gözün görür, mənimçin, olmusan fərağ⁴⁰⁷ kimi.
 Ayağın altda palçıq, mənçin dönüb, gül olmuş.
 Səninçin matəm olan, nəvayi-bülbül olmuş!
 Yerdəyəm sənə sakın, bir məhəldə durmuşam.
 Yeddi göyü gəzərək, Rəbbi-Cəlil sormuşam!
 Səninlə həmnəşindir, mənim kölgəm, özüm yox,
 Düşüncələrdən üstün, düşüncəmin həddi çox!
 Adi düşüncələrdən, geridə qalmamışam.
 Fikirlər hakimiyəm, məhkumu olmamışam.
 Bütün xalqlar, millətlər fikirlərin quludur.
 Onunçun xəstə qəlblər, qəm-kədərlə doludur.
 Qasida, özümü mən, düşüncəyə vermişəm.
 Çünki ortabablıqdan, çətinliklər görmüşəm.
 Mən quş tək göylərdəyəm, fikirlər milçək kimi,
 Uca göy məkanına, milçək çata bilərmi?!
 Qasida, enərəm mən, zirvələrdən düzənə!
 Qoy ayağı şikəstlər, çatsınlar mənə yenə.
 Əgər acığım tutsa, alçaq sifətlilərə,
 Murad mələyi kimi, uçaram zirvələrə!
 Qanadlarım cücərmiş, özümün öz zatımdan,
 Başqa qanadı üstün, tutmaram qanadımdan.
 Cəfəri Təyyar⁴⁰⁸ üçün uçmaq bir adət kimi,
 Cəfəri Tərrar⁴⁰⁹ üçün, uçmaq bir alət kimi.

⁴⁰⁷ Fərağ –ayrılıq;

⁴⁰⁸ Cəfəri Təyyar –Bu şəxs tarixi şəxsiyyətdir. Əmirəl-möminin əli əleyhissalamın qardaşıdır. «Moitə» döyüşündə şəhid olmuşdur. Döyüşdə çox sürətlə sıçraya və düşməyə zərbə endirə bilirmiş.

Zövqü olmayayan kəsin, yanında sənə⁴¹⁰ kimi,
 Dünyanın Rəhbərinin yanında mənə kimi.
 Boş sözlər dava kimi, dikbaş şəxsin yanında,
 Boşsa, dolusa qazan, birdir, milçək önündə!
 Daxilə düşən tikə, gövhərə döndüyüyçün,
 Bacardıqca ərinmə, ye, sirab ol özünçün.
 Şeyx də bir gün şübhəni, dəf etmək məqsədiylə,
 Ləyənə başın əydi, ləyən doldu dürr ilə.
 Ağıl gövhərlərini, hamı duydu, dərk etdi,
 Qoca, cavan, kəm ağıl, hər biri idrak etdi.
 Çünki mədənə düşsə, çirkli, mikroblu tikən,
 Hulqununa qıfıl vur, kilidini gizlət sən.
 Kimin loğması dolsa Rəbbi-Cəlil nuruyla,
 Hər bir şeyi yeyərsə, halal olar barıyla!

Dava etmək onun özünün sədaqətini sübut etmək üçün olduğunu bəyan edən şəxsin davası haqda

Sən mənim canım ilə, aşınasansa əgər,
 Bu dava etmək olmaz, sadıqlıqla səsləşər.
 Desəm ki, gecə yarı, sənin yanındayam mən,
 Gecələrdən qorxma sən, mən də sənin özünəm!
 Bu iki bəhs etmənin, yanında mənə olmuş,
 Çünki sənin qonşunun, səsi aşına olmuş!
 Yaxınlıqla qonşuluq, iki mənə mövzusu,
 Yaxşı qanan yanında, o, bir dana⁴¹¹ mövzusu!
 Yaxınlıq avazıyla, şəhadətlər göstərir,
 Ki, bu dəmdə, bu anda, dostluqdan xəbər verir.
 Qonşunun səs ləzzəti, onun avazı, səsi,
 O əziz yar sidqinə, şəhadətin zümrəsi.
 Yenə, ilhamsız axmaq cəhalət həvəsindən,
 Yadın səsin ayırmır, öz əhlinin səsindən.
 Onun yanında olar, danışığın qayəsi,

⁴⁰⁹ Cəfəri Tərrar- Bu şəxs özünə süni qanad düzəldərək uçarmış.

Özünü bəzən Cəfəri Təyyar kimi də elan edərmiş.

⁴¹⁰ Sənə –tərif, mədh, öyünmə;

⁴¹¹ Dana- alim, bilici, bilən;

Onun cəhli olacaq, inkarının mayəsi.
 Zirək şəxsın yanında, onun daxili nurlu,
 Həmin şəxsın oxşarı, özün tutar qürurlu!
 Ərəbcə söhbət açdı, ərəb dilli bir adam,
 Dedi: -Ərəb xalqının, dilini bilirəm tam!
 Ərəbcə danışmağı, mənalarla doludur.
 Baxma həmin danışmaq, mübahisə yoludur,
 Ya bir katib yazacaq, kağızı aram-aram,
 O katibin xəttini, əbcədlə oxuyaram.
 Bu yazılar olsa da, mübahisə yaradan,
 Yazan özü şahiddir, mənalar aslı ondan.
 Ya deyəcək bir sufi, dünən görmüsənmi sən?
 Gecə yarı yuxuda, daima səcdə edən?!
 Yuxu görən zamanda, mən idim sənə deyən.
 Səninlə yuxuların, şərh-halın söyləyən.
 Qulaq as, qulaqları, həlqəli tək dinlə sən.
 Bu sözlər rəhbərindir, yad eylə qəlbinlə sən.
 Əgər yadına düşsə, yuxudakı sözlərim.
 Daha qədim sirrlərin, möcüzəsin, al görüm.
 Baxma ki, dava edər, daha dərinə gedər,
 Can sahibi dərk edib, biliklə qəbul edər.
 Əgər hikmət, mömini, azdıran olmuş olsa?!
 Eşitdiyin o zəhər, pozduran olmuş olsa?!
 Şübhəsiz o özünü, onun yanında tapar,
 Necə olacaq deyə, şübhələnər, səhv yapar.
 Susuz olan bir şəxsə, necə deyərsən tələs?!
 Bu qədər suyla dolu, al suyu iç, sən tələs!
 Təşnə heç söyləyərmə, get mənə dava etmə?!
 Ayrıl məndən uzaqlaş, məni binəva dava etmə!
 Ya şahidlik, ya sübut göstərərək, şahid ol,
 Ya de bu axar suyun, növündəndir abid ol,
 Ya südəmər uşağa, ana tək söylə oğul,
 Gəl körpə, mən anayam, südüm vardır, ayıq ol!
 Uşaq deyər anaya, gətir sən mənə sübut,
 Sənin südünlə doyum, məni qucağında tut.
 Hər bir ümmət qəlbində, Haqq ləzzətdir, məzədir,
 Peyğəmbərin surəti, avazı, möcüzədir!
 Peyğəmbər çöl-bayırdan, səsin ucaltsa əgər?!

Ümmət canı daxildən, ona səcdə eyləyər!
Çünki səsinin növü, fərqlidir bu dünyada,
Heç bir canın qulağı, almamış belə səda!
O qəribdir zövqlərdən, avazı olmuş qərib.
Haqqın dilindən eşit, «Inni fənni gərib»⁴¹²!

Yəhya Peyğəmbər və İsa Peyğəmbərin analarının qarnında ikən bir-birlərinə səcdə etmələri

Yəhyaya, olan zaman, öz anası hamilə,
Bir gün oturmuş idi, üzbəüz Məryəm ilə!
Yəhyanın öz anası, Məryəmə bir sirr dedi,
Hamilə olmasından danışdı, bir-bir dedi:
-Məryəm, bətnində olan, mütləq «Şahı» mən gördüm!
Ululəzm Peyğəmbəri, nurlu «mahı»⁴¹³ mən gördüm!
Mən Səninlə üzbəüz, oturduğum zamanda,
Bətnimdəki səcdəni, hiss etdim həmin anda!
Bu «döl», O «dölə» qarşı, səcdə ilə baş əydi,
Onların səcdəsindən, dişim –dişimə dəydi!
Məryəm dedi: -Mənim də bətnimdəki uşaqdan,
Səcdəni hiss eylədim, bütün bu işlər, Haqqdan!

Nadanların bu hadisəyə şübhə ilə yanaşmaları və onlara cavab

Əbləhlər söyləyirlər, belə bir əfsanəni,
Əfsanənin üstündən, xəət çək sən, dinlə məni.
Çünki Məryəm özünün, hamiləlik vaxtında,
Nə yadları görürdü, nə özün həmin anda,

⁴¹² O qəribdir zövqlərdən avazı olmuş qərib!

Haqqın dilindən eşit, «Inni fənni gərib»! Bu misra Quranda «Bəqərə» surəsindəki 186-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənası: - (Ya Məhəmməd!) bəndələrim məni soruşduqda söylə ki, Mən (onlara) yaxınam. Dua edib Məni çağıranın duasını qəbul edəram. Gərək onlar da Mənim çağırışlarımı qəbul edib, Mənə İman gətirsinlər. Bununla da, ola bilsin ki, doğru yola yetişsinlər.

⁴¹³ Mah- Ay;

Məryəm hamilə oldu, heç kəsə bir olmadı.
 Şəhərin kənarından, qeyri yerdə qalmadı.
 Şəhərin kənarında, füsunkar şirin gözəl,
 Heç bir yerə, şəhərə getmədi dərin gözəl.
 Övladını doğdu o, şəhərin kənarında,
 Götürdü uşağını, axtardı təbarin⁴¹⁴ da!
 Yəhyanın anası sa, harada Onu gördü,
 Bu möcüzə barədə ona məlumat verdi,
 Kimin yaddaşı varsa, bunu yadda saxlasın,
 Onun şəfəqlərinin, qeybinə bel bağlasın.
 Məryəmin qarşısında, vaxtında qonaq olur,
 O, Yəhya anasıdır, gözlərdən uzaq olur.
 Gözlərin bağlayaraq, dostunu təyin edir,
 Qaraltmış olsa belə, üstünü təyin edir.
 Nə çöldən onu gördü, nə də ki, daxilindən,
 Hekayədən məna al, əsirsən öz dilindən.
 Nə belə əfsanələr, eşidib, dərs almısan,
 Sanki şin hərfi kimi, nəqş üstündə qalmısan.
 Həmin dilsiz Kəlilə, fəhm ilə söyləyirdi,
 Dimnə cavab vermirdi, sözü təzələyirdi.
 Bir-birinin səsini, başa düşməyən zaman,
 Bəs necə başa düşdü, bəşər nitqi olmadan?!
 Şir, öküz arasında, bəs Dimnə necə yolla?!
 Elçilik eyləyərək, sehr etdi incə yolla?!
 Necə şir vəzir oldu, öküz bilici «alim»?!
 Necə ayın şəklinə, fil qorxub, oldu həlim?!
 Bu «kəlilə, dimnə»lər, hamılıqla hiyləgər,
 Onçun da qarğa, leylək, bir-biriylə cəng edər.
 Ey qardaş, bu hekayə, sanki bir qədəh kimi,
 Onda olan məna da, bir gilə sədəf kimi.
 Ağillı olan kişi, məna gilsin alar!
 Dönməz bir peymanəyə, danışar, həsin alar!
 Bülbül, gül macərasın, eşit sən eyləmə ar,
 Burada açıq-aşkar, desən də gizli qalar.
 Şam ilə pərvanənin macərasın dinlə sən,
 Eşit, mənaları seç, əfsanəni anla sən!

⁴¹⁴ Təbarin –nəslini, soyunu, nəсібini;

Əgər desən sirr yoxdur, o deyəcək yalandır,
İndi göylərə qalxma, çirkin bayquş tək, qan, dur!

Zəbanhalilə sözün deyilməsi və onun dərk edilməsi

Şahmat oynayan dedi: -Xanada bürc⁴¹⁵ var yenə.
Dedi: -Onun xanası, hardan düşüb, əlinə?!
Xananı özü alıb, ya miras tək qalmışdır?!
Afərin o şəxsə ki, mənaya meyl salmışdır!
Dedi: -Əmrünü döymək, Zeydə nə xeyir verdi?!
Dedi:- Əmrünü döydü, zülmündə ədəb gördü.
Əmrünün günahı nə, o xam Zeyd onu vurdu?!
Günahsız ola-ola, qul tək döydü, yoruldu.
Dedi: -Bu olmuş daim, onun mənə qədəhi,
Al onun buğdasını, qaytar ona qədəhi.
Əmrüylə Zeyd hər biri, Ərəblərə yararlı,
Əgər o yalansa da, ol ərəblə vüqarlı.
Dedi: -Mən o Əmrünü, yaxşıca tanımıram,
Zeyd həmin günahsız, nədən vurmuş, qanmıram.
Dedi: -O naçar qalıb, gülünc günə düşmüşdü,
Əmrü bir dəfə, o sa, oğurluq çox etmişdi.
Zeyd özü vaqif oldu, oğrusun kötləklədi!
Çünki həddin aşmışdı, vurdu, döydü, təklədi.
İndi doğru olan can, qəbul eylədim söylər,
Əyrlilər arasında, qalmaq, düzü kəc eylər.

Batillərin qəlbinin, batil sözlər qəbul etməsi haqda

Söyləsən sən ay birdir, çəpgöz olana əgər,
O, birlikdən səklənər, ay «ikidir» söyləyər!
Əgər bir şəxs gülərək, desə ki, Ay qoşadır?
Çəpgözlər qəbul edib, deyər «həqiqət» budur.

⁴¹⁵ Bürc – «qala» mənasını verir. Yəni «qala» qurmaq üçün şərait var.

Yalanlar üzərinə, yalanlar da toplanar,
Xəbislərin yanına, qalanlar da toplanar!
Hər kimsənin nütfəsi, yalandansa, ey oğul,
Doğru, onun yanında, doğru olmaz, ayıq ol!
Ürəyi genişlərcin, səhralar olar geniş,
Gözləri korlar üçün, daşlıq xətalı yeriş!
Kimin dişi dibindin, doğru söz çıxsa əgər,
Yalanla, xəyanətdən, öz canını qurtarar.

«Meyvəsini» yeyəndə «ölməzlik» yaradan ağacın axtarışı haqda

Bir alim belə dedi: -Ey dostlar, axtarın siz,
Hindistanda bir ağac vardır, tapın barın, siz.
Kim onun meyvəsini, yesə əbədi yaşar,
Nə qocalar, nə ölər, ömrü həddini aşar!
Bir padşah bu söhbəti, eşidib, agah oldu,
Həmin gözəl ağacın, meyli canına doldu.
Bir elmli qasidi, saraydan seçdi o şah,
Hindistana yolladı, olsun bu işdən agah.
İllərlə axtarırdı, qasid həmin ağacı,
Hindistanı doloaşıb, gəzirdi acı-acı.
Şəhər-şəhər, kəndbəkənd, bu məqsədlə gəzirdi,
Nə ada saxlayırdı, nə dağ, nə çöl, bezirdi,
Kimdən soruşurdusa, rısxənddər eşidirdi.
Dəlilər bu məqsədlə, gəzər, hamı deyirdi.
Çoxlu adam danlayıb, onu axmaq saydılar,
Bir çoxu da söylədi: -Sözündə, həqiqət var.
Sənin kimi saf qəlbli, zirəkin axtarışı,
Nə boş olar, nə yalan, davam eylə bu işi.
Bu minvalla o adam, bir-birinin ardınca,
Bəzən xoş söz eşidir, bəzən pis söz, dalınca.
Bəzən bəyənidilər, aqıl söləyirdilər,
Filan yerdə o ağac, mövcuddur deyirdilər.
Filan meşədə vardır, yam-yaşıl nəhəng ağac.
Çox uca, budaqlıdır, budaqları sanki tac!
Şah qasidi yenidən, kəmərinə bağladı,

Hər kəsdən bir növ xəbər, eşidib sirr saxladı.
Çoxlu illər orada, səyahətlə keçirdi,
Şahənşah göndərirdi, o yeyirdi, içirdi.
Nəhayət qəribsədi, qərbət eylədi təsir,
Sonucda təngə gəlib, düşündü başqa tədbir.
Məqsədinə çatmadı, o ağac tapılmadı,
Arzudan başqa bir şey, heç bir xəbər olmadı.
Onun ümid telləri, üzülərək qırıldı,
Axtardığın tapmadı, əldən düşdü yoruldu.
Qayıtmaq qərarına, həmin qasid gəlmişdi.
Göz yaşları töküldü, qərbləkdən solmuşdu.

**Düşünmədən əmri yerinə yetirən təqlidçiyə,
«əbədi həyat verən ağac» sirrini Şeyxin bəyan etməsi**

Bir alim Şeyx var idi, -kərəmi çox bol idi,
Mənzilində oturub, elmiylə məşğul idi.
Təqlidçi qasid dedi: -Gedim onun evinə,
Dərdimi ona açım, məsləhət versin mənə.
Onun məsləhətləri, mənimlə birgə olsun,
Çünki ümüdsüzəm mən, ümüdüm qəlbə dolsun.
Getdi şeyx qarşısına, gözləri yaşla dolu,
Ağlayırdı, elə bil bulud, yağışla dolu.
Dedi: -Ey şeyx bu məqam, rəhm ülfət məqamıdır.
Ümüdsüz olmuşam mən, lətafət məqamıdır.
Dedi: -Söylə görüm sən, ümüdsüzlüyün nədən?!
Mətləbin nədir sənin, söylə qorxu bilmədən?!
Dedi: -Şahənşah mənə, əmr etdi qəbul etdim,
Bir ağac meyvəsini, axtarmağa mən getdim.
O, belə bir ağacdır, nadir xisləti vardır,
Meyvəsi «Abi-Həyat», ömrə xidməti vardır.
İllərlə axtardım mən, ondan xəbər tutmadım,
Sərxoşlar tənəsindən, qeyri sözlər tapmadım.
Şeyx gülərək söylədi: -Sən ey eyibsiz olan?!
O ağac elm ağacı, sözüm deyildir yalan.
Həm uca, həm möhtəşəm, həm qısa, sözlər gözəl,
Bir «Həyat çeşməsi»dir, mühitdə izlər gözəl.

Surətə aldanmısan, ey elmdən bixəbər?!
 O ağacdan xəbərsiz, budaqları bibəhər?!
 Surətə aldanmısan, itmisən görünürsən,
 Onçün başa düşürsən, mənaları görmürsən.
 Gah ağacdan danışdı, gah Günəşdən bəhs etdi,
 Dənizdən danışıldı, buluddan söhbət getdi.
 Birisi yüz minlərlə, ondan təsir istədi,
 Ən az təsir gücündən, uzun ömür istədi.
 Gərçi sabah olarsa, mincə təsiri onun,
 Qeyrisi say-hesabsız, ad qazanar, bil sonun!
 Birisi sənə olar, sanki bir pedər⁴¹⁶ kimi.
 Qeyrisinə olacaq, yəqin bir pesər⁴¹⁷ kimi.
 Başqası barəsində, qəhr edər, düşmən olar,
 Bir qeyrisi haqqında, lütfi qəlblərə dolar!
 Birisi barəsində bir əmi tək danışar,
 Qeyrisini qorxudar, xəyal həddini aşar.
 Yüz minlərlə ad tutar, tək bir adam olsa da,
 Hər vəsfinin sahibi, bir kor kimi qalsa da.
 Hər kim əgər axtarsa, etimadlı bir kəsi,
 Sən kimi ümüdsüzün, fərqli olar kəlməsi.
 Sən neçin yapışmısan, ağac hekayəsindən,
 Indi söhbət açasan, acı nakam bəxtindən.
 Zəhiri surətləri, nə gəzirsən ey cavan?!
 Get mənanı tələb et, mənanı al pəhləvan.
 Surətlə bədən olar, bir qabıq, dəri kimi,
 Məna onların beyni, dostu, yavəri kimi.
 Keç adlardan, nəzər sal sifətlərə diqqətlə,
 Sifətlər yola düşsün, zətə tərəf rıqqətlə.
 Itəsən zat içində, özündən məst olasan,
 Yaxşı-pisi gözlərin, görsün sərməst olasan.
 El içinə ixtilaf, onun adından düşdü,
 Çünki mənaya qaçdı, sakitlik tez ötüşdü.
 Bu məna dənizindən, bir şirin misal eşit,
 Çevrilmə bir girova, bir dərin misal eşit!

⁴¹⁶ Pedər- ata;

⁴¹⁷ Pesər- oğul;

**Hərə öz ana dilini bilən dörd nəfərin məqsədləri
bir ola-ola bir-birlərini başa düşməmələri və üzüm
almaq üstündə savaşmalarının bəyanı**

Dörd nəfərə bir dirhəm, muzd vermişdi, bir kişi,
Hərəsi bir millətdən, görmüşdilər bir işi.
Bir yanda Fars ilə Türk, bir yanda Rüm-la-Ərəb.
Hamı bəhsə girmişdi, surətlərində qəzəb,
Fars söylədi: -Bu işdə, necə plan quraq biz?
Gəlin biz ənqur⁴¹⁸ ala, yeyək cana vuraq biz!
Milləti ərəb olan, ucadan söylədi «la»!⁴¹⁹
Mən innab istəyirəm, «ənqur» nədir ey «dığa»?!⁴²⁰
Başqası Türk dilində dedi: - Ey canım-gözüm?!
Mən «innabı»⁴²¹ neynirəm, axı sevirəm üzüm!
Rumlu olan söylədi: - Kəsin bu qeylü-qalı!
Mən onlardan sevmirəm, sevirəm «istafili»!⁴²²
Onlar savaşmışdılar, lakin bu işlər yersiz,
Hərə öz dilin bilir, qeyri dildən, xəbərsiz!
Əbləhlilik təsirindən, yumruğa əl atdılar,
Cahillikdə bir onlar, savaşa əl qatdılar.
Bir aqıl, sır sahibi, yüz dilə qail olan,
Olsaydı orda əgər, sülh yaradardı, haman.
Deyərdi onlara ki, «dirhəmi» verin mənə,
Hamınızın istəyin, yetirim mən yerinə!
Siz hamınız çoxsunuz, pul verin hiyləsizə,
Dirhəmdən fayda versin, özünə həm də sizə!
Siz bir dirhəminizlə, çatarsınız murada,
Dörd «düşməni» tək olmuşuz, gələrsiz ittihad.
Söylədi: - Hər biriniz, razısının fərağa,
Mən gətirirəm sizləri, birlikdə ittifaqa.
Xülasə olun sakit, ram edin özünüzü,

⁴¹⁸ Ənqur –üzüm deməkdir;

⁴¹⁹ La –Ərəb dilində «yox» deməkdir;

⁴²⁰ Dığa –Donuz balası;

⁴²¹ Innabı –ərəb dilində «üzüm» deməkdir;

⁴²² Israfıl –yunan dilində «üzüm» deməkdir;

Dilinizdə danışım, bilim mən sözünüzü!
 Mənalər bir olsa da, sizin sözlərinizdə,
 Qovğanın mənasını, yaratmış qəlbinizdə!
 Əgər sözlərinizdə, yaranmasa razılıq,
 Ziddiyyətlə, qovğanın, mayesi narazılıq!
 Burovuz⁴²³ yaxınlıq, heç kimə xeyir verməz,
 Xislətin istiliyi, hünərdir ələ gəlməz.
 Sirkəni od üstündə, isti eyləsən əgər,
 Onu içəndən sonra, soyuqluğu gətirər.
 Bil onun istiliyi, müvəqqəti halıdır,
 Əsil təbiəti var, soyuqluq, amalıdır.
 Buz bağlamış olsa da, doşab, ey oğul əgər,
 İstifadə eyləsən, istiləşəcək ciyər.
 Şeyxin riyası yaxşı, bizim nurluğumuzdan,
 O, bəsirətdən doğmuş, busa korluğumuzdan!
 Şeyxin hədisləriylə, cəmiyyət yetişəcək,
 Həsəd əhli sözüylə, təfriqələr düşəcək!
 Süleyman «xalça» ilə, Haqqına tərəf getdi,
 Bütün quşların dilin, başa düşdü dərk etdi!
 Şahlığı zamanında, ahu, pələnglə birgə,
 Ünsiyyət eylədilər, lənət dedilər cəngə.⁴²⁴
 Göyərçinlər qurtuldu, qızıl quşun çəngindən,
 Qoyunlar da qurdlara, baxmadı gəndən-gəndən!
 Düşmənlər arasında, barış satan O idi!
 Qanadlılar içində, sülh yaradan O idi!
 Sən qarışqa kimisən, dən dalınca gedərsən,
 Süleymanı axtar sən, tənin güclü edərsən.
 Dən axtaran yolunda, tələlər var olacaq,
 Süleymanı axtaran, dənələrə yar olacaq!
 Bu axır zamanlarda, «can quşları» anmışlar,
 Bir-birlərindən heç vaxt, amanda olmamışlar.
 Bizim ətrafımızda, Süleymanlar mövcuddur,
 Bizə sülh gətirəndir, zülmə düşmən vücuddur.
 Ümmətlə davranmağı, öyrən xeyrin görərsən,
 Sonda ziddiyyətlərdən, azad ömür sürərsən.⁴²⁵

⁴²³ Burovuz – saxta; qəlb; keyfiyyətsiz;

⁴²⁴ Cəngə- müharibəyə;

Dedi: -Ümmət heç zaman, rəhbərsiz olmamışdır.
Haqqın xəlifəsindən, himmətsiz qalmamışdır.
Canların quşlarını elə yekdil eyləyər,
Saflaşarlar yenidən, təmiz, pak, gül eyləyər.
Mehriban eyləyər o, sanki bir «ana» kimi,
Müsəlman nəfslilərə vahid bir «xana»⁴²⁶ kimi.
Haqq Rəsulu gücüylə, vahid nəfsə endilər,
Yoxsa onlar hər biri, mütləq düşmən idilər.
İttifaqdasansa sən, şəriklikdən uzaqlaş!
Tohidə inanansan, mən-sənlikdən uzaqlaş!

Allah Taalanın Peyğəmbəri Səlləllahu Aleyhin mövcudluğunun bərəkətindən, ənsarlar arasında ziddiyyətin aradan götürülməsi

Övs ilə Xəzrəc adlı, iki tayfa var idi,
Biri-qeyrinin qanın, içmək arzılar idi!
Köhnə ədavətlərin, Mustafa tədbiriylə,
İslamın nur səfası, dost etdi bir-biriylə!
Qardaşlaşdı düşmənlər, kinlərindən qaçdılar,
Bağda «üzümlər»kimi, dostlaşıb, sarmaşdılar.
Möminlər «qardaşdırlar», nəsihətin aldılar,
Qarşılıqlı güzəştə, bir bədən tək oldular.⁴²⁷

⁴²⁵“Ümmətlə davranmağı öyrən xeyrin görərsən,

Sonda ziddiyyətlərdən, azad ömür sürərsən.

Bu misra «Qurani-Kərim»də «Fətir» surəsindəki 24-cü ayəyə işarədir. Həmin ayənin mənası belədir:- Doğrudan da biz səni haqla (Quranla) müjdə verən və qorxudan bir peyğəmbər kimi göndərdik. Elə bir ümmət yoxdur ki, onun içindən (kafirləri Allahın əzabı ilə) qorxudan bir peyğəmbər (yaxud alim) gəlib getməsin!

⁴²⁶ Xana kimi –burada bir evli kimi mənasını ifadə edir.

⁴²⁷ Möminlər «qardaşdırlar» nəsihətin aldılar,

Qarşılıqlı güzəştə bir bədən tək oldular.

Üzümə üstdən baxsan, «qardaş» tək görünərlər,
 Əgər sıxsan onları, bir şirəyə dönərlər!
 Qorayla-üzüm zatən, bir-birinin ziddidir,
 Qora yetişən kimi, üzümlə «dost»luq edir.
 Dənə bağlayan qora, bir az küpdə dayandı,
 Zatı dəyişdi tamam, Haqq onu murdar sandı!
 Nə qardaşı, nə də ki, vahid nəfsi var idi,
 Nəhs düşmənə dönmüşdü, bir kafir əğyar idi!
 Əgər desək içində, gizlində nələri var,
 Dünyada fitnəkarlıq, qaynayar, coşub daşar.
 Fitnəsin görməyən, gözü kor olsa yaxşı,
 Dəlilik «behiştin»dən, düzəx⁴²⁸ var olsa yaxşı.
 Yaxşı olsa qoralar, qabil olar hər şeydən,
 Əhli-dil qora yesə, qaçacaq acı meydən.
 Üzümə tərəf qaçar, tələsər dayanmadan.
 Kini, hiyləsi qalxar, olsa suyunu dadan.
 Üzümün üstü dəri, sanki içi mirvari,
 Hər ikisi gip-girdə, gözəldir birlikləri!
 Dost düşmən ola bilər, düşmən də dost, ey oğul,
 Heç biri öz-özülə, cəng etməz, sən ayıq ol!
 Afərin «küll» eşqinə, böyük ustad kimidir,
 Yüz minlərlə zərrəni, əməliylə bir edir!
 Torpaq kimi fərqlidir, özü azmış yolundan,
 Bir səhəng şən eylədi, kuzəçinin dilindən.
 Torpaq deyil, fərqlidir, azmışdır öz yolundan,
 Bir küzə fəxr edirdi, ustasının dilindən.
 Suy-la-gilin birliyi, cisimlər yaradandır,
 Canın naqisliyi var, naqislik haradandır?!
 Əgər desən baxana, bir misal tək göstər sən,
 Dərk etməyə qorxaram, eyləyər məni sərsəm.
 İndi Sülyeman vardır, lakin bizlər görmürük,

Bu misra Qurani-Kərimdə «Hucurat» surəsinin 10-cu ayəsinə işarədir. Ayənin mənası belədir: - Həqiqətən möminlər (dində) qardaşırlar. Buna görə də (aralarında bir mübahisə düşsə) iki qardaşınızın arasını düzəldin və Allahdan qorxun ki, bəlkə (əvvəlki günahlarınız bağışlanıb) rəhm olunasınız!

⁴²⁸ Düzəx- cəhənnəm;

Nicat sevincdən uzaq, korluğa son vermirik.
 Uzaqgörən deyildir, lakin uzağı görür,
 Yatmışdır sarayında, kordur sarayı görmür.
 Məşriq ilə Məğribi, gedib gəzir görmədən,
 Həmnişin olduğu kim, dostu harda, bilmədən!
 Dəqiq sözlər içində, «biz»lər hərisləşmişik,
 Düyünləri açmağa, daim olmuşuq aşıq.
 Nə qədər düyün vuraq, sonra çalışıb açacaq?!
 Bu fəzada beləcə, cavab dalınca qaçaq?!
 Sanki elə quşuq ki, tələ ipin qırırıq,
 Bəzən açə bilmirik, çox fəndlə bağlanırıq!
 O «quş» məhrum olarsa, səhralardan, otlaqdan,
 Onun ömrü «düyün»də, bəhrələnmiş alaqdan!
 Özü zəbun⁴²⁹ olsa da, tələyə düşməyəcək.
 Lakin qanadlarısa, daimilik enəcək!
 Düyünlərə az baş qoş, qoy sənin balü-pərin,
 Bir-birinin ardınca, tərək eyləməsin yerin.
 Yüz minlərlə quşların, qanadları qırılmış,
 Yenə də pusqu yeri, pis əmələ vurulmuş.
 Onların vəziyyətin, Nəbidən soruş, həris!
 Nüqəbalar⁴³⁰ bilərlər, yol yaxşıdır, ya da pis.⁴³¹
 Türkün, Rumun, Ərəbin, Farsın cəngi bitməmiş,
 Üzüm, istafil, innab, ənqura əl yetməmiş.
 Ta Sülyeman, o Əmin gəlməsə, bil Mənəvi,
 Bu çəkişmə qurtarmaz, qurulmaz düzlük evi.
 Bütün quşlar davada, şahinlik arzusunda.
 Şəhriyardan eşidin, təbli çalan O, sonda!
 İxtilaflarınızdan, birliyə tərəf gedin,
 Birliyə tərəf gedən, tapacaq həqiqi din.

⁴²⁹ Zəbun- 1) qüvvətsiz, təqətsiz; 2) əsir, əhəmiyyətsiz;

⁴³⁰ Nüqəbalar –1) Rəhbərlər, başçılar; 2) Qəbilə başçıları

⁴³¹ Onların vəziyyətin, Nəbidən soruş, həriş!

Nüqəbalar⁴³¹ bilərlər yol yaxşıdır ya da pis.

Bu misra Qurani-Kərimdə «Qaf» surəsinin 36-ci ayəsinə işarədir. Ayənin mənası: -Biz onlardan (Məkkə müşriklərindən) əvvəl, özlərindən daha qüvvətli neçə-neçə nəsilləri məhv etdik. (Onlar:) «Görəsən, (ölümdən qaçıb) can qurtarmağa bir yer varmı?!» (-deyərkən) ölkə-ölkə gəzib dolaşırdılar.

Harada olsanız da, görün siz Məkkə evin,
 Sizə qadağan deyil, o Məkanı siz sevin!
 Həmin o «quşlar»danıq, qurmağa tənbəlik biz,
 O böyük Süleymanı, tanımadı qəlbimiz!
 «Bayquşlr» kimi bizlər, düşmənlərə uduzduq,
 Şübhəsiz geri qaldıq, viranələrə qonduq.
 Cahilliklər edirik, çox günah işlədirik,
 Tanrı əzizlərini, incidib, zülm edirik!
 Süleymana sığinsa, ağıllı quşlar əgər,
 Quş qanadın günahsız, kim yolub, tökə bilər?!
 Əksinə acizlərə, lətif dənələr səpərlər,
 Ziddiyyətsiz, həsədsiz, quşlar dən dənləyərlər!
 Onları Hüdhdü quşu, düz yola dəvət edər,
 Yüz Bilqeyis yolunu, açar, onlar da gedər!
 Onların qarğaları, qarğa üz olsa əgər,
 Qarğalara kömək yox, şahinə kömək gələr!⁴³²
 Onların leyləkləri boş-boş danışsa əgər,
 Tanrının atəşləri, öhdəsindən tez gələr.
 Onda göyərçinlərin, şahinlə fərqi olmaz,
 Şahin, tamah gözüünü, gəyərçinlərə salmaz!
 Onların bülülləri, bülül halında olar,
 Özləri daxilində, gülüstanlıqlar salar!
 Onların tutiləri, qənd-şəkər, azad yeyər,
 Əbədi iç qəndinə, üz çevirərsə əgər.
 Tovuzquşuların da, ayaqları fərqlənər,
 Başqa tovuz quşlardan, daha yaxşı görünər.
 Onların kəklikləri, şahinə gülümsəyər,
 Əliyyunlara⁴³³ aid, yolla hərəkət edər.
 Onun «Məntiqut-teyri»,⁴³⁴ Xaqani, yuzə qədər.

⁴³² Onların qarğaları qarğa üz olsa əgər,
 Qarğalara kömək yox, şahinə kömək gələr!

Bu misra Quranda «Nəcm» surəsi 17-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - «Göz nə (sağa-sola) yayındı, nə lə uzağa getdi. Hər şeyi olduğu kimi gördü».

⁴³³ Əliyyunlar – Burada Həzrəti Əli tərəfdarları nəzərdə tutulur. Yəni Haqq tərəfdarları.

⁴³⁴ Məntiqut –teyr- quş dili

Sülyemanın «quş-dili», bəs haralarda gəzər?!
 Sən hardan biləcəksən, quş dilini, ey nadan?!
 Əgər Sülyemanı sən, görməmişən bircə an?!
 O quşların səsi ki, bir damla dəyərində,
 Şərqdən kənara çıxmış, durmuş qərbin yerində.
 Onun hər bir ahəngi, «Kürş»⁴³⁵ ündən təsirlənmiş.
 Kürşdən, ta Ərşə⁴³⁶ qədər, uçuşuyla fərqlənmiş!
 Hansı «zirək» quş Onsuz, Süleymana üz tutar.
 Zülmətə aşırıq olan, yarasa kimi yatar.
 Sülyemanla otur-dur, yarasadan et həzər,
 Zülmətdə qalmayasan, əbədiyyətə qədər,
 Bircə qarış yol, həmin tərəfə, getsən əgər,
 Geniş edə bilərsən, qarışı Qütbə qədər.
 Axsaq dəvə tək yenə, oraya tələsirsən,
 Hamıdan axsaq sənsən, dəvələr tək əsirsən!

Ev toyuğu bəsləyib, böyüdən ördək balalarının hekayəti

Ördək yumurtasını, toyuq altına qoysan,
 Öz qanadı altında, bəsləyəcək çox asan.
 Sənin «anan» olmuşdur, o «dənizin» ördəyi,
 Dayən torpaq olmuşdur, unutma sən heç nəyi.
 İçində olan, dəniz, ora meylini artır!
 Təbiət canın, anan, sən onlarla otur-dur.
 Quruya meylin vardır, çünki o dayə sənə.
 Dayəni boşla daha, dartır pis fikrə yenə.
 Dayəni qoy quruda, irəlilə önə sən,
 Mənələr dənizində, ördəklər tək üzəsən.
 Dayən sudan qorxutsa, uzaq eyləsə əgər,
 Sən özünü qorxutma, dənizə qaç, sinə gər!
 Sən quru ördəyisən, daha üstün canlısan,
 Ev toyuğu deyilsən, özün adlı-sanlısan.
 Sən Adəm övladısan, «Kərrəmna» olan şahsan,
 Həm dənizdə, həm də ki, quruda addımlarsan!⁴³⁷

⁴³⁵ Kürş-Yer aləmi nəzərdə tutulur.

⁴³⁶ Ərş-göy aləmi nəzərdə tutulur.

Dənizi cana yüklə, canı da ver dənizə,
 Yüklənmələrdən sonra, gedərsən üzə-üzə.
 Mələklərə tərəf yol, yoldur dərk eylə aqıl,
 Heyvan cinsi «dəniz»dən, xəbərsizdir, sən də bil!
 Sən bədəndə heyvan tək, canda isə Mələksən,
 Yerdə gəzirsən, lakin güc alırsan Fələkdən!
 Zahirdə bəşərəm mən, sizin kimi, «misləkum»!
 Ürəkdə «Youhaİlla, innəmaİlahəkum»!⁴³⁷
 Külün qəlibi düşmüş, torpağın üzərinə,
 Onun ruhu dönərək, düşmüş «çərxi-bərinə»!⁴³⁸
 Bizlər su ördəkləri, dərk eylə, ey müti qul,
 Dəniz bizi anlayır, sən dərk eylə, ayıq ol!
 Sülyeman dəniz kimi, bizlər də quşlarıyıq!
 Əbədiyyətə qədər, üzü Ona sarıyıq!
 Ayağını dənizə, Sülyemanla bir at sən,
 O da bir Davud kimi, yüz zirehi yaratsın.
 O Sülyeman hazırdır, hamımızın önündə,
 Lakin qafillik isə, gözbağlayan, hər gündə.
 Cahil, qafil, füzulluq, bizə eyləmiş nəşib,
 Önümüzə qalaraq, qarşımızı o kəsib.
 Təşnə də baş ağrıyar, ildırım çaxsa əgər,

⁴³⁷ Sən Adəm övladısan, «kərrəmna» olan şahsan,

Həm dənizdə həm də ki, quruda addımlarsan!

Bu misra Qurani-Kərimdə «Əl-İsra» surəsindəki 70-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir. Onlara suda və quruda (gəmi, heyvan və nəqliyyat vasitələrinə) mindirib sahib etdik, özlərinə cürbəcür nemətlərdən təmiz ruzi verdik və onları yaratdığımız məxluqatın çoxundan xeyli üstün etdik.

⁴³⁸ Zahirdə bəşərəm mən, sizin kimi, «misləkum»!

Ürəkdə «Youha İlla, innəma, İlahəkum»!

Bu misra Qurani-Kərimdə «Kəhf» surəsinin 110-cu ayəsinə işarədir. Ayənin mənası belədir: -De: «Mən də sizin kimi ancaq bir insanam. Mənə vəhy olunur ki, sizin Tanrınız, yalnız olan Allahdır! Kim Rəbbi ilə qarşılacağına (qiyamət günü haqq-hesab üçün Allahın hüsurunda duracağına) ümid bəsləyirsə (yaxud qiyamətdən qorxursa), yaxşı iş görsün Rəbbinə etdiyi ibadətə heç kəsi şərikin qoşmasın»!

⁴³⁹ Çərxi-bərin- Uca göylər aləmi, Allah dərgahı

Çünki təşnə dərk etməz, sonucda yağış gələr.
 Onun gözü qalmışdır, şır-şırla axan çayda,
 Göylər suyu zövqündən, xəbərsiz, başqa hayda!
 O «himmət mərkəbi»⁴⁴⁰ ni, səbəb tərəfə çapdı,
 Səbəblərdən özünə, həya pərdəsi tapdı!
 Hər kim görə bilərsə, səbəbləri aşkar,
 Heç dünya səbəbiyçin, eyləyərmə ahü-zar?!
 Səbəbkardan tapacaq, həmin o şəxs, bir sabah.
 Qələbəylə, qurtuluş, olacaq qalib bir şah!
 Bir şey hiylələr ilə, yüz il döyülsə əgər,
 Onun ondan birindən, alınmaz xəzinələr!

Səhranın isti qumları üzərində oturan zahidin mücüzəli kəramətlərinə Hacıların heyran qalması

Səhranın ortasında, bir zahid yaşayırdı,
 İbadətlə məşğuldu, sacidə⁴⁴¹ oxşayırdı.
 Hacılar o səhrada, o zahidi gördülər,
 Vəziyyəti dərk edib, ona salam verdilər!
 Zahidin yeri quru, özüsə xəstə məzac,⁴⁴²
 Səhranın qumlarıyla, özün edirdi əlac.
 Hacılar bu adətə, düzü heyran qaldılar.
 Afət içrə sağalmaq, xəbərini aldılar!!
 İsti qum üzərində, namaza durmuşdu O,
 Suyu qaynadan quma, könlünü vermişdi O!
 Dedilər: -Sən demisən, «güllük» sərməstlik demək,
 Ya Burağa⁴⁴³ oturmaq, ya da Döldülə⁴⁴⁴ minmək.
 Ya ayaq ipək üstə, ya da zər libas geymək.
 Ya da Səmun küləyin, «badi-səbanı» görmək,

⁴⁴⁰ Himmət mərkəbi –burada yüksək fikir-düşüncələr gəmissi və yaxud minik heyvanı mənasını verir.

⁴⁴¹ Sacid- səcdə edən, ibadətdə olan

⁴⁴² Məcac –zəif yer, bədənin ünsürləri, bədinin çatışmamazlıqları;

⁴⁴³ Burağ- Həzrəti-Rəsuli-Əkrəmin Meraca gedəndə mindiyi əfsanəvi «At»;

⁴⁴⁴ Döldül –Həzrəti-Rəsuli-Əkrəmin peyğəmbərliyi dövründə mindiyi at

Namaz üstə təzəcə, dürmüşdü həmin zahid.
 Özün həqir, zəlil tək, göstərirdi, o abid!
 Həbibiyə danışır, sirrlərdən bəhs edirdi,
 Uzun fikrə gedərək, pıçıltıyla deyirdi:
 Sufi öz namazını, sona satdırsın deyə,
 Hacılar intizarla, baxırdılar sufiyə.
 Elə ki, kasıb sufi, namazını bitirdi,
 Hacılar bu əsnada, ona diqqət yetirdi.
 Gördülər hər tərəfi, solu-sağı islanmış,
 Sanki dəstəmaz almış, əl-ayağı islanmış?!
 Onlar tez soruşdular, bu islanma haradan?!
 Əl uzatdı səmaya, bütün işlər Oradan?!
 Hər an arzu eyləsən, sənə çatdıracaqdır.
 Əgər lazım olmasa, arzun rədd olacaqdır.
 Dedilər: -Din sultanı, həll et müşkülümüzü!
 Dualarınla Allah, bağışlar yəqin bizi!
 Aç sirlərin sirrini, bizə də eylə bəyan,
 Zünnarları atırıq, həqiqət olsa əyan!
 O, gözlərin açaraq, baxdı göylərə sarı,
 Dedi: -Bu hacılardan, qəbul et duaları.
 Ruzi axtarmağımı, göylərdən, öyrənmişəm,
 Sən Göylərdən, dirhəmlər, göndərmisən yemişəm.
 Ey heçdən var eyləyən, həll et arzularımı!
 «Fissəmai rizqikum», göndər meyvə, barını!⁴⁴⁵
 Münacat qurtarmamış, havaya gəldi duman,
 Tezliklə şimşək çaxdı, işıqlandı asiman!
 Səhəngdən tökülən tək, göydən yağış ələndi,
 Xəndəklərə, göllərə, sel-sular səpələndi!
 Buludlar çuşa gəlib, ağlayırdı sel kimi,
 Hacılar qablarını, doldururdu, «yel» kimi!

⁴⁴⁵ Ey heçdən var eyləyən, həll et arzularımı!

«Fissəmai rizqikum», göndər meyvə barını!

Bu misra Qurani-Kərimdə «Zariyat» surəsindəki 22-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: -Göydə də ruzimiz (yağış, qar) və vəd verdiyimiz şey (mükafat, cəza) vardır!

Sizə vəd olunan mükafat yaxud cəza Allah dərgahındakı «Lövhü-məhfuzda yazılmışdır».

Səhrada bir qəribə, möcüzə yaranmışdı,
Buludlar ağzın açmış, yağışlar ələnmişdi.
Möcüzəni görən xalq, hamı Haqqı sordular!
Zünnarların ataraq, Haqqa könül verdilər!
Bütün başqa millətlər, hamısı dinə gəldi,
Bu möcüzəni görcək, Haqqın sirrini bildi!
Bir qrup millət isə, bu işə inanmadı!
Sözümüzü bitirdik, kim xam idi, qanmadı!

Son

Mündəricat

1. Tərcüməçidən.....	3
2. O əziz Allahın adı ilə.....	4
3. Ömər in xəlifəliyi zamanında bir şəxsin xəyalı halal bilməsi və onun tənbeh olunması hekayəsi	12
4. Bir şəxsin, bir ilantutanın ilan torbasını oğurlaması, ilan in oğrunu çalıb öldürməsi hekayəsi.....	14
5. Yol yoldaşlarından birininİsa Məsihdən sümükləri diriltməyi xahiş etməsi	15
6. Sufinin xidmətçiyə ulaşıma yaxşı qulluq et deyərək məsləhət verməsi	16
7. Tanrının Adəmi xəlq etməkdə mələklərlə məşvərət etməsi	17
8. Hekayətin mənasının nəticəsinin bəyanının sonu: Dinləyənlərin meyli dinlədənədir.....	19
9. Xidmətçisinin sufinin ulaşıma xidmət etmək məsuliyyətini öz üzərinə götürməsi və onun əksini etməsi hekayəti.....	19
10. Karvançıların sufinin ulaşıma xəstə olmasını güman etmələri	22
11. Şahın öz qızıl quşunu əldən düşmüş, çirkin qoca qarının evində tapması və qəmu-dərdə mübtəla olması hekayəti ..	28
12. Şeyx Əhməd Xızruyənin Haqqı Taalının buyruğu ilə borc halva alması	32
13. Bir şəxsin bir zahidə:- «Az ağla ki, kor olmayasan»- deyərək onu qorxutması	36
14. İsa Ruhullah (əleyhissalamın) duasıyla sümüklərin dirilməsi əhvalatının sonu	37
15. Bir kəndlinin gecə qaranlığında tövlədə vəhşi Şiri öz inəyi bilib tumarlaması.....	40
16. Sufilərin yeyib-içib əylənmək məqsədi ilə səfərdə olan bir sufinin ulaşıma satmaları	41
17. Zindana düşüb onunla zindanda olanları zara gətirən müflisin hekayəti	45
18. Zindanda olanların o müflis rəzilin Qazinin vəkilinə şikayət etmələri	47
19. Müflis, məhbus və Qazi əhvalatının davamı	49
20. Münacat.....	53

21. Düz söz və onun kəşfi yolları haqqında təmsil.....	56
22. Anasını həqarətlə öldürən bir şəxsi xalqın danlaması.....	58
23. Bir padşahın təzə aldığı qulu yoxlaması rəvayəti.....	62
24. Padşahın qullarının birini uzaqlaşdırıb ikinci quldan özü haqda soruşması və həmin qula onda olan xasiyyətləri söyləməsi.....	64
25. Qulun sözünü sədaqətli olmadığını və zənninin pak olmadığını sübut etmək üçün and içməsi	67
26. Şahın ikinci qulun hal-əhval ilə marqlanması	74
27. O təmiz, pak bəndəyə bir qulun həsəd aparması	77
28. Bir qızılquşun viranədə bayquşların arasına düşüb giriftar olması.....	83
29. Bir təşənin divarın üstündən su arxına kərpic atması	86
30. Hakimin bir kişiyə:-«Yolun ortasında əkdiiyin tikanlı kolu çıxart!» deməsi hekayəsi	89
31. Afəti bələlərin təxirə salınmasında Tanrı köməyi	92
32. Saf suyu çirkəndirənləri təmizliyə dəvətin bəyanı	99
33. Dostlarının Misirli Zülnunun halını soruşmaqdan ötür xəstəxanaya gəlmələri	100
34. Zülnunun dəli olmasını və qəsdən özünü belə aparmasını müridlərin başa düşməsi	104
35. Zülnun və müridlər hekayəsinə qayıdış.....	105
36. Xacənin Loğmanın zirekliyini yoxlaması	106
37. Yoxlayanlar qarşısında Loğmanın ağıl-kamalı və cəsarətinin zahir olması.....	109
38. Sultanın qulamına həsəd aparənlərin hekayəsinin sonu və onun həqiqəti	114
39. Süleymanın xəbər məktubunu Şənəbubun təzim edərək Bilqeyisə çatdırması	116
40. Bir çobanın Haqq-Taalaya münacatı və Musa Əleyhissalamın bunu eşidib əsəbləşməsi.....	124
41. Haqq-Taalanın Musa Əleyhissalama müraciət edib, çoban barəsində vəhyini göndərməsi	127
42. Çobandan üzr istəmək məqsədi ilə Musa Əleyhissalama Tanrı vəhyinin gəlməsi.....	128
43. Haqqi-Taaladan «zalımların qəlbəsinin sirri» haqda Musa Peyğəmbərin sorğusu	131
44. Bir Türk əmirinin yatan zaman ağzına ilan girən şəxsi döyərək incitməsi	135
45. Dikbaş, əbləh, lakin ürəkli bir kişinin ayıya köməyi və sonra onunla dostluğu	138

46. Kor dilənçinin «mənim iki korlüğüm vardı, mənə rəhm edin deməsi»!	143
47. Ayı və ona etimad göstərib inanan əbləhin hekayəsinin davamı	144
48. Danaya pərəstiş edən, Musa əleyhissalam «bu xəyalpərvərlik səndə hardandır» deməsi	146
49. O nəsihət verən kişinin, ayıyla dostluq etmək istəyən dikbaş əbləhi tərk edib getməsi	148
50. Bir divanənin Calinusa gülə-gülə baxıb, sonra onun gözlüyünü sındırması	150
51. Bir quşun cinsindən olmayan başqa bir quşla bir yerdə otlaması və uçmasının səbəbi	151
52. O məğrur kişi ilə ayının dostluğu hekayəsinin sonu	152
53. Allahın Rəsulu Səlləlahu əleyhi və alehin xəstələnmiş səhabəsinə baş çəkməsi və onun faydası	154
54. Allah Taaladan Musa Əleyhissalam vəhy gəldi ki, «neçin Mənə baş çəkmədin»?!	155
55. Bir «bağbanın» sufini, fəqihi və ələvini bir-birindən ayırıb cəzalandırması	155
56. Peyğəmbər səlləllahu əleyhi və alehin «xəstəyə baş çəkməsi» hekayəsinə qayıdış	159
57. Bəyazid Bustaminin kəbəyə getməsi və yolda bir qocayla rastlaşması, o qocanın ona «Kəbə mənəm, mənəi təvaf eylə»!-deməsi	159
58. Müridlə qocanın hekayəsi	160
59. O şəxsin incidilməsinin arsız və sırtıqlığından olmasını həzrət Peyğəmbər səlləllahu əleyhi və alehin bilməsi	162
60. Niyə əxlaqsız qadını nigah etdin deyən-seyyiddən, əyyaşın üzr istəməsi	167
61. Dilənçinin özünü dəliliyə vuran Bəhlulu hiyləylə sözə tutub, danışdırması	167
62. Itin kor dilənçiyə həmləsi	168
63. Darganın bir məstə zindana layiq olmasını bəyan etməsi və onun dargaya cavabı	171
64. Dilənçinin yenidən o böyük bəhlulu danışdırması və onun vəziyyətindən xəbərdar olması	172
65. Həzreti rəsuli-Əkrəm Məhəmmədin xəstəyə dua etmək üsulunu öyrətməsi	176
66. Axirət əzabının çətinliklərinin bəyanı	177
67. Musa Əleyhissalamın millətinin zikri və onların peşmançılığı haqqında	178

68. «Yominu bilqədəri xəyrəhu və şərəhu»- O, «qəzavü-qəderin xeyri və şərinə inanır» ayəsinin məna açımı 181
69. Həzrəti Rəsuli Əkrəmin yataqda yatan bir xəstəyə dua və tövbə öyrətməsi 182
70. İblis lənətliyin «namaz vaxtı keçdi», deyərək Maviyyə lənətliyi oyatma hekayəti 186
71. Maviyyə lənətliyə,İblis lənətliyin ikinci cavabı 187
72. Yenidən Maviyyənitnİblis lənətliyin hiylə və mərkələrini yadına salması 189
73. Yenidən iblis lənətliyin maviyyəyə cavabı 190
74. Maviyyənin Şeytan lənətliyi sərt, kobud və qaba sözlərlə acılaması 192
75. İblisin hiyləli məkrindən nicat tapmaq məqsədi ilə maviyyənin Haqqı-Taalaya zar-zar yalvarması..... 192
76. Yenidənİblisin hiyləyə əl atması 193
77. Yenidən, maviyyənin israrlaİblisi günahlandıraraq cavab verməsi..... 195
78. Bir Qazinin qəza afətindən şikayəti və onun nəyibinin ona cavabı 196
79. Maviyyəninİblis lənətliyi danışdırması və onun etirafları..... 196
80. İblisin öz əsil batını niyyətlərini Maviyyəyə açması..... 197
81. Bir şəxsın, Camaat Namazının həsrəti ilə ah çəkməsinin fəziləti 198
82. İblisin Maviyyə ilə danışığının davamı, özünün hiyləsiylə onu aldatmasının bəyanı 198
83. Maviyyəninİblisin sözlərini qəbul etməsi vəİblisliyinə inanması 199
84. Evi oğurlanan bir şəxsın evini oğurlayan oğrunu tutmaq üçün qaçması, ikinci oğrunun onu çağırmaı, evi oğurlanan şəxsın birinci oğrunu buraxıb səə tərəf gəlməsi və oğruları tuta bilməməsi haqqında..... 199
85. Yolunu azmış dəvəsini axtaran və soruşan kişinin hekayəsi..... 201
86. Müxtəlif məzhəbə qulluq eləyənlərin arasından çıxıb, xalis bir məzhəbi tapmaq haqda hnkayə..... 202
87. Peyğəmbər səhabələrindən birinin- nəyə görə Allahın Rəsulu eyibləri gizlətmir deməsi..... 205
88. Münafıqlər onların Peyğəmbər məscidinin əleyhinə həmin məscidə oxşar bir məscid tikib Həzrəti Məhəmməd Sələvatullahın o «məscidə» gəlməsi üçün yalvarmaları hekayəsi..... 207

89. Hər şeyi aşkar etmək üçün yoxlamaq və o şeyin daxilindəki keyfiyyəti tapmaq haqqında	209
90. Bir qocanın həkimə gedib, özünün əzab çəkməsindən danışması.....	214
91. Öz eyblərindən xəbərsiz olan, bir-birləri ilə vuruşan dörd hindunun hekayəsi	215
92. Oğuzların, özgələr qorxsun deyə, bir kişini öldürməyə cəhd göstərmələri	216
93. Peyğəmbər və övliyalrın nemətlərinə nəşükürlük edən, təkəbbürlü şəxslərin halının bəyanı.....	217
94. «Dəvəaxtaran» hekayəsinin faydalarının şərhı.....	218
95. «Zərərli məscidin fitnəsi hər bir insana təsir edə bilər» kəlamının bəyanı	220
96. Atasının Tabutu önündə nalə edib ağlayan uşağın hekayəsi və iti söz ustası balaca Cühanın, uşağın sözlərini yozması.....	222
97. Çox cüssəli bir şəxsdən, bir uşağın qorxması, həmin şəxsin uşağı səkaitləşdirmək istəməsi hekayəsi	224
98. Meşəyə ov ovlamaq üçün çıxan silahlı bir atının, bir oxatanı görüb qorxaraq öldürmək istəməsi hekayəsi	225
99. Bir ərəbin çuvalı qumla doldurması, bir «alimin» onu görüb danlaması hekayəsi	226
100.İbrahimi-ədhəmin dəniz sahilindəki kəramətləri (möcüzələri)	228
101.Bir arifin şəxsi duyğularının qeybdən yağın nurla nurlanmasının başlanğıcı.....	231
102.Yad bir şəxsin arxasınca tənək sözlər deməsi və şeyxin müridinin ona cavabı.....	235
103.İbrahim –Ədhəmin və bir əmirin dəniz kənarında olması hekayəsinin ardı	237
104.«Allah- Taala mənim günahlarımı onsuz da bağışlamayacaq», deyərək bir şəxsin iddi etməsi və Şöyüb Peyğəmbərin ona cavabı	239
105.Şeyxə tənə vuran şəxsin hekayəsinin davamı və müridin də ona cavabı.....	241
106.Ayişənin Həzrəti məhəmməd Səlləllahu əleyhi Vəsəlləmə - "Namaz qılmağa yerin yoxdumu, hər yerdə namaz qılırsan?!" - deməsi hekayəsi.....	243
107.Siçanın dəvənin ovsarını çəkməsi və heyratə gəlib qürrelənməsi.....	244

108. Gəmidə oğurluqda müttəhim olunan, Şeyxin möcüzələri	247
109. Şeyxin hüsurunda, sufilərin çox danışan həmməsləklərini söymələri	249
110. Xanəgahın Şeyxindən bir kasıbın üzr istəməsi	250
111. Dava etmək onun özünün sədaqətini sübut etmək üçün olduğunu bəyan edən şəxsin davası haqda	253
112. Yəhya Peyğəmbər və İsa Peyğəmbərin analarının qarnında ikən bir-birlərinə səcdə etmələri	255
113. Nədanların bu hadisəyə şübhə ilə yanaşmaları və onlara cavab	255
114. Zəbanhalilə sözün deyilməsi və onun dərk edilməsi	257
115. Batillərin qəlbinin, batil sözlər qəbul etməsi haqda	257
116. «Meyvəsini» yeyəndə «ölməzlik» yaradan ağacın axtarışı haqda	258
117. Düşünmədən əmri yerinə yetirən təqlidçiyə, «əbədi həyat verən ağac» sirrini Şeyxin bəyan etməsi	259
118. Hərə öz ana dilini bilən dörd nəfərin məqsədləri bir ola- la bir-birlərini başa düşməmələri və üzüm almaq üstündə savaşmaların bəyanı	261
119. Allah Taalanın Peyğəmbəri Səlləllahu Aleyhin mövcudluğunun bərəkətindən, ənsarlar arasında ziddiyyətin aradan götürülməsi	263
120. Ev toyuğu bəsləyib, böyüdən ördək balalarının hekayəti	267
121. Səhranın isti qumları üzərində oturan zahidin möcüzəli kəramətlərinə Hacıların heyran qalması	269